

RISTO SANTALA

Elihu
VAPAUTETTU ORJA

ELIHU – Vapautettu orja

copyright 2006 © RISTO SANTALA ja
KUVA JA SANA

kustantaja
KUVA JA SANA
PAJUNIITYNTIE 1
00320 HELSINKI
PUH. 09-8567 4999

etukannen kuva
KIRJAN TEKIJÄ

etukannen kuvan käsittely
ANTTI SANTALA

kansityö
ANTTI KAMPPINEN

kirjapaino
SAARIJÄRVEN OFFSET OY
SAARIJÄRVI 2006

ISBN 951-585-168-8

SISÄLLYS

Johdannoksi	7
Elihu palaa juurilleen	9
Yllättäviä vieraita	23
Vanhat haavat avautuvat	29
Tikarimiesten hyökkäys	35
Rabbi Baba, Betesdan hyväntekijä	41
Lapsuuden muistoja ja seikkailuja	51
Alakaupungin elämää	61
Suljettujen ovien takana	73
Khrysoksen yllätysvierailu	85
Hirmuinen ruoska	99
Kultainen Jerusalem	107
Hillelin koulukunta ja Gamaliel	117
Aleksandrian synagogan kokous	125
Elihun kosiomatka	137
Uskovien perhe kasvaa	149
Emmauksen uudet ystävät	159
Kohtalokas oikotie Kesareaan	167
Quintus Korneliuksen kohtaaminen	177
Betanian kyyhkyslakat	185
Beetlehemin kaksoishäät	195
Helluntain ihme	209
Tyyntä myrskyn alla	219
Kutsu uusiin tehtäviin	231
Matkalla Damaskoon	239

JOHDANNOKSI

Kirjamme tarkoitus on viedä meidät noja-
tuolimatkalle Pyhään maahan. Tämä on
jatkoa romaanille **Naatan – Kyyhkyspoi-
ka**. Kerroin sekä Naatanista että Elihusta Jerusalemin
"Herran liekin" hepreankieliselle poikapöytäkirjalle 1960-
luvun alussa. Kirja on ilmestynyt myös hepreaksi.
Lupasin aikanaan innokkaalle Eeli-kerholaiselle, että
laadin myöhemmin toisenkin osan tarinastamme kir-
jalliseen muotoon. Nyt tämä Elihumme on jo viisi-
kymppinen insinöörimies. Hän johtaa kellarissamme
alkanutta kirjapainoa, joka kansallistettiin paikallisten
messiaanisten juutalaisten käyttöön. On jo korkea
aika täyttää omalle Elihulle, Eeli Smadjalle, antamani
lupaus.

Naatan vei meidät seuraamaan Jeesus Nasarealaisen toimintaa Galileassa ja Hänen kärsimystietään Getsemanesta Golgatalle. *Elihu, vapautettu orja* -kirja kertoo, kuinka entinen orja ja gladiaattori kokee ylönousemuksen ja helluntain ihmeen. Beetlehemissä syntynyt Elihu on palannut lapsuutensa juurille. Jerusalemissa hän löytää suljettujen ovien takana kokoontuvan opetuslapsipiirin. Hän tutustuu myös aikansa tunnetuimpiin oppineisiin. Pyhä kaupunki kuohuu jännitystä, jonka vaarat Elihu kohtaa. Kaiken väkivallan keskellä Elihu löytää myös herkän rakauden, joka avaa hänen silmänsä ympäristön kauneudelle. Tärkeintä on silti hänen saamansa sisäinen vapaus.

Elihu, vapautettu orja toimii oppaanamme Pyhän maan maisemiin ja evankeliumin sanomaan. Tämä on Raamatun opiskelua ns. luonnon menetelmällä. Työnäkynäni näissä kahdessa romaanissa on tunnetun ranskanjuutalaisen raamatunetsaajan Marc Chagallin sana kaivertajalleen: "Se on laulettava, se on itkettävä, se on Raamattu."

Heinolassa, kesällä 2006

Risto Santala

ELIHU PALAA JUURILLEEN

Pitkä leveäharteinen miehen hahmo nojaa iltahämärässä kiviaitaukseen. Jonkin matkan päässä takana nousevat synkät, jyhkeät muurit. Kivenheiton etäisyydellä edessä kiiltää kostea kivetty tie, joka johtaa vasemmalle kohden valtavia tornirakennelmia. Iltapäivän tihkusade kostutti maan pienille lätäköille. Auringon kultainen kilo painui jo Juudean vuorten taa. Se loi jälleen näytelmän, joka on aina keväällä kauneimmillaan. Ensin koko läntinen taivas punertui. Vähitellen jäljelle jäi pienten pilvien laivasto, joka purjehti tavoittamattomissa taivaan katolla. Se kieli sateista, jotka olivat juuri laantuneet. Sinipunervat höyhenten tapaiset hattarat muodostivat värikkäitä kuvioita. Niiden vivahteet vaihtelivat ja haipuivat lopulta kokonaan. Sitten yön hämärä valtasi kaiken.

Elihu on seurannut tätä näytelmää miltei joka ilta syksyn lehtimajanjuhlan jälkeen. Hän hankki silloin täältä muurien ulkopuolelle nousevasta Besetan kaupunginosasta pienen kivisen uudisrakennuksen. Sen hän varusti kauppa puodiksi. Naapuristoon on nousut puusepänerstaita, pajoja ja pieniä käsityömajoja. Taaempana olevasta Struenus-portista tullaan kaupunkiin, kun tehdään ostoksia muurien sisällä olevalla kala- ja vihannestorilla.

Aivan Struenus-portin kyljessä on suuri puuvarasto, josta papisto hakee polttouhrehinsa tarvittavan täydennyksen temppelin sisäpihan säilytystiloihin. Puiden hankinta on annettu Beetlehemin asukkaille. Tuon kylän lähellä on laajoja pinjametsiköitä ja tammi-puita. Ennen halkojen kuljetusta miehet valitsevat niistä aina parhaat ainekset omiin tarpeisiinsa. Siksi heistä on kehittynyt maineikkaita puuseppiä.

Öljyvuoren takaa kohoava kuu alkaa nyt valaista Herodeksen palatsia ja sen eteen rakennettujen varustornien huippuja. Niiden vierestä laskeutuu Hinnomin sola, joka yhtyy etelämpänä Kidronin laaksoon. Kostean raikas iltatuuli viriää läntisten kukkuloiden yli. Kuun kelmeä valaistus koskettaa jo vastapäisen rinteän ylimpiä osia. Sieltä se laskeutuu verkkaisesti lähempänä kasvavien syressien ja hedelmäpuiden latvoille. Maastopainanteiden tummat laikut häipyvät vähitellen kokonaan. Lopulta puiden lehvästön päälle jääneet sadepisarat kimaltelevat kuun valossa kuin jalokivet.

Äärettömyyteen ulottuva tähtitaivas kirkastuu entisestään. Elihu muistaa pitkän orjuutensa taipaleelta, kuinka hän pysähtyi päivän sammussa yöllisen taivaan alle. Sen hän teki Roomassa gladiaattoriaikanaan, samoin Rodoksella, Antiokiassa ja Damaskossa. Hän ei viihtynyt areenojen ja teatterien penkeillä niin kuin muutamat osatoverit. Elihun mielikatso-mo on yhä tähtitaivaan alla. Asuinympäristö saattaa muuttua, naapuristo vaihtuu, mutta taivas pysyy samana. Siinä on hänen kotipihiänsä. Tähtitaivaan äärellä unohtuu elämän julmuus ja omatkin murheet. Yön pimeys kätkee ihmisen pahuuden ja parantaa arpeutumatta jääneet salaiset haavat.

Elihun mieleen nousee muistojen kätkestä Beetlehemin synagogan oppihuoneella lapsuudessa opetet-

tu iltarukous: ”Ole ylistetty sinä Herra ja Kuninkaamme. Sinä muutat illan yöksi, sinä johdat viisaudessasi elämäämme ja annat aikojen vaihtua; sinä olet luonut tähdet ja asettanut ne vartiopaikoilleen taivaan avaruuteen; sinä olet erottanut päivän ja yön; pimeyden sinä valloitat valolasi ja annat päivän koittaa; sinun viisautesi on tutkimaton; ole ylistetty sinä luomakunnan Kuningas ja Herra.” Isä sanoi tästä rukouksesta, että Jumala johtaa viisaudessaan ihmisen elämää, vaikka emme sitä aina ymmärrä. Hän on asettanut tähdet vartiopaikoilleen, ja lopulta valo voittaa pimeyden.

Miettiessään omaa kohtaloaan, Elihu Ben Ehad alkaa ymmärtää isänsä merkityksen elämässään. Kun hän oli kahdeksan ikäinen, tunkeutuivat kuningas Herodeksen asemiehet hänen kotiinsa. He tempasivat alle kaksivuotiaan pikkuveljen äidin sylistä ja veivät hänet ulos. Siellä he lävistivät pojan miekan terällä. Siitä lähtien Elihu pelkäsi ja vihasi kaikkia teräaseita. Kun isä saapui puusepän verstaaltaan ja näki, mitä oli tapahtunut, hän itki ääneen niin kuin haavoitettu eläin. Seitsemän surupäivän *shivan* päätyttyä isä kärräsi läheisestä marmorilouhimosta suuren kivimöhkäleen. Sitä hän kilkutteli kyyneleet silmissä pari viikkoa. Puolipyöreän lohkareen toisen sivun hän tasoitti ja kiillotti. Siihen isä kirjoitti sanat, Jehiel Ben Ehad. Kiven erikoisesta muodosta isä sanoi, että ihmisen sielua ei voi tappaakaan. Meidän elämämme toinen puoli jatkuu iäisyydessä. Jumala elää, *jehi El!* Tästä pikkuveljen nimi muistutti.

Isä ei ollut enää kuitenkaan entisellään. Nyt hän omisti kaiken aikansa esikoiselleen. Myös Letifa-sisar sai kokea nimensä mukaisesti vanhempiensa ”hellimistä”. Saadakseen lohtua isä kävi päivittäin synagogan oppihuoneella. Sinne Elihu häntä seurasi. Pi-

han pientareella isä peuhasi ja paini poikansa kanssa ja opetti tätä niin kuin leijona pentuaan. Rabbit sanovat, että myös uimataidon hankkiminen on isän vastuulla. Niinpä poika ratsasti Ehad-isänsä kanssa miltei joka sapatti synagogan rukoushetken jälkeen Hebronia lähellä oleville lammikoille. Hurskaat uskovat kyllä närkästyivät siitä. Eihän sapattina saanut ratsastaa tai uida.

Isän opetukset pelastivat kerran nuoren Elihun. Hän sai tehtäväkseen viedä lampaan vuotia Joppen nahkureille. Beetlehemistä on oikotie rannikolle. Se johtaa pitkin Nahal Shorekin laaksoa. Nimensä "viheltävä virta" tuo joki sai siitä, että syyssateilla vesi täyttää usein kapeikot vetäen mukanaan vartiohökkelit, vuohet, lampaat ja käärmeetkin. Vaikka lähellä ei näkynyt merkkejä sateesta, tuo viheltävä virta syöksyi jälleen odottamatta laaksoon. Elihu tempautui juhtineen virran pyörteisiin. Hän ei menettänyt kuitenkaan malttiaan ja sai kiinni rinteessä kasvavasta puusta. Toisella kädellään hän onnistui tarrautumaan kuorma-aaseja yhdistävään köyteen. Ne hän sai pelastetuksi, mutta vuodat vei virta. Kotona ei isä raatsinut nuhdella poikaansa niiden menetyksestä. Olihan Elihu hänelle korvaamattoman rakas.

Jo murrosiässä Elihu oli niin kookas ja vahva, että isä ei enää voittanut häntä painimittelöissä. Niinpä hän näki parhaaksi lähettää poikansa apulaiseksi naapuriston marmorilouhimoon. Beetlehemin punertava kalkkikivi on kovempaa kuin valkoinen. Herodes käytti sitä pääkatujen kivetykseen ja palatsinsa kauniisiin lattioihin. Se on yhtä haluttua kuin vihreä marmori ja kilpailee suosiossa jopa sitä kovemman mustan päällysteen kanssa. Nostellessaan painavia kivipaaseja Elihusta kehittyi lihaksikas voimamies.

Isä ei kyennyt vapautumaan katkeruudestaan hallitsijoita ja roomalaisia kohtaan. Kun häntä pyydettiin osallistumaan *seloottien*, isänmaallisten kiivailijoiden salaisiin kokouksiin, hänet oli helppo siihen suostuttaa. Joskus hän otti mukaansa myös Elihun. Kerran he kokoontuivat Mozan laaksossa lähellä Emmauksen varuskuntaa. Silloin joku kavalsi siitä tiedon roomalaisille. Nämä yllättivät heidät yön pimeydessä. Moni sai silloin surmansa. Elihun isä haavoittui kuolettavasti. Hän pyysi vangitsijoiltaan, että nuori Elihu säästettäisiin. Niinpä tämä sidottiin kahleisiin ja laivattiin Rooman orjamarkkinoille. Sikäläinen gladiaattorikoulu värväsi rikollisia ja vankeja koulutukseensa. Raamikkaasta Elihusta maksettiin moninkertainen hinta. Näin hän joutui kuolemankauppiaitten käsiin.

Areenojen uhreiksi värvätyt miehet kestivät harvoin kauan kohdatessaan ammattimaisia taistelijoita. Elihu säilyi hengissä vastoin odotuksia. Menettäessään areenalla aseensa hän turvautui aina nopeuteen ja räjähtävään voimaansa. Ketään taistelijoista ei tunnettu hänen omalla nimellään. Elihusta tuli hyvin suosittu. Häntä alettiin kutsua rautanyrkiksi. Lopulta Elihu pyysi kouluttajaltaan, että hänen ei tarvitsisi käyttää lainkaan teräaseita.

Tottelemattomuudesta seurasi yleensä kuolemantuomio. Gladiaattorikoulun omistaja tiesi kuitenkin, että nuoresta taistelijasta saisi orjamarkkinoilla hyvän hinnan. Siksi Elihu joutui jälleen ostajien hypisteltäväksi. Katsojissa oli upporikas puhetaidon opettaja Vincentius Khrysos. Torilla kuului usein kreikan sana *khrysos*, joka merkitsee kultaa. Oppinut filosofi tarvitsi matkoilleen luotettavan henkivartijan. Niinpä Elihu koki todeksi lapsuutensa rukouksen – salattu viisaus johti hänen elämäänsä. Ja tähdet katselivat

häntä vartiopaikaltaan taivaasta. Sitä Elihu aina iltaisin pyysikin.

Nyt nuori orja joutui kiertämään isäntänsä kanssa kaikki idän oppikeskukset. Samalla hänet pantiin perehtymään latinan ja kreikan kieleen. Elihu oli isäntänsä lähellä aina tämän opettaessa eri kymnaaseissa kreikkalaista filosofiaa ja puhetaitoa. Muuan ensimmäisistä asioista, joka jäi hänen mieleensä, koski viisaustieteitä. Kreikan sana *filosofi* ei tarkoita viisasta vaan sananmukaisesti henkilöä, joka ”rakastaa viisautta”. Viisaus ei ole pelkkää tietoa. Tämän kuullessaan Elihu muisti rabbinsa leikillistä sanontaa: ”Ei Jumala anna viisautta muuta kuin niille, joilla sitä jo on.”

Suvun päämiehiä kutsuttiin pelkällä perheen nimellä. Niinpä Elihun isä oli ollut kaikille vain Ben Ehud, Ehudin poika. Se korosti sitä, että hän oli kuuluisan Ehudin jälkeläisiä. Tätä perintöä isä oli vaalinut. Hän kertoi usein pojalleen Tuomarien kirjan Ehud Geeran pojasta, vasenkätisestä miehestä. Israelilaiset valtuuttivat tämän viemään veroa Mooabin kuninkaalle Eglonille. Tämä oli hyvin lihava mies. Silloin Ehud takoi itselleen kaksiteräisen miekan, jalan pituisen. Hän sitoi sen viittansa alle oikealle kupeelleen ja lähti johtamaan rahalähetystä.

Kun Ehud oli luovuttanut veron, hän saattoi seurueensa takaisin Jordanin virralle. Näin he pääsivät turvaan. Sitten Ehud kääntyi jälleen kuninkaan palatsiin. Siellä hän käski kertoa, että hänellä on salaisista asioita hallitsijalle. Eglon oli yläsalissa. Hän poisti luotaan vartijat ja pyysi Ehudin välittämään viestinsä. Silloin Ehud ojensi vasemman kätensä ja tempasi miekan viitan alta oikealta kupeeltaan. Hän pisti sen kuninkaan vatsaan niin että kahvakin upposi ihraan.

Aseen hän jätti paikalleen ja poistui huoneesta lukien ulkopuolelta yläsalin oven. Tämän jälkeen hän käveli rauhallisesti vartioston ohi.

Tultuaan kotiinsa Ehud kutsui pasuunallaan koolle kaikki asekuntoiset miehet Efraimin vuoristosta. Miestensä etunensä hän taisteli mooabilaisia vastaan. Osa joukoista lähetettiin etukäteen Jordanin kahluupaikoille. He estivät pakenevan vihollisen palaamisen omaan maahansa. Ja maassa oli rauha kahdeksankymmentä vuotta.

Elihun isä korosti, että benjaminilaiset ovat vieläkin yleensä vasenkätisiä. Tuomarien kirja kertoo senkin, että heillä oli seitsemänsataa vasenkätistä valiomiestä, joista jokainen osasi lingota kiven hiuskarvalleen, hairahtumatta tavoitteestaan. Siitä syystä myös Beethemistä kotoisin oleva Daavid kykeni voittamaan Goljatin. Nähdessään nuorukaisen tämä sanoi: "Olenko minä koira, kun tulet sauva kädessä minua vastaan?" Silloin Daavid juoksi nopeasti lähemmäs filistealaista, pisti käden reppuunsa, otti sieltä kiven ja linkosi sen. Se osui Goljatin otsaan, johon se upposi. Isä korosti, että Daavid juoksi ja toimi nopeasti, yllättäen siten vastustajansa. Vaaratilanteissa on aina tärkeintä kylmä harkinta ja nopeus. EHUDISÄN opetukset pelastivat tuon tuostakin Elihun gladiattorien taisteluissa.

Nyt vasta Elihu tuntee palanneensa juurilleen. Arkin hän yöpyy kauppapuotinsa yläkamarissa. Sapatin koittaessa hän ratsastaa uskollisella muulillaan kotikyläänsä. Elihun muuli on kyllä äksy ja arvaamaton. Mutta omistajaansa se on oppinut kunnioittamaan. Muulia tarkoittava nimi *Pered* kuvaa hyvin isännän ja hänen elikkonsa suhdetta. Hepsreassa tämä käsite viittaa kaikesta muusta erottautuvaan ja valikoituun.

Samalla sanalla tarkoitetaan myös granaattiomenan siemeniä, jotka purkautuvat räjähtäen kuorensa läpi. Pered uhkuu niin kuin isäntänsäkin räjähtävää voimaa. Se on tosin vain *pered*, muuli. Mutta Elihu pitää siitä juuri sellaisenaan.

Elihu on palkannut apulaisekseen Misha-nimisen nuorukaisen. Poika on ollut koko elämänsä kuin ”syrjään sysätty”. Sitä hänen nimensäkin merkitsee. Hänen vanhempansa saivat surmansa pojan silmien edessä heidän matkallaan Pyhään kaupunkiin. Jostain syystä ryövärit säästivät pojan hengen. Kaukainen Magdalassa asuva sukulainen otti hänet tykönsä. Järkytys aiheutti pojalle jatkuvia kaatumakohtauksia. Jeesus Nasarealainen paransi hänet. Nyt Mishan kasvatusäiti on kreikkalaisen emäntänsä palveluksessa. Siksi hän joutui etsimään itsellensä ansiotyötä. Elihu sai hänestä uskollisen puotipuksun.

Tuon tuostakin Mishan luokse tulee hänen ystävänsä Naatan. Elihu tutustui tähän vuotta aikaisemmin Gennesaretin rannalla Beetsaida Juliaan lähellä. Naatan antoi silloin Nasaretin Mestarille viisi leipää ja kaksi kalaa sisältävän eväskorinsa. Nyt muuan kaupan ostoshyllyistä eroaa toisista. Se on muurattu kiinni seinään silkkiliinojen yläpuolelle. Hyllyn päälle on asetettu tuo käytössä kulunut punottu leipäkori. Sen Elihu sai lahjana Naatanilta. Juuri siinä olivat ne kaltiaiset ja kalat, joilla Jeesus ruokki viisituhatta miestä.

Naatan kieltäytyi ensin myymästä koria. Kuitenkin eräänä päivänä hän ratsasti aasillaan kauppaan ja antoi sen lahjaksi Elihulle. Pitkän estelyn jälkeen hän suostui ottamaan vastineeksi hieman tilavamman nahkalaukun, johon sopivat hänen essealaiselta erakolta saamansa kirjakääröt. Ne kiedottiin kauniiseen

aivinakankaaseen. Naatanin eväskori on nyt kunniapaikalla kiillotetulla marmorihyllyllä. Näin vanha ja uusi on asetettu rinnakkain. Itämailla onkin tapana jättää pieni osa vanhasta rakenteesta aina näkyviin, kun rakennusta uusitaan. Näin entisen kodin siunaus siirtyy uuteen.

Juuri tänne Struenus-portin likelle Elihu toi poikase-
na rakennuskiviä muokkaavalle isälleen eväitä. Kivi-
louhimon eteen hän sytytti aina pienen nuotion, jon-
ka hiilloksella lämmitettiin yhdessä kaltiaisia. Siinä
käristettiin myös muurien takaa kalatorilta tuotua
Gennesaretin pikkukalaa. Öljypuiden oksista koostu-
nut hiillos tuoksui paremmalta kuin temppelin suit-
sutus. Sitä myöten kuin valmiiden rakennuskivien
määrä lisääntyi, kohosi vierelle kivikasa. Näistä sir-
paleista näki työn edistymisen. Lähtiessään aamulla
kotoaan Jerusalemiin isä kuormasi usein parin aasin
selkään puukantamuksen. Illan tullen körötettiin sa-
moilla aaseilla takaisin Beetlehemiin.

Nyt Elihu kykenee myös ymmärtämään, mitä la-
tinalainen sana *struenus* merkitsee. Sillä tarkoitetaan
kasaa ja röykkiötä. Ehkä latinaa komentokielenään
käyttävät sotilaat ovat nimenneet portin sen mukaan,
että siellä on aina pinoittain polttopuuta. Tämä nimi
herättää mieleen viikon takaiset kipeät muistot. Tästä
Struenus-portista Nasaretin Mestari kantoi ristiään.¹
Portin lähellä hän sortui sen alle. Mutta papit pakot-
tivat erään ohikulkijan kantamaan ristin kivenheiton
päässä olevalle kukkulalle. Paikkaa kutsutaan Gol-

1 Kirkkoisät mainitsevat useammassa yhteydessä Pilatuksen
pöytäkirjat, joiden mukaan Jeesus kantoi ristinsä Struenus-
portista. Teloituskulkueseen johdossa oli Quintus Kornelius.
Oikeudenkäynnin pöytäkirjan todistajiksi mainitaan kaksi rabbia
ja kaksi Rooman kansalaista, kuten laki vaati.

gataksi, koska sen muoto muistuttaa pääkalloa. Sitä oli ruvettu käyttämään kapinoitsijoiden ristiinnaulitsemiseen.

Elihu seurasi kulkuetta loppuun asti. Nasaretin Mestarilla oli yllään verestä tahraantunut ihokas, joka oli saumaton ja yhtenäiseksi kudottu ylhäältä polviin asti. Se oli liimaantunut hänen selkäänsä. Kun vaate revittiin ra'asti irti hänen selästään, alkoivat ruoskan haavat vuotaa jälleen verta. Silloin Elihu olisi tahtonut puuttua sotamiesten käytökseen. Ihokas oli arvokasta tekoa ja varmaan jonkun rikkaan henkilön lahja. Sitä ei tahdottu repiä. Niinpä sotilaat heittivät siitä arpaa. Muuan heistä tarjosi Jeesukselle katkeralla nesteellä maustettua viiniä. Kaupungin ylhäisönaiset valmistavat tätä turruttavaa nestettä lievittääkseen teloitettavien kipuja. Kuitenkaan Jeesus ei sitä huolinut. Niin, Elihu kutsuu Jeesusta mieluummin sanalla Mestari. Hän on tottunut käyttämään tätä sanaa puusepän kisällinä Beethlemin verstaalla.

Mestari virui vaieten ristillä kolmannesta hetkestä kuudenteen. Saddukealaisten pappien piiri pilkkasi häntä. Mutta kun hän vaikeni, he lopettivat herjaamisen ja palasivat kaupunkiin. Vain joku heistä jäi paikalle. Myös viiniä siemailevat sotilaat pilkkasivat Jeesusta. Keskipäivän kuudennella hetkellä tuli yhtäkkiä kammottava pimeys. Se tuntui kestävän loputtomasti. Sitten kaukaa temppelistä kuului pasuunan merkisoitto, joka kertoi iltapäiväuhrin alkaneen. Tämä havahdutti harventuneen katsojajoukon. Muuan sotilas juoksi Jeesuksen luokse ja tarjosi hänelle pitkään seipääseen sidotun hapanviiniin kastetun sienen. Jeesus katsoi mieheen ystävällisesti ja suostui kuin suosituikin imaisemaan siitä. Se kostutti hänen kuivuneita huuliaan ja kurkkuaan.

Tämän jälkeen Mestari huusi arameaksi, *"Eeli, Eeli,*

lammaa sabaktaani”, Jumalani, Jumalani, miksi minut hylkäsit. Sitten hän alkoi lukea katkonaisesti lause lauseelta: ”Minä olen kuin mato, enkä ihminen, ihmisten pilkka ja kansan hylky. Niin kuin vesi minä olen maahan vuodatettu; kaikki minun luuni ovat irti toisistaan; minun sydämeni on kuin vaha. Voimani on kuivettunut kuin saviastian siru, ja kieleni tarttuu suuni lakeen. Minun käteni ja jalkani he ovat lävistäneet.”

Toki Elihu tunsu nuo psalmin jakeet. Juuri psalmeja hänelle lapsena päntättiin päähän. Hetken Jeesus vielä katsoi säälivin silmin opetuslapsiaan. Sen jälkeen hän kohotti katseensa ikään kuin keräten voimia. Nyt kuului aramealainen huuto: ”*kullaa, kullaa!*”, se on täytetty, se on täytetty! Sitten Nasaretin Mestarin pää retkahti rinnalle ja Hän antoi henkensä.

Elihu muistaa joka ainoan yksityiskohdan. Yllättäen maa alkoi nyt järjestä niin, että sen kaiku toistui vastakkaisilta rinteiltä. Sotilaat painuivat lähemmäksi toisiaan. Elihu oli seissyt paikallaan jo kuutisen tuntia. Vartiojoukon johdossa oleva sadanpäämies, *centurio*, tutki häntä silloin tällöin tarkkaavaisena. Ehkä hän tahtoi välttää, ettei kookas voimamies aiheuttaisi heille mitään harmea. Olihan hän komentajana myös *exactor mortis* (kuoleman tarkkailija), jonka tuli raportoida tarkkaan mahdolliset häiriöt ja teloituksen kulku.

Komentajan vieressä seisoi koko ajan pitkään keihäseensä nojaten arvokkaasti käyttäytyvä keskiikäinen sotilas. Hänet tunnetaan yleisesti kaupungilla. Mies on prokuraattori Pilatuksen ystävä. Hän on palvellut nuorena Galliassa sotapäällikkö Germanituksen joukoissa. Kutsumanimensä Longinus sai pitkästä keihäästään. Lyhyempivartista käytetään heittoaseena. Tämä pitkävartinen on mitä vaarallisin

pistoase. Kun Jeesus oli ollut jo jonkin aikaa kuolleen, sadanpäämies jakoi lopulta käskyjä sotilailleen. Muuan heistä rikkoi ryövärien sääriluut lyijynuijallaan. Kun hän aikoi tehdä samoin Jeesukselle, *centurio* kuiskasi jotain Longinukselle. Tämä otti käteensä pitkän keihäänsä. Sillä hän lävisti Jeesuksen rinnan. Ja heti siitä vuoti kirkasta nestettä.

Sadanpäämies katkaisi nyt hiljaisuuden sanoiltaan. Oli kuin hän olisi kohdistanut ne Elihulle. Tai ehkä hän tarkoitti harvoja miehiään, joiden hän oli käskenyt pysyä paikoillaan. Hän lausui ääneen ajatuksen, joka piirtyi myös Elihun kasvoilta: "Totisesti tämä ihminen oli vanhurskas mies ja Jumalan Poika!" Ehkä hän arvasi kookkaan miehen partakuosista ja vaatetuksesta, että hän ymmärtää roomalaisten virallista komentokieltä. Elihu seiso i nyrkit rintaa vasten puristettuna ja hänen silmissään oli tuska ja palvonta. Miesten katset kohtasivat. Ristin kärsijän tyyni alistuminen kohtaloonsa järkytti kumpaakin.

Elihu nojaa yhä kivi aitaukseensa. Muulin pehmeä turpa kurottautuu muurin yli ja herättää hänet syvistä mietteistä. Se tuntuu aistivan isäntänsä murheen. Elihu kysyy jälleen niin kuin hän on tehnyt viime päivinä: "Vieläkö tähdet ovat vartiopaikallaan taivaan avaruudessa? Koskeeko niiden huolenpito kaikkia? Pitikö Nasaretin hurskaan miehen kärsiä tällä tavalla? Miksi syytöntä ihmistä vihataan? Toinen ryövärikin sanoi, että Jeesus ei ollut mitään paha a tehnyt. Sammuuko nyt Nasaretin Mestarin herättämä kansanliike tähän? Kärsikö tuo mies vain siksi, että muut saisivat siitä esikuvan? Olisiko niin, että valkeus valloittaa kuitenkin vielä pimeyden? Koittaako kerran uusi päivä, joka muuttaa ihmisen?"

Jumalan viisaus on todella tutkimaton niin kuin

synagogan iltarukous opettaa. Häntä Ehud-isä kehotti aina kiittämään. Tätä miettiessään Elihu astelee kivitalonsa ylisille ja kiertyy lopulta vuodemattonsa sisään. Hyvä omatunto on paras vuodetyyny, sanovat viisaat. Jotenkin Nasaretin Mestarin muisteleminen luo hyvän olon. Elihu on todellakin palannut kotiinsa ja juurilleen.

YLLÄTTÄVIÄ VIERAITA

Jerusalem aamuaurinko houkuttelee Bese-tan jälleen uuteen elämään. Kaupungin laitaman pientaloilla on kullakin omat kanalansa. Itäinen valon kajastus herättää huonounisimmat kukot vartijan tehtävänsä. Niillä näkyy olevan erilainen aikataulu, josta tietää minne vuorten välistä kiipeävä aurinko on kulloinkin ehtinyt. Viimeiseksi se tuntuu koittavan kaupungin läntisten muurien varjostamaan painanteeseen. Kukot hätistävät omat haareminsa ylös vuoteistaan. Niiden vuoropuhelu kuuluu kaikkiin aamuihin. Siihen liittyy kyyhkyslakoista kuuluva kotoinen kujerrus. Myös Elihun aasit alkavat vaatia Mishalta apettaan. Muutoin nuori mies jäisi varmaan vuoteeseensa.

Misha noutaa aina läheiseltä puuverstaalta sytykelastuja. Kun edellisen illan hiilet on viritetty tulleen, nousee nurkassa olevasta tulipesästä öljypuun ja pihkamännyn sekainen tuoksu. Kohta lehahtaa aamuraukaaseen ilmaan myös porisevassa kattilassa haudutetun minttuteen puoleensa vetävä aromi. Se houkuttelee Elihun aamupalalle. Misha on Peredmuulin ohella isäntänsä uskotuin palvelija ja ihailija. Aamutee, kaltiaiset ja taatelikakut nautittuaan ystävykset ryhtyvät päivän toimiin.

Terassin reunoja kiertää punaisilla marmorilaa-toilla katettu myyntialusta. Kauppapuodin sisällä on useampia Beetlehemin kivistä hiottuja hyllyjä. Suurimmalla pöydällä on pellavakankaita. Niitä on vanhastaan tuotettu Egyptistä. Nyt ovat kuitenkin Nasaret ja sen ympäristökylät pellavan pääasiallisia tuottajia. Koko Ylä-Galilea on täynnä pieniä lammi-koita, jotka loistavat aamuauringossa niin kuin suuret silmät. Niissä pellava ensin liotetaan. Sen jälkeen se kurikoidaan hienosyiseksi ja työstetään lähikylis-sä kankaiksi. Pienemmällä myyntipöydillä on tarjolla egyptiläisiä kuuluja koruompeleita, Tyyron ja Siido-nin purppuraa, Syyrian villaa ja Kiinan silkkiä. Elihu on saanut kirjaillut silkkiliinansa Khrysoksen välittä-mänä Damaskon toreilta.

Ylimmäinen pappi sonnustautuu aina kahdes-ti päivässä puhtaaseen pellavaviittaan. Tällainen lii-nakangas on hellepäivinä vilpoisa. Myös nuoret lee-viläiset käyvät usein Elihun luona pellavaostoksilla. Häneltä saa sitä halvemmalla kuin papiston puodeis-ta, joita on Agoran torilla Herodeksen palatsin taka-na. Muutoinkin Elihu välittää mausteita ja tarveainei-ta edullisemmin kuin papisto. Kala- ja lihatuotteita ei Elihun puodissa ole.

Tarvikekaluilla on oma nurkkansa. Elihu hakee säännöllisesti täydennystä työkaluvarastoonsa Kesarean sataman varastoista. Eri maissa saamansa ko-kemuksen pohjalta hän tuntee puutyössä, sepän am-matissa ja nahkurien työssä käytettävät tarvekalut. Siksi hän kykenee hankkimaan kullekin käsityöläisel-le juuri hänen tarvitsemansa tavarat. Nurkkauksesta löytyy roomalaisia käyräsahoja, karkaistuja teräviä talttoja ja jopa useampia jousiporan malleja. Niissä on nahkahihna kierretty poran varren ympärille. Kun pitää kiinni sen kädensijasta ja liikuttaa joustu edesta-

kaisin, kovaksi karkaistu terä alkaa pyöriä. Näitä teriäkin on eri kokoa.

Nurkasta löytyy myös veisto- ja halkomakirveitä. Kansa tietää, että heidän rakastamansa nöyryydestään kuulu rabbi Hillel oli Babyloniassa vain tavalinen halonhakkaaja. Vasta 40-vuotiaana hän siirtyi Israeliin. Puolet elannostaan Hillel jakoi aina synagogan oppihuoneelle, toisen puolen hän antoi perheelleen. Elihu on ylpeä siitä, että tämä kuuluisa edesmennyt oppinut oli isän puolelta benjaminilainen ja että hänen äitinsä periytyi Daavidin suvusta. Ihmiset kokivatkin, että hän oli niin kuin Esra, joka tuli Babelista pelastaakseen tooran opetukset kansalle. Nyt Hillelin oppiperinnettä vaalii hänen pojan poikansa Gamaliel.

Elihun mielessä kiertävät vielä edellisen illan kysymykset. Rabbi Hillel opetti aikanaan, että viisas kokee harvoin olevansa viisas, ja tyhmä ei näe koskaan tyhmyyttään. Hänen mielestään oli parempi välttää liikoja pohdintoja. Beetlehemissä oppihuoneella luettiin usein Saarnaajan kirjaa. Siitä Elihu muistaa erityisesti poikien lempitokaisun, ”kaikkea voi tapahtua kaikille”. Elämä rikkoo aina omat harhakuvitelmat. Joskus iltaisin Elihu toteaa omakseen toisetkin saarnaajan sanat: ”Kun minä käännsin sydämeni oppimaan viisautta, en saanut unta päivällä tai yöllä”. Muuan mielilause miellytti erikoisesti filosofi Vincencius Khrysosta: ”Ei ihminen käsitä Jumalan tekoja, ei alkua eikä loppua.” Tähtitaivaan ja elämän salaisuutta ei kukaan osaa luodata. Ei alkua eikä loppua!

Aamun askareet on jo tehty. Elihu kääntää katseensa Hippikustornin suuntaan. Sen viereisestä vartiomajasta alkaa näkyä liikettä. Joku yksinäinen kulkija ohjaa kuormajuhtaansa kivettyä tietä kohden yläkau-

punkia. Läheisen sepän pajasta nousee savukiehkura. Mies takoo ja karaisee sirppien leikkuuteriä lähestyvää viljankorjuuta varten.

Yllättäen Elihun aitauksessa oleva muuli työntää pänsä muurin yli ja töräyttää varoitusäänen. Pered on valinnut kauppavahdin tehtävän. Se ilmaisee korviaan luimistelemalla tai turpaansa nutristaen, mitä se kulloinkin asiakkaista päättelee. Turvan päristys ja töräys on pahin mielenilmaus. Pered on seurannut aamun liikennettä. Kolme miestä lähestyy juuri vastapäisen puutarhan läpi ja ylittää varsinaisen kulkuväylän. He kiirehtivät pitkin askelin Elihun kauppaa kohden. Välillä he vilkaisevat syrjäsilmin roomalaisien vartiotupaa. Edessä astelee kookas itsevarmuutta uhkuva mies. Hänellä on polviin asti ulottuva työläisen pellavaviitta. Takanakin seuraavilla on nopeaan liikkumisen soveltuvat kaavut. Jaloissa kaikki käyttävät nilkkoihin sidottuja umpijalkineita. Niissä ei ole vaaraa loukata varpaita kiviin ja kallioihin.

Lyhyen muodollisen tervehdyksen jälkeen joukon johtaja ryhtyy puheeseen. Toinen saattajista työntää ohi mennessään kovakätisesti Mishan syrjään kiviaidan viereltä ja tarkastaa, onko niiden takana mahdollisesti muita työntekijöitä. Elihu ei siitä pidä. Onhan hänen apulaisensa vasta nuorukainen. "Meillä on sinulle terveisiä Barabbaalta. Hän kieltäytyi jostain syystä jatkamasta ryhmämme johdossa. Hän on liian suosittu ja tunnettu. Siksi emme voi pakottaa häntä enää toimintaamme. Hän oli kuullut isästäsi ja sinun maineestasi. Me pyydämme, että liityt joukkoomme."

Elihu tarkkailee tyynesti johtajaa. Tällä on huolella sorvattu puusepän kynä vasemman korvalehden päällä. Sen terävää kuparikärkeä käytetään merkitsemään huonekalujen sahauskohdat. Kisällinä Elihu

oppi, että hyvä puuseppä pitää sen aina terävänä. Silloin sahausjälki on tarkempi. Kumpikin miehen saattajista on kiinnittänyt värikkään kangassuikaleen olkapäähänsä. Näin tekee värjärien ammattikunta. Sitä Elihu vain ihmettelee, miten puusepällä ja värjäreillä on aikaa kuljeksia parhaimpana työaikana ympäriinsä. Miesten ammattitunnukset eivät häntä hämää.

Joukon johtaja on ilmeisesti todella kotoisin Beetlehemistä. Siitä kielii vasemman korvan päälle asetettu kynä. Lisäksi Elihu panee merkille, että tämän oikeanpuolinen viitta on epäilyttävästi kohollaan. Sen alla voi olla miekan huotra. Myös saattajien viittojen sisällä on jotain epäilyttävää. Liekö heilläkin oma teräaseensa? "En minä voi jättää kauppaani ja ystäviäni", vastaa Elihu puhtaalla hepreakielellään. Siitä huomaa, että hän on tiedostanut joukon johtajan syntyperän. "Olen jäänyt kerran jo kiinni kapinoitsijana ja saanut maksaa siitä kovan hinnan. En aio jatkaa sillä tiellä!"

Lähetystön johtaja tutkii avoimesti Elihua ja hänen kauppapuotiaan. Missään ei näy aseita. "Kyllä roomalaisten mielivalta velvoittaa meitä. Emme voi katsella vaieten heidän sortoaan. Pyydän sinua harkitsemaan ehdotustamme. Nyt sinä tunnet meidät. Emme voi sallia, että tieto liikkeistämme leviäisi. Voit myydä kauppasi ja ryhtyä johtajaksemme."

Elihu on kuunnellut tyynenä vieraan ehdotusta. Sitten hän suoristautuu ja ilmoittaa: "Minun päätökseni on lopullinen. En voi ottaa tarjoustanne vastaan." Siihen vieras vastaa hymyillen merkityksellisesti: "Olisi terveellisempää suostua ehdotukseemme. Saat päivän aikaa harkitaksesi, mitä teet. Tapaamme huomenna jälleen." Sitten miehet poistuvat puutarhan suuntaan. Mitään maan tavan mukaista lopputervehdystä ei heiltä heru.

Misha tulee isäntänsä luo otsa kurtussa ja kysyy: "Keitä nuo vastenmieliset miehet ovat?" "He ovat pahoja miehiä", vastaa Elihu. "Taidamme kohdata heidät vielä kerran!" Sitten Elihu jatkaa hiljaisena keskeytyneitä askareitaan. Sadonkorjuun ja lähestyvän viikkojuhlan vuoksi tänä aamuna on paljon asiakkaita. Heitä palvellessa aamun epäkohteliaat vieraat häipyvät mielestä.

VANHAT HAAVAT AVAUTUVAT

Lähellä puolta päivää köröttää Hinnomin laaksotietä kaksi hahmoa aaseillaan. Aurinko häikäisee silmiä ja heijastuu laakson suulla olevasta Käärmelammikosta. Elihu siirtyy terrassin varjoon erottaakseen tulijat tarkemmin. Etummaisena ratsastaa nuori ryhdikäs mies. Hänen vaatetuksensa kavaltaa, että hän on rikkaasta perheestä. Kallis sininen koruommeltu viitta peittää työasun. Takana ratsastaa nainen jalat aasin toisella kyljellä. Hänen kasvonsa on peitetty osittain hunnulla.

Myyntikatoksen edessä nuori pari pysähtyy. Misha kiirehtii tuomaan tammipuisen juomasaavin aaseille. Kun nuori nainen antaa pääliinan valahtaa harteille, kulkee Elihun lävitse väristys. Neitonen muistuttaa aivan hänen edesmennyttä Anuga-morsiantaan. Vieraillessaan syksyn lehtimajanjuhlan aikana kotikyläsään, hän sai kuulla, että Anuga oli kuollut kolmannen lapsensa synnytykseen. Kun hän sai aikanaan tietää Elihun joutuneen gladiaattorikoulutukseen, hän suri syvästi sulhastaan. Vuoden kuluttua hän suostui kuitenkin Elihun toverin Efratin kosintaan. Tämä oli kylän esimiehen poika. Anuga oli nimensä mukaisesti siro ja hauras. Nuoripari sai tyttären ja pojan. Kolmannen lapsen syntyessä Anuga kuoli lapsivuoteeseen. Elihulle morsiamen muisto oli niin kipeä

asia, että hän kävi kotikylässään vain pakon sanelemana.

Nuoren miehen seuralaisella on tummat kiharat hiukset, suora ylevä nenä ja syvänsiniset silmät. Sini-nen silmien väri esiintyy leeviläisillä useinkin. Nuori mies esittelee itsensä kohteliaasti: "Olen Ben Efrati, beetlehemiläinen! Tulin ostamaan morsiamelleni kihlalahjaa." Elihu kääntää katseensa neitoon. Tämä punastuu hämmentyneenä. Ben Efrati huomaa väärinkäsityksen. Hän nyökkää päällään sivulle ja jatkaa: "Tämä on sisareni Galilit." Kun nimi on outo Juudeassa asuvalle, hän jatkaa: "Isäni meni nuorena valmistamaan Sephoriksen uuden synagogan tam-mipuista sisustusta. Kylä on Galileassa, kivenheiton päässä Nasaretista. Rabbit tekivät sinne uutta oppi-keskusta. Sisareni syntyi siellä."

Elihu tajuaa heti, että hänen edessään on kunnioitetun Efrati-suvun jälkeläisiä. Nuoren miehen isä oli aikanaan hänen leikkitoverinsa. Myös neitosen yhdennäköisyys edesmenneeseen morsiameen Anugaan saa tällä selityksensä. Galilit on ryhdikäs ja pursuaa elinvoimaa. Jotenkin sekin painuu tietoisuuteen, että nuoren puusepän seuralainen ei ole hänen morsiamensa. Nimi Ben Efrati paljastaa Elihulle, että nuori mies on iästään huolimatta jo suvun päämies. Silloin ei käytetä etunimeä vaan pelkällä etuliitteellä Ben eli poika ilmaistaan suvun johdon siirtyneen hänelle. Ilmeisesti asiakkaiden isä on saanut surmansa jossain onnettomuudessa. Nuoren miehen käden puristus ja liikehtiminen todistaa, että hän on tehnyt raskasta työtä joko kivilouhoksella tai suvun puuverstailla.

Siirtääkseen ajatukset pois huomioistaan Elihu ohjaa ostajaparin liina- ja neulepöydän eteen. Sitten hän sanoo aivan kuin ohimennen: "Varmaan damaskolainen koruiltu silkkiliina sopisi morsiamellenne? Min-

kä väriset silmät mielitietylläsi on?” Kun nuori mies ei löydä heti vastausta, kuuluu takaa kiusoitteleva ääni: ”Ei veljeni näe enää mitään värejä. Se kuuluu hänen sairauteensa. Kyllä morsiamella on ruskeat silmät!” Neidon sanoissa on tuttu äänensävy. Toorakin sanoo, että pojalla on isän sielu. Tyttärillä on vastavasti äidin sydän ja ääni. Jälleen Elihun sisimmässä tapahtuu jotain outoa. Hän katsoo taaksensa ja toteaa ammattimaisesti: ”Sinun sinisiin silmiisi sopisi varmaan kultakoristeinen keltainen silkki.” Syvä puna nousee neitosen kaulalta poskille. Misha huomaa heti sanojen vaikutuksen.

Pienen hiljaisuuden jälkeen Elihu valitsee koruliinoista yhden ja sanoo harkitusti: ”Ruskeita silmiä korostaa hopealla kirjailtu kellanruskea silkki.” Sitten hän ojentaa liinaseen Galilitille. Onhan tämä ilmeisesti nuoremman veljensä makutuomari. Samalla kädet koskettavat toisiaan. Elihu kääntyy myymäläpöydän äärelle, ettei kukaan huomaisi hänen sisimpänsä kuuhuntaa. Pitkittääkseen tilannetta hän kysyy, ovatko nuoret kuulleet, miten silkki aikoinaan keksittiin. Nyt Mishakin tulee lähemmäksi.

Elihu on yleensä harvapuheinen. Ehkä kaunopuheisuuden opettaja Khrysos on kuitenkin jättänyt jälkensä hänen sieluunsa. Viitaten brokadikankaitten valikoimaan hän jatkaa: ”Näitä silkkikankaita on tuotu Kiinasta jo yli tuhat vuotta. Kameli- ja härkäkara-vaanien matka kesti yleensä viitisen vuotta. Ryhmässä oli aina yli sata eläintä ja turvavartio. Myöhemmin alettiin kuljetukseen käyttää laivoja, jotka purjehtivat Punaisenmeren kautta maahamme. Maareittiä kutsutaan silkkiteiksi.”

”Kerrotaan, että keisarinna Si Ling Shi katseli keran puutarhassaan, kuinka lihava toukka keräsi ohuesta seitistä ympärilleen suojakotelo. Silloin hän ajatte-

li, että olisi ihanaa saada ylleen tällainen kimmeltävä verho. Hän näki läheisessä korkeassa mulperipuussa suuren määrän vaaleita pallukoita. Liottamalla kotelot lämpimässä vedessä hän onnistui irrottamaan niistä runsaasti hienosyistä kuitua. Kun palvelijat kamposivat ja harjasivat sitä, he oppivat kehräämään niistä hohtavaa lankaa. Hän määräsi, että lähellä puita ei saanut kuolemanrangaistuksen uhalla meluta ja liikkua. Silkkitoukkia ei saanut häiritä niiden työssä. Ling Shin puutarhasta tuotettiin sitten pian keltaista, vihertävää ja punaruskeaa silkkiä.”

Pienen miettimistauon jälkeen Elihu jatkaa: ”Keltainen on keisarin väri, purppuraan pukeutuvat ylhäisönaiset ja siniväriä käyttävät korkeat virkamiehet. Paksumpia kullalla ja hopealla kirjailtuja brokadikankaita lahjoitetaan usein valtiovierailuilla lahjana kuninkaille.” Ilmeisesti Elihu etsii jotain muistojensa kätköistä. ”Niin, väitetään, että kuningatar Ling Shi olisi lisännyt silkkiinsä enkelten höyheniä ja Feenikslinnun sulkia. Siksi se sopii niin hyvin morsiamille.” Kun Elihu katsoo taakseen, Galilit punastuu jälleen. Misha sen huomaa.

Ben Efrati ottaa käteensä suurimman kellanruskean hopealla kirjaillun silkkiliinan. Se miellyttää myös sisarta. Lisäksi hän kerää työvälineistä karkaisu- tuja kivimeisseleitä ja eri paksuisia poranteriä. Myös uusimallinen taottu auran kärki kiinnitetään aasin kantamuksiin. Galilit viipyy myyntipöytien äärel- lä kauemmin. Hän hypistelee ajatuksissaan keltaisia silkkiliinoja tekemättä niiden suhteen päätöstään. Viereltä hän löytää pehmeitä kotisannikkaita. Lisäksi ostoskoriin kerääntyy mausteruukkuja ja vahalla si- netöityjä pieniä hajusteastioita. Niillä miehetkin kos- tuttavat partansa. Misha tarkkailee neitosta ja Elihua. Miten hänen isäntänsä onkaan tullut runolliseksi?

Täytyypä kysyä sitä jälkeenpäin. Kun nuoret asiakkaat köröttävät aaseillaan alas Hinnomin laaksotietä, Elihu jää heitä seuraamaan. Galilit kääntää vielä kertaalleen päänsä taakseen. Misha tiedostaa senkin.

Pitkän hiljaisuuden jälkeen puotipuksu sanoo isännälleen: "Keksitkö itse sanasi enkelin siivistä ja Feeniks-linnun sulista? Naatan on kertonut, että tuo lintu *oof ha-hol* viittaa ylösnousemukseen. Kyyhkyslaakson essealainen erakko oli puhunut siitä, että se elää tuhat vuotta. Sitten tuli nousee sen pesästä ja se palaa tuhkaksi. Jäljelle jää munankokoinen osa. Siihen kasvavat jäsenet ja siivet ja se nousee uudelleen lentoon. Oletko sinäkin kuullut tämän tarinan?" "Kyllä tuo tarina kaikkialla tunnetaan", vastaa Elihu. "Mutta enkelin höyhenet minä lisäsin jostain syystä kertomukseeni."

Nyt Misha virnistää. "Taisi Ben Efratia seurannut enkeli kiinnittää huomiosi. Ja hänen siniset tähtisilmänsä! Huomasitko kuinka hän punastui joka kerran, kun katsoit häneen? Se on hyvä merkki. Ei hän minun vuokseni punastunut."

Elihu viiltää vertauskuvauksellisesti etusormellaan Mishan kurkun poikki. "Kuule poika, herkeä jo, et sinä näistä asioista vielä mitään ymmärrä. Säätä terävät huomiosi itsellesi." Misha ei jää juuri koskaan sanattomaksi. Nytkin hän jatkaa kiusoitteluaan: "Tunnethan sinä sananlaskun: 'Niin kuin on kotkan tie taivaalla ja käärmeen tie kalliolla, niin on nuoren miehen tie nuoren neidon tykö.' En minä ole enää mikään lapsi."

Sitten Misha käy vakavaksi. "Etkö ole koskaan ajatellut mennä avioon?" Elihu miettii hetken. Voisiko hän puhua näin kipeästi asiasta apulaiselleen? Ehkä se jotenkin helpottaisi: "Kyllä minulle tarjottiin gladiattorina orjanaisia lasten toivossa. Orjan jälkeläinen

on kuitenkin aina orja. Siksi en voinut siihen suostua. Mielessäni oli myös aina morsiameni Anugan kasvot. Se varjeli minua kaikilta kiusauksilta. Samoin kävi ollessani Vincentius Khrysoksen palveluksessa. Tokko minä enää kelpaisinkaan aviomarkkinoille?"

Misha mittaa silmillään isäntäänsä. Leveähartainen mies on vyötäröltään hoikka. Hän liikkuu pehmeästi kuin pantteri. Lyhyet kihartuvat hiukset ovat hieman harmaantuneet ohimoilta. Se luo hänelle arvovaltaa. Roomalainen lyhyt partakuosi korostaa hänen jaloja piirteitään. Mies hallitsee kreikat ja latinat. Käden taidoissa tuskin löytyy hänen vertaistaan. Lopputuloksena Misha toteaa: "Kyllä sinä vielä olet kauppakelpoista tavaraa!"

Elihu heristää nyrkkiä ja on suuttuvinaan. Kasvoista kyllä näkee, että hän on imarreltu apulaisensa arviosta. Anugan siroa olemusta on enää vaikea hahmottaa. Sen sijaan piirtyy mieleen Galilitin sopusuhainen vartalo, hänen siniset silmänsä, punehtuneet poskensa ja miltei suora nenän kaarensa. Tuon kaiken hän ehti havaita. Sanoiksi pukeutunut viittaus enkelin siipiin taisi olla osuva. Miten Misha osasikaan arvata hänen ajatuksensa!

Elihun mietteet keskeytyvät Mishan toiseen kysymykseen. "Eikö sinua yhtään huolestuta aamuinen vierailu. Keitä ne miehet olivat?" Vastaus tulee harvakseen: "Pelkään, että olemme joutuneet pahimpien mahdollisten kiivailijoiden silmätikuksi. Huomasitko heidän aseistuksensa? Jos jotain tapahtuu, siirry syrjään ja pidä silmäsi auki. Emme voi varautua etukäteen mihinkään. Ja "kaikkea voi tapahtua kaikille".

TIKARIMIESTEN HYÖKKÄYS

Kuluneen päivän kokemukset tunkeutuvat iltapalan jälkeen vielä Elihun uniin. Nuorten beetlehemiläisten tapaaminen hämmensi häntä. Hän muistelee, kuinka levoton hän oli rakastuessaan aikanaan morsiamensa. Päivän päättyessä hän nousi isänsä kivisen puuverstaan katolle nähdäkseen vastapäiseltä kukkulalta edes vilahduksen Anugasta. Olisiko totta, mihin Misha vihjasi, että hän voisi vielä avioitua. Galilitin olemus sai koko sisikunnan kuohumaan. Olenhan minä oikeastaan vasta pari piirua yli neljäkymmenen ja ”kaupakelpoista tavaraa”. Ajatukset laukkaavat tuleviin päiviin. Olisiko soveliasta vieraillla Ben Efratin luona? Oman perintömaankin käytöstä pitäisi vielä sopia.

Myös eilinen epäystävällisten miesten käytös vaivasi häntä. Tänäpäin heidän kysymykseensä pitää antaa vastaus. Keitä he oikeastaan ovat? Seloottien ryhmää, johon hän itsekin aikoinaan kuului, kansa kunnioittaa. Heidän kutsumanimensä *kannaim* tarkoittaa vain kiihkoilijoita. He ovat valmiit sopivan ajan koittaessa myös suoraan toimintaan roomalaisia vastaan.

Nämä miehet eivät käyttäytyneet samalla tavalla. Heidän johtajansa uhkaava käytös ei ennustanut hyvää. Olisivatko he *sikarim*-ryhmän tikarimiehiä. Nimensä nämä ovat saaneet käyristä tikareistaan, jotka

he kätkevät viittansa alle. He vihaavat saddukealaisia pappeja, koska nämä veljeilevät roomalaisten kanssa saadakseen heidän suosionsa. He soluttautuvat usein temppelin tungokseen ja surmaavat salaa valkoasuisia leeviläisiä. Tämä väkivalta herättää pelkoa kansan keskellä. Ylimmäisellä papilla on aina kaksi turvamiestä sivuilla ja yksi takana, kun hän liikkuu kansan parissa. Elihun mieleen tulee psalmien rukous: "Herra suojaa minua, varjele minut väkivaltaisilta miehiltä."

Kiireiset helluntain alusviikot vaativat omat valmistautumisensa. Aamuaskareet kiinnittävät mielen käytännön tehtäviin. Maustehyllyille on tilattu Jerikosta kanelia, kuminaa, neilikkaa, inkivääriä ja muskottia. Elihu muistelee, kuinka hän paimenessa ollessaan pureskeli aniksen varsia. Sen siemeniä ja piparminttua Misha sekoittaa usein teeveteen. Basilika-yrtillä ja keltaisella kurkumalla ryyditetään kalaruokia. Kumina sopii yhteen lammashauteiden kanssa. Myös leivonnassa ripaus kuminaa luo miellyttävän lisämaun. Meiramia Elihu on oppinut suosittelemaan herneruokiin. Taitava emäntä on hyvin kekseliäs höystäessään keitoksiaan.

Misha on levittänyt terassia kiertävän marmorialustan kulmaan pippuriruukkuja. Niistä hän tekee pienempiin astioihin erilaisia yhdisteitä. On siinä mustaa, vihreätä ja valkoista pippuria. Niihin sekoitetaan myös kaupungin ympäristön puista kerättyä makeampaa punapippuria. Kun näitä pippuripuun lehtiä hieroo käsissään, niistä jää hyvä tuoksu. Yhdessä ruukussa on jauhettua Kiinasta ja Etiopiasta alkuperäisin olevaa kuivattua paprikaa. Sen viljelijät sanovat, että mitä pienempi tällainen palkohedelmä on, sitä tulisempi on sen maku. Elihu on todennut lei-

killään, että se pätee myös ihmisiin. Yhdessä pikku astiassa on jo valmista hyvin tulista seosta. Kiviaitauksesta kuuluu yhtäkkiä Peredin hiljainen merkkihöriä. Muuli on seurannut aamun hiljaista liikennettä.

Vastapäisen puutarhan oikopolulta tulee kolme tuttua hahmoa. Misha pysyy terassin kulmassa. Elihu siirtyy ulkopuolelle nojaten rennosti sen kaidekiveytykseen. Tavanomaista rauhantervehdystä ei saapuva ryhmä lausu. Se olisikin outoa ajatellen heidän varsinaista tehtävänsä. Ryhmän johtaja tulee lähelle Elihua, toiset asettuvat hänen taaksensa. Ilman lähempiä selityksiä puhemiehenä toimiva mies kysyy Elihulta: "Oletko tehnyt jo päätöksesi? Emme voi jäädä loputtomiin tänne roomalaisen vartioston lähelle. Hyväksytkö tarjouksemme ryhtyä johtajaksemme? Tarvitsemme apuasi."

Elihu vastaa kohteliaasti: "Olen pahoillani. En voi jättää ystäviäni. Olen vasta palannut kotikylääni. Ei aseellinen vastarinta luo rauhaa maahamme." Ryhmän johtajan katse kiertää Elihusta kauppapuotiin. Missään ei näy merkkiäkään teräaseista. Sitten hän yrittää vielä vaikuttaa kauppiaseen. "Tunnumme sinun maineesi. Eikö gladiaattori tule sanasta miekka, *gladius*? Tarvitsemme ammattimiestä, joka tuntee aseiden käytön. Barabbas oli suoran toiminnan mies. Hän osasi johtaa meitä. Minut valtuutettiin pyytämään sinut liikkeemme johtoon!" Elihu näkee, että ryhmän puhemies on omalla tavallaan vilpiton. Hän vastaa: "En voi suostua pyyntöönne. Päätökseni on peruuttamaton."

Nyt edessä seisova roteva kapinoitsija kiihtyy: "Sinä olet pelkuri ja roomalaisten mielistelijä. Emme voi sallia, että kielit meistä lähellä olevalle vartiostolle." Samalla miehen vasen käsi koskettaa viitan oikea-

ta kuvetta. "Joudumme valitettavasti suorittamaan tehtävämme loppuun." Elihu nojaa yhä rennosti kivikuistiin. "Ei miekka ratkaise ongelmaamme. Siinä on kaksi terää. Toinen voi purra myös omistajaansa."

Edessä seisovan miehen kupeella jo valmiina oleva käsi sukeltaa viitan alle. Esiin tuleva lyhyt EHUDIN miekka tähtää kauppiaan suojattomaan päähän. Elihu väistää iskun vetäytyen pienellä liikkeellä taaksepäin. Kun kaksiteräinen ase palaa takaisin, Elihu tarttuu vasemmalla kädellään miehen ranteeseen ja oikealla olkavarteen. Samalla hän vetää tämän lähemmäksi ja murtaa asekauden terassin kiviseen kulmaan. Miehen käsivarsi rusahtaa poikki. Elihun vartalon liike jatkuu ja hän linkoaa vastustajansa näytteillä olevan auran sarviin. Niihin tämä takertuu uikuttaen kivusta.

Misha huomaa takaa välähtävän tikarin. Hän nappaa pöydältä valmiiksi sekoittamansa pippuriruukun ja viskaa sen sisällön miehen silmille. Tämä soikaistuu hetkeksi. Lopun hoitaa Elihun rautanyrkki. Sivusilmällä Elihu huomaa, että vartiostosta juoksee sotilaita. Siksi hän sanoo toiselle saattajalle, jolla on tikari jo kädessä: "Pane aseesi tuppeen, saamme vieraita." Ääni on asiallinen ja käskävä. Niinpä mies sitä totteleekin. Elihu potkaisee miekan ja maassa olevan tikarin taaksensa pöydän alle.

Kun sotilaat saapuvat, he kysyvät, tarvitaanko paikalla apua. Elihu hymyilee ja selittää huolitellulla latinallaan: "Meillä oli pieni liikeneuvottelu. Emme päässeet yksimielisyyteen tuon auran hinnasta." Sotilaat näkevät, kuinka auran sarviin takertunut asiakas pyrkii pystyyn toisen käden riippuessa hervottomana sivulla. He ovat ihailemansa gladiaattorin ystäviä. Yksi heistä sanoo: "Taisit käyttää vakuuttavaa kieltä. Oletteko jo sopineet erimielisyytenne? Tilanne nä-

kyy olevan hallinnassa. Voimme kyllä ottaa asiakkaasi vartioston täysihoitoon!" Kaikki tietävät, että Herodeksen palatsin kellarista ei pääse hevin vapaaksi. Siksi Elihu pyytää: "Emmeköhän me sovi hinnoista yhdessä maanmieheni kanssa!"

Sotilaat naureskelevat vielä Elihun sanoille liike-neuvottelusta. Ei tuollaisen kanssa voi maksuista tinkiä. Misha ottaa muurin vierestä vesisaavin ja herättää sillä nukutuksen saaneen miehen. Vieraitten uhma ja uhittelu näkyy sammuneen. Elihu lähettää heidän mukana terveisensä: "Sanokaa lähettäjillenne, että ymmärrän hyvin Barabbaan ratkaisun. Minua ette voi pakottaa palvelukseenne. En tule myöskään kielimään liikkeistänne roomalaisille. Ei rauha synny väkivallalla. Tervetuloa myöhemminkin ostoksille!"

Elihun sanat riisuvat kaiken vastustuksen. Miehet tajuavat, että hän on pelastanut heidät roomalaisten käsistä. Jos kuulusteluissa kävisi ilmi, keitä he ovat, heidän tiensä päättyisi läheiselle kukkulalle. Misha ihmettelee isäntänsä rauhallista käytöstä. Hän itse sai ohjeen pitää vain silmät auki. Nyt Elihu kääntyy puotipuksunsa puoleen. "Kiitos sinulle, että annoit minulle hieman aikalisää palvella vieraitamme. Pippurisekoituksesi taisi olla tulista. Aseellisessa mitelössä ei ole koskaan varmaa, kuinka siinä käy. Pelastit ehkä henkemme." Mishan rinta nousee ainakin parin tuuman verran kaarelle. Tikarimiesten kohtaaminen taisi olla vaarallista. Keskeytyneet aamuaskareet jatkuvat. Tieltä lappaa lähikylän asiakkaita. Jokunen leeviläinenkin saapuu ostoksille. Äskeinen välikohtaus unohtuu täysin.

RABBI BABA, BETESDAN HYVÄNTEKIJÄ

Siestan lähestyessä kaupankäynti hiljenee. Elihu poikkeaa viereiseen sepän pajaan. Hän pyytää mieheltä, että tämä hoitaisi sattumoisin paikalle tulevat asiakkaat. Heidän yhteistyönsä on jatkunut jo puolisen vuotta. Korvaukseksi mies saa karkaisemattomia rautaharkkoja ja työssä tarvitsemiaan kuparilevyjä. Elihu tilaa vuorostaan aina osan tarvikkekaluistaan häneltä. Iltapäivällä on tarkoitus viedä viljatäydennys Besetan pohjoispuolelle rabbi Baba Ben Buttan uudisrakennukselle. Elihu sitoo ohrasäkit kahden aasinsa sivutelineisiin. Nähdessään sen Misha tarjoutuu hänen avuksensa.

Ohrasäkit ovat peräisin Hebronin suurista tilillä vuoratuista viljasiiloista. Myös Jerusalemissa on tällaisia kuivasäiliöitä, joiden viljan uskotaan riittävän useamman vuoden piiritykseen. Astellessaan aasinsa vierellä Elihu kertoo verkkaisesti, kuinka hän kuunteli pikkupoikana sokean rabbi Baba Ben Buttan puheita Hasmonealaisten palatsin muurin varjossa. Tällä oli tapana tunnistaa sormillaan pienet kuulijansa heidän kasvoistaan. Jokaiselle hänellä oli joku opettavainen kasku.

Vanhemmat tiesivät, miten rabbi Baba sokeutui. Hänet valittiin jo kolmikymppisenä lahjakkuutensa vuok-

si Suuren neuvoston istuntoon. Peläten oppineitten salaliittoa epäluuloinen kuningas Herodes vangitutti kaikki sen jäsenet. Lisätäkseen valtaansa Herodes surmautti 45 sen 70 miehestä. Tullessaan nuoren Baba Ben Buttan eteen, hän päätti vain sokeuttaa tämän. Nuoren oppineen viisaus oli tullut hänenkin korviinsa.

Misha ohjaa uteliaana ajokkinsa lähemmäksi. Sitteen Elihu jatkaa kertomustaan. "Jonkun ajan kuluttua kuningas tuli valepuvussa Baban kotiin. Hänen seuralaisensa yritti saada sokean miehen puhumaan pahaa kuninkaasta. Siinä hän ei onnistunut. Silloin Herodes paljasti henkilöllisyytensä. Ja hän kysyi, miten hän voisi korvata nuoren miehen silmien sokeuden. Baba mietti asiaa huolella. Sitten hän vastasi: "Silmieni valo en saa takaisin, mutta Herran temppele on tarkoitettu kansojen valoksi. Pyydän vain, että se varustettaisiin mahdollisimman kauniiksi." Herodes liikkui vastauksesta ja lupasi että hän täyttää Baban toivomuksen. Misha tietää, että Galileassa kansa välttää sanaa sokea. Siksi heitä kutsutaan arameaksi nimellä *sagi nahoor*, suurivaloinen. Rabbi Baba näyttää kuuluvan heihin. Misha alkaa jännittää jo etukäteen hänen tapaamistaan.

Varsinaisten muurien ulkopuoliset Besetan uudisrakennukset on tehty valkeista rakennuskivistä. Sitä voi louhia kaikkialta. Jokaisen talon ympärillä on pieni puutarha. Tämä Jerusalemin pohjoispuolinen asutus nousee lähelle Damaskoon johtavaa tietä. Siksi se on niin suosittu. Kun Elihu ja Misha lähestyvät rabbi Baban taloa, he pysähtyvät ja tarkastavat aasien kantamukset. Viitaten säkkeihin Elihu selittää, että rabbi on suuri hyväntekijä. Hän jakaa viljan Betesdan hökkelikylään. Siellä on sadoittain sokeita ja raajarikkoja. He ovat saaneet käyttöönsä läheisen kylpylän vesialtaat.

Tultuaan Jerusalemiin Elihu näki Baban rakkau-
den vammaisia ihmishylkiöitä kohtaan. Se vaikutti
niin, että hän lupasi antaa aina puolet hankkimastaan
viljasta heille. Jotkut hurskaat pitävät tapanaan an-
taa puolet toriostoksistaan köyhille naapureille. Sii-
nä mielessä Elihun päätös noudatti vallitsevia tapoja.
"Mutta älä hämmästy rabbin ulkonäköä; häntä ei ole
kauneudella pilattu", varoittaa Elihu.

Kun aasit on ohjattu rabbi Baban muurien sisäpuolel-
le, Misha tarttuu talon oven vaskiseen kolkuttimeen.
Ennen kuin hän ehtii sitä käyttää, ovi avautuu. Edes-
sä on vireä vanhus. Hän sanoo ilkkurisesti narise-
valla äänellään: "Kun avasitte pihaportin, kuulin as-
keleista, että tulossa on Elihu ja joku aasin tapainen.
Tervetuloa kotiimme." Misha vastaa leikinlaskuun:
"Olen kuullut, että rabbuuni pitää aaseista. Siksi otin
Elihun mukaani. Kyllä minä olisin valinnut mieluum-
min vain elikkoni asialle, mutta kun se ei taida vielä
puhua niin kuin Bileamin aasi teki."

Rabbi kihisee naurusta. Vain harva osaa käyttää
kunnianimeä rabbuuni. Ilmeisesti Mishan sanat miel-
lyttävät oppinutta. Sokean miehen oikeudella hän
mittaa nyt nuoren sisään tulijan pituuden ja hänen
kasvojensa muodon. "Kyllä tämä aasista menee, kor-
vat ovat vain hieman keskenkasvuiset." Samalla hän-
nen luusilmänsä kiertävät kehää ikään kuin etsien ta-
kaa tulevaa Elihua.

Misha joutuu tunnustamaan, että Elihu ei liioi-
tellut sanoissaan rabbi Baba Ben Buttan ulkonäöstä.
Miehen viisto otsaviiva päättyy valtavaan kyömyne-
nään. Hänen alahuulensa on niin turpea, että kame-
likin voisi olla siitä ylpeä. Silmäpussit riippuvat suu-
rina laskoksina. Niitä kehystävät syvät naururypyt.
Harmaa parta kiertää kaljua päätä ja liittyy niskassa
palmikoituihin hiuksiin.

Vanhus tuntuu lukevan Mishan ajatukset. Hän sanoo: "Vaimoni kehuu minua aina kauniiksi. Kun olin nuori, muuan yläkaupungin rikas nainen kosi minua. Sanoivat että hän oli kulmakunnan kaunein. Nainen ehdotti, että menisimme avioon. Hän selitti ylpeänä: Ajattelehan, lapsemme voisivat saada minun kauneuteni ja sinun viisautesi! Vastasin hänelle: Entä jos kävisi päinvastoin?" Nyt Elihukin yhtyy nauruun, joka on hänelle harvinaista. Jostain syystä hän on vapautuneempi kuin ennen. Misha alkaa ihastua kuuluisaan rabbiin. Harvoin kauneus ja tosi viisaus viihdyvät käänsä samassa astiassa.

Vanhus syleilee sydämellisesti Elihua. He vaihtavat lyhyesti kuulumisensa. Samaan aikaan Mishan katse kiertää huonetta. Se on kivetty kokonaan punaisella marmorilla. Avaraa huonetta kiertävät paksut itämaiset matot. Sen perällä jököttää puolen tusinaa kamelinnahkalla päällystettyjä istumatyynyjä. Niiden viereen on asetettu pari lintukuvioiden pakoitettua suurta kuparitarjotinta. Taakse on katettu rivi pieniä savisia astioita. Kaikki on siististi paikallaan huoneen reunoilla. Näin talon sokea isäntä ei hevin mihinkään kompastu. Ulko-ovikin on samasta syystä suoraan pihan tasolla. Huoneen eteläseinällä riippuu taottuun rautatelineeseen ripustettu punottu häkki, jossa kanarialinnut hyppelivät. Ripustimen varsi on tarpeeksi pitkä. Näin seinä ei pääse hohtamaan talvikausina kylmää. Vieraat ovat häirinneet lintujen seurustelua. Nyt alkaa jälleen niiden kotoisa liverrys.

Sivuhuoneesta tulee ketterästi vanha nainen. Hänellä on kotiaskareisiin sopiva siisti nilkkoihin ulottuva pellavaviitta. Misha hämmentyy naisen kauneudesta. Hopeanhoitoiset pitkät hiukset on sidottu takaa silkkiiliinalla. Elämä on jättänyt uurteensa hänen kasvoihinsa. Nainen näkyy yllättyneen vieraitten

tulosta. Hänen ystävällinen hymynsä leviää silmiin. Elihu on ennestään tuttu. Hän saa vain virallisen tervehdyksen. Mutta Mishan kädet nainen ottaa omiinsa. Äidillinen katse tutkii hetken nuorta miestä. Siniset silmät sointuvat hyvin valkeisiin hiuksiin. Kuinka vanhus voikaan olla näin kaunis, huokaa Misha sisimmässään. Sitten kehräävä ääni sanoo: "Tulitte juuri oikeaan aikaan. Olen leiponut tuoretta kuminaleipää ja taatelikakkuja. Taidatte olla myös janoisia?"

Pitemmittä puheitta talon emäntä kipittää takaisin viereiseen huoneeseen. Vain tuokio ja kuparitarjottimella on viinikarahvi ja jostain loihditut kuparimukit. Pohjoisen puoleisessa kylmätilassa on nahkaleilejä, joista emäntä on valinnut ilmeisesti Mishaa ajatellen jo miltei siirapiksi kypsyynttä viiniä. Tämä on lasten lempijuomaa. Mutta kyllä tuoreet antimet ja veteen laimennettu janojuoma maistuu miehillekin.

Rabbi Baba esittelee kohteliaasti vaimonsa. Sanat lienee osoitettu Elihun apulaiselle. "Shalhavit on oma tooran opettajani. Joka aamu luemme Kirjoituksia. Vastikään törmäsimme Hesekielin vaimostaan käyttämään lempinimeen *mahmad einai*, 'silmieni ihastus'. Olen käyttänyt sitä jo viikon. Väittävät, että hänen silmänsä ovat kauniimmat kuin minun." Jälleen Baban ääni kihisee naurua. Misha on tottunut leikittelemään sanoilla. Niinpä hän uskaltaa lausua päätelmänsä: "Ehkä saan luvan sanoa: Te olette *tsemed hemed*, 'ihastuttava aisapari'. Kun tulin kotiin, minut otettiin vastaan kuin olisin aikuinen. Vain omassa mummi-lassa minua näin kohdeltiin."

Mishan ääni sorahtaa liikutuksesta. Elihu tietää, että poika jäi nuorena orvoksi. *Mahmad* ja *hemed* ovat saman sanan johdannaisia. Sanontaa miellyttävästä aisaparista sovelletaan usein nuoriin rakastuneisiin. Rabbi Baba hörähtää jälleen tyytyväisyyttä. "Syvim-

mät totuudet olen kuullut aina oppilailtani”, hän lisää.

Kun Elihu ja rabbi Baba alkavat keskustella liikeasioista, tarkkailee Misha yhä talon emäntää. Mistä hän lieneekään saanut nimensä? Galilean ja Gilboan kukkuloilla kasvaa *shalhavit*-niminen villikukka. Sen suuret keltaiset terälehdet aukeavat alhaalta ylöspäin niin kuin liekit. Liekkikukka on nimetty rakkauden Korkeasta Veisusta löytyneestä sanasta. Näin Mishaa on opetettu. Hän muistaa vieläkin nuo jakeet: ”Pane minut sinetiksi sydämellesi, sinetiksi käsivarteesi. Rakkaus on kuin tulen hehku, se on Herran liekki.” Herran liekki, *shalhevet Jah*, puhuu Jumalan rakkaudesta. Siitä sanotaan, että ”syvätkään vedet eivät voi sitä sammuttaa”.

Misha seuraa, miten hellästi Shalhavit aina koskettaa miestänsä, kun hän tarjoaa tälle valmiiksi paloittelemansa leipäpalat. Nähtävästi iäkkäällä rabbiilla on vaikeuksia pureskella ruokaansa. Vanhustenkin rakkaus saattaa olla kaunista. Elihu kertoi matkalla, että rabbi Baba Ben Butta avioitui vasta sokeuduttuaan. Nykyään koko Besetan asujaimisto tuntee tämän vanhan ihastuttavan aisaparin, kun he kiertävät kylää käsi kädessä.

Rabbi Baba pyytää viemään viljalähetyksen suoraan Betesdan kylään. Elihu ja Misha tarkastavat uudelleen säkkien kiinnityksen. Sitten he jatkavat matkaansa. Elihu kertoo matkalla syyn rabbin rakkaudentyöhön. Rikkaan perheen poikana hän sai perinnökseen Anatotin kylän laitamalla laidunnetut lammasmaat. Tässä profeetta Jeremian kotikylässä on villakutomoita ja nahan parkitsijoita. Baba toimitti aiemmin uhrilampaita temppelein papistolle. Hän näki, että osa leeviläisistä eli suuressa köyhyydessä. Heille hän välitti tätä uhrilihaa. Oman opettajan, an-

karan rabbi Shammain tooran tulkinta ahdisti nuorta rabbia. Hän ei saanut rauhaa sisimpäänsä. Siksi hän uhraisi puolestaan päivittäin syyllisyysuhrin, *asham talui*. Se suoritettiin tahattomien syntien puolesta. Vain suurena sovituspäivänä hän jätti sen uhraamatta, koska sen sovitus koski muutoinkin koko kansaa.

Sitten Baba tutustui rabbi Hilleliin. Tämä opetti rakastamaan kaikkia luotuja, köyhiä samoin kuin rikkaita, naisia ja jopa pakanoita. Lähimmäistä ei saanut tuomita. Nöyryys olikin hänen mielestään parhain hyve. Ei pitänyt myöskään irrottautua yhteisöstä. Toora, jolla ei ole isän kotia, ei kelvannut tooraksi. Se merkitsi sitä, että piti asettua selkeästi tukemaan oman rabbinsa opetuksia. Nuoren Baban vilpittömyyttä epäiltiin, koska hän oli siirtynyt Shammain oppihuoneesta Hillelin kannattajaksi. Näin hän ajautui yksinäiseksi ajattelijaksi saamatta muiden rabbien tukea. Vaikka Baba valittiin Anatotin kylän edustajana Suuren neuvoston jäseneksi, hän ei voinut kerätä omia kannattajia. Fariseukset ja saddukeukset ajoivat vain oman ryhmänsä etuja. Kun Baba sokeutui, sitä pidettiin Jumalan rangaistuksena ja hänet hylättiin.

Lähellä Betesdan lammikoita Elihu pysähtyy. Kylän ympärille on noussut tilapäisiä rakennuksia, joihin sairaat ja raajarikkoiset ovat asettuneet. Heillä ei ole omaa toimeentuloa. Armeliaat rikkaat ihmiset auttavat heitä. Siksi paikkaa kutsutaan myös aramealaisella nimellä *Beit Hasda*, armon talo. Vammaiset ihmiset ovat saaneet luvan käydä viereisellä kaksoislammikolla puhdistautumassa. Välillä maanalaiset lähteet kuohuttavat sen rikin tuoksuista vettä. Silloin ihosairauksista ja tulehduksista kärsivät tungeksivat kapeista portaikoista sen parantavaan veteen. Toinen altaista on naisia ja toinen miehiä varten. Kaupungin rituaalisiin kylpylöihin heitä ei kelpuuteta. Kumpikin

allas on 150 jalkaa leveä ja 200 pitkä. Niiden sivuilla, päissä ja keskellä on viisi tukevaa pylväsrivistöä, joiden varaan on levitetty katos. Se suojaa kylpijöitä liialta auringolta. Elihu kertoo, että juuri täällä Jeesus paransi kaksi talvea sitten ramman miehen. Tämä oli ollut liikuntakyvytön jo kolmekymmentäkahdeksan vuotta. Nyt hän palvelee rabbi Baba Ben Buttan apulaisena jakaen ihmisille hedelmiä ja viljaa.

Ilmeen tottuneesti Elihu ohjaa aasit kylän kapeita kujia pitkin. Hökkeleiden seinien vierellä on jättekasoja. Yhtäkkiä ilma tuntuu raikkaammalta. Edessä alkava kuja on siisti ja lakaistu. Sen perällä on ryhmä ihmisiä koreineen. Hiuksiltaan harmaantunut mies nostaa avoimen varaston pöydiltä jokaiselle pinon leipiä ja vihanneksia. Viereisen muurin takaa nousee hyväntuoksuinen savu. Toinen naishenkilöistä paistaa siellä maauunissa kämmenen kokoisia ohrakaltiaisia. Toinen valmistaa pyöreän kivilaatan päällä yli kyynärän levyisiä ohuita vehnärieskoja. Niiden sisään tavataan kääriä lihasuikaleita ja kasviksia. Lopulta käteen jääneellä ohuella leivällä puhdistetaan parta ruuasta ja rasvasta. Se heitetään pihapiirissä odottaville koirille.

Elihu huikkaa tervehdyksensä miehelle. Tämä avaa portin salvat ja päästää aasit muurin taakse sivupihalle. Misha arvaa, että miespalvelija on sama rampa, jonka Jeesus paransi toimintansa alkuvaiheessa. Hän ei tahdo kuitenkaan udella asiaa. Varaston takana on kaksi pitkäliepeistä pellavaan pukeutunutta nuorta miestä. He ovat juuri lähdössä kierrokselleen auttaen niitä, jotka eivät kykene tulemaan itse leivänjakoon.

Elihu sanoo hiljaa, että he ovat niiden köyhien leeviläisten jälkeläisiä, joita rabbi Baba on auttanut jo miespolven ajan. Aikaisemmin nämä saivat oman

osansa temppelin uhrilampaista. Kuitenkin vallas-
sa olevat rikkaammat suvut syrjivät heitä. Siksi Baba
pitää vielä Anatotissa lammasmaunojaan. Hän on
antanut paikalliselle synagogan *shohet*-teurastajalle
tehtävän toimittaa köyhemmille leeviläisille heidän
lihatarpeensa. Heidän poikansa osallistuvat vapaa-
ehtoisesti Baban avustustyöhön. Leeviläinen pellava-
asu avaa heille tien hurskaitten ja vähemmän uskon-
nollisten ihmisten tykö.

Misha ihmettelee Baban armeliaisuutta ja kykyä
johtaa näin laajaa toimintaa. Mukana on muitakin
avustajia. Rabbi Hillelin poika Gamaliel suosittelee
usein Daavidin kaupunginosan oppihuoneella, että
uskovat juutalaiset antaisivat kymmenysten lisäksi
kaksinkertaiset kymmenykset hyviin töihin. Siihen
kuuluu köyhien ja leskien auttaminen, nuorten kih-
laparien tukeminen heidän perustaessaan perhettä
ja rakkaus muukalaisia kohtaan. Kun joku innostuu
uhraamaan liikaa varojaan, hänellä saattaa olla vaara
laiminlyödä samalla lähiomaisiaan. Siitä rabbi Gama-
liel antaa ankarat nuhteet. Laupeudentyötä pitää teh-
dä harkiten ja salassa. Hyvistä töistään ei saa myös-
kään rehennellä naapureille.

Kun viljasäkit on pinottu varaston takakulmaan,
pyytää Elihu, että Misha saattaisi aasit takaisin hei-
dän kauppaansa. Hän itse tahtoo tehdä tavanmu-
kaisen iltakierroksensa. Näin Elihu tutustuu uusiin
ihmisiin. Asiakkaitakin hän saa samalla puotiinsa.
Erotessaan Elihu kertoo vielä Mishalle, kuinka rabbi
Hillel ja hänen poikansa tapasivat kävellä iltaisin Öl-
jyvuorelle ja käydä sen päätteeksi kylpylässä. Kerran
Hillelin oppilaat oudoksuiivat tätä tapaa. Silloin rabbi
vastasi, että se kuuluu niihin *mitsvan* säädöksiin, jot-
ka luetaan ansioksi. ”Mutta mitä yhteyttä kylpylöillä
on tooran kanssa?”, oppilaat tivasiivat. Siihen Hillel

vastasi: "Kun kuninkaat käyvät teatterissa ja sirkuksessa, niiden edessä olevat jumalankuvat harjataan ja pestään. Eikö paljon enemmän meidän, jotka olemme luodut Jumalan kuviksi, tule joka ilta puhdistautua Hänen edessään?"

LAPSUUDEN MUISTOJA JA SEIKKAILUJA

*T*odellinen syy Elihun iltakävelyihin lienee kuitenkin siinä, että hänellä on merkittävä tarve palata lapsuutensa poluille. Samalla hän tahtoo verestää itselleen vanhat muistot ja isältä saamansa opetukset. Hekin tekivät näitä iltaretkiä aivan kuin Hillel ja hänen poikansa.

Ikävä välikohtaus tikaariemien kanssa ei ole vielä täysin kadonnut Elihun mielestä. Aamu oli alkanut psalmin rukouksella: "Herra suojaa minua, varjele minut väkivaltaisilta miehiltä." Ihmiset eivät uskalla liikkua muurien ulkopuolella illan tullen. He tekevät sen vain kolmen tai neljän hengen ryhmissä. Elihu on tottunut eri maissa näihin yksinäisiin kävelyretkiinsä. Hän muistaa, että psalmeissa puhutaan väkivaltaisista, jotka kiertävät yötä päivää muureja pitkin. Hän on lukenut psalmeista myös sanat: "En minä pelkää yön kauhuja!" Äitikin lauloi iltaisin: "Vaikka minä kuljen pimeässä laaksossa, en minä pelkää mitään pahaa." Toisaalta, nyt on vielä pari tuntia valoisaa ennen auringon laskua. Raikas iltapäivän tuuli on jo virinnyt. Pitkin askelin Elihu laskeutuu Lammasportin ohi Kidronin laaksopainanteeseen.

Kidronin viertä reunustavat korkeat sypressit. Kevyet tuulenpuuskat leuhuttavat ilmaan niiden keltaista siitepölyä. Menneen vuoden pyöreät koristeellisen kuvioinnin saaneet kävyt ovat jo kovettuneet ja putoilevat kopisten maahan. Lapsena Elihu ja kylän pojat käyttivät niitä leikkisodissaan linkokivinä. Kidronin puro solisee vielä runsaiden sateiden jälkeen. Vasemmalla on puutarhoja. Hedelmäpuut kukkivat kauneimmillaan. Ilta-aurinko heijastaa niiden vaaleita ja sinipunervia laikkuja. Taaempaa kuuluu papiston omistaman poikien basaarin melu. Keskenkasvuiset poikaset toimivat siellä myyjinä. Heille ei tarvitse maksaa aikuisen palkkaa. Lähimpänä edessä on Getsemanen puistikko.

Elihu tapaa vierailta tuon tuostakin tässä oliivilehdossa. Paikalla on öljyn puristamo, *gat shemanim*. Oliivit ovat alkaneet keväisen vaatimattoman kellanvihreän kukintansa. Niiden hopeiset lehdet kääntyvät juuri ilta-aurinkoa kohden. Papisto on ostanut jo aikoja sitten tämän maatilan. Sinne on kaivettu suuria vesisäiliöitä. Niihin kerätään sadeaikana Kidronin vettä. Hieman ylemmäksi on rinteeseen louhittu öljykuurnia ja pari suurta kiviaulaa, joissa oliivit rusennetaan. Elihu käy säännöllisesti tervehtimässä paikallista työnjohtajaa.

Nyt ei ole enää korjuuaika. Oliivit kerätään syksyllä ja pitkin talvea. Syksyn sato on vihreää, talven ja kevätkauden miltei mustaa. Ensin oliivit aina rusennetaan suuren kehää kiertävän kiven alla. Siitä saadaan kullankeltaista neitsytöljyä. Sitä käytetään tempelin seitsenhaaraisessa lampussa ja kuninkaiden sekä pyhien esineiden voitelemiseen. Tämän jälkeen valmiiksi rusennetut oliivit pannaan punottuihin säkkeihin, jotka ladotaan päällekkäin. Yhdellä seinällä on kiinni suuri vipupuristin, jolla niissä ole-

va sakeampi öljy puserretaan valumaan pientä kana-
vaa myöten kivisäiliöön. Tätä vihertävää öljyä kansa
käyttää ruokaöljynä ja lampuissaan.

Elihu muistaa Beethlehemistä, kuinka rusennettu
oliivimäski kuivatettiin. Sitä käytetään lisänä seppi-
en pajoissa ja savenvalajien uuneissa. Öljypuuta kut-
sutaan yleisesti nimellä ”elävä öljypuu”. Sen puuai-
nes ja hedelmät kelpaavat hyötykäyttöön. Paikalliset
puusepät osaavat tehdä pienempää tilaa vaativia pa-
rin miehen korkuisia ruuvipuristimia. Niiden kiris-
tämiseen käytetään vipuvartta, jota työnnetään yh-
teisvoimin puristimen ympäri. Näin oliivisäikeistä
saadaan viimeinenkin pisara. Eniten puusepät arvos-
tavat kuitenkin kovaa ja muhkuraista oliivipuuta. Se
kelpaa erilaisiin tarvikkeisiin, kuten porien, sirppi-
en ja suitsukeastioiden varsiksi. Myös aurojen kärkiä
köyhä kansa siitä valmistaa. Polttopuina oliivi palaa
pisimpään.

Elihu kokee olevansa kuin Nehemia, joka kiersi yöl-
lä Jerusalemin kaupungin tarkastaen sen portit ja muu-
rit. Muutoinkin Nehemian kirjassa on hienoja rukouk-
sia, joista Elihu pitää. Hän ihailee erityisesti Nehemian
rohkeutta ja lähimmäisrakkautta. Nehemia huolehti
leeviläisten oikeuksista. He olivat menettäneet ne hä-
nen poissa ollessaan. Heille ei suotu enää lain säätämiä
osuuksia uhreista. Niinpä leeviläiset ja veisaajat vetäy-
tyivät kukin maatilalleen. Tokko temppelin kuoroa oli-
si enää olemassakaan ilman Nehemiaa.

Sama syrjäytymisen vaara uhkaa leeviläisiä yhä
vieläkin. Siksi rabbi Baba Ben Butta hoitaa tätä hyljek-
sittyä ryhmää. Jotkut heistä olivat aiemmin jo aivan
nälkäkuoleman partaalla. Nyt kun temppelin veisaa-
jia ei aina löydy tarpeeksi, otetaan heidän kuoroon-
sa kirkasäänisiä nuoria poikia ja tyttöjä. Rabbi Baba
on kertonut, että hänen Shalhavit-vaimonsa, joka on

leeviläistä sukua, lauloi lapsena temppelein kuorossa. Siellä hän sai myös hyvää tooran opetusta. Jo tuolloin Baba ja Shalhavit kiintyivät toisiinsa. Kuitenkin vasta myöhemmin he avioituivat.

Kun Nehemia arvioi kaupungin puolustuskykyä, hän kiersi tätä samaa reittiä kuin Elihu Laaksoportista Lohikäärmelähteelle ja Lantaportille päin. Hän rakennutti Lammasportin, Kalaportin ja Laaksoportin. Sen lisäksi hän korjasi Vesijohtolammikolta johtavan muurin kuninkaan puutarhasta aina niihin portaisiin saakka, jotka laskeutuvat Daavidin kaupungista. Elihu yritti ratkaista aikanaan isänsä kanssa, missä nuo portaat tarkalleen olivat olleet. He pysähtyivät silloin aina Giihonin lähteen luo. Isä kertoi, miten Daavid valtasi sen yläpuolella olevan jebusilaisten kaupungin. Siihen aikaan hän piti päämajaansa Hebronissa. Kun hän näki, että Jerusalem oli suotuisammassa paikassa lähempänä kauppeita, hän päätti vallata jebusilaisten linnakkeen. Elihun isälle tämä kertomus hänen kotikaupunkinsa sankarista oli tärkeä.

Giihonin lähde oli osittain peitetty. Sieltä alkoi vesitunneli, joka johti vuorilinnoituksen sisään. Daavidin aikana tuo tunneli johti ylhäällä olevan kaupungin alle. Kaikki tiesivät, että se yhtyy syvään kaivoon, jota jebusilaiset käyttivät. Tunneliin ei voinut tunkeutua joukolla, sillä se tukki veden tulon ja hukutti hyökkääjät. Giihonin lähdevesi virtasi sadeaikana kolmisen kertaa päivässä hyvin voimakkaasti. Jotkut arvelivat, että Öljymäen alla olisi suuri vesivarasto, josta maaemo jakoi vettä kaupungille. Ehkä samasta syystä myös Betesdan lammikko kuohuu, ajatteli isä. Jebusin asukkaat pilkkasivat Daavidia huutaen: "Tänne sinä et tule!"

Silloin Daavid lupasi, että ensimmäinen, joka pää-

see vuorilinnan sisään, saa sotamiesten päällikkyyden. Jooab, Serujan poika, oli havainnut, että Giihonin vesi vuotaa määräjain heikommin. Niinpä hän hiipi yksin yön tullen sisälle tunnelin aukosta. Hän onnistui välttämään hukkumisen. Tultuaan lopulta syvän kaivon pohjalle, hän kiipesi ylös nukkuvaan kaupunkiin. Muurin päältä hän heitti alas köyden. Sitä pitkin Daavidin miehet pääsivät kaupunkiin ja valtasivat sen. Jooabista tehtiin tämän vuoksi sotaväen ylipäällikkö. Vuorilinnaa alettiin kutsua Daavidin kaupungiksi. Jooab varusti uudelleen myös jebusilaisten linnoituksen ja kaupungin muurit.

Elihu tutkii katseellaan Giihonin lähteen yläpuolisella rinteellä olevia maasta törröttäviä ikivanhoja porrasaskelmia. Ehud-isä rakasti kansansa historiaa. Hän kertoi, että 300 vuotta Daavidin jälkeen Assyrian kuningas Sanherib aikoi vallata Jerusalemin. Silloin kuningas Hiskia jatkoi tätä jebusilaisten vesitunnelia vuoren läpi Siiloan lammikoille asti. Siitä tuli 1200 kyynärää pitkä. Jostain syystä tunneli kiemurtelee oudosti. Muuan Ehudin ystävä käveli kerran tuon tunnelin läpi. Hän huomasi että kaivannon pohja on kovaa kalkkikiveä, kun taas seinät ja katto ovat pehmeämpää ainesta. Siitä hän päätteli, että vesiväylän louhijat uskoivat tapaavansa toisensa edetessään koko ajan pitkin kovaa tasoa. Niin lopulta kävikin. Siiloan puolelta tunneli on yhtymäkohdassa kahden miehen korkuinen. Giihonin puoleinen kaivantto on tehty keskimittaiselle miehelle.

Juuri täällä Elihu koki elämänsä ensimmäisen todellisen vaaran. Isä tunsu hyvin vartijan, joka oli asetettu Giihonin katetun lähteen pienelle portille. Elihu oli oppinut vastikään uimaan. Kun isä kysyi puoliksi leikillään, tahtooko Elihu suoristaa tien vuoren läpi Si-

loan lammikolle, poika tarttui heti haasteeseen. Vartijalla oli kopissaan kaiken varalta pari soihtua. Hän antoi niistä toisen isälle. Se kädessään isä tunkeutui poikansa edellä kapeaan luolaan. Vesi ylsi ensin vain polviin. Matkan edetessä sen pinta nousi jo Elihun hartioihin asti.

Silloin Ehud nosti pojan reppuselkään. Hän tiesi tarkalleen, mitä on edessä. Lähteen juoksu oli kuitenkin sinä päivänä tavallista runsaampaa. Kun tultiin kaivantojen yhtymäkohtaan, jäljellä ei ollut enää paljon hengitystilaa. Isän soihtu osui kaivannon kattoon ja sammui. Nyt he olivat pilkkopimeässä. Kaatua ei saanut. Kapean käytävän seiniin itseään tukien isä jatkoi eteenpäin. Takaisinkaan ei voitu kääntyä. Kohta alkoi kuulua voimakkaampaa veden solinaa. Edessä oli kynnyks, johon Ehud oli kaatua. Kaulaan takerunut poika uskoi isän tietävän, mitä tulee tehdä. Nyt kaivannon katto oli yhtäkkiä käden ulottumattomissa. Lopulta isä pyysi irrottamaan kädet kaulaltaan. "Saat uida ja kahlata lopun matkaa minun edelläni!" Näin Elihu koki, että hän on ihan itse raivannut tienensä vesikaivannon läpi. Kaikkia seikkailun vaarallisia yksityiskohtia ei saanut kuitenkaan kertoa äidille.

Elihu viipyy pitkään muistojensa parissa. Isä oli sanonut, että Giihon luovuttaa päivässä ainakin 500 tynnyriä vettä. Yksistään se jo riittäisi yli kahdelle tuhannelle asukkaalle. Kiusallaan isä antoi pojalleen tällaisia laskutehtäviä.

Aurinko alkaa piiloutua vähitellen kaupungin taakse. Elihu laskeutuu alemmas Kidronin laakson varjoon. Oikealla näkyvät kaksinkertaiset varusmuurit, joista käsin on helpompi puolustaa Daavidin kaupungin alaosaa. Edessä olevasta suuresta Kuninkaan lammikoista on enää vain rauniot jäljellä. Niiden ki-

vistä on tehty vastapäiselle rinteelle pieniä taloja, joissa asuu köyhää kansaa. Varsinainen kuninkaan puutarha kukoistaa silti yhä.

Kaikki kasteluvesi noudetaan puutarhojen viljelemiseen pienemmistä kastelualtaista. Aivan Kidronin ja Hinnomin laakson yhtymäkohdassa pulppuaa tuttu Lohikäärmelähde. Struenus-portin lähellä oleva Käärmelammikko oli saanut nimensä varmaan siinä lämpimänä aikana uiskentelevista käärmeistä. Lohikäärmelähteen nimi johtui siitä, että paikalla palvottiin aikanaan *Leviatan*-käärmettä. Vastapäisillä rinteillä uhrattiin eläviä lapsia Molokille. Kun Beetlehem synagogan oppihuoneelta tehtiin retkiä temppeliin, silloin poikettiin aina läheiseltä oikotieltä tänne. Lähteen ympärille rakennetun muurin varjossa syötiin kotoa tuotuja eväitä.

Kun Elihu nousee Essealaisten pienestä portista kohden Siiloan muureilla ympäröityä lammikkoa, hän muistaa jälleen isänsä, jonka perässä hänen oli usein vaikea pysyä. Ehkä isä tahtoi myös näin kouluttaa poikaansa. Varsinkin yläkaupunkiin johtava leveä portaikko vaati voimia. Myöhemmin isä joutui pyytämään, että Elihu ei liikaa kiirehtisi ylämäissä. Kuinka hän nyt kaipasikaan isänsä seuraan.

Temppelistä kuuluu iltasoitto. Pienet poikaset juoksevat ohi ja haastavat Elihun kilpasille. Siinä missä Elihu loikkaa kerran, poikien pitää kipittää ainakin kolme askelta. Kun pojat eivät pärjää hänelle, he hyökkäävät leikillään Elihun kimppuun. Koko joukko mahtuu kerrallaan hänen syliinsä. Tämä lasten läheisyys herättää outoja ajatuksia Elihun sydämessä. Voisiko hän temmeltää vielä kerran omien lastensa kanssa niin kuin isä teki? Silloin hän kertoisi heille kaiken sen, mitä hän itse on kokenut. Varmaan ei lapsille jäisi yhtään pitkästyttävää hetkeä hänen kanssaan.

Elihu on jo ohittanut ylipappi Kaifaan palatsin. Hänen mieleensä välähtää Mishan kertomus siitä, kuinka Jeesusta tutkittiin yöllisessä esitutkimuksessa Kaifaan palatsin kellarissa. Papistolla oli oikeus käyttää ruoskaa kuulusteluissa. Näin Jeesuksellekin tehtiin. Kaifaan appiukko Hannas oli liikemies ja poliittinen juonittelija. Kansa puhui siitä, että hänellä oli erityinen synti. He kutsuivat sitä "kuiskutteluksi". Hän oli perustanut Öljyvuoren rinteille poikien basaarin. Vaikka Kaifas oli virallisesti ylimmäinen pappi, Hannas säilytti entisen virkanimensä ja johti saddukealaisten kauppatoimia. Ehkä appiukko oli kuiskutellut vävypojalleen, että Jeesus on raivattava pois heidän tieltään. Siksi Kaifas sanoi, että on parempi, että yksi mies kuolee kansan edestä kuin että koko kansa hukkuu.

Koko yläkaupungin elämä on keskittynyt tänne lähelle Herodeksen palatsia ja siihen liittyviä vartiotorneja. Herodeksen palatsista on tullut ylellisine puutarhaistutuksineen ja vierashuoneineen Galilean tetrarkin Herodes Antipaan päämaja hänen vieraillessaan Jerusalemissa. Myös Pilatuksen sotilasvartiosto käyttää hyväkseen vartiotornien alla olevaa karsamia ja sen vankihuoneita.

Elihu kääntyy oikotielle, joka johtaa yläkaupungin kauppatorin Agoran läpi. Sinne keskittyy papiston kauppatoimi. Kultaseppien, korunmyyjien, kupariseppien ja vaatturien myyntipöydät täyttävät arkisin pylväiden ympäröimän kauppakeskuksen. Kaipa muurinaukko erottaa sen Herodeksen palatsista. Vartiosotilaat seuraavat silmä kovana, ettei paikalla syntyisi häiriöitä. Torin itälaidasta on vain kivenheitto mahtavaan teatteriin. Se on rakennettu niin, että puolipyöreässä katsomossa eri tasoilla istuvat ovat iltapäivän varjossa, kun taas näyttelijöiden esiintymislava on silloin auringon valaisema.

Kaikki yläkaupungin valkoisesta kivistä rakennetut talot on katettu punatiilillä. Niiden välistä avautuva näkymä alas temppelivuorelle on tyrmistyttävän kaunis. Lähempänä pyhäkköön johtavaa siltaa on yli-pappi Hannaan virka-asunto ja Hasmonaalisten palatsi. Aivan sillankorvaan on perustettu kaupungin arkisto ja oikeustalo. Niihin voi poiketa noustessaan temppelialueelle. Varsinainen Suuren neuvoston toimisto on temppelin pyhimmän osan siivessä. Sitä kutsutaan "hiottujen kivien huoneeksi", koska sen seinät ovat pelkkää marmoria. Neuvoston jäsenet kokoontuvat sinne pohtimaan lakiasioita aina aamu-uhrin jälkeen. Temppelin sisärakennuksissa ei ole inhimillisen taiteen luomuksia. Sen sijaan yläkaupungin suuret salit on koristeltu mosaiikkikuvin ja seinämaalauksin.

Elihu on jo Hippikustornin luona, kun hän havaitsee, että viereisessä vartiomajassa on tavallista enemmän sotilaita. Myös Agoran torin portilla hän teki saman havainnon. Se ei ennusta aina hyvää kaupungin asukkaille. Ovatkohan roomalaiset saaneet vihiä jostain kapinahankkeesta? Onneksi sotilaiden läsnäolo takaa myös lähiasukkaiden turvallisuuden. Siitä on omat etunsa ja haittansa.

Ohittaessaan kaupan sivukamarin Elihu kuulee Mishan hiljaisen kuorsauksen. Hän on ylpeä kaupapapuksunsa avuliaisuudesta ja hienosta käytöksestä. Rabbi Baba Ben Butta ja hänen Shalhavit-vaimonsa yllättyivät pojan huumorintajusta ja eritotenkin sanasta rabbuuni, jolla tämä kutsui oppinutta. Sitäkin Elihu ihmetteli, miksi hän kertoili nuorelle apulaiselleen Baban ja hänen vaimonsa elämästä. Vanhan avioparin hellä suhde toisiinsa kosketti Elihua tällä kertaa vielä syvemmin kuin ennen. Mikä lieneekään hänet herkistänyt?

Monet lapsuuden yksityiskohdat ja isän opetukset tulivat jälleen eläviksi. Keväinen luontokin on aivan kuin kirkastunut. Nyt vasta Elihu käsittää myös monivaiheisten kokemustensa merkityksen. Siksi hän ymmärtää syvemmin elämää ja ihmisiä. Se palauttaa mieleen Danielin kirjan lopussa olevan sanonnan. Hän jos kukaan tajuaa sen syvyyden: "Monet kuljeksivat maata, ja tieto lisääntyy!" Sana kuljeksimisesta viittaa käytännössä kiertolaisiin ja niihin, jotka kiertelevät kirjastoissa tutkien menneitä aikoja. Vincenius Khrysos on tällainen etsijä. Hän löytää filosofias- ta aina uusia piirteitä. Elihu kiertyy vuodemattonsa sisään. Unikuviin piirtyvät viimeiseksi kahdet siniset tähtisilmät. Galilit ja Shalhavit muistuttivat jotenkin toisiaan. Unissa heistä tulee sama henkilö. Lopulta turtuneet jäsenet rentoutuvat ja Elihu vajoaa syvään uneen.

ALAKAUPUNGIN ELÄMÄÄ

S apatin valmistuspäivä on jälleen koittanut. Kevätsateet tuntuvat laantuneen. Aamun pieni tuulenvire kuljettaa vastapäisen puutarhan hedelmäpuiden vienon kirpeän tuoksun Betsetan puolelle. Syklaamien nuokkuneet nuput ovat avanneet lilan väriset silmänsä pihan laattakivien välistä. Sivummalla on kruunuvuokkojen karvainen kukkavana. Niiden kirkkaanpunaiset sametinpehmeät terälehdet sulkeutuvat aina yöksi. Nyt nekin ovat heränneet unestaan. Viime päivinä Elihu on havainnut, että kauneutta ei tarvitse etsiä kaukaa.

Joskus filosofi Khrysos ihmetteli, miten paljon syviä ajatuksia hänen palvelijansa löysi psalmeista ja juutalaisten oppineitten rukouksista. Siihen Elihu vastasi, että hänellä ei ole muuta omaisuutta. Isien viisaus on ainoa asia, jota häneltä ei voi ryöstää. Joku rabbi onkin sanonut, että Israel kantaa kotimaataan sydämessään. Siellä sen lähteet ja joet virtaavat vapaina. Kukaan ei voi niitä kahlehtia.

Tänä aamuna sapatin läheisyys pakotti tapailemaan yhtä synagogan vanhoista aamurukouksista: *"Pyhitettäköön sinun suuri nimesi, ja toteutukoon sinun valtakuntasi ja tahtosi meidän elämässämme jo tänä päivänä. Ole ylistetty siitä, että sinun sanasi pysyy ikuisesti. Sinä olet kaiken hyvän alkaja; sinä lupaat sen minkä*

teet; sinä osoitat laupeutesi maan asukkaille, sinä armahdat luotujasi; sinä lunastat ja pelastat meidät; sinä olet kuningkaamme ja isämme; ole ylistetty siitä, että olet antanut meille sanasi ja Daavidin, palvelijasi virret; niillä me sinua kiitämme ja ylistämme joka päivä.”

Edessä on kiireinen päivä. Misha herää tällä kertaa jo hyvin varhain. Asiakkaat tekevät viimeiset sapatitostoksensa yleensä aamuisin. Siksi kauppa-apulainen kattaa myyntipöydät jo ennen kuin hän kiehauttaa teen ja tarjoaa aamupalan. Elihu ilmoittaa, että hän joutuu tilaamaan alakaupungin savenvalajilta lisää mausteruukkuja. Vain kokenut ammattimies osaa tehdä riittävän siroja astioita. Siksi Elihu aikoo kiertää iltapäivällä lyhintä muurien ulkopuolista tietä alakaupunkiin. Samalla hän lupaa Mishalle, että hän osallistuu nasarealaisten sapatillan aterialle. Sitä poika on jo moneen kertaan pyytänyt. Mutta *etrog*-hedelmäkin kypsyy vasta aikanaan! Misha hymyilee miellelyhtymälleen. Elihu sopii, että Misha tulisi sapatin merkkisoiittoon mennessä Daavidin hautamonumentin portaille.

Monelta sapattiin valmistautuminen on vielä kesken. Siksi Elihu joutuu myymään heille vehnää, maisia ja hapatetta. Viime päivinä on kauppaan tullut myös pieniä leeviläisryhmiä. Olisiko rabbi Baba sitä suositellut? Heidän varsinainen palveluaikansa päättyy 50 vuoden iässä. Sen jälkeen he hajaantuvat lähikyliin ja mautiloille. Jos nuoret leeviläiset eivät liity saddukealaisten puolueeseen, he joutuvat suureen ahdinkoon. Temppelein palvelukseen tarvittavat vaatteet he saavat kyllä työnsä korvauksena. Lain mukaan heille pitäisi antaa myös säännöllinen elanto pyhäkön kymmenyksistä. Temppelein palveluksessa pellavavaatteet kuluvat ja kauhtuvat runsaan pesun-

kin vuoksi. Täältä saa pellavakankaansa edullisemmin kuin muualta.

Kun keskipäivän siesta lähestyy ja asiakkaat vähenevät, uskoo Elihu kaupan Mishan haltuun. Hän tahtoo tarkistaa, millaisia muutoksia on tapahtunut Kidronin laaksossa ja alakaupungin työverstaissa. Ohittaessaan Hippikustornin vartiomajan hän huomaa, että siellä on tavanmukaista enemmän liikehdintää. Edellisen illan vaikutelma vain vahvistuu. Ehkä tämä ennakoi rauhattomuuksia.

Iltapäivän aurinko kimaltelee Hinnomin laakson keskellä olevasta Käärmelammikosta. Elihu muistelee, kuinka hän tuli tänne lapsena yhdessä tovereitensa kanssa. Kuuma aurinko houkutteli paikalle käärmeitä. Silloin tällöin ne uivat kiemurrellen altaan poikki vain pään näkyessä pinnalla. Rohkeimmat pyydystivät niitä pitkällä haarakepillä.

Vetensä lammikko saa kahdesta kauempana lännestä olevasta vesialtaasta. Tämä kuuluu osana suoraan lännestä tulevaan akveduktiin. Se kulkee osittain siltakanavien päällä ja osittain maan alla. Kolmen jalan paksuinen katettu vesijohto ohjaa osan vedestä pienempään Hippikustornin lähellä olevaan Linnalammikkoon ja Herodeksen palatsin puutarhoihin. Pilatus on kaivattanut sieltä oman haaransa vaimonsa Claudian yksityispalatsiin. Se sijaitsee yläkaupungin torin Agoran takana. Papisto väittää, että hän olisi pakottanut luovuttamaan kaivamiseen tarvittavat varat temppelein rahastosta. Käärmelammikon kivi-reunus on Elihulle ennestään tuttu. Siinä hän pysähtyy hetkeksi.

Varsinainen pyhäkön käytössä oleva vesi on johdettu läheltä Hebronin kaupunkia Beetlehemin ohi. Taitonsa tähän vaativaan vesijohdon rakentamiseen juutalaiset saivat Kreikasta ja Roomasta. Tämä Salo-

monin lammikoilta alkava vesijohto noudattaa maaston korkeussuhteita. Välillä se kulkee maan pinnalla ja muistuttaa jättiläisen selkänikamia. Joissakin paikoissa se on kaivettu syvälle maan alle.

Kun Elihu tuli lapsena isänsä kanssa Jerusalemiin, he noudattivat vesijohdon viereistä oikotietä. Suuret, noin neljän jalan paksuiset ja pituiset kiviset liiteosat oli hakattu lähikylissä siten, että kukin putken nika-ma sopi tarkalleen edelliseen. Hinnomin laakson yli ei voitu rakentaa siltaa. Siksi tämä Salomonin lähteiden pääjohto kiertää sen eteläisiä rinteitä Käärmelammikon yläpuolelle. Sen jälkeen se noudattaa kaupungin muurien kulkua alittaen ne essealaisten kaupungin-osan kohdalla. Loppuosa johdosta seuraa Tyropoionin laakson rinteitä kohden temppeleä.

Kaupungin vesivarannot kuuluvat joko yleiseen tai yksityiseen käyttöön. Suurin osa vedestä käy-tetään temppelein tarpeisiin. Siellä on muutoinkin kymmeniä sadeveisisäiliöitä. Elihu välitti kerran kuivana kautena isänsä kanssa rakennuskiviä pyhäkön pohjoisen kaivon korjaamiseen. Hän ei ollut uskoa silmi-ään, kun hän näki niiden valtavat maanalaiset holvirakennelmat. Kaikki kaupungin yksityiset kaivot piti tarkastaa vuosittain. Niiden halkeamat täytettiin kalkkilaastilla. Elihu ihmettelee yhä, kuinka nuo kalkkikiveen louhitut säiliöt säilyttävät veden raikkaana. Kaupungin asukkaille se on ilmaista. Yläkaupungin rikkaat muukalaiset joutuvat maksamaan vedestä huomattavan hinnan.

Hinnomin laakson Ge-Hinnomin keskiosassa on kaupungin yleinen kaatopaikka. Siellä poltetaan itsestään kuolleet ja vialliset uhrieläimet sekä uhrieläinten teurastuksessa erotettu rapa, kuten laki määrää. Jätteet kannetaan sinne Lantaportin kautta. Myös rikollisina

tuomittujen ryövärien ruumiit hävitetään siellä. Paikka on valittu siten, että säännöllinen länsituuli painaa imelän ummehtuneen savun Kidronin laaksoa pitkin erämaahan. Joskus kuitenkin hiekkamyrskyt tulevat idästä ja pakottavat Hinnomin savun kohden kaupunkia. Paimentolaiset kutsuvat hellepäiviä nimellä *hamsin*. Se on johdettu lukusanasta viisikymmentä. Väitettiin, että niitä olisi vuodessa tämä määrä. Elihu ei koskaan laskenut, miten usein näin käy. Hän toteaa vain yksikantaan, että liikaahan niitä on. Jos tuollaisena päivänä pahoinpitelee naapuriaan tai vaimoaan, siitä saa lieventävän rangaistuksen.

Paikalla viihtyvät haaskalinnut lehahtavat ilmaan. Elihua kuvottaa. Oppineet sanovat, että täältä *gehennasta* avautuu kerran tuomiopäivänä kuoleman kita. Se nielee kaikki ne, jotka eivät kadu syntejään. Kaatopaikan madot eivät kuole eikä sen tuli sammu, ajattelee Elihu mielessään. Siitä puhuu myös Jesajan kirjäkäärön viimeinen jae.

Elihu jatkaa aasien tallaamaa polkua eteenpäin. Lähellä Kidronin laaksoa alkavat hyvin hoidetut vihannespuutarhat. Ne kuuluvat alakaupungin savenvalajille. Vastapäätä olevan jyrkän kalliorinteen lähellä on ryhmä miehiä, jotka kaivavat sinne kiireisesti avohautoja. Kuolleet pitää saada aina seuraavana päivänä maan poveen. Olisikohan Öljyvuoren rinteiden hautausmaalla jo tilan puutetta?

Kun Elihu on tulossa essealaisten pienestä portista alakaupunkiin, alkaa temppeleistä leeviläisten kolminkertainen pasuunan merkkisoitto. Se annetaan sapatin valmistuspäivän yhdeksännellä hetkellä. Silloin lopetetaan kaikki työt ja kaupanteko. Leeviläiset ovat juuri päättäneet kolmannen osan uhriseremoniostaan. Nyt temppelein lamput niistetään ja täytetään uudelleen öljyllä. Papisto peseytyy ja pukee ylleen

juhla-aatteet. Myös alttaripöydät ja niiden portaat huuhdotaan puhtaiksi. Niille sirotetaan karkeaa suola, ettei papisto liukastuisi iltauhria päätettäessä. Se estää myös veren eltaantumisen. Kaikki tämä välähtää mieleen pasuunoiden toistojen aikana. Sekin muistuu mieleen, että arvalla valittu leeviläinen saa samalla haltuunsa temppelin avaimet, joilla hän sulkee iltayöllä pyhäkön ovet.

Aivan Essealaisportin lähellä alkaa savenvalajien asujaimisto. Katsoessaan temppelirakennuksen suuntaan pitkin Tyropoionin nousevaa rinnettä, Elihu näkee temppelin ilta-auringon valossa. Se on kuin valtava lumivuori. Hän on tutustunut niihin Libanonissa. Rabbit kutsuvatkin temppeliä peitenimellä *Libanon*, koska se valkaisee kansan synnit. He sanovat sen liittyvän profeetta Jesajan lupaukseen; "vaikka teidän syntinne olisivat veriruskeat, ne tulevat lumi-valkoisiksi". *Laban* eli valkoinen on värjärieni mielestä ainoa väri, jota ihmisen on vaikea omin keinoin valmistaa. Aivan tämän Tyropoionin laakson alakulmassa on juustontekijäin katu. Se on nimetty temppelivuoren ja yläkaupungin välisen painanteen mukaan.

Elihu miettii joskus, miten tarkkaan isien kirjoitukset kuvaavat Jerusalemin kaupunkia. Siihen Ehud-isäkin viittasi, kun hän kertoi Daavidin seikkailuista. Tähän savenvalajien kaupunginosaan liittyy myös profeetta Jeremian vertaus. Jumala sanoi hänelle: "Mene alas savenvalajan huoneeseen, siellä minä tahdon puhua sinulle." Jeremia itse oli kotoisin Jerusalemin pohjoispuolisesta Anatotin kylästä. Siellä ovat myös rabbi Baban perintömaat. Pappi Hilikian poika Jeremia oli nuoren hurskaan kuningas Joosian ystävä. Hän vieraili usein tämän luona ylempänä olevassa Daavidin kaupungissa. Sieltä käsin kuninka

hallitsivat maata. Siellä hän sai käskyn: "Mene alas!" Juuri tänne hän laskeutui. Täällä köyhälistön keskellä Jumala lupasi puhutella profeettaansa.

Elihu etenee jonkin matkaa eteläisen muurin lähellä nousevia portaita. Hinnomin laakso vilahtaa välillä näkyviin vasemmalta. Kivenheiton päästä hän löytää tutun pihapiirin. Se on jo ehditty lakaista siistiksi. Talojen ympärillä on kiviaitus, joka erottaa ne toisistaan. Heti portin sisäpuolella on pari muuraamalla tuettua vyötärön syvyistä kuoppaa. Niiden viereen on kärrätty Kidronin laaksosta savisoraa. Kun kuoppa on täytetty vedellä, tuo sora kaadetaan siihen. Se saa ensin pehmetä muutaman päivän. Kun kova kiviaines on siivilöity siitä pois, pehmennyt massa siirretään seuraavaan kuoppaan. Siinä se muhii kypsäksi. Sen jälkeen savenvälaja tekee siitä suuria savipaakkuja. Ne hän käärii kosteaan säkkiin. Välillä hän vaijaa niitä herkillä käsillään. Aina kun sormeen osuu kivensirpale hän poistaa sen syrjään. Muutoin ne repisivät valaessa astian kyljen puhki.

Täällä Elihu istui usein tutun savenvälajan vieressä, kun tämä potki ja jarrutti pyörivän pöytänsä jallustaa. Valajamestari selitti hänelle, että savea ei voi pakottaa muotoonsa. Siksi sitä pitää käsitellä yhtäaikaaisesti sisältä ja ulkoa päin. Samalla tavalla Jumala hoitaa ja suostuttelee Israelia taipumaan tahtoonsa. Elihu näkee pihan kulmassa pienen katoksen alla puolivalmiita suuria ruukkuja. Savi ei kestä omaa painoansa. Suuriin astioihin valetaankin ensin alaosa ja myöhemmin yläosa. Viimeiseksi siihen liitetään nokka.

Ruukut pitää kuivata katoksen puolivarjossa. Jos ne asetetaan suoraan aurinkoon, ne vääntyvät kieroiksi. Joka ainoan työvaiheen yhteydessä Elihu sai

kuulla syvällistä pohdintaa ihmisestä, jota Jumala käsittelee niin kuin savea. Ruukun suuosaa tehdessä savenvalaja sanoi leikillisesti, että olisi parempi, jos meille ei olisi tehty laisinkaan nokkaa. Juuri puheilla me loukkaamme kipeimmin lähimmäisiämme.

Elihun nojatessa mietteissään kiviaitaan, talosta tulee tuttu kumarainen hahmo. Hänet Elihu tahtoikin tavata. Valajan kanssa syntynyt keskinäinen ystävyys lujittui aikanaan siitä, että poika sai usein kotiin viettäväksi erikokoisia ja muotoisia astioita. Savenvalajat ovat suuria taiteilijoita. Ammatti siirtyy aina isältä pojalle. Työn aikana ehtii miettiä elämän salaisuuksia. Siksi heitä ja suutarimestareita käytetään kylien neuvonantajina. Kun vanha mies tulee aivan lähelle, hän tunnistaa Elihun. "Kas, onpa nuori ystäväni yhä kasvanut", hän toteaa. "Siitä on jo monta kevättä, kun olit täällä kisällinä! Tulehan sisälle tapaamaan myös vaimoani."

Kumartuessaan ovesta Elihu huomaa heti, että vanhukset elävät kaksin talossaan. Ajan hammas on purrut vaimoakin. Hän on paistanut pihauunissa sapatin kunniaksi kanelilla maustettuja maissikakkuja. Niitä katetaan minttuteen särpimeksi. Aika tuntuu hypähtäneen takaperin. Elihun vaatteista savenvalaja näkee, että hän on menestynyt elämässään. Kun hän kuulee Elihun vuosia kestäneestä orjuudesta ja matkoista Damaskon ja Antiokian seuduilla, mies alkaa kysellä omaan työhönsä liittyviä asioita. Näin ammattimies pysyy ajan tasalla.

Aidatun pihan kulmaan näkyi nousseen uusi suuren keon muotoinen saviuuni. Myös savenvalajan vanha pyörivä dreija oli vaihtunut kevyempään. Nyt vanhus pyytää kertomaan uusista tavoista polttaa ja lasittaa ruukkuja. Elihu on kuullut matkoillaan, että uunin lämpö pitää nostaa hyvin korkealle. Silloin

ruukut lasittuvat itsestään. Jos saveen sekoittaa hitusen valkoista silikonihiekkaa, se muodostuu lasiksi. Pienestä luukusta voi seurata, kuinka astiat loistavat yhtäkkiä taivaallista valoa. Silloin astioiden poltto on onnistunut. Vesi ei enää imeydy tämän jälkeen astioihin ja niissä voidaan säilyttää erilaisia nesteitä.

Elihu huomaa, että vanha mestari tietää kaiken tämän. Sitten Elihu kertoo vielä, että Mesopotamiassa savenvalajat tekevät lasituksen siten, että ruukut siivellään tai upotetaan ennen niiden polttoa nesteeseen, jossa on kvartsihiekkaa, soodaa ja potaskaa. Myös maasälpä ja valkea silikonihiekka ovat yhä useampien savenvalajien seoksessa. Näitä savenvalajien yksityisiä salaisuuksia Elihu sai kuulla matkoillaan, kun hän kertoi olleensa nuorena savenvalajan kisällinä.

Elihua askarruttaa se, että alakaupunki tuntuu hiljaisemmalta kuin ennen. Hän kertoo nähneensä läheisillä savenvalajien pelloilla, kuinka siellä lapioidaan ja aidataan uutta aluetta. Onko osa korttelin perheistä lopettanut ammattinsa harjoittamisen?

Savenvalaja selittää, että heidän ammattikuntansa sai tarjouksen yhteisistä maistaan. Papisto tahtoi lunastaa heiltä erillisen muukalaisten hautausmaan vierasheimolaisia varten. Joku Jehuda Iish Sikarios oli palauttanut heille rahat, jotka hän oli saanut nasarealaisten lahkoon johtajan ilmiannosta. Se oli verirahaa ja siksi se ei kelvannut temppelin rahastoon. Saimme siitä kolmekymmentä hopeasekeliä. Se on melkoinen hinta ja riittää hyvin maksuksi vähemmän hoidetusta pellon kulmauksesta. "Niin, se on orjan hinta", toteaa Elihu lyhyesti.

Ystävykset keskustelevat vielä, mitä valajan lapsille kuuluu. He olivat hänen läheisiä tovereitaan. Elihu saa kuulla, että pojat ovat hajaantuneet kaupungin lähikyliin. Siellä he jatkavat isänsä ammattia. Ainoan

tyttären on nainut muuan Joppen nahkuri. Tilattuaan toivomiaan pikku ruukkuja ja lasitettuja mukeja Elihu syleilee ennen lähtöään vielä kerran vanhuksia.

Jerusalem on erilaisten hajujen kaupunki. Tempppelin yllä leijuu suitsutuksen tuoksu. Alakaupungin saviuuneista nousee miellyttävä pihkansekainen katku. Hinnomin laaksossa on kaatopaikan löyhyä. Yläkaupungin ylellisten talojen piholla ja Herodeksen palatsissa tuntuu koristepuiden ja ruusujen aromi. Kalatorilla on omat tuoksuahduksensa. Besetan hökkelikylän kujia ei puhdisteta säännöllisesti. Ohikulkijaa tympäisee sen ummehtuneisuus. Kun nousee savenvalajien kylästä kohden essealaisten asumuksia, vastaan lemuaa eltaantuneen rasvan ja nahan tuoksu. Täällä työskentelevät parkitsijat ja nahkurit. Kaikki tämä kuuluu Pyhään kaupunkiin. Näin oli ennen ja näin on nyt.

Elihu kurkkii muurien yli. Piholla on pieniä altaita. Niissä säilötään nahkoja ennen niiden työstämistä. Veteen lisätään aina Kuolleenmeren suoloja. Kun nahat sitten levitetään orsille vaihtolavojen päälle, ne pidetään yhä kosteina. Tarkempi puhdistaminen tapahtuu tylsällä kaapimella. Sitten ne nostetaan uudelleen vaihtolavoille, niin että ilma pääsee kiertämään niiden välistä. Lopuksi ne muokataan pehmeiksi nahkurin penkeillä.

Elihu on kuullut, että muinaisessa Egyptissä parkitsijat käsittelivät vuotia nuotion tuhkalla. Täällä he noutavat sen läheisten savenvalajien uuneista. Siihen sekoitetaan jauhettua alunakiveä. Tällaista liusketta löytyy pohjois-Galilean laava-alueilta. Aluna edistää parkkiintumista. Tempppelin leeviläiset laulajat lisäävät alunajauhoa veteen ja kurlaavat sillä kylmänä aikana kurkkuansa.

Kiertäessään eri maissa Elihu sai tietää, että Galliasa hampaattomat eukot pureskelevat turkisnahkoja pehmeiksi. Heidän suustaan erittyvä sylki toimii hyvänä parkitsijana. Roomalaiset sotilaat hankkivat usein näitä notkeita turkiksia lämmittämään olkapäitään. Siten kädet jäävät vapaiksi, eivätkä turkikset estä niiden toimintaa. Myös sotilaitten kilvet vuorataan usein nahalla. Silloin eivät nuolet kirpoa sivuille ja haavoita lähellä seisovia.

Kun muurin viereistä polkua nousee vielä ylöspäin, alkaa varsinainen nahkurien ammattikunnan alue. Osa heistä valmistaa avoimia nahka-anturoita, osa nilkkaan sidottuja sandaaleja tai rahavöitä. Joku on keskittynyt viinileilien ompelemiseen. Jerusalemissa suositaan myös pehmeitä upokkaita, joita käytetään sisätilojen kylmillä lattioilla. Kuningas Herodes keksi varustaa palatsinsa lattialämmityksellä, jossa kuuma ilma johdetaan lattian alaisiin savukanaviin.

Taitavimmat nahkurit tekevät paksummasta härännahasta satuloita, joihin on pakotettu koristekuivioita. Vuohennahasta he osaavat valmistaa kiillotettuja istumatyynyjä. Kamelinnahasta tehdään erilaisia laukkuja. Pehmitetty vasikannahka viedään usein vaatureille, jotka ompelevat niitä naisten liivien tueksi. Yläkaupungin ylhäisöpiireihin kuuluvat poikkeavat asioimaan tähän lähikortteliin. He ovat kiinnostuneet alligaattorin- tai käärmeennahoista tehdyistä lippaista. Niihin pannaan pieniä hajuvesipulloja ja kauneudenhoitoon liittyviä välineitä.

Noustessaan lähelle esseelaisten matalalla muurilla eristettyä kaupunginosaa Elihu näkee tuostakin Daavidin hautamuistomerkin suipon kärjen. Aurinko alkaa punertua jo kukkulan takana, kun temppeleistä

kuuluu jälleen kolminkertainen pasuunan merkki-
soitto. Nyt kaikki askareet lopetetaan ja kansa val-
mistautuu sapattiaterialle. Elihu odottaa jonkun ai-
kaa Daavidin muistomonumentin portaitten edessä,
kunnes Misha puuskuttaa paikalle. Hän pahoittelee
myöhästymistään.

”Lähdin kyllä ajoissa liikkeelle”, puolustelee Mis-
ha. ”Sotilaat pysäyttivät Hippikustornin portilla
ohikulkijoita, jotka olivat tulossa sukulaistensa luo
sapattiaterialle. Yksi heistä oli aivan erityisen ärtyi-
sä. Taisin tuntea hänet ennestään. Hän pahoinpiteli
erään leeviläisen. Luulisi, että edes he saisivat kulkea
vapaasti kaupungissa.”

Ystävykset jatkavat hiljaisina kohden esseelaisten
korttelia. Illan ensimmäiset tähdet näkyvät jo taivaal-
la. Hurskaat juutalaiset eivät tahdo asua täällä esse-
alaisen lahkon läheisyydessä. Heillä on hieman erilai-
nen juhlakalenteri. Myös esseelaisten puhtausintoilu
tuntuu liioitellulta. Suurin osa heistä pyrkii syömään
pelkkää kasvisruokaa. He sanovat, että se varjeelee
heitä liialta aistillisuudelta. Temppelekin uhripal-
velua vastaan he kapinoivat. Koko kansa vieroksuu
heidän asenteitaan. Betaniassa ja Beetfagessa on run-
saasti essealaisia. Kerrotaan, että he ovat hyvin kiin-
nostuneita nasarealaisen nuoren rabbin opetuksista.

SULJETTUIJEN OVIEN TAKANA

Aivan essealaiskorttelin kyljessä on puolipimeä kaksikerroksinen rakennus. Sen ikkuna-aukkoja valaisevat jo sapattikynttilät. Misha kertoo, että tämä majatalo kuuluu Johannes Markuksen äidille, Marialle. Kaikki kutsuvat häntä yleisesti vain Äiti-Mariaksi. Hänen yläsaliinsa opetuslapset ja Jeesuksen työtä tukeva naisten ryhmä usein kokoontuu. Pääportin syvennyksestä astuu esiin mies, joka tutkii tarkkaan Mishan ja Elihun kasvot. Nuorukainen on hänelle tuttu. Parin hiljaa kuis-katun sanan jälkeen mies avaa portin.

Yläkerran vierassalin eteisessä Misha ja Elihu riisuvat sannikkaansa. Suuressa kivivadissa he pesevät kätensä. Sitten he astuvat hämyiseen saliin. Se on rakennettu useammasta holvikaaresta. Ikkuna-aukot on muurattu suipon holvin muotoisiksi. Ammattimiehenä Elihu tietää, että kivisen ulkomuurauksen sisällä on yli kolmen jalan paksuinen seinä. Siinä on määrävälein kiviset holvituet. Niiden välissä on olkea ja savivelliä käsittävä valu. Tällainen rakenne on vilpoisa kuumana aikana ja talvisaikaan lämmin.

Jotenkin Elihua ilahduttaa se, että yläsalin lattia on katettu kokonaan Beetlehemmin punamarmorilla. Pitkin sen vierustaa kiertävät pehmeät matot. Paikalle on tuotu myös muutama kamelinnahkatyyny. Niiden

päällä istuvat iäkkäämmät seurueen jäsenet. Miesten piiri on asettunut keskemälle ja nuoret salin sivuholvin alle. Misha jää kuitenkin isäntänsä viereen. Siinä hän kuiskailee huomioitaan. Kaikkien katseet tutkivat hetken uutta vierasta. Hänelle nyökätään ystävällisesti.

Miehet jatkavat keskeytynyttä keskusteluaan. Samaan aikaan keskelle lattiaa levitetään pitkä pella-valiina. Sen päälle tuodaan suuri kuparinen tarjotin ja viinikannu. Rabbien opetuksen mukaisesti viini koostuu kahdesta osasta vettä ja yhdestä jaloa *soreka*-viiniä. Määräyksien mukaan viinin tulee olla niin maukasta, että tuskin huomaa, että pääosa siitä on vettä. Soreka-nimitys liittyy Jaakobin siunaukseen, jonka mukaan Jumala antaa kerran ”hallitsijan, jota kansat tottelevat ...hän sitoo aasinsa jaloon viinipuuhun”. Tätä jalointa viinilajia *sorekaa* käytetään juhlatilanteissa. Oppineet puhuvat usein siitä, että unilla on vertauskuvallinen merkitys. He sanovat, että jos joku näkee unessa viinipuun, hän odottaa Messias-ta. Tämä liittyy Jaakobin siunaukseen, jonka mukaan Juudan heimosta tuleva hallitsija sitoo aasinsa *soreka*-köynnökseen. Näin tulkittuna jokainen sapattiateria viittaa Messiaan tuloon.

Viereisestä huoneesta tuodaan pöytäliinalle pino kaltiaisia, suola-astia ja pienet lasitetut viinimukit. Kattamisen päävastuusta näkyy huolehtivan kalliseen silkki-vaippaan verhoutunut nainen. ”Hän on Herodes Antipaanan taloudenhoitajan Kuusaan vaimo”, kuiskaa Misha. Olen tuonut hänelle usein Tiberiaan palatsiin Magdalan suolakalaa. Pöytäliinan toiseen päähän katetaan lopuksi sapattiruoka. Siinä on perinteisiä jauhetusta kalasta pyöritettyjä kalapullia, jotka on höyrystetty kypsiksi. Lisäksi ovat vaimot käristäneet leivinuunin hiilloksella lihasuikaleita. Ma-

talissa kulhoissa on erilaisia maustetahnoja. Keskelle on asetettu pähkinänmakuisista kik-herneistä valmistettua vaaleaa humusta. Siihen on lisätty sesamkastiketta, jota on ryyditetty sitruunalla ja valkosipulilla. Toisessa astiassa on etikassa pehmitettyjä mustia oliiveja. Kaikkea tätä valmistetaan koko Lähi-idässä. Outoa on lähinnä pyhä hiljaisuus, jolla sapattiateriaa odotetaan.

Misha selittää, että miehet valmistautuvat viettämään Mestarin muistoateriaa. Joku kysyy yllättäen: "Saako tämä leivän murtaminen tapahtua joka sapatti?" Misha kuiskaa: "Tuo on Filippus. Hän oli jo Johannes Kastajan seuraaja." Elihu muistaa miehen terävät kasvonpiirteet. Hän on sama, joka sanoi Jeesukselle Gennesaretin rinteellä, etteivät 200 denarin leivät riitä ruokkimaan näin suurta ihmisjoukkoa.

Kun kukaan ei osaa vastata kysymykseen, voiko siunattua leipää murtaa joka viikko, puuttuu nuori syvä-ääninen mies puheeseen. "Hän on Johannes Boanerges, ukkosen jyrinän poika", sanoo Misha hiljaa.

Johannes tapailee oikeita sanoja: "Käyn hyvin usein ylimmäisen papin palatsissa. Siellä olen kuullut, että temppelin papit vaihtavat näkyleivät tuoreisiin joka sapatti? Näkyleivät ovat pyhiä. Siksi niitä saavat syödä vain kulttitehtäviinsä puhdistautuneet leeviläiset. Sen pitää tapahtua sapatin aikana. Näkyleivät leipoo muuan Beetfagen leeviläisperhe. Ne tehdään hienoimmasta vehnästä, joka on seitsenkertaisesti siivilöity. Hapatetta ei siinä saa käyttää. Niiden tulee olla myös tasaisen kypsiä kummaltakin puolelta. Näitä näkyleipiä on kaksitoista. Ne asetetaan sapattina näkyleipäpöydän tarjottimelle kahteen riviin peräkkäin."

Hetken hiljaisuuden jälkeen Johannes jatkaa: "Papit ovat kertoneet, että näkyleipäpöytä on hyvin ma-

tala, vain puolitoista kyynärää korkea. Sen pituus on kaksi kyynärää ja leveys vain kyynärän. Tiedämme, että se on kokonaan kullasta valettu ja että sen jalat muistuttavat leijonan tassuja. Sille asetetaan seppelekoristeinen kultainen tarjotin. Kaikki kaksitoista leipää mahtuvat siihen juuri sopivasti. Olen miettinyt, voisiko siunattua leipää, jonka murramme, verrata näihin näkyleipiin? Sapattileipä katetaan pellavaliinalle, niin kuin nyt on tehty. Olisiko niin, että Jumalan siunaus laskeutuu aina matalalle? Eikö psalmeisakin sanota, että Herra tukee kaikkia kaatuvia ja kaikki alas painetut Hän nostaa?”

Johanneksen asiallinen kuvaus herättää keskustelun: ”Papisto syö pyhää näkyleipää todellakin joka sapatti? Mutta leipiä on yhteensä kaksitoista. Meitäkin oli kaksitoista. Nyt yksi puuttuu!”

Sapattiateria kestää yleensä tuntikausia. Elihu on tottunut siihen. Muukalaisillekin kodit ovat avoinna ja he saavat osallistua näihin aterioihin. Tällä iltakokouksella on kuitenkin toisenlainen luonne. Läsnaolijat istuvat suljettujen ovien takana. Pihalla on vartiossa mies, joka kelpuuttaa vain tuttuja ja sisäpiiriläisiä mukaan. Kaikkien kasvot ovat vakavia. He keskustelvat hiljaisella äänellä. On kuin he surisivat jotakin. Mistä tässä kaikessa oikein on kysymys?

Johanneksen hienovarainen viittaus siihen, että opetuslasten joukosta puuttuu yksi, ei sisältänyt syytöstä. Kuitenkin pitkänhuiskea tummapartainen mies tahtoo puolustaa Mestarin kavaltajaa, joka on kaikkien mielessä: ”Ei Juudas Iskariot ollut pahempi kuin me. Olin hyvin läheinen hänen kanssaan. Ensin hän liittyi seloottien puolueeseen. Nämä eivät olleet kuitenkaan tarpeeksi vallankumouksellisia. Sitten hän löysi *sikarimien* salaseurasta hengenheimolaisensa. Hänen sukulaisensa ovat kyllä Galileasta Keriotin

kylästä. Juudaksen lempinimi *Iish Sikarios* johtuu tikari-sanasta.” Misha esittelee hiljaa puhujan: ”Hän on Tuomas Didymus. Hänen kaksoisveljensä Ruuben jäi äärikiivailijoiden koukkuun.”

Tuomas jatkaa: ”Kyllä me kaikki petimme Mestarin. Viikko sitten minäkin sanoin, että en usko Hänen nousseen kuolleista, ellen saa pistää sormiani Hänen naujojensa jälkiin. Kun Hän sitten ilmestyi meille ja sain koskettaa Häntä, se muutti kantani. Eikö Pietarikin kieltänyt Hänet? Ja Filippus pyysi vielä pääsiäisaterialla: Näytä meille Isä, niin sitten me tyydymme. Me kaikki jätimme Hänet juuri silloin, kun Hän olisi eniten tarvinnut meitä. Ei Juudas ollut sen pahempi. Hän vain halusi, että Jeesus jo vihdoinkin näyttäisi voimansa vastustajilleen. Mitä muuta voi odottaa tikarimiesten ryhmäläiseltä?”

Nyt liittyy Simon Pietari keskusteluun. Elihu muistaa jo Galileasta hänen jyrkän olemuksensa. ”Kyllä Tuomas on oikeassa. Herramme käski meidän odottaa Jerusalemissa, kunnes Hän antaa meille voiman korkeudesta. Siksi me olemme täällä. Juudas teki oman ratkaisunsa, kun hän päätti epätoivoissaan päivänsä. Emme saa jäädä toivottomuuteen. Onko joku teistä kuullut, miten Juudaksen saamien rahojen kävi? Hänhän vei ne takaisin temppeeliin.”

Kun kukaan ei näy vastaavan Pietarin kysymyksen, rohkaisee Elihu mielensä. Hän kertoo nähneensä, kuinka savenvalajien ammattikunnan pelloilla kaivetaan maata ja tehdään uutta kiviaitausta. Ammattikunnan vanhin mainitsi hänelle, että tämä maatilkku on ostettu muukalaisten hautausmaaksi. Siitä maksettiin 30 hopearahaa. Joku Jehuda Iish Sikarios oli palauttanut ne temppeeliin. Hän oli saanut ne korvaukseksi ilmiantaessaan nasarealaisten lahkonsa johtajan. Ne olivat verirahoja eivätkä kelvanneet siksi temppeelin rahastoon.

Elihun tyyni olemus ja hänen kaunis heprean kielenensä tekee kaikkiin syvän vaikutuksen. Simon pukee kokoontujien hyväksyvät katseet sanoiksi: "Ystävä, sinulla on aina paikka vierellämme. Joukossamme on monia uusia kasvoja. Tarvitsemme toistemme rohkaisua ja tukea. Kaikki Jeesuksen seuraajat ovat veljiämme."

Pietarin arvovallalla lausumat sanat kääntävät katseen uusiin ruokavieraisiin. Nuorempien miesten keskellä istuu kolme vaaleisiin pellavakaapuihin puukeutunutta miestä. Heillä on sylissäan luutut ja pieni kaariharppu. Temppelein leeviläiset soittajat säestävät psalmeja vain kielisoittimilla, koska silloin niiden sanat erottuvat parhaiten muusta musiikista. Kielisoittimien määrää ei ole rajoitettu, mutta vaskikymbaaleja sai olla yhtäaikaisesti korkeintaan kaksi. Leeviläiset käyttävät myös huiluja ja helistimiä. Pasuunoita ja torvia tarvitaan lähinnä välisoittoihin. Papisto on kehuskellut, että temppelein kuorojen tukena olisi jopa kolmekymmentäkuusi erilaista soitinta. Elihu tietää, että osa essealaisista kuuluu leeviläisiin. Ehkä nämä nuoret ovatkin saapuneet viereisistä kortteleista.

Kun nuoret miehet näppäilevät kielisoittimiaan, nousee Simon Pietarin veli Andreas ja asettuu pitkän pellavaliinan pääpuoleen. Hänelle annetaan pehmustettu istuintyyny. Muut nojaavat vasempaan kyynärvarteensa jalat ruokakattauksesta ulospäin. Myös nuorten ryhmä on tullut oman holvikaarensa alta keskemälle. He asettuvat soittajien ympärille.

Kielisoittimien näppäily päättyy tuttuun säveleeseen. Nuoret tapailevat sapattihymnin sanoja. Ne kumpuavat hiljaa sydämistä. Hillitty laulu kaikuu kauniisti holvikaarista. *"Oi Korkeimman pyhät enkelit, Kuningasten kuninkaan sanansaattajat, siunattu olkoon*

tulonne. Oi rauhan enkelit, korkeimman palvelijat, Kuningasten kuninkaan lähetit, suottehan meille rauhan. Herra on ikuinen kallio. Hänen läsnäoloaan me kaipaamme, sapa-tin lepoa me odotamme. Väistyköön tuska ja ahdistus, Lu-nastajamme elää. Sinun leipääsi me syömme, sinun viiniäsi me nautimme, sinun nimeäsi me kiitämme. Varjele meitä, armahda meitä. Oi Daavidin poika, sinä olet kalliomme ja turvalinnumme. Sinä olet Kuningasten kuningas ja Herra. Sinulle me veisaamme uutta virttä. Antha huu malkha, me-lekh malkhaja." Viimeiset tutut aramealaiset sanat jäävät leijumaan ilmaan: "Sinä se olet, Kuningasten kuningas!" Samalla leeviläisten nuorten kielisoitinten näppäily hiipuu vähitellen herkkiin loppusointuihin.¹

Andreas ottaa käteensä kaltiaisen, ripottaa sen päälle suolaa ja murtaa leivän lähimpänä istuville. Näin hän suorittaa *havdalan*, leivän ja viinin erottami-sen ja pyhittämisen. Sitten hän lausuu: "Meidän Her-ramme käski nauttia uuden liiton ateriaa. Hän sanoi: "Tämä on minun ruumiini, joka on annettu teidän puolestanne. Ottakaa ja nauttikaa se minun muistok-seni." Vanhimmat seurueen jäsenet palvelevat samal-la tavalla vierellä istuvia. Kukin saa siunatun leivän. Sitten Andreas kohottaa viinikarahvin ja jatkaa: "Jee-sus sanoo: "Tämä malja on uusi liitto minun veressäni; niin usein kuin te siitä juotte, tehkää se minun muis-tokseni'." Andreas kaataa viiniä pieniin savimaljoi-hin ja odottaa, että kaikki ovat saaneet osansa.

Kun leipäpalasta ja maljaa tarjotaan Elihulle, Mis-ha nyökkää hänelle hyväksyvästi. Ei Elihua voi sul-kea ateriyhteydestä. Ison miehen poskilta valuu kyynelnoro. Mielessä soivat vielä sanat, "Antha huu malkha, melekh malkhaja." Nyt hän kohtaa jälleen Ku-ningasten kuninkaan.

1 Kirjamme rukoukset seuraavat Siduur-rukouskirjojen ikivanhoja sanontoja.

Andreas päättää aterian kiitosrukoukseen. Sen hän tekee omalla kotikielellään arameaksi. Sanat ovat tutusta synagogan *kadisha*-rukouksesta: ”*Atkinu seudata de-malkha, daa hii seudata de-atika kadisha: Kuninkaan aterialle olemme valmistautuneet, tämä on pyhä ateria, se on jo ikuisuudessa säädetty; siitä me Sinua kiitämme. Sinä ikuinen kallio, Daavidin poika ja Messiaamme; suo, että perisimme hyvyytesi ja siunauksesi jo täällä ajassa ja ker- ran iäisyydessä.*” Ja Andreas jatkaa: ”*Sinä Jeesus lupasit, että et juo viinipuun antia ennen kuin juomme sitä uutena Isäsi valtakunnassa. Herra, armahda meitä, armahda meitä; suo että olisimme arvolliset näkemään kasvoosi sinun valtakunnassasi.*”

Tähän Andreaan rukous päättyy. Aivan kuin sanattomasta sopimuksesta nuoret alkavat näppäillä jälleen soittimiaan. Sieltä nousee tuttu psalmien *hallel*-sävel, jota ensin hiljaa hyräillään. Sitten joku alkaa laulun: ”Halleluja, siunattu olkoon Herran nimi nyt ja iankaikkisesti. Kuka on niin kuin Herra, hän joka tomusta nostaa alhaisen ja korottaa loasta köyhän ... minä rakastan Herraa, sillä hän kuulee minun ääneni ja rukoukseni. Oi Herra, pelasta minun sieluni. Sinä olet armollinen ja laupias; sinä olet säästänyt sieluni kuolemalta, kuivannut silmäni kyynelistä ja estänyt jalkani kompastumasta. Sinua minä ylistän iäti.”²

Aina kunkin psalmin jakeen jälkeen leeviläiset nuoret toistavat äänissä, *hallel la-Jah, o'lee o'lee, hallel la-Jah*, ole ylistetty Herra, ylenny, ylenny! Tällainen välisoitto, *sela*, on käytössä temppelissä. Jotenkin Elihun sydän kohoaa toiston mukana tästä ajasta tuonpuoliseen. Hänen on hyvä olla. Siksi hän kyynelehtii. Kuitenkin nuorten laulu on luonnollista ja koruton-

2 Näitä psalmien 113–118 *hallel*-ylistyksiä käytetään aina juhlaseremonioissa.

ta. Kun nyt varsinainen ateria alkaa, kukaan ei tahdo rikkoa pyhää hiljaisuutta. Tällaista ei Elihu ole koskaan ennen kokenut.

Ilta painuu puoleen yöhön mutusteltaessa maukkaita herkkuja. Nuorten ryhmä virittelee jälleen psalmlaulujaan. Näin tehdään aina kodeissa sapattiatetian jälkeen. Kummallisella tavalla sävelet tuntuvat nyt tuoreemmilta ja sanatkin saavat syvemmän merkityksen: "Kuinka minä maksan Herralle hänen hyvät tekonsa minua kohtaan? Minä kohotan pelastuksen maljan. Minä täytän lupaukseni Herralle. Minä täytän lupaukseni Herralle kaiken kansan edessä, sinun keskelläsi Jerusalemi. Halleluja!" Jokainen sana tuntuu uudelta. "Minä kiitän sinua siitä, että vastasit minulle ja tulit minulle pelastajaksi. Kivi, jonka rakentajat hylkäsivät, on tullut kulmakiveksi. Herralta tämä on tullut."

Elihu kääntää silmänsä holvikattoon. Rakentajana hän tietää, että sen ylin kulmakivi tukee koko kattorakennelmaa. Seinien paino kohdistuu siihen. Siksi se on louhittu aina kovimmasta kivilaadusta. Jos tämä pääkivi murtuu ja putoaa paikaltaan, sortuu koko rakennus. Rabbit sanovat, että tämä kulmakiveen liittyvä "kuninkaallinen psalmi", *shiir matronita*, lauletaan Messiaalle. Hänet hylätään ja palautetaan kerran kunniapaikalleen kaikkien nähtäväksi. Näinkö on Nasaretin Messiaalle käyvä? "Tämä on se päivä, jonka Herra on tehnyt. Hoosianna! Siunattu olkoon hän, joka tulee Herran nimeen!"

Hetken nuorten ryhmä on hiljaa. Sitten he laulavat vielä saman hallel-psalmin, josta synagogan oppihuoneella sanottiin, että se on lyhin Jumalan ylistysvirsi: "Kiittäkää Herraa kaikki pakanat, ylistäkää häntä kaikki kansat. Sillä hänen armonsa meitä kohtaan on voimallinen ja Herran uskollisuus pysyy iankaikkisesti. Hal-

leluja!" Jatkeessa toistuu nytkin moniääninen sela, *"hallel la-Jah, o'lee o'lee, hallel la-Jah!"* Elihu tajuaa yhtäkkiä, että hyvä sanoma Nasarealaisesta on tarkoitettu kaikille kansoille. Hänen sisimpäänsä kerääntynyt pato murtuu nyt lopullisesti. Se tarttuu muihinkin kuulijoihin. Joku nyyhkyttää päällinansa suojassa, joku avoimemmin. Siinä laukeaa myös yhteinen suru siitä, että opetuslapset ovat hylänneet elämänsä kulkimakiven, Messiaan.

Osa yläsalin kynttilöistä on jo sammunut tupsauttaen ilmaan palaneen talin tuoksun. Ne korvataan uusilla. Myös öljylamput tulee jälleen täyttää. Silloin tapahtuu se, mitä he ovat etukäteen aavistelleet. Heidän keskelleen ilmestyy valoisa hahmo. Hänen silmänsä katsovat tutkien itkevää miesjoukkoa. He kuulevat tutun äänen: *"Rauha teille, minä se olen. Älköön teidän sydämenne olko murheellinen, älkääkä pelätkö. Te kyselette, miksi käskin teidän odottaa lupaamaani siunausta. Teidän murheenne on muuttuva iloksi. Te ette ole kuitenkaan vielä täydellisesti yhtä. Siksi teitä riisutaan. Vasta sitten voin pukea teidät voimalla. Minä olen valmis, mutta minun lapseni eivät ole vielä valmiita."*

Nasaretin Mestari katoaa yhtä odottamattomasti kuin Hän ilmestyi. Nuorten lauluryhmä selviää ensimmäisenä hämmästyksestä. Sana valmis, valmis, valmis toistuu vielä kuin kaiku jokaisen tajunnassa. Siitäkö on kysymys? Soittoryhmä lienee ajatellut samaa asiaa.

Pienen alkusoiton jälkeen seuraakin tempppelin kaunis ylistysvirsi: *"Minun sydämeni on valmis, Jumala, minä tahdon veisata ja soittaa; valmis on minun sieluni. Heräjä harppu ja kannel. Minä tahdon herättää aamuruskon. Herra, sinua minä kiitän kansojen*

joukossa ja veisaan ylistystäsi kansakuntien keskellä. Sillä suuri on sinun armosi ja ulottuu yli taivasten ja sinun totuutesi pilviin asti.” Jälleen pieni välisoitto pysäyttää ajattelemaan jokaista jaetta erikseen. Kaikki pakanat ylistävät Herraa, Häntä kiitetään kansojen ja kansakuntien joukossa. Siihenkö suljettujen ovien takana kokoontuvaa miesten piiriä valmistetaan?

Hiljaisuuden vallitessa sapattiaateriaan osallistuneet poistuvat yläsalista. Osa menee koteihinsa ja ystäviensä luo yöksi, osa jää rakennuksen vierashuoneisiin. Misha keskustelee talon portaikossa vielä nuorten kanssa. Elihu ymmärtää, että illan kokemukset yhdistävät heidät toisiinsa. Kun hän on lähdössä, tulee hänen kauppa-apulaisensa heti hänen peräänsä. Kotimatalla Misha selittää, keitä nuo nuoret miehet olivat. ”Muistatko miehen, joka pakotettiin kantamaan Jeesuksen ristiä. Hänen poikansa Aleksanteri ja Rufus, joiden kanssa keskustelin, ovat olleet jo kauan opetuslasten yhteydessä. He tulivat vasta joku vuosi sitten Pohjois-Afrikasta, Kyrenestä. Siellä on paljon juutalaisia. Poikien isä on antanut rahan, jolla on nyt rakennettu Daavidin kaupunginosaan pieni synagoga. Siksi papisto kadehtii häntä. He ovat nähneet meidän kuuntelevan temppelissä Nasarealaista. Ehkä tässä on syy, että isä pakotettiin auttamaan Nasarealaista. Kolmas poika Simon Kleopas on kävellyt kokoukseen Emmauksesta asti. Hän pyysi käymään luonaan, jos menemme ostoksille rannikolle.”

Kun Elihu ja Misha oikaisevat tiensä Agoran torin läpi Hippikustornin portille, he huomaavat, että roomalaiset vartiomiehet ovat poistuneet parakkiinsa. Niinpä he ohittavat vartiotuvat ilman häiriötä. On jo keskiyö. Sapattina voi Mishakin levätä kauemmin. Pian ovatkin ystävykset vuodematoillansa. Edellise-

nä aamuna Elihu muisteli synagogan rukousta: ”*Ole ylistetty siitä, että olet antanut meille sanasi ja Daavidin, palvelijasi virret; niillä me sinua me kiitämme ja ylistämme joka päivä*”. Hän kuunteli lapsuudessaan pyhäkös-
sä usein leeviläisten laulua. Ympärillä oli aina tun-
gosta ja melua. Vasta tänä yönä *hallel*-virsien kauneus
ja sanoma avautuivat hänelle uudella tavalla.

KHRYSOKSEN YLLÄTYSVIERAILU

S apatti on jo edennyt pitkän askeleen. Kuu-
lakas aamuilma tulee ovella Elihua vastaan.
Se kertoo, että päivästä tulee kirkas. Muut-
topääskyt lentelevät korkealla. Ne muodostavat par-
via, joiden matka suuntautuu pohjoiseen. Mishakin
on jo herännyt. Hän tulee silmät sirrillään ulos huo-
neestaan. Herodeksen palatsin suunnassa näkyy pari
kulkijaa. Heillä on yllään pitkä rukousviitta *talliit*.
Niiden neljässä kulmassa on sinipunervat tupsut, jot-
ka keikkuvat askelten mukaan. Mooseksen lain mu-
kaan ne muistuttavat siitä, että miehet eivät lankeaisi
silmien syntiin. Toisessa kädessä on koristeltu kan-
kainen laukku, jossa he kantavat *tefillin*-varusteita,
pieniä mustaksi maalattuja nahkakoteloita ja nauho-
ja, joilla nämä tooran käskyt sisältävät kotelot sido-
taan vasempaan käteen ja otsalle.

Elihu muistaa, miten hän 12-vuotiaana lain poi-
kana sai ensimmäistä kertaa käyttää *tefilliniä*. Rabbi
muistutti, että se tehdään aamuisin ja synagogan ko-
kouksissa. Toorassa käsketään panna Jumalan käskyt
"merkiksi käsivarteen ja otsalle". Ensin sidotaan kiin-
nitysnauha sydämen korkeudelle vasempaan käteen
ja se kierretään kyynärvarresta alaspäin kunnes sen
loppupää kiedotaan keskisormen ympärille. Sen jäl-
keen lain kotelo kiinnitetään otsalle vapaalla kädellä.

Rabbien tulkinnan mukaan tefillin on kiedottava heikompaan käteen. Niinpä beetlehemiläiset, jotka ovat vasenkätisiä, sitovat sen oikeaan kyynärvarteensa.

Tiellä kulkevat hurskaat ovat ilmeisesti osallistuneet jo yläkaupungin rikkaiden juutalaisten aamurukoukseen. Siihen viittaa sekin, että heidän rukousviittansa on varustettu sinisin koruompelein, joiden avara pääntie on kirjailtu kultalangoin. Näin pukeutuvat rabbit ja synagogan kanttorit. Hyvän lauluääninen omistava *hazan* saattaa ansaita laulullaan valtavan rikkauden kiertäessään Rooman valtakunnan suurimmissa juutalaisissa siirtokunnissa. Lapsille opetetaan, että rukousviitta puetaan ylle aina ennen lain koteloita. Sillä peitetään ensin pää ja vaipan neljä kulmaa tupsuineen heitetään vasemman olkapään yli. Sen jälkeen annetaan koko liinan valahtaa alas.

Elihulle on jäänyt erityisesti mieleen se, että kote-loissa on kolminkertainen käsky, ”rakasta Herraa sinun Jumalaasi kaikesta sydämestäsi, kaikesta sielustasi ja kaikella voimallasi”. Sitten sanotaan, ”ja sido se käteesi ja otsaasi”. Tätä Elihu miettii, kun hän näkee tiellä kulkevat hurskaat. Usko Jumalaan merkitsee käytännön asennetta, jossa kädet palvelevat lähimmäistä. Se merkitsee myös pään vakaumusta. Rabbi Baban vaimo Shalhavit palautti mieleen Korkean Veisun sanan rakkaudesta, joka on Herran liekki, shalhevet. Siitä sanotaan, että se pitää panna ”sinetiksi sydämelle ja sinetiksi käteen”. Ehkä myös tefillinin käyttö puhuu juuri tästä.

Misha on antanut apetta aseille. Elihu ihmettelee puoleksi leikillään oman aamupalansa viivästymistä. Siihen Misha vastaa: ”Ensin ruokin nämä pienet aasit ja sitten on suurimman aasin vuoro!” Pojan sa-
navalmius hämmästyttää aina Elihua. Hän ei ole mikään kaunopuhuja niin kuin filosofi Vincentius Khry-

sos. Pikemminkin kauppa-apulainen on vain estoton luonnonlapsi. Kun Misha kulkee ohi, Elihu kiepsauttaa hänet ympäri ja tempaa pojan pitkäksi ajaksi rintaansa vasten. Ikänsä puolesta hän voisi olla nuorukaisen isä. Elihu ei ole koskaan syleillyt apulaistaan. Edellisen illan yhteiset kokemukset ovat herkistäneet hänet. Isännän ystävällisyys tekee pojan sanattomaksi. Hän sopertaa vain hiljaa, "kiitos, kiitos!"

Misha sai yläsalin emänniltä eväitä, joita ystävykset nyt nauttivat minttuteen kera. Samalla he seuraavat kaupungin synagogista palaavia kyläläisiä. Besetan eteläpuolisilla asukkailla ei ole vielä omaa rukoushuonetta. Kaikki ovat pyhäasussa. Pitkiä rukousviittoja ei juuri näy. Sen sijaan miltei kaikilla miehillä on *talliit katan* eli pikku talliit, joka ulottuu vain lanteisiin. Se pitää pukea suoraan ihokkaan päälle. Näiden siniset *zizioot*-tupsut voivat olla hyvinkin paksuja. Elihu laskee joskus leikkiä sanoen, että pikku hurskailla on vain pikku talliit, tosi hurskailla isot.

Asiakkaiden vuoksi kaupan oven pieleen on kiinnitetty *mezuzah*, pieni kotelo, jonka sisälle kätkeytyssä pergamentissa on sama rakkauden käsky kuin tefilinissä. Hurskaat asiakkaat koskettavat sitä sisään tullessaan. Kaupan hyllyiltäkin niitä saa ostaa. Muuan Beetlehemin vanhus kiillottaa ja kaivertaa tällaisia marmorisia koteloita iltapuhteella. Misha kiinnitti pystyasentoon tarkoitettun mezuzan vinouden väärin. Se osoitti oikealle eikä vasemmalle niin kuin olisi pitänyt. Siitä joku tosi hurskas antoi nuhteet. Silloin Misha vastasi vakavin kasvoin: "Beetlehemissä oikea on vasemmalla ja vasen oikealla. Isäntäni on beetlehemiläinen." Hurskas katseli ympyriäisin silmin poikaa. Selitys meni täydestä. Ja Elihu ei antanut muuttaa mezuzan väärää kaltevuutta.

Koko sapatin aamupäivän Elihu ja Misha viettävät kaupan terassilla. Heillä on paljon puhuttavaa. Misha kysyy, mitä psalmilaulun sana, ”täytä lupauksesi Herralle”, oikein tarkoittaa. Elihu on saanut isältään ja kylän oppihuoneelta syvällisen tiedon uskon perusteista. Hän on miettinyt itsekin tätä kysymystä. ”Tiedäthän, että temppelissä on mahdollista suorittaa lupausuhreja. Kun on pelastunut vaarasta, voi tulla Jumalan eteen ja luvata elämänsä ja omaisuutensa hänen käyttöönsä. Siihen sitoudutaan peruuttamattomasti.

”Jerusalemien pari vuosisataa sitten elänyt kuuluisa rabbi Siirak sanoo pergamenttissään: ’Älä anna minkään estää itseäsi täyttämästä lupauksiasi Herralle.’ Siirak kiersi kaukaisissakin maissa ja tuli tunnetuksi myös kreikkalaisten ajattelijoiden keskuudessa. Hän sanoi, että viisautta ei hanki se, jonka puheena ovat sonnivasikat ja naiset. Hän sanoi myös, että kun ihminen on jotain lopettanut, vasta sitten hän on päässyt sen alkuun. Opettajani Khrysos on ihastunut Siirakin filosofiaan.”

Sana uudesta alkamisesta tuo Mishan mieleen hänen oppihuoneella kuulemansa sananparren: ”Paljastaa kämmenen leveyden ja peittää kaksi.” Jokainen uusi asia nostaa eteen kaksi kertaa laajemman ongelman. Elihu maistelee apulaisensa sanoja. ”Niinhän se on. Ehkä lupauksen täyttäminen merkitsee jonkin uuden alkua. Me saimme kokea yläsalissa jotain sellaista, joka sitoo meidät yhteen. Minä murruiin niin, että vieläkin nolottaa. Me isot miehet olemme hyvin herkkiä. Taisit sinäkin vähän pillittää.”

Kaukaa kaupungin toisella laidalla olevasta temppelistä kuuluu juuri kuudennen hetken rukousoitto. Alempana olevalle kivetylle tielle ilmestyy outo

näky. Kaksi suurikokoista nuubialaista orjaa tulee esiin puolijuoksua kantaen kallista verhoilla peitettyä kantotuolia. Elihulle tämä kaikki on tuttua. Miesten perässä seuraa nuorukainen ja pari suurikokoista aasia taakkoineen. Vierellä hölkkää hoikka pitkä mies. Hänellä on ranteesta kyynärpäihin ulottuvat silmukkasuojukset. Ne koostuvat pienistä rautarenkaista, jotka on ommeltu nahkavuoriin. Polviin asti ulottuvan viitan päällä on kupeeseen vyötetty kapea miekka. Myös tummaihoisilla nuubialaisilla on vyötäröillä pienet huotrat teräaseineen.

Mishan katse kääntyy heti suurikokoisiin aaseihin. Ne ovat kuuluisia Kypron aaseja. Kun tahtoo loukata jotakin, sanotaan, että hän on kyprolainen aasi. Kiviaitauksen takana oleva muuli on seurannut suurella kiinnostuksella komeita serkkujaan. Se hörähtää kuuluvasti tyytyväisyyttään. Muuli on hevosen ja aasin risteytys. Siksi se ei voi saada jälkeläisiä. Mutta Misha arvelee, että Peredillä on kuitenkin omia salaisia haaveitaan. Hän noutaa etukäteen suuren tammi-puisen juottoastian ja panee sen tarjolle aivan muurin viereen. Voivathan eläimet tutustua siinä muurin yli toisiinsa.

Kaupan edessä kulkue pysähtyy. Kantotuolin verho vedetään syrjään. Sen takaa paljastuvat Elihun entisen isännän Vincentius Khrysoksen tutut kasvot. Ne ovat harmaantuneet ja tulleet uurteisiksi. Myös vanhuksen liikunta alkaa olla rajoitettua. Khrysos lukee Elihun ajatukset ja hymyilee. Sitten hän sanoo: "Vuosi vanhan vanhentaa, kaksi vuotta hautaan saa! Damaskossa minuun tarttui paha kuumetauti. Siksi olen nyt näin hauras. Mutta sinä näyt olevan yhä voimissasi." Elihu ja hänen entinen isäntänsä syleilevät lämpimästi toisiaan. Sitten he siirtyvät terassin katoksen alle.

Misha tarkkailee kookkaita vieraita. Hän on näh-

nyt Tiberiaan sirkuksessa nuubialaisia voimamiehiä. Edessä oleva kaksikko muistuttaa niin toisiansa, että he voisivat olla veljeksiä. He pysyttäytyvät kohteliaasti etäämpänä. Elihu on kertonut kohdanneensa matkoillaan näitä Afrikan tummia jättiläisiä. Heillä saattaa olla rikkumaton muisti. Kantajien vaatetus ja jalot piirteet viittaavat siihen, että heidät on valittu myös muihin tehtäviin kuin pelkiksi kantajiksi. Hoikka aseenkantaja puolestaan muistuttaa kreikkalaisia kuvapatsaita. Etuhuoneen kulmahyllyssä on vielä eilisiä kuminaleipiä ja taatelikakkua. Misha vinkkaa aaseja riisuvan nuorukaisen luokseen ja siirtyy hänen kanssaan nurkassa olevan tulisijan äärelle tehtäviinsä.

Vincentius Khrysos ja Elihu ovat olleet jatkuvassa kirjeyhteydessä. He eivät ole nähneet toisiaan yli puoleen vuoteen. He vaihtavat hiljaisella äänellä keskinäiset kuulumisensa. Kun Mishan pikainen kattaus on valmis, hän kutsuu koko seurueen suureen sisähuoneeseen. Jokaiselle on varattu tiivis kamelinna-hasta tehty vierastyyny. Ne toimivat istuimina. Kaapista on löytynyt myös juhla-astiasto.

Pihapiiristä kuuluu yllättäen tuttu ääni. Naatan Bar Joona on tullut tapaamaan ystäväänsä. Aasinsa Azlanin eli Laiskurin hän on jo sitonut lähelle niiden kyprolaisia serkkuja. Hieman se kuitenkin luimistelee näille vieraille. Kun Naatan astuu sisälle, hänellä on kädessään Elihun antama tilava nahkalaukku. Siihen mahtuvat hyvin aivinakankaaseen sidotut kirjakääröt. Hän ei luovu hetkeksikään kalleista aarteistaan. Öisinkin hän pitää niitä vuoteensa vieressä. Naatan huomaa heti, että hänen entinen leipäkorinsa on yhä kunniapaikalla kaupan hyllyllä. Nähdessään pojan Khrysos ilahtuu ja viittaa häntä istumaan vieraitten joukkoon.

Sitten hän kuiskaa jotain henkivartijalleen. Pojat eivät ymmärrä nopeata kreikankielistä puhetta. Mies poistuu ja noutaa kankaisten laukun lähimmän kyp-rolaisen aasin kantokorista. Sitten Khrysos kääntyy Naatanin puoleen. "Tässä on sinulle pergamentteja ja kirjurin kyniä. Lasiseen pikku pulloon on suljettu mustetta. Sinä tahtoisit varmaan kerätä sanoja, joita opit nasarealaiselta rabbiltasi. Muista, että kynä on miekka."

Naatan punastuu ja menee sanattomaksi. Hän onkin haaveillut salaa, että saisi kootuksi niin paljon rahaa, että sillä saisi pari pergamenttia ja kirjoitussulan. Lopulta Naatan ojentaa kätensä ja kiittää Vincentius Khrysosta saamastaan lahjasta. Oppineelle kuitenkin vakuuttavin kiitos on siinä, että hän näkee pojan hämmennyksen. Lahja tuli tarpeeseen.

Sitten Khrysoksen käsi sukeltaa uudelleen laukun sisään. Sieltä tulee esiin tukevassa tupessa oleva erityiskaraistu lyhyt veitsi. Siinä on norsunluinen koristeltu kahva. Sellaisen Misha on nähnyt Kesarean torilla. Rikkaat erämaan sheikit käyttävät puukon pitempää mallia itsepuolustukseen. Tämä lyhyempi veitsi sopii kaikenlaiseen pikku nikkarointiin. Nyt Khrysos viittaa vuorostaan Mishan luokseen. "Tämä on sinulle. Ostin sen Kesarean torilta tänne tullessamme. Elihu on kirjoittanut, että olet hänen uskottu apulaisensa. Hän voi opastaa sinua puusepän taidoissa." Misha ottaa lahjan vastaan ja asettaa sen istumatyynylle. Sitten hän tarttuu vanhuksen kumpaankin käteen ja suutelee niitä. Mistä hän lieneekään oppinut tämänkin itämaisen tavan, ihmettelee Elihu. Näin tehdään vain suurille oppineille ja rabbeille.

Vincentius Khrysoksella on vielä kolmaskin yllätys. Hän nostaa laukusta kalliiseen silkkiiliinaan kiedotun paketin. Kääntyen Elihun puoleen hän sanoo:

”Sinä olet ollut minulle kuin oma poikani. Olen kuul-
lut väkivallasta, jonka keskellä te elätte. Saamme sii-
tä vähän väliä tietoja Damaskoon. Omat heimolaisesi
ymmärtävät kyllä, että olet vapaa kansalainen. Pel-
kään silti, että papisto ja roomalaiset kietovat sinut
hankaluuksiin, joissa tarvitset viralliset todistukset
oikeuksistasi. Kävin siksi Damaskon maaherran pu-
heilla. Hän kutsui luokseen kirjurin, joka rekisteröi si-
nut Rooman kansalaiseksi. Lähetimme siitä virallisen
kopion myös Antiokian arkistoon.”

Khrysos avaa silkkiin käärityn paketin. Sen sisäl-
lä on kahdella sinetillä varustettu pergamentti. Nuo-
ret ovat ymmärtäneet oppineen kreikankielisestä
puheesta vain osan. Kun he näkevät arvokkaan asia-
kirjan, heille alkaa valjeta mistä on kysymys. Elihu ta-
juua oppineen lahjan arvon ja merkityksen. Jos joku
väittää valheellisesti olevansa Rooman kansalainen,
hänelle langetetaan siitä heti kuolemantuomio. Jos-
kus kirjurit ottavat kyllä lahjuksia ja liittävät kalliis-
ta maksusta valtakunnan arkistoon nimiä, jotka ei-
vät sinne kuulu. Kansalaisuuden saavat ne, joiden
molemmilla vanhemmilla se on jo syntymänsä pe-
rusteella. Joskus keisari myöntää sen erityisesti kun-
nostautuneille sotilaille. Osa lunastaa nämä oikeudet
kalliilla rahalla.

Silkkiiliinan sisällä on myös Damaskon synago-
gan rabbin kirjoittama hepreankielinen *ketuba*, jossa
todistetaan, että Elihu Ben Ehud -nimelle on vahvis-
tettu Rooman kansalaisuus. Kaikilla Rooman kansa-
laisilla pitää olla sekä etu- että sukunimi. Khrysoksen
kreikkalainen palvelija antaa asiakirjat Elihulle. Sitten
Khrysos viittaa apulaiseensa. ”Ystäväni Aineas Alee-
tinon on saanut nimensä, *kiitettävän rehellinen* edellisel-
tä omistajaltaan. Hänkin on nyt Rooman kansalainen.
Hän toimi Damaskon maaherran taloudenhoitajana.

Kun tämä kutsuttiin Rooman senaattiin, pyysin Aleetinoksen hoitamaan omaisuuttani. Hän valvoo liiketoimintaani myös Rooman eri provinseissa.”

Elihu on tutkinut seuraajansa kasvojen piirteitä. Niissä on jotain, joka herättää luottamusta. Leveä otsa, suora nenä, hieman ulkonevat poskipäät ja tukeva niska muistuttavat taiteilijoiden luomaa kuvapatsasta Aleksanteri Suuresta. Levolliset hieman hymyilevät silmät kertovat tasapainoisesta luonteesta. Vaikka mies on nuori ja hoikka, hänen syvä rintakaarensa ja hartiansa kertovat kurinalaisista voimaharjoituksista. Kapean pistomiekan käyttö vaati nopeutta. Elihu on hyvä ihmistuntija. Nuori mies vaikuttaa todella rehdiltä.

Khrysos jatkaa esittelyään. ”Aleetinos on syyrialaista ylhäisösukua. Hän puhuu valtakielten lisäksi myös Syyrian arameaa. Näin meillä on läheinen yhteys maaseudun väestöön. Tiedän, että elämäni loppu-
taival on jo alkanut. Siksi olen uskonut hänelle kaiken omaisuuteni hallintavallan. Antamani valtuudet, *patria potestas*, oikeuttavat Aleetinoksen valvomaan Damaskon ja Antiokian palatseja ja niiden hoitoa. Hän on luvannut pitää huolta myös nuubialaisista palvelijoistani. Sinä Elihu olet myös erityisasemassa. Olen testamentannut sinulle Damaskon palatsini palvelijoi-
neen. Aleetinos on käytettävissäsi kaikissa asioissa.”

Elihu tietää, että hänen stoalaisen filosofian omaava entinen isäntänsä on korostanut aina vapauden merkitystä. Se on mahdollista ihmiselle, jolla on täydet kansalaisoikeudet. Kun Khrysos näki edellisellä vierailullaan temppelein juhlat uhrimenot, hän tah-
toi antaa uhrin, joka on arvokkaampi kuin eläinten veri. Siksi hän päästi yhden Israelin lapsen vapaaksi orjuuden ikeestä. Mutta ihminen voi olla myös orja

keskellä vapautta, on Khrysos sanonut. Hän voi olla vihansa, kunniansa ja viettiensä orja. Myös rikkaus voi sitoa ihmisen väärällä tavalla. Elihu on kuulut Nasaretin Mestarin sanoneen, että jos joku tekee syntiä, hän on synnin orja. Opetuslasten kesken ei ole erikseen orjia ja vapaita. Jos Messias tekee meidät vapaksi, olemme todella vapaat. Kun kohtaamme hänet, tulemme tuntemaan totuuden ja totuus meidät vapauttaa. Nyt Elihu on joka tavalla vapaa.

Elihu puristaa kiitokseksi Aleetinoksen kättä. Se on kuin rautapihti, tulee mieleen. Sitten hän tulee Khrysoksen luo. "Ei minulla ole sanoja, joilla sinua kiittäisin. Olet tehnyt jo tarpeeksi puolestani. Mutta totta kyllä on, että emme tiedä koskaan, mitä roomalaiset keksivät. Siksi kiitän sinua lahjastasi." Khrysos nousee vaivalloisesti istumatyynyiltään. Hän ojentaa kätensä. "Kyllä sinä tämän ansaitset lähes kahdenkymmenen vuoden palveluksista. Damaskon palatsissa voit aina yöpyä, kun tulet sinne kauppa-asioissa. Aleetinos on nyt veljesi – ja minä isäsi." Vanhus horjahtaa ja hänen äänensä murtuu. Elihu kietoo kätensä hänen ympärilleen tukeakseen häntä. Vasta nyt hän huomaa, että viitan alla on raihnas luunlaiha vanhus. "Niin, sinä olet todellakin ollut kuin isä minulle. Tulen aina muistamaan sinun opetuksesi."

Misha ja Naatan siirtyvät ulkosalle ihailemaan lahjoja, jotka he saivat. Suurikokoisista aaseista huolehtiva nuorukainen liittyy heidän seuraansa. Hän kertoo olevansa kotoisin Kypron saarelta. Juutalaissyntyisten vanhempien kuoltua hänet aiottiin myydä orjaksi. Silloin Khrysos, joka vieraili sattumoisin paikkakunnalla, osti pojan palvelukseensa. Parempaa isäntää tuskin kukaan voi saada. Nuorukainen avaa viittansa ja paljastaa samanlaisen veitsen, jonka Mishakin sai.

Nyt isäntä lähettää hänet päivittäin kymnaasiin opettelemaan latinaa. Aramean ja kreikan hän on oppinut jo kotoaan. Jos isäntä on mielivaltainen, nuoret orjat pestautuvat salaa laivoihin ja pakenevat. "Niin minä en tule koskaan tekemään", poika vakuuttaa.

Sisätiloissa olevat miehet käyttävät puhekielenään kreikkaa. Khrysos sanoo leikillään, että Elihu oli aikanaan kuin raaka timantti. Hän joutui hiomaan tätä joka suhteessa. Silti Elihu opetti hänelle oman kansansa syvää ajattelua tavalla, jota ei voi vastustaa. Aineas Aleetinokseen viitaten Khrysos tunnustaa, että Aleetinos oli jo valmiiksi koulutettu tullessaan hänen taloudenhoitajakseen. Hänelle ei tarvinnut opettaa kieliä.

Elihusta Khrysos sanoo, että hän ei välittänyt mitään rahasta ja omaisuudesta. Siveellisesti hän oli esimerkillinen. Vahinko vain, että Elihulla ei ole lapsia. Myös Aleetinos on hyvin epäitsekäs. Häneen voi luottaa kaikessa. Olen onnellinen, että te kumpikin olette liittyneet elämäni.

Khrysos kyselee vielä, onko Elihulla ollut erityisiä hankaluuksia kauppansa hoidossa. Siihen tämä vastaa lakonisesti: "Ei täällä ole tapahtunut mitään poikkeavaa!" Sen sijaan hän alkaa kertoa yksityiskohtaisesti pääsiäisen tapahtumista. Khrysos, Aleetinos ja nuubialaiset palvelijat kuuntelevat henkeä pidätellen Elihun kuvausta Nasarealaisen ristiinnaulitsemisesta ja kohusta, joka on noussut Hänen ylösnousemuksestaan.

Saddukealaisen papiston vihamielisyys Nasarealaista kohtaan ei Khrysosta mitenkään yllätä. Hehän eivät usko muutoinkaan ihmeisiin ja ylösnousemukseen. Kuitenkin heidän poliittinen yhteistyönsä roomalaisten kanssa ennustaa vaikeuksia. Elihu kertoo myös, mitä Misha ja Naatan ovat nähneet ja kuulleet.

Lopuksi hän kuvaa edellisen illan kokousta. Hän tunnustaa, että Nasarealaisen ilmestyminen mursi hänet niin, että hän itki kuin lapsi. Elihun kertomus mykistää seurueen. Kukaan kuulijoista ei tahdo kysellä mitään. Syvä hiljaisuus on merkki siitä, että Elihun sanoja ei epäillä.

Kun Khrysos ei enää jatka kyselyään, puuttuu Aleetinos keskusteluun. Hän tahtoo tietää, minkälainen mies tuo Nasarealainen oikein oli. Miksi Hän kiinnosti niin Elihua? Kreikkalaisessa maailmassa kaunis ulkonäkö on hyvin tärkeitä. Mikä Jeesuksessa viehätti kuulijoita?

Elihu arvaa hyvin Aleetinoksen ongelman. Itsekin Hän on sitä miettinyt. Elihu kertoo, että hän seurasi kuusi tuntia ristin äärellä Nasarealaisen hahmoa. Mies oli pitkä ja hieman karkeatekoinen kasvoiltaan. Ei Hän ehkä ollut kaunis. Mutta koko kärsimyksensä ajan Hän säilytti mielen tyyneyden. Pilkkaajilleen Hän ei vastannut sanallakaan. Jeesuksen olemus toi mieleen sanat, jotka hän kuuli Naatanilta: "Oppikaa minusta, sillä minä olen hiljainen ja nöyrä, niin te saatte levon sieluillenne!"

Sitten Elihu katsoo Aleetinoksen silmiin: "Meille on opetettu stoalaista mielen hallintaa. Jeesus oli mielenrauhan Mestari. Ei hän ehkä ollut kaunis. Jesajan kirja sanoo Herran kärsivästä palvelijasta, Messiaasta, että ei Hänellä ole muotoa, johon olisimme mielistyneet. Hän on niin ylenkatsottu, että kaikki peittävät kasvonsa Häntä katsellessaan. Se sanoo myös, että me emme Häntä minäkään pitäneet. Kuitenkin Jeesus kuoli arvokkaalla tavalla. Sotilaan koulutuksen saanut Aleetinos ymmärtää, mitä Elihu tällä tarkoittaa.

Iltapäivä on jo venähtänyt myöhäiseksi. Pitkään jatkuneen vierailun jälkeen Khrysos suuntaa seurueineen matkansa yläkaupungin tuttuun vierasmajaan. Sitä ennen hän sopii, että Elihu tulisi näyttämään seuraavana iltapäivänä heille temppeeliä ja Daavidin yläkaupungin synagogarakennuksia. Kyprolaiset aasit saavat jäädä elikoille varattuun kiviaitaukseen. Niiden saattajalle ja Naatanille löytyvät yöpymistilat Mishan sivukamarista. Kun kantotuoli keikkuu kohti Herodeksen palatsia, Elihu jää vielä hetkeksi kuistille. Itämainen tapa vaatii, että isäntä ei poistu kotioveltaan ennen kuin vieraat ovat etäänntyneet näkökantaman ulottumattomiin.

Khrysoksen yllätyslahja muuttaa nyt ratkaisevasti Elihun elämän. Roomalaiset eivät voi enää kohdella häntä mielivaltaisesti. Kaupan turvallisuuskin lisääntyy. Damaskosta hän tulee saamaan myös jatkossa varastonsa täydennystä. Mieleen johtuu, että avioliitonkin solmiminen olisi nyt helpompaa kuin tätä ennen. Lämmin kiitollisuus valuu koko olemukseen. Sapatti ei ole vielä loppunut. Siksi Elihu jää temppeelin iltasoittoon asti istumaan terassilleen.

Elihu ei koe olevansa edes puolihurskas, pikku talitiin arvoinen. Silti hän on saanut lapsuutensa kodista tavan ilmaista ajatuksensa psalmien sanoilla. Edellisen illan kokouksesta lauloivat leeviläiset nuoret: "Sinä olet Kuningasten kuningas ja Herra. Sinulle me veisaamme uutta virttä. Kuinka minä maksan Herralle hänen hyvät tekonsa minua kohtaan? Minä kohotan pelastuksen maljan. Minä täytän lupaukseni Herralle. Minä täytän lupaukseni Herralle kaiken kansan edessä." Tähän lupaukseen hän sitoutui Äiti-Marian yläsalissa.

HIRMUINEN RUOSKA

Viikon ensimmäisenä päivänä kevät jatkaa yhä kulkuaan. Elihu muistaa luvanneensa, että hän ottaa iltapäivällä yhteyttä Khrysokseen. Tämän henkivartija Aleetinos vaikutti henkilöltä, joka hallitsee myös ulkonaiset vaaratilanteet. Miehen käsivarsisuojat ja terävä kapea miekka osoittivat, että hän on saanut hyvän aseellisen koulutuksen. Jokaista asetta varten on kyllä keksitty puolustuskeino. Miekka on synnyttänyt kilven, kirves kypärän ja tikari haarniskan. Heittokeihästäkin voi väistää. Mutta taitava kapean miekan tai pitkän pistokeihään käyttäjä osaa välttää vastustajan iskuja. Sitten hän haavoittaa tätä silmänräpäyksessä kuolettavasti. Aleetinoksella oli seuranaan myös kaksi nuubialaista turvamiestä. Kyllä Khrysos saa olla onnellinen voidessaan matkustaa turvallisesti näiden palvelijoitensa kanssa.

Elihu ja hänen nuoret ystävänsä ovat nauttineet jo aamiaisensa, kun Hippikustornin luona on epäilyttävää liikettä. Sotilaat tuntuvat pidättävän tuon tuostakin ohikulkijoita. Heitä kohdellaan kovalla kädellä. Liekö tämä jatkoa sille, mitä paikalla on tapahtunut jo muutamia päiviä. Nyt siitä ratsastaa ohi kaksi hahmoa aseillaan. Elihu tunnistaa heti Ben Efratin ja hä-

nen sisarensa. Suurikokoinen sotilas on jo temmannut siskon päáliinan hänen kasvoiltaan ja pakottanut hänet pudottautumaan aasinsa selästä. Silloin Elihulle tulee kiire. Hän loikkii pitkin askelin paikalle.

Romuluinen sotilas tuntuu tutulta. Hän pakottaa juuri myös Ben Efratin alas maahan. "Sinulla näkyy olevan kaunis seuralainen. Tutkitaanpa tarkemmin, onko hän joka paikasta yhtä suloinen." Elihun ääni katkaisee pilkallisen puheen. "Antakaa näiden nuorten olla rauhassa. He ovat vapaita kansalaisia."

"Vai vapaita; minä määrään, kuka on täällä vapaa ja kuka ei. Etsimme nasarealaisten johtomiehiä", vastaa sotilas. "Mutta taitaakin olla viisaampaa kysellä, kuka sinä olet. Olemme tarkkailleet kauppaasi. Siellä käy outoja vieraita. Taidat olla meille ennestäänkin tuttu. Näimme sinut niiden joukossa, jotka seurasivat Nasarealaisen naulaamista ristille."

Elihu ymmärtää tilanteen vaarallisuuden. Hän vastaa: "Eikö teloitus tapahdu julkisella paikalla siksi, että kaikki saisivat sen nähdä?" Elihu käyttää kaunistakin latinan kieltään. Se tekee vaikutuksen myös sotilaan seuralaisiin. Vartiomajan seinää vasten seisoo joukko-osaston päällikkö Longinus. Hän katselee tilannetta ikään kuin sivullisena pitkään keihääseensä nojaten.

Elihu huomaa kohtaavansa nyt edessään miehen, joka ruoski Jeesusta pahiten. Raakuus leimaa tämän kasvoja. Lanteelle on kiedottu piikkiruoska. Roomalaiset kutsuvat sitä hirmuiseksi ruoskaksi. Paikalliset käyttävät siitä sanaa, *akrab* eli skorpionin. Siinä on pieniin nahkaremmeihin kiinnitetty rautakoukkuja, joiden jokainen sivallus repii pahan haavan ihoon. Elihun sisin kiehuu halveksuntaa. Tuo mies ei häpeä loukata nuoria viattomia ohikulkijoita. Hän oli myös armoton Nasarealaista kohtaan.

Kun sotilas huomaa, että Elihu on täysin aseeton, hän näkee tilaisuutensa tulleen. "Sinäkin taidat olla sen nasarealaisen ihailija? Tarvitset ehkä hieman koulutusta." Elihu vastaa: "Kyllä minä kunnioitin sitä hurskasta miestä. Hän kärsi rangaistuksensa valittamatta siitä kenellekään. En voi kuitenkaan hyväksyä sitä, että täällä pahoinpidellään aseettomia miehiä. Se tapahtui eilenkin. Niin tekevät vain pelkurit." Elihu tietää kokemuksesta, että sotilas haastaa riitaa. Hän ei voi eikä tahdo sitä enää estää.

Yleisesti uskotaan, että ruoskalle ei voi mitään, jos sen käyttäjä pysyy riittävän kaukana vastustajastaan. Viha sumentaa nyt sotilaan arvostelukyvyyn. Kun hän vapauttaa ruoskansa ja sivaltaa ensimmäisen iskunsa, Elihu ei väistäkään sitä. Hän on juuri sopivan lähellä, niin että hänen vasen kätensä ulottuu ruoskan kärkeen. Samalla kyllä joku sen terävistä kynsistä haavoittaa kämmenen. Käden ote on kuitenkin niin tukeva, että hän onnistuu nykäisemään miehen lähelleen. Samalla hän potkaisee polvellaan sotilaan palleaan. Se poistaa ilman miehen keuhkoista niin että hänen vartalonsa koukistuu Elihun ulottuville. Nopealla liikkeellä hän kiertää löysän ruoskan sotilaan kaulan ympärille ja vetää tämän maahan. Samalla Elihu kiristää ruoskan tiukalle painaen puoliksi tajuttoman miehen jalallaan maata vasten. Kaikki on tapahtunut ammattimaisen helposti. Sitten Elihu katsoo Longinuksen suuntaan ja nostaa kysyvä ilme kasvoilla toisen kätensä peukalon ylös. Näin tekevät gladiaattorit.

Longinus kokee olevansa vastuussa sotilaansa tappiosta. Hetken mietittyään hän tarttuu pitkään pistokeihääseensä. "Meidän pitää ratkaista tämä ongelma lopullisesti", hän sanoo. Elihu tietää, että hänellä ei ole aseettomana mitään mahdollisuuksia taistella ko-

kenutta pistokeihään käyttäjää vastaan. Siksi hän sanoo: "Kunnioitettu päällikkö. Olen Rooman kansalainen ja vaadin lain mukaista oikeudenkäyntiä."

Sanat yllättävät Longinuksen. Jo Elihun huoliteltu kieli herättää hämmästyksiä. Näin ei puhu yksinkertainen maalainen. Rooman laki sitoo häntä. Ilman oikeudenkäyntiä hän ei voi nyt asiaa ratkaista. Elihu ymmärtää, miten vaikeaan tilanteeseen hän on päällikön saattanut. Hän kääntää puheen kreikaksi. Se osoittaa hänen saaneen myös kreikkalaisen koulutuksen. Tällainen mies ei uskaltaisi valehdella olevansa Rooman kansalainen. Se tietäisi kuolemantuomiota. Ei olisi myöskään eduksi, jos kävisi ilmi, että linnakkeen miehet ovat käyttäneet tarpeetonta väkivaltaa. Päälliköilläkin on esimiehensä.

Laajan kokemuksensa pohjalta Elihu ehdottaa yllättäen: "Emmekö voisi unohtaa koko välikohtauksen. Minulle riittää, jos sotamiehesi pyytää käytöstään anteeksi. Muutoin joudun haastamaan teidät oikeuteen." Elihu vapauttaa samalla maassa makavaan sotilaan ruoskan kuristusotteesta ja auttaa tämän jaloilleen. Niin merkillistä kuin se onkin, romuluinen iso sotilas kunnioittaa nöyryyttäjäänsä. Miltei typerä ilme kasvoillaan hän pahoittelee käytöstään. Myös nuorilta ohikulkijoilta hän pyytää anteeksi. Khrysos on sanonut joskus, että vihollisen voittaminen ystäväksi on voitoista suurin. Elihun jalomielisyys on saanut sen nyt aikaan.

Ben Efrati nostaa maahan viskatun päälliinan ja antaa sen sisarelleen. Äskeinen välikohtaus olisi saattanut koitua heille kohtalokkaaksi. Elihulle hän sanoo: "Kiitos, että tulit avuksemme. Olisit voinut menettää henkesi." Elihu kohottaa hartioitaan ikään kuin mättäiden tekoaan: "Parempi elävä koira kuin kuollut leijona. En olisi kyennyt voittamaan Longinusta. Sik-

si turvauduin kansalaisyhteisöni. Pääasia on, että emme joudu kärkeen roomalaisten kanssa. Yli-innokas sotilaskin näkyy kesyyntyneen.”

Ben Efratin sisar näkee Elihun verestä punertuneen käden. Hän tarttuu siihen ja sanoo huolestuneena: ”Sinähän vuodat verta.” Hän ottaa harteiltaan päällinansa ja kietoo sen kämmenen ympärille. Elihulle eivät pienet naarmut ole mitään uutta. Hän sanoo nyt ehkä liiankin hellästi: ”Galilit, Galilit; olin jo huolestunut puolestasi. Eihän sotilas ehtinyt koskea sinuun?” Tuttu punastus nousee jälleen neitosen kaulasta poskille. Jotain sanoakseen hän kysyy: ”Onhan sinulla lääkevoidetta kaupassasi? Haavasi voi tulehtua.”

Naisellisella vaistollaan Galilit tarttuu Elihun käteen ja alkaa taluttaa tätä kohden kauppapuotia. Elihua hymyilyttää. Ei hänestä ole ennen kannettu tällä tavalla huolta. Kun Galilit tuntee Elihun lihaksikkaan kyynärvarren sormissaan, hänet valtaa merkittävä turvallisuuden tunto. Äidin ja isän kuoltua hän on kantanut vastuun perheestään. Siksi hän ei ole tahtonut vielä solmia avioliittoa. Kukaan kylän nuorista ei ole kyennyt herättämään hänen rakkauttaan. Jo ensi näkemältä Elihun jalot kasvopiirteet hämmensivät hänet. Kun kauppias kertoi Kiinan silkistä ja Feenikslinnun sulista, hän näki siinä harvinaista herkkyyttä. Sellaista hän sisimmässään kaipaa. Elihun olemus palautui viime päivinä ja öinä ennen tuntemattomalla tavalla hänen mieleensä. Nyt lihaksikkaat kädet saavat hänen sisimpänsä vellomaan.

Kun Misha näkee jo kaukaa vieraiden saapuvan, hän puhaltaa miltei jo sammuneen hiilloksen tuleen. Sitten hän asettaa kuparisen ja sisältä tinatun keittostian liedelle. Elihu istahtaa läheiselle tyynylle ikään kuin häntä heikottaisi. Misha ajattelee, että hän ai-

nakin pyörtyisi, jos Galilitin hellät kädet häntä hoi-
vaisivat. Tämä kaataa kuumaa vettä pesuastiaan ja
puhdistaa Elihun haavat. Sitten hän valaa niille tilk-
kasen viiniä. Hyllyltä löytyy yrttisalvaa, jota voidel-
laan niiden päälle. Lopulta Galilit sitoo kämmenen
pienellä puhtaalla pellavaliinalla. Galilitin oma pää-
liina on tahraantunut verestä. Misha valitsee hyllyltä
sen sijaan kauniin koruompeleen. Niitä yläkaupun-
gin rikkaat käyvät ostamassa. On kuin hän olisi lu-
kenut edeltä käsin Elihun ajatukset. Elihu nyökkää ja
virnistää hänelle ymmärtävästi.

Ben Efrati on keskittynyt tarkastelemaan kaupan
työvälineitä. Samalla hän seuraa syrjäsilmin sisartaan.
Tämä on vaiteliaampi kuin tavallisesti. Kuitenkin hän-
nen jatkuva punehtumisensa ja arat Elihua tutkivat
katseet ilmaisevat, että jotain käänteentekevää on ta-
pahtumassa. Ehkä on jo aikakin. Veljenä hän ei saa se-
kaantua tapahtumiin. Oikeastaan olisikin hyvä, että
sisar löytäisi sopivan miesehdokkaan. Mieleen tulee
Korkean Veisun sana: ”Älkää herätelkö rakkautta en-
nen kuin se itse haluaa.” Ja tuntuu se jo haluavan. Sisa-
ren olemuksesta näkyy, että hän on ikään kuin tulessa.
Tuskin sopivampaa valintaa voisikaan löytää. Onhan
Elihu omasta kylästä ja kuulua Ehudin sukua.

Misha huomaa ajan kuluvan. Aurinko on jo keski-
taivaalla. Silloin kuuluu temppelistä pasuunan kut-
su kuudennen hetken rukoukseen. Naatan ja hänen
uusi toverinsa ovat kiviaitauksessa ja antavat aaseil-
le appeeksi vedessä liotettua ohraa. Heillä tuntuu ole-
van paljon keskusteltavaa. Misha ei raatsisi keskeyttää
isäntäänsä. Hän joutuu kuitenkin muistuttamaan sii-
tä, että Khrysos odottaa Elihua oppaakseen Daavidin
kaupunginosaan. Ohi mennessään hän kuulee Elihun
sanat Galilitille: ”Tahtoisin tutustua sinuun lähemmin.
Tulen huomenna keskustelemaan perintömaistani

Beetleheimiin. Saanhan poiketa samalla teidän luonanne?”

Ben Efrati ja hänen sisarensa ohittavat rauhasa roomalaisen vartiotuvan. He ratsastavat laakso-tietä kotiinsa. Elihu tunnustelee vasemman kätensä haavasidettä. ”Kyllä oli hyvä, että sain Rooman kansalaisuuden oikeaan aikaan. Se pelasti joutumasta taitavan keihäsmiehen Longinuksen uhriksi. Jos tämä ei olisi suostunut sovitteluun, Elihu olisi joutunut Pilatuksen kuulusteltavaksi. Prokuraattorilla on kyllä oikeamielisen tuomarin maine. Toisaalta hän käyttäytyy usein arvaamattomasti.

Kaupungilla kerrotaan, että Pilatus on gallialaisen ylimyksen avioton poika. Hänet myytiin Roomaan orjaksi. Siellä häntä syytettiin murhasta ja lähetettiin rangaistukseksi sotilastehtäviin Pontoon, Mustanmeren rannikkoalueille. Siitä johtuu hänen kutsumanimensä Pontius. Taitavana keihäsmiehenä hän nousi komentajan tehtäviin ja onnistui kukistamaan vaikean kapinan. Heittokeihästä, jota hän käytti, kutsutaan nimellä *pilum*. Siitä juontaa lisänimi Pilatus. Myös Gallian levottomuuksia hän joutui rauhoittamaan. Siellä hän tutustui Longinukseen. Näin näistä keihäsmiehistä tuli erottamattomat ystävät.

Pilatus tunnettiin jo tuolloin juutalaisvihastaan. Hän kadehti erioikeuksia, joita juutalaiset olivat saaneet. Erityisesti häntä kiusasi se, että uskontonsa vuoksi heidät oli vapautettu sotapalveluksesta. Hän kadehti myös sitä, että senaatissa heitä käytettiin erikoisasantuntijoina. Sotilaallisten ansioittensa vuoksi Pilatus määrättiin lopulta komennukselle Juudean provinssiin. Keisarillisen henkivartioston prefektinä oli silloin juutalaisvihastaan tunnettu Sejanus. Hän varsinaisesti saikin aikaan sen, että Pilatus määrättiin

tähän vaikeaan maakuntaan.

Elihu tuntee sananlaskujen opetuksen. *"Neljän edessä järkkyy maa: orjan alaisella kun hän kuninkaaksi pääsee, houkan alla kun hän saa yltäkyllin leipää, hyljätyin alla kun hän miehen saa ja palvelijattaren kun hän emäntänsä syrjäyttää."* Pilatus on hyvin arka arvovallastaan. Siksi hän on julma kilpailijoitaan kohtaan. Hän tahtoo ottaa luulot pois alaisiltaan. Ehkä tämä johtuu siitä, että hän itse on noussut orjasta valtiaaksi. Onneksi Elihun saama virallinen Rooman kansalaisuus toimii nyt hänen suojanaan.

KULTAINEN JERUSALEM

Elihu pui vielä mielessään aamun tapahtumia. Huomaamatta hän on tullut jo Agoran läpi ylimysten kaupunginosaan. Jokaisessa talossa on pieni puutarha kukkaistutuksineen. Moni saa pääasiallisen ansionsa pitämällä vierainaan rikkaita pyhiinvaeltajia. Elihu tuntee hyvin Khrysoksen käyttämän majatalon. Khrysos on onnistunut varamaan seurueelleen sen itäpuolisen siiven. Siellä on oma huoneensa Aleetinokselle ja nuubialaisille palvelijoille. Rakennus on lähellä ylä- ja alakaupunkia erottavaa muuria. Sen terassipylväikössä seistessä tuntuu kuin se voisi kaatua edessä olevaan syvänteeseen. Siitä on hyvä selostaa Khrysokselle ja Aleetinokselle Jerusalemin historiaa. Tempelialue on kuin tarjottimella heidän edessään.

Iltapäivän aurinko valaisee takaa päin maiseman joka ainoan yksityiskohdan. Kansa sanoo, että Jumala on tuhlannut luomakunnalle kymmenkertaisen kaudenuden; yhdeksän niistä Hän on antanut Jerusalemil-le, yhden muille kansoille. Kun katsoo vasemmalla kohoavaa pyhäkköä, se on kuin Hermon-vuoren valkea huippu. Sen muurit on louhittu valkeasta kalkkikivistä, joka on työstetty tempelivuoren alla. Jumalan käskyn mukaan pyhällä paikalla ei saanut kuulua vasaran kalke. Siksi valmiit kivet on nostettu maan

alta suoraan ylös omille paikoilleen. Elihu on käynyt lapsena temppelin alle johtavissa luolissa, joissa noita kiviä louhittiin.

Pyhiinvaeltajat kutsuvat Jerusalemiä kultaiseksi kaupungiksi. Se on myös kaupunki, jossa hyvä ja paha kohtaavat toisensa. Elihu kertoo, että Jeesus itki, kun Hän katseli Öljyvuorelta Jerusalemiä. Kun ihmiset lauloivat Hänelle hoosianna-psalmia, Hänen kuultiin huutavan: "Voi sinua Jerusalem. Sinä tapat profeetat ja kivität ne, jotka on sinun luoksesi lähetetty." Hän sanoi myös: "Hajottakaa maahan tämä temppeli, niin minä pystytän sen kolmessa päivässä uudelleen!" Nyt me ymmärrämme, että Hän puhui omasta ylösnousemuksestaan.

Sitten Elihu selittää Aleetinoksen puoleen kääntyen, että muukalainen voi palvella Jumalaa vain sen suurella pakanain esipihalla. Sitä ympäröi parisataa korinttolaista pylvästä. Niiden itäosassa olevaa kaksinkertaista pylväikköä kutsutaan Salomonin pylväskäytäväksi. Se on suosittu kokoontumispaikka. Nasaretin Mestari opetti siellä usein kansaa. Pahiten Jeesuksen kuulijoita suututtivat Hänen sanansa: "Tässä on se, joka on pyhäkköä suurempi. Tulee vielä aika, jolloin te kaipaisitte nähdä edes yhden näistä päivistä, mutta sitä teille ei anneta. Kuitenkin jo Aabraham näki minun päiväni ja iloitsi."

"Jeesus puhui merkillisiä sanoja, joiden vakavuuden voi käsittää vain täällä. Hän sanoi, että Hän oli jo ennen Aabrahamia ja maailman luomista. Isä ja hän ovat yhtä. Ei kukaan tule Isän tykö muutoin kuin hänen kauttansa. Jos emme usko sitä, mitä hän on, me kuolemme synteihimme. Hän sanoi myös, että hän on ylösnousemus ja elämä. Joka uskoo häneen, ei ikinä kuole. Hän antaa elämän leipää ja elämän vettä. Ja

joka uskoo Häneen, hänellä on jo iankaikkinen elämä. Vaikka Jeesus puhui tällä tavalla, Hän oli käytökseltään vaatimaton. Ei tällaisia asioita kukaan voi keksiä itsestään. Juutalaisten silmissä se oli Jumalan pyhyiden häpäisyä.”

Elihu on kiitollinen siitä, että Khrysoksella oli oma menetelmänsä muistin kehittämiseksi. Siitä syystä hän oppi nopeasti ulkoa Naatanin keräämät Jeesuksen sanat. Myös Jerusalemin historiaan liittyvät asiat hän muistaa yhä tarkalleen. Khrysoksen majapaikan terassilta on hyvä selostaa pyhäkön rakentamista. Kuningas Herodes alkoi sen korjaamisen tarkalleen 50 vuotta aikaisemmin. Ei sitä voisi noin vain kolmessa päivässä uudelleen rakentaa. Ensimmäiseksi Herodes pystytti oman palatsinsa länsikukkulalle. Sitten hän alkoi temppelin rakennushankkeen. Se oli niin mittava, että kansa arveli, ettei sitä saataisi koskaan valmiiksi. Itse temppelin korjaus kesti kylä vain toista vuotta. Sen koristelu ja pakanain pihan laajentaminen pylväskäytävineen jatkuu kuitenkin vieläkin. Eniten pelätään, että suurissa laajennustöissä ja maansiirroissa entinen temppekirakennus sortuisi kesken työn. Nyt Kaikkein pyhimmän kultalevyillä koristettu päärakennus hallitsee maisemaa.

Aleetinos ja hänen apulaisensa kuulivat edellisenä päivänä, kuinka Elihu kuvasi yksityiskohtaisesti Nasarealaisen kuolemaa ja viime päivien tapahtumia. Nyt Aleetinos kysyy, voisivatko he päästä seuraamaan temppelin uhritoimituksia. He saavat kuulla, että koko temppeelialueen keskellä oleva osa kuuluu vain juutalaisille. Sen ympärillä on matala rintavarustus ja portaat. Sisälle johtaa eri puolilta yhdeksän hopealla ja kullalla koristettua ovea. Niiden yläpuolella lukee kreikaksi ja latinaksi, että muukalainen ei

saa kuolemanrangaistuksen uhalla astua edemmäksi. Lisäksi siellä on aina leeviläisvartio.

Etuosan naisten pihalta johtaa puolipyöreä portaita pronssisen portin kautta pappien esipihaan. Suuremmissa juhlissa näillä portailla esiintyvät leeviläiset muusikot ja kuoro. Uhripaikan takana on vielä kullattu portti ja paksu esirippu, joka johtaa kaikkein pyhimpään.

”Mitä sitten on sen takana?” kysyy Aleetinos. ”Siellä on seitsenhaarainen lamppu ja kullattu pöytä, jolle joka viikko asetetaan 12 tuoretta leipää. Lisäksi siellä on oma paikkansa suitsutusastiaa varten. Suitsutuksen imelä tuoksu luo pyhän ilmapiirin. Vielä sisempänä on kaikkein pyhin. Se on pieni koristamaton pimeä huone, jossa ylimmäinen pappi rukoilee suurena sovituspäivänä kansan puolesta.”

Khrysos on kuullut aikaisemminkin selostuksen tempelin jumalanpalveluksesta. Häntä on jäänyt vaivaamaan eräs asia. Hän kysyykin nyt: ”Miksi pyhimmästä pyhimmästä on tällainen pieni pimeä kopperi?” Elihu miettii hetken. Sitten hän vastaa: ”Kyllä siellä oli aikaisemmin liiton arkki, josta olen kertonut. Nyt huone on tyhjä. Ylimmäinen pappi vie kerran vuodessa sen kivipaadelle suitsutusastian. Samalla hän riisuu siellä jalkineensa, ettei vain nukahtaisi koko yönä. Tämä ylimmäispapillinen rukous kuuluu sovitusuuhriin. Suitsutus auttaa häntä pysymään hereillä. Ihmiset kyselevät usein, miksi Jumalaa palvellaan pimeässä. Kun Jumala ilmestyi Moosekselle ja hän sai kymmenen käskyä, hän ei saanut nähdä Jumalan kasvoja. Toora kertoo, että Mooses lähestyi pimeyttä, jossa Jumala on. Ehkä tuo pimeä kaikkein pyhin kuvaa juuri tätä.”

Elihun selitystä on vaikea ymmärtää. Hän sanookin siksi jotain aivan henkilökohtaista. Sen hän on

kokenut pitkällä orjan taipaleellaan. "Olen oppinut ulkoa lapsuudessani psalmin sanat, että Herra valaisee minun pimeyteni. Pimeyskin voi palvella Jumalan tarkoituksia. Kun olen ollut joskus umpikujassa, olen muistanut rabbini opetusta. Hän rakasti profeetta Jesajan kirjaa. Sieltä hän luki: 'Minä annan sinulle aarteet pimeään peitosta, minä teen valkeuden ja luon pimeyden!' Helmetkin sukelletaan merien syvyydestä."

Khrysoксеen kääntyen hän lisää. "Me juutalaiset olemme omituinen kansa. Vaikka emme olisi hurskaita, me pohdimme aina sanoja, jotka olemme oppineet pyhistä kirjoituksistamme. Danielin kirjassa kerrotaan, että Jumala paljastaa syvät ja salatut asiat. Hän tietää, mitä pimeydessä on, ja valkeus asuu Hänen tykönänsä. Rabbit opettavat, että tämä viittaa Messiaaseen. Messias on pakanain valkeus, ja Hän paljastaa meissä piilevän pimeyden."

Elihu ei ole koskaan puhunut näin pitkään. Hän esittää asiansa kuitenkin miellyttävällä kiihkottomalla tavalla. Seurue jää ihailemaan pitkään etuoikealla olevaa Daavidin kukkulakaupunkia. Se on ollut aina tiiviisti asutettua. Elihu kertoo, että kuningas Salomo rakennutti sinne palatsin egyptiläiselle vaimolleen ja vasalliliittolaisten tyttärille. Toorassa sanotaan kyllä, että kuningas ei saisi hankkia itselleen monia hevosia ja vaimoja. Salomon vaimot olivat takuina siitä, että hänen kukistamansa kuninkaas maksaisivat hänelle vero-osuutensa. Hän keräsi eri maista kultaa, norsunluuta, vaaleata hyväntuoksuista santelipuuta, erilaisia lintuja ja jopa kahta lajia apinoita.

Näistä asioista Elihu puhuu harvakseen. Hän paljastaa myös kipeän totuuden. Salomon vanhetessa hänen vaimonsa taivuttivat hänet kumartamaan Asartea, Kemosta, Molokia ja muita iljetyksiä. Hän ei

enää palvellut ehyin sydämin Herraa. Siksi hän menetti lopulta siunauksensa. Näin käy aina, kun hylkäämme Jumalan.

Lopulta Elihu palaa nykyaikaan. Hän ojentaa kätensä ja viittaa toisella puolella laaksoa oleviin uusiin kauniisiin palatseihin. Tuolla on Hillelin pojanpojan Gamalielin oppihuone. Hänellä on neljäsataa oppilasta. Hän kannustaa usein oppilaitaan, että he loisivat hyviä suhteita muukalaisiin. Siksi Gamalielilla itsellään on erittäin laaja kirjeenvaihto Rooman provinssien eri johtajiin.

Taempänä on kyreneläisten uusi synagoga. Simon Kyreneläinen, joka auttoi Jeesusta ristinkantamisessa, on lahjoittanut varat sen rakentamiseen. Hänen poikansa ovat Nasarealaisen seuraajia. Kaikkein suosituin koulu ja synagoga ovat Aleksandriasta tulleitten rakennuttamia. Heidän käyttämänsä kreikan murre eroaa pohjoisimpien provinssien kielestä. On täällä myös vapaamielisten libertiinien synagoga. Heitä hurskaat fariseukset vihaavat. Jos tahtoo opetella väittelytaitoa, silloin on paras vieraila näissä oppikeskuksissa.

Elihun selostaessa hotellin parvelta aukeavaa näkymää nuubialaiset palvelijat ovat tuoneet kantotuolinsa majatalon patiolle, kukkaistutuksin kaunistettuun sisäpihaan. Khrysoksen olisi mahdotonta kävellä kaupungin jyrkkiä rinteitä ja portaita. Siksi he kyyditsevät isäntäänsä kantotuolilla. Ohi kulkeville he ovat merkillinen näky: kaksi kookasta nuubialaista, suurikokoinen entinen gladiaattori, pitkänhuiskea aseistautunut henkivartija ja koristeellisessa kantotuolissa istuva arvokas vanhus. Jokainen arvaa, että he kuuluvat niihin tuhansiin pyhiinvaeltajiin, jotka ovat tulleet ihailemaan Jerusalemin temppeliä.

Elihu ohjaa vieraansa kolmikerroksisen teatterin ohi. Se oli aikanaan kuningas Herodeksen ylpeys. Puoliympyrän muotoisen rakennuksen ulkopuolitse kiertävät pylväin koristellut puoliavoimet käytävät, joista pääsee katsomon eri kerroksiin. Vastapäisessä suorassa rakennelmassa on näyttelijöille varatut laajat tilat. Tänne yläkaupungin ylimystö kerääntyy ilta-päiviään viettämään. Alempana Tyropoionin laakson rinteellä on vielä hevosajolle pyhitetty suuri hippodromi. Myös Jerikoon Herodes rakensi loisteliaan amfiteatterin. Tyropoionin laakson puolivälissä oleva hippodromi on sopivan etäällä temppelistä, niin että se ei häiritse pyhiinvaeltajien liikkumista. Hurskaille juutalaisille kuitenkin hevosurheilu on syntiä. Lisäksi sieltä kuuluva melu häiritsee temppelin rauhaa.

Vähän väliä kantotuolin isäntä pysäyttää kantajansa ja pyytää Elihua kertomaan Pyhän kaupungin yksityiskohdista. On kuin hän kokisi näkevänsä sen viimeistä kertaa. Matka vie sillan yli suorinta tietä temppeliin. Kun seurue pysähtyy sinne johtavalla sillalla, he näkevät vasemmalla tiheään rakennettuja kylpylöitä. Niistä juoksevat maanalaiset ojat kohden Kidronin laaksoa. Elihu kertoo, että kylpylät ovat suosittuja oppineitten kokoontumispaikkoja. Siellä he lekottelevat altaitten äärellä pohtien visaisia lakiongelmiaan.

Tullessaan temppelin esipihalle Elihun seurue havaitsee, että paikalla on lievää tungosta, vaikka nyt ei varsinainen juhla-aika vielä olekaan. Sisääntulon lähellä on rahanvaihtajien pöytiä, joissa roomalainen raha pitää vaihtaa temppelin omiin kolikkoihin. Parhailta paikoilta suurten pylväitten varjosta ovat uhrieläinten ja kyyhkysten kaupitsijat vallanneet omat myynti-tilansa. Se häittää kantotuolin etenemistä. Lisäksi punavalkoinen ruudukas marmoripiha on likaantunut

lampaiden papanoista. Elihu kertoo, että Nasarealainen on häätänyt jo kahdesti nuo papiston palkkaamat kaupitsijat pois pakanain esipihalta. Hän julisti heille, että temppeli ei ole ryövärien luola vaan rukoushuone. Siksi saddukealainen papisto vihaa Häntä.

Suuren pylväiden ympäröimän aukion keskellä oleva kultainen temppeli mykistää kaikesta torin hälinästä huolimatta Elihun vieraat. He tutkivat sitä kauan. Lopulta he poistuvat hiljaisina Tyropoionin laakson puoleisesta kulmaportista alas johtaville portaille. Siitä pääsee kiertämään pyhäkön eteläpuolelle. Sieltä on myös pääväylä Oofelin kukkulalle rakennettuun Daavidin muinoseen kaupunkiin.

Kun kantotuoli saadaan kulmaportaiden alapäähän, kysyy Aleetinos syytä, miksi Tyropoionin laaksolla on tällainen nimi. Sehän viittaa juuston tekijöihin. Elihu kertoo, että laakson varrella asuu käsityöntekijöiden ammattikuntia. Sen keskivaiheilla ovat erilaisten juustojen valmistajat. Matkoja varten juustoa voi kuivata uuneissa. Hän on saanut kuulla, että paras juoksute saadaan, kun teurastetaan vielä imevä kili. Sen mahan sisällys kootaan ja suolataan säilytettäväksi. Sen jälkeen siitä erotetaan kokkareet, jotka hierotaan käsin ja kaadetaan maitoastiaan. Kun seos on saostunut, sen herasta siilataan talteen juustoaines. Niistä leivotaan kämmenen levyisiä kakkuja. Elihu on perehtynyt juustonteon salaisuuksiin. Hän muistaa, että beetlehemiläinen Daavid sai nuorukaisena tehtäväkseen viedä näitä herkkuja sotilasjoukkojen päämiehille.

Temppelialueen eteläpuolinen seinämä on valttavan korkea. Miltei koko sen sivustan mittainen pääportaikko nousee sen edestä. Jokainen sen viidestäkymmenestä portaasta on hieman erikorkuinen. Kun

tulijat keskittyvät näihin askelmiin, he eivät niin hevin kompastu ja kaadu. Seinämässä on kaksi sisäänkäytävää. Ne on nimetty naisprofeetta Huldan mukaan. Hänen hautamonumenttinsa on portaitten alapäässä. Siellä on myös puhdistuspesuja varten katettu oma kylpyläosastonsa. Kaikki temppeliin johtava liikenne pyritään ohjaamaan lähimmästä Huldan portista sisään ja leveästä lounaaseen johtavasta portaikosta ulos. Sitä myös Elihun johtama seurue oli käyttänyt. Täällä ulkona kantotuolin eteneminen sujuu helpommin.

HILLELIN KOULUKUNTA JA GAMALIEL

Mihinkään Jerusalemin kaupunginosaan ei liity niin paljon tapahtumia kuin Oofelin kukkulan jatkeelle rakennettuun Daavidin kaupunkiin. Elihu muistaa hyvin isänsä kanssa tekemänsä retket Giihonin lähteelle ja tänne yläpuolelle rakennettuun kaupunkiin. Täällä mennyt aika kohtaa tulevan. Elihun lapsuudessa eli vielä vanha rakastettu oppinut Hillel. Hänestä käytettiin kunnianimeä *zaken* eli vanha, ja sitä hän todella olikin. Jotkut kutsuivat häntä Babylonian Hilleliksi. Hän oli ohittanut jo sadan vuoden ikärajan, kun isä-Ehud ja Elihu kohtasivat Hillelin hänen tavanomaisella ilta-kävelyllään Öllyvuoren rinteellä. Nähdessään kookkaan nuorukaisen tuo kuuluisa rabbi sanoi kohteli-aasti: "Pojan kunnia on hänen isänsä ja isän kunnia hänen poikansa."

Hillel opetti oppilaitaan rakastamaan lähimmäistä. Hän sanoi: "Älä tee kenellekään sitä, mitä itse vihaat; tähän on kätkeyty koko toora." Hän toisti myös kolmea perusasiaa: "Älä koskaan eroa synagogan yhteydestä; älä koskaan usko itseesi ennen kuin kuolinpäiväsi on koittanut; äläkä tuomitse ketään, ennen kuin olet hänen asemassaan." Hillel itse rakasti kaikkia luotuja, niin omia kansalaisiaan kuin pakanoita.

Heidänkin leskiään ja orpojaan tuli tukea. Sanoohan toora: ”Rakastakaa muukalaisia, sillä te itse olette olleet muukalaisia.” Hän perusteli tätä sillä, että näin myös pakanat oppivat pitämään juutalaisista.

Hillel saapui Jerusalemiin vasta 40-vuotiaana. Puolet elannostaan Hillel antoi synagogalle, jossa hän opiskeli toora. Kuningas Herodes Suuri oli kuulut hänen hyvydestään ja nöyryydestään. Siksi hän suostui nimittämään Hillelin Suuren neuvoston puheenjohtajaksi. Siinä tehtävässä tämä toimi 40 vuotta. Elihu muistaa vieläkin, että Hillelin korkean iän vuoksi ei seuraajaksi voitu valita hänen poikaansa Simeonia. Tämä oli siihen jo liian vanha. Lisäksi hän vietti kaiken aikansa temppelissä odottaen Messiaan tuloa. Myös tämän poikaa Gamalielia kutsuttiin silloin jo kunnianimellä *zaken* eli vanha. Niinpä hänet valittiin isänsä Simeonin sijaan Hillelin suvun edustajana Sanhedrinin johtotehtävään.

Vanha Simeon ystäväystyi isänsä oppihuoneella nuoren Joonatan Ben Uzzielin kanssa. Hillel oli kehaissut, että hänen kahdeksastakymmenestä oppilaastaan juuri Uzziel oli etevin. Hänellä oli vain se vika, että hän puhui liian usein siitä, että tooras ja profeettojen kirjoissa ennustetaan tuon tuostakin Messiaasta. Jo oppilaana Joonatan keräsi aramealaiseen tulkintaansa näitä jakeita. Niinpä isä Hillel nuhteli häntä ja sanoi, että Messiaan ajat ovat jo ohi. Messias-toivo on ”kaluttu ja syöty loppuun” kuningas Hiskian päivinä. Silloin profeetta Jesaja ennusti, että neitsyt tulee raskaaksi ja synnyttää pojan. Hän on Rauhanruhtinas ja hänen nimensä on Immanuel. Hiskian omaa poikaa tuo ennustus alkujaan tarkoitti.

Nuori etevä Joonatan vyörytti opettajansa eteen tooran todisteita Messiaan tulosta. Hänen mielestään kirjoitukset todistavat, kuten Jaakobin siunaukses-

sa sanotaan, että hallitusvalta ei siirry pois Juudalta, kunnes tulee Hän, jota kansat tottelevat. Messias on luvattu peruuttamattomasti Israelin kansalle. Toorassa on sanottu myös, että Messias on Mooseksen kaltainen. Jumala Hänet nostattaa ja panee sanansa hänen suuhunsa. Joka ei ota vastaan Hänen sanojaan, sen Jumala itse vaatii siitä tilille. Joonatan uskalsi jopa väittää, että tooran outo sanonta Messiaan "nostattamisesta" viittaa Jesajan ennustukseen neitseestä, joka tulee raskaaksi. Jumala herättää Hänet "Pyhässä Hengessä ja Pyhän Hengen kautta", *de-ruuah ja be-ruuah kudsha*.

Suuren opettajan Hillelin ja hänen oppilaansa tiet erkanivat nyt lopullisesti. Myös koko hänen koulukuntansa asettui Joonatanin tulkintoja vastaan. Vain vanha Simeon tuki Joonatan Ben Uzzielin ajatuksia. Hänkin syrjäytyi ja siirtyi opettamaan pysyvästi Salomonin pylväskäytävässä pakanain pihan itäreunassa. Siellä hän puhui Messiaasta Israelin toivona ja Lohduttajana. Hänen mielestään Messias ei ole vain juutalaisten vapahtaja. Kaikki kansat saavat kerran tämän siunauksen. Elihu muistaa kuulleensa, että vanha Simeon olisi siunannut Beetlehemissä syntyneen Jeesus-lapsen ennen kuolemaansa. Tuohon aikaan kohuttiin oppihuoneella Beetlehemin tähti-ilmiöstä ja Messiaan pikaisesta tulosta. Nyt riidellään kaikkiällä, kuka Nasaretin Jeesus oikeastaan oli.

Elihu tietää, että Khrysos on kiinnostunut Nasaretin Mestarista. Siksi hän kertoo näitä vanhoja asioita aina kantotuolin pysähtyessä. Oudolta näyttävä seurue on ehtinyt jo Gamalielin uuden oppihuoneen eteen. Elihu muistuttaa vielä, että ei pidä yllättyä, jos paikalla on kiivaitakin väittelyitä. Lähellä olevat rabi Shammain kannattajat ovat keränneet yli sata oppiväittämää, joissa heidän mielestään Hillelin seura-

jat tulkitsevat liian avarasti tooran käskyjä. Viimeisin riidan aihe koskee suhtautumista Nasarealaisen seuraajiin. Shammain mielestä toora vaatii heidän erottamistaan synagogan yhteydestä. Gamaliel on liian sallivainen heidän suhteensa.

Juuri kun kantajat auttavat Khrysoksen maahan valkoisista rakennuskivistä muuratun rakennuksen edessä, sen pääovesta astuu esiin vanha arvokkaan tuntuinen oppinut. Hänen harmaa leukapartansa on jaettu siististi kahtia aivan kuin papeilla ja arvokkaammilla rabbeilla on tapana. "Gamaliel", sanoo Elihu matalalla äänellään. Oppinut rabbi tajuaa heti, että vieraat ovat tulleet kaukaa. Hän toivottaa muukalaiset tervetulleiksi ja ohjaa heidät sisätiloihin. Läheisistä huoneista kantautuu rytmikäs psalmien resitointi. Sivuhuoneessa, jonne vieraat ohjataan, on meneillään äänekäs väittely. Kaksi keski-ikäistä miestä puhuu siellä toisilleen kasvot kiihtymyksestä punertuneina.

Gamalielin antamasta merkistä he lopettavat ki-nastelun. "Täällä väitellään juuri siitä, mitä meidän tulisi tehdä nasarealaisten lahkolle", selittää Gamaliel kreikaksi. "Olettehan kuulleet, että he väittävät johtajansa nousseen kuolleista. Minusta se on jumalanpilkkaa." Elihu, joka on lähimpänä, vastaa heprealaisella sananparrella: "Entä jos olisikin toisin?" Gamaliel hymyilee. Näin tekee vain opettaja, jolla on elämäkokemusta ja joka tietää ihmistuntijana, mikä kulloinkin keskustelua edistää. Sitten Elihu jatkaa kauniilla kreikan kielellään: "Kunnioitettu opettaja, me olemme tulleet tänne tietääksemme, mikä on oppihuoneenne kanta tähän uuteen liikkeeseen."

Gamaliel tutkii viisailla silmillään jalopiirteisiä nuubialaisia kantajia, pitkänhuiskeaa Aleetinosta ja

Vincentius Khrysosta. Ilmeisesti he kaikki ovat kreikan taitajia. Elihu esittelee heidät erikseen. Sitten hän kysyy: "Eikö Nasarealaisen oikeudenkäyntiä käsitelty Suuressa neuvostossa? Mitä rabbuuni ajattelee hänen tuomiostaan?"

Hetken miettimisen jälkeen Gamaliel vastaa: "Jos oppihuone on rakennettu edistämään ihmiskunniain, se tulee häviämään omiin riitoihinsa; mutta jos se on rakennettu Jumalan kunniaksi, mikään ei voi sitä hajottaa. Tämän sanoin kokouksessamme. Olisi ollut parempi odottaa ja katsoa, onko tuo hiljainen Nasaretin rabbi kapinoitsija vai ei. Roomalainen laki *Lex Juliana* vaatii kuitenkin kuolemanrangaistuksen sille, joka julistaa itsensä kuninkaaksi. Niinhän Nasarealainen teki. Väitettiin, että hän olisi myös halventanut temppeleä ja puhunut Moosesta ja tooraan vastaan. Olette ehkä kuulleet, että isoisäni ja minä vastustamme kyllä kuolemantuomiota.

"Papisto kertoi, että tuo Nasarelainen pilkkasi Jumalaa. Hän väitti kokouksessamme, että hän on Jumalan poika ja että hän on tuleva kerran taivaan pilvissä. Sillä hän syyllistyi pahimpaan mahdolliseen rikokseen, jumalanpilkkaukseen. Kun tuollainen *gidduf* kuullaan, jokaisen läsnäolijan tulee repiä vaatteensa kaula-aukko. En ollut mukana yöllisessä neuvottelussa, mutta näin aamulla neuvoston jäsenten revityt kauhtanat. Silloin ei voitu enää estää hänen tuomiotaan."

Nyt Khrysos puuttuu puheeseen. "Olen kuunnellut tuon Nasaretin rabbin puhetta. Siinä ei ollut mitään kiihkoilua. Hän paransi sairaita ja lohdutti kärsiviä ihmisiä. Hänestä puhutaan jo Tyyrossa ja Damaskossa. Filosofian ja kaunopuheisuuden opettajana olen nähnyt aleksandrialaista noituutta ja Syyrian magiaa. Ihmistä voi petkuttaa monella tavalla ja saa-

da siitä rahallista hyötyä. Mutta tuossa Nasarealaisessa ei ollut mitään itsekästä. Me tiedämme, kuinka pienellä järjellä tätä maailmaa ohjataan. Oikeuttakin voidaan tietoisesti vääristellä. On vahinko, että nuori Nasaretin rabbi ei saanut jatkaa toimintaansa. Eikö teidän koulukuntanne olisi voinut ottaa hänet suojelukseensa?”

Gamalielia Khrysoksen ajatustapa miellyttää. Hän vastaa kysymykseen jokaista sanaansa harkiten: ”Vastustamme todellakin kuolemantuomiota. Köyhiä ja syrjittyjäkin me tuemme aineellisesti. Oppilaamme keräävät viikottain varoja auttaakseen myös muukalaisia. Teimme juuri Sanhedrinissa päätöksen, että jos kaupungeissa on sekä juutalaisia että pakanoita, heille tulee valita yhteinen esimies. Hänen tulee jakaa köyhille tarkoitettuja avustuksia kaikille. Naisemme kärsivät kireistä sapattisäännöksistä. Olemme onnistuneet säätämään lain, jonka mukaan kättilöt saavat tarpeen tullen ylittää sapattimatkan rajoitukset ja auttaa synnyttäjiä myös lepopäivänä. Me edustamme maltillisuutta. Ankarampi naapurustossa toimiva Shammain oppihuone ei hyväksy meidän opetustamme. Pelkään, että Nasarealaiseen olisi suhtauduttu vieläkin kielteisemmin, jos hän olisi liittynyt meihin.”

Khrysoksen viittaus Tyyroon ja Damaskoon kääntää puheen kirjeisiin, joita Gamaliel sanelee päivittäin sihteerilleen Johananille. Hänellä on yhteys Aleksandriaan, Ylä-Galilean oppineisiin sekä Syyrian, Kilikian ja Baabelin provinsseihin. ”Meillä on täällä muuan oppilas Kilikian Tarson kuulusasta akatemiasta. Siellä opetti aikanaan stoalainen filosofi ja kuvanveistäjä Athenodoros. Jotkut pitävät kyllä Ateenan ja Aleksandrian opinahjoja parempina. Tuo Tarsosta tullut

oppilas, Saul, on saanut erittäin ankaran farisealaisen kasvatuksen. Joudun hillitsemään häntä usein. Nyt hän kiertää synagogissa vaatien jyrkempiä toimenpiteitä nasarealaisia vastaan. Olen kyllä muistuttanut häntä tarsolaisen Athenodoroksen sanasta, että ei pidä kiihtyessään avata suutaan ennen kuin on lue-tellut mielessään aakkoset. Mutta jokaisella rabbilla on joku ongelmaoppilas. Juuri he tekevät tämän työn mielenkiintoiseksi.”

Khrysos kertoo tavanneensa Rhodoksen saarella syntyneen Athenodoroksen nuoruudessaan. Hän puhui paljon Jumalasta. Kerran hän sanoi, että jokaisen ihmisen omatunto on hänen jumalansa. Stoalaisena ajattelijana hän opetti, että meidän pitäisi varoa itsekyyttämme ja intohimojamme. Emme saisi pyytää Jumalalta mitään sellaista, mistä emme voi puhua julkisesti. Hän antoi myös ohjeen: ”Elä ihmisten kanssa niin kuin Jumala sen näkisi ja puhu Jumalan kanssa, niin kuin ihmiset sen kuulisivat.”

Gamaliel myhäilee ja myötäilee tyytyväisenä Khrysoksen puheille. Hän toteaa, että muukalaisilakin on jotain opettamista Kirjan kansalle. Gamaliel tahtoo esitellä vielä oppilaitostaan. Hän avaa ovet pariin suurempaan saliin. Siellä nuoret miehet keskustelevat tooran ihmisystävällisestä tulkinnasta. Siihen juuri koulukunnan perustaja Hillel pyrki.

ALEKSANDRIAN SYNAGOGAN KOKOUS

Asianmukaisten kohteliaisuuksien jälkeen Khrysoksen seurue päättää vierailulla vielä aleksandrialaista synagogassa. Matkalla Elihu kertoo Hillelin koulukunnan joustavuudesta avioerojen suhteen. Mooseksen laki sanoo, että mies voi hylätä vaimonsa, jos tämä ei enää miellytä hänen "silmiään" tai jos hänessä on jotain häpeällistä. Jotkut ovat sitä mieltä, että vaimo voidaan kyllä hylätä mistä syystä tahansa. Hillel opetti tästä jakeesta, että jos vaimo polttaa keitoksensa pohjaan, hänelle voi kirjoittaa erokirjan. Sanan "silmien" miellyttämisestä Hillel tulkitsi siten, että vaimon voi hylätä joskus myös siksi, että löytää toisen kauniimman. Elihu muistaa Jeesuksen opettaneen toisin. Hän sanoi, että sitä, minkä Jumala on yhdistänyt, ihminen ei saa erottaa. Jeesus ei tinkinyt koskaan totuudesta ja Jumalan pyhyydestä.

Gamalielistä kerrotaan, että häntä vastaan tuli kerran temppelevuorella erittäin kaunis nainen. Silloin tuo hurskas rabbi luki *shevah*-ylistyksen ja sanoi: "Ylistetty olet sinä kaiken luoja; kauniisti sinä olet kaiken tehnyt!" Tällainen pieni leikinlasku kuuluu kansan tapoihin. Elihu huomaa, että Aleetinos hymähtää ja naurahtaa aina juuri oikeissa kohdissa. Ilmeisesti

Khrysoksen filosofian luennot ovat herättäneet hänen mielenkiintonsa viisaustieteisiin. Nuubialaiset palvelijat käyttäytyvät jurommin. Vain heidän silmänsä paljastavat, että he arvostavat etuoikeuttaan kuulua oppineeseen seurueeseen. Elihukin on ollut aikanaan samalla tavalla sulkeutunut ja pidättäytyvä.

Kun kantotuoli pysähtyy aleksandrialaisen synagogan portille, heidät ympäröi uteliaitten miesten joukko. Paikalla on ilmeisesti joku arvohenkilö, koska rakennuksen aulassakin on vielä tulijoita. Kun Khrysos ilmestyy saattajineen täpötäyteen saliin, heidät johdetaan etummaisille istuimille. Elihu tietää, että Aleksandria on Antiokian ohella tärkein juutalaisten asutuskeskus. Kun keisari Tiberius karkotti juutalaiset kymmenisen vuotta aikaisemmin Roomasta, suuri osa heistä siirtyi Aleksandriaan. Huhutaan kyllä, että he saisivat pian palata pääkaupunkiinsa.

Kummastukseksen Elihu huomaa, että aivan etummaisena kokoussalissa on koristeveistoksin somistettu leveä tammituoli. Siinä istuu pitkähiuksinen nainen paksuun koruommeltuun silkkiviittaan verhoutuneena. Hänen vierellään salin penkillä on hunutettu seuranainen. Lähellä istuvat myös heidän juhlaaatteisiin sonnustautuneet palvelijansa. Varmaan nainen kuuluu ulkomailta tulleisiin pyhiinvaeltajiin. Khrysos joutuu esittelemään itsensä. Silloin hänelle kerrotaan, että nainen on prokuraattori Pilatuksen vaimo Claudia. Jerusalemissa hänestä puhutaan hyvin yleisesti. Mutta miksi hän on täällä?

Elihua kiinnostaa jostain syystä Pilatuksen rakkaustarina siitä, miten tämä löysi kauniin vaimonsa Claudian. Siihen aikaan hän oli jo maineikas sotilas. Hän oli tullut jälleen Roomaan pyrkien kunnianhimoii-

sesti uusiin tehtäviin. Tiberiuksen hovin kasvateissa oli keisarin puolison Julianan edellisestä avioliitosta syntynyt Claudia. Tiedettiin, että hän oli erään hovin orjan tytär. Se herätti julkista pahennusta. Mutta neitosesta kehittyi kaunis nainen. Pilatus kohtasi hänet kerran Circus Maximuksen käytävällä. Sen jälkeen hän toivoi näkevänsä edes vilahduksen hovin kauniista suojatista.

Parhaan tuen pyrkimyksiinsä hän sai yllättäen Rooman keisarin lähipiiristä. Hän kuuli, että ylhäisönaiset kutsuivat usein luokseen juutalaisen naishenkilön, joka välitti heille onnea tuottavia amuletteja ja harvinaisia hajusteita. Häntä arvostettiin myös ennustajana ja hovin neuvonantajana. Tämä viisas ja viehkeä nainen kätki aina kasvonsa Vestan neitseille tunnusomaiseen mustaan harsoon. Siksi häntä kutsuttiin "Mustaksi Hannaksi". Kun Pilatus kuuli, että nuori Claudia harrasti salatieteitä ja ennustamista, hän pyysi apua tältä suositulta ennustajalta. Tämä kertoi neitoselle Pilatuksen sotilaallisesta maineesta ja erityistehtävistä, joita hän sai keisarilta. Näin hän suostutti Claudian tapaamaan nuoren miehen. Ja pian vietettiin häitä Dianan kauniissa temppelissä.

Yleensä prokuraattorit eivät saaneet ottaa komenuksilleen mukaansa vaimojaan. Keisarin henkivartioston prefekti Sejanus, joka tiesi miten vaikea Juudean provinssi on, pyysi henkilökohtaisesti, että nuorta aviomiestä ei erotettaisi vastikään vihitystä vaimostaan. Musta Hanna oli joutunut jo epäsuosiin, koska hän yllytti ylimysnaisia lähettämään vaimoja Jerusalemin temppeliin. Hän uskotteli, että siten onnetar suosisi heitä heidän rakkauselämässään. Juutalaisia vihaava Sejanus lienee ollut senkin takana, että Hannaa alettiin syrjiä. Niinpä ennustajana rikkastunut Hanna seurasi Claudiaa Jerusalemiin.

Elihu on kuullut, että Claudia varoitti Pilatusta puuttumasta Nasarealaisen tuomitsemiseen. Claudia oli nähnyt siitä enteellisen unen. Antonian linnassa asuvat palvelijat kertovat, että Pilatus katuu nyt syvästi sitä, että hän suostui tuomitsemaan nuoren rabbin kuolemaan. Viime viikot hän on kärsinyt masennuksesta ja unettomuudesta. Siksi hän vetäytyy usein yksikseen sisähuoneeseensa.

Elihu tutkii mietteissään suurta kokoussalia. Siitä puuttuu toorakaappi ja koroke, *bimaa*, jolta *hazan*-kanttori resitoi tooraa. Sen sivuilla ei ole penkkirivistöä naisia varten. Ulkona hän huomasi rakennuksen kyljessä neljään pilariin nojaavan katoksen, joiden alle maassa yleensä rakennetaan varsinaisen rukoushuoneen pyhin osa. Tätä avarampaa juhlasalia käytetään ilmeisesti kokoustilana, jossa pidetään julkiset tooraluennot. Siitä syystä salissa on myös istuinpenkit.

Kreikan synagoga-sana merkitsee vain yhteen tulemista, kuten sen heprealainen vastine *beit kenisa*. Israelin ulkopuolella sitä kutsutaan usein myös pikku temppeliksi tai sanalla *beit ha-am* eli kansan talo. Sinne juutalaiset kokoontuvat rukoilemaan ja pohtimaan yhteisiä asioita. Rabbit opettavat diasporassa, että maanpakolaisuudessa heillä ei ole temppeliä ja että profeetta Hesekielin mukaan Jumala itse tahtoo olla heidän pyhäkkönään. Siksi pienessäkin kylässä voi olla useita synagogia. Jerusalemissa näitä pienempiä rukoushuoneita on toistasataa.

Synagogan oppineet ovat kiteyttäneet jumalanpalveluksia varten tarkat sanonnat aamurukouksille ja pyhille toimituksille. Muutoin korostetaan sitä, että rukouksia ei saisi laatia kirjalliseen asuun. Beetleheimin rabbi opetti aikanaan, että kun rukoilemme, se tulee tehdä lyhyesti, koska silloin me puhumme Ju-

malalle – mutta kun luemme tooraa, se tulee tehdä hitaasti, koska silloin Jumala puhuttelee meitä. Elihu on kuullut, että Aleksandriassa on niin valtava synagoga, että esilaulajan ääni kuuluu vain vaivoin sen perälle. Ja rukousta johtava *hazan* joutuu käyttämään pientä lippua antaakseen merkin milloin seurakunta vastaa resitointiin.

Iltapäivän tooran opetus on ilmeisesti jo päättynyt. Siksi synagogan esimies kääntyy tavan mukaisesti juhlavieraitten puoleen ja pyytää heitä tuomaan terveisensä. Synagoga koetaan todellakin kodiksi, eikä kenelläkään ole kiire sieltä pois. Elihu on oman seurueensa opas. Siksi hän nousee ylös. Kaikkien katseet kiinnittyvät häneen. Siisti asu ja roomalaisittain huolella trimmattu partakuosi antavat hänelle arvovaltaa. Hän avaa esittelynsä hepreaksi. Vain Juudean varsinaisilta asukkailta ja rabbeilta se käy luontevasti.

”Miehet, veljet”, hän alkaa. ”Tiedän, että koti-ikävä on tuonut teidät tänne Jerusalemiin. Itse olen palvelullut kuuluisaa opettajaani Vincentius Khrysosta Roomassa, Rhodoksella, Damaskossa ja Antiokiassa. Mielessäni oli aina tuttu psalmi: ’Baabelin virtain vierellä, siellä me istuimme ja itkimme. Kuinka me voisimme veisata Herran virsiä vieraalla maalla? Jos minä unohdan sinut Jerusalem, niin unohda sinä minun oikea käteni. Tarttukoon kieleni suuni lakeen, ellen pidä Jerusalemiä ylimpänä ilonani.’” Elihun sanat herkistävät kuulijat.

Sitten hän jatkaa puhtaalla kreikan kielellään, jota kuulijat puhuvat paremmin kuin hepreaa: ”Tämä Pyhä kaupunki yhdistää meidät. Tänne me olemme aina kaivanneet. Jokainen meistä tuntee Aleksandrian Akatemian ja sen kuuluisan Serapeionin kirjaston. Niissä olette viisautta ammentaneet. Te olette tuoneet mukanne myös kreikkalaisen Raamatun. Too-

ra onkin meidän synnyinkotimme. Tooran opetuksiin täällä palataan. Siksi tämä aleksandrialainen synagoga on meille kaikille arvokas. Ehkä saan pyytää, että kunnioitettu opettajani Vincentius Khrysos tervehtii vielä meitä.”

Vincentius Khrysos on kokenut puhuja. Hän tarttuu mielellään Elihun esittämään haasteeseen. Kaunopuheen opettajana hän on kuitenkin tietoinen siitä, että mielenkiinnon herättämiseksi hänen tulee esittää alkuun jokin kaikkia yhdistävä innostava ajatus. Niinhän Elihukin onnistui tekemään. Siksi hän nousee ja suoristaa ryhtinsä: ”Kunnioitetut ystävät. Kanssani on täällä kaksi esimerkillistä oppilasta, juutalainen Elihu Ben Ehud ja nykyinen *oikonomos*, kreikkalainen taloudenhoitajani ekonomi Aineas Aleetinos. He minua opastavat tällä viimeisellä käynnilläni Pyhässä kaupungissa. Heissä yhdistyy kansojemme totuuden etsintä.”

”Aleksandrialainen kuuluisa oppinut Philo Judaeus vieraili kerran Rhodoksella, jossa me tapasimme. Hän kertoi käyneensä vain kerran Jerusalemissa ja nähneensä myös teidän oppihuoneenne. Mielestäni hän osui oikeaan kun hän puhui valosta. Philo sanoi, että Jumala loi ensimmäiseksi valon. Kun Jumalan valkeus loistaa, silloin inhimillinen loisto vähenee; ja kun ihmisen maine lisääntyy, silloin Jumalan valo poistuu elämästämme. Valkeus on aina pimeyttä väkevämpi.”

”Olen jo vanha mies ja siirryn pian totuuden valtakuntaan. Yhteistä meille kaikille on sielu. Philo puhui minulle sielun ja ruumiin välisestä ristiriidasta. Hän kertoi myös uskon isästä Aabrahamista. Hän sanoi, että meidän tulee irtautua maallisten siteiden orjuudesta. Jumala ohjaa meitä joskus jättämään kotimme ja isämme huoneen. Meidän tulee vapautua maalli-

sesta kunniaista ja viettiemme siteistä. Siitähän stolaisetkin puhuvat. Viettielmä on jo hylännyt meidät vanhukset. Mutta Philo sanoi myös, että Jumala loi ihmiseen elävän sielun. Se ei maadu yhdessä ruumiin kanssa, vaan se saa elää kerran Jumalan läsnäolon suloisuudessa. Tätä me kaikki odotamme.”

Vincentius Khrysoksen lyhyessä tervehdyksessä yhdistyy elämäkokemus ja viisaus. Se jättää kuulijat sanattomiksi. Claudian hunnutettu seuralainen nousee vielä ylös. Hän riisuu kasvoiltaan tumman huntuksensa. Tietäen, että kreikkalaisissa synagogissa myös nainen voi puhua, hän kiittää synagogan esimiestä vierailusta. Sitten hän kohottaa sanomattoman kauniit kasvonsa. ”Miehet, ystävät”, hän alkaa. ”Olemme kuulleet toorasta kansamme kotimaana ja sielun kuolemattomuudesta. Tarvitsemme sisäistä valaistusta ymmärtääksemme kaiken tämän.”

Sitten kaikkien tuntema ”Musta Hanna” kohottaa silmänsä ja jatkaa: ”Meille on luvattu todellinen valon tuoja, Messias. Häntä kutsutaan myös pakanain valkeudeksi. Egyptissä ja Roomassa luetaan Salomonin viisauksikirjan salaisuuksista. Sehän on syntynyt Aleksandrian juutalaisten parissa. Siinä sanotaan, että me ymmärrämme vain vaivoin maalliset asiat ja että tavaallisia salaisuuksia voi tuskin kukaan käsittää. Kun Messias saapuu, Hänellä on viisauden avaimet. Ehkä silloin toteutuvat myös Viisauden kirjan sanat siitä, että Jumala rakastaa kaikkia olevaisia eikä inhoa ai-noatakaan niistä, jotka Hän on tehnyt. Jumala on meidän suojanamme päivällä ja tähtien valona yöllä.”

Kauniin naisen viittaus salaiseen viisauteen koskettaa syvältä Khrysosta. Hän on mieltynyt kreikkalaisen Panaitioksen ja Poseidonioksen opetuksiin. Heidän käsityksensä mukaan ihmisen kohtalo on kir-

joitettu jo tähtiin. Myös tuo juutalainen näkijänainen, josta nykyään puhutaan koko Rooman imperiumissa, liittää ajatuksen Jumalasta tähtiin. Elihu on kertonut, että juutalaiset välttävät käyttämästä Jumalan nimeä. Sen sijaan he puhuvat siitä, että taivas tuntee meidät ja että taivas ohjaa elämäämme. Olisiko tässä lopullinen vastaus kreikkalaisten ja juutalaisten yhteiseen etsintään?

Kun ilta-aurinko jo punertuu ja kantotuoli lähestyy Khrysoksen majapaikkaa, tämä paljastaa saattajilleen sydämensä sisimmän. "Kuulkaa nyt nuoret ystäväni. Luulen pääseväni pian etsintäni päätökseen. Aiomme jäädä Jerusalemiin helluntain viikkojuhlaan asti. Varmaan Aleetinos voi hankkia yläkaupungin kirjastosta minulle Salomonin Viisauksikirjan. Olen kuullut, että siinä puhutaan kauniisti Jumalan ihmisrakkaudesta ja Hänen luomisteoistaan. Olen oppinut tällä matkalla paljon. Elihun kertomus Nasarealaisen kärsimyksistä ja ilmestymisistä ei ole jättänyt minua rauhaan. Mutta en käsitä vielä, miten kaikki nämä irralliset palaset liittyvät toisiinsa. Toivon, että löydän lopullisen vastauksen näihin kysymyksiin ennen kuin elämäni aurinko sammuu."

Kun Elihu palaa kauppapuodillensa, hän huomaa, että pihan kiviaitauksen sisällä on vilkkaampaa kuin tavallisesti. Kyprolaiset aasit ovat asettuneet pienempien serkkujensa suojaksi omaan kulmaukseensa. Myös Naatanin vanha ja kokenut aasi Laiskuri eli Azlan on tottunut jo uusiin vieraisiin. Siinä ne tekevät tuttavuutta keskenään. Misha ja kyprolainen nuorukainen ovat antaneet riittävästi apetta elikoille. Siinä ne nyt kyhnyttävät kylkiänsä toisiinsa aivan kuin arvioidakseen kuka on suurin aasi. Sitähän ihmisetkin mittaavat.

Elihun muuli on vartiopaikallaan muurin takana. Kun se näkee isäntänsä lähestyvän, se hörähtää tervehdyksensä. Turpa pitkällä se odottaa hyväksyvää kosketusta. Elihu on oppinut, että eläinten hoidossa on kolme tärkeätä asiaa, kosketus, katse ja ääni. Sama pätee myös pieniin lapsiin. Areenan villieläimiä kohdatessaan hän huomasi, että ne vaistosivat vastustajansa pelon. Joskus jopa leijonakin vältti hyökkäämistä ihmisen kimppuun, jos tämä oli tyyni ja peloton. Elihun muulilla ei ole omaa nimeä. Se on vain *Pered* eli Muuli. Yleensä kotieläimillä on omat lempinimensä. Kuitenkin *Pered* on niin kokonaan muuli kuin olla voi. Ja se riittää.

Kun Elihu näki puolisen vuotta sitten erään majatalon takapihalla heikossa kunnossa olevan pahoinpidellyn muulin, hänen tuli sitä sääli. Hän jäi seisomaan sen lähelle puhellen sille rauhoittavasti. Sitten hän tarjosi sille laukustaan tuoreen kaltiaisen. Säikky eläin ei ollut ensin uskoa, että tämä oli sille tarkoitettu. Mutta kookkaan miehen katse ja ääni saivat aikaan ihmeen. Muuli ontui lähemmäksi. Sen selässä oli pahoja tulehtuneita ruoskan jälkiä. Tämä paljasti, mitä muulille oli tapahtunut.

Elihu kysyi majatalon isännältä, miksi tuota eläintä on näin pahoinpidelty. Se oli vuokrattu vieraalle, joka nousi sen selkään. Sitten tämä potki raa'asti sitä kylkiin lisätäkseen sen vauhtia. Lopulta muuli vauhkoontui ja heitti ratsastajan selästään. Siitä syystä isännän piti sitä rangaista. Eihän se ole muuta kuin muuli.

Elihua kuvotti. Hän pyysi saada ostaa eläimen itselleen. Hän saikin sen halvalla. Sitten Elihu jäi majataloon ja juotti ja ruokki muulia pari päivää. Hän osti läheisestä kaupasta aloevoidetta. Sitä hän hieroi hellästi tulehtuneisiin haavaumiin. Sehän on vain muuli,

oli majatalon omistaja sanonut. Elihulle eläin oli jostain enemmän. Se oli aito *Pered*. Sillä oli harmaan arabialaisen oriin ja tummanruskean aasin kirjava asu. Muulina sillä oli pidemmät korvat ja pitempi häntä kuin hevosilla. Kiivaan luonteensa se oli perinyt arabialaiselta isältään ja äänensä aasiäidiltään. Entisenä hotellin palvelijana sillä oli hyvä ihmistuntemus.

Kun Elihu talutti *Peredin* kotiinsa, hän päätti, että eläintä ei enää kahlita köysin. Ensimmäisen kuukauden aikana hän ei sillä vielä ratsastanut. *Pered* seurasi häntä ilman suitsia. Elihu ei itse sietänyt teräaseita, ja siksi hän ymmärsi, että paksu köysi, jolla eläintä oli ruoskittu, loukkaa sen itsetuntoa. Jonkun ajan kuluttua *Pered* alkoi vähän väliä kyhnyttää kylkeään Elihun käteen. Sillä se ilmaisi, että kyllä isäntä saa sillä ratsastaa niin kuin hotellin vieraat ovat tehneet. He tekivät ensin pienen kierroksen Käärmelammikolle ja takaisin. Kun he tulivat piha-aitaukselle, muuli työnsi niskansa ja päänsä Elihun kainaloon. Elihu liikutui. Näin *Pered* syleili omistajaansa.

Nytkin kun *Pered* on odotellut koko iltapäivän isäntäänsä, se ojentaa turpansa ja toivottaa hänelle hyvää yötä. Elihu ajattelee usein, että eläimiä pitää kohdella niin kuin lähimpiä ystäviä. Ne vaistoavat meidän tunteemme, ilomme ja surumme. Ne kaipaavat hyväksyvää katsetta ja hellää kosketusta.

Paimentolaiset käyttävät erämaissa vahtikoiria. Elihulle on kerrottu, että niiden vahvimmat yksilöt haukkuvat ja rähisevät vähiten. Ihmisetkin, jotka ovat sisäisesti heikkoja, purkavat itsevihansa muihin. Kaikkein eniten siitä kärsivät suojattomat kotieläimet. Suuri ihmistuntija *Khrysos* on luennoinut usein näistä asioista kuvatessaan stoalaista itsehillintää. Toiseksi suurena ihmistuntijana Elihu pitää nykyään *Perediä*. Vaikka se on vain muuli.

Misha ja Naatan ovat suorittaneet jo ilta-askareensa. Rakennuksen sivuikkunasta heijastuu valoa. Ellei poikia estetä, he voivat keskustella yömyöhään päivän tapahtumista ja Nasarealaisen opetuksista. Nyt heillä on myös innokas Kyprosta tullut juutalainen kuulija, aaseja hoitava nuorukainen. Misha oli mukana, kun Nasaretin Mestari ilmestyi opetuslapsilleen. Siksi pojat etsivät nyt yhdessä ylösnousemusta koskevia sanoja Raamatusta. Elihu istuu vielä tovin puolipimeässä vierashuoneessa ja kuulee poikien kovaäänisen keskustelun.

Misha muistaa, että hautajaisissa hazan laulaa aina *kadish*-rukouksen: *"Oi armollinen Jumala, suo että edesmenneen sielu liitettäisiin elävien joukkoon ja että se annettaisiin hänelle takaisin kuolleitten ylösnousemuksessa yhdessä kansasi lasten kanssa. Oi Jumala, suo että hänen sielunsa liitettäisiin elämän kirjaan yhdessä Aabrahamin, Iisakin, Jaakobin, Saaran, Rebekan, Raakelin ja Lean sekä kaikkien vanhurskasten kanssa ja he pääsisivät paratiisiin iloon."* Kyprolainen nuori mies kertoo, että samaa rukousta resitoi myös heidän synagogansa rabbi.

Naatan ottaa laukustaan ohuen pergamentin. Hän kiertää sitä auki, niin että sen kuiva nahka rahisee. "Tässä Abigail Ben-Zakunin antamassa profeetta Hoosean käärössä on kohta, johon essealainen rabbi on merkinnyt mem-kirjaimen. Se viittaa aina Messiaanseen. Täällä sanotaan, että 'Jumala tekee meidät eläviksi kahden päivän kuluttua, kolmantena päivänä hän meidät herättää. Pyrkikäämme tuntemaan Herra, hänen nousunsa on varma kuin aamurusko'. Abigail selitti, että ensimmäinen päivä koskee syntymää tähän maailmaan, toinen astumista iankaikkisuuteen ja kolmas Messiaan ylösnousemusta. Abigail sanoi myös, että tässä näkyy ylösnousemuksen merkki." Elihu kuuntelee ihmeissään Naatanin puhetta. Ehkä

hänen olisi pitänyt ostaa pojalta tämän pergamenttikääröt eikä vain leipäkoria. Mutta tokko nuori rabbin alku olisi suostunut luopumaan aarteistaan.

Misha puuttuu vielä puheeseen. ”Muistatkos Naatan synagogamme rabbi Abba Abieserin? Hän tahtoi opettaa Magdalan pojanvintiöille oikeaa käyttäytymistä. Hän sanoi usein, että jos kiivastumme, Pyhä Henki jättää meidät. Joskus hän uhkaili Jumalan tuomiolla sitä joka valehtelee. Minua hän miltei aina tar koitti. Hän toisti silloin aramealaista sananpartta, *it dinna ve-it Dajanna*, ’tuomio on ja tuomari myös’. Hän sanoi, että se olisi Jobin kirjassa samalla aukeamalla kuin sana ylösnousemuksesta.”

Nyt Naatanilla sytyttää: ”Muistan kyllä sen hyvin. Job sanoo, että hän tietää lunastajansa elävän ja että tämä on seisova viimeisenä multien päällä. Sen jälke en seuraa sana, että Jumalan viha kohtaa pahan tekijöitä tietääksenne, että *tuomari on, it Dajanna*. Jos käyttää tätä sanontaa, silloin vedotaan Jumalaan ja meidän pitää puhua totta. Sinä Misha väitit aina, että kyllä liioitella saa.”

Elihu hymyilee itsekseen poikien totiselle keskustelulle. Samalla tavalla hän itsekin aikanaan leikitteli opettajansa sanoilla.

Ilta on jo venähtänyt pitkäksi. Siksi Elihu tulee poikien majoitushuoneen ovelle ja komentaa heidät isällisesti yöpuulle. Hän kertoo, että seuraavana päivänä pojat ovat yksin vastuussa kaupasta. Siksi kaikkien tulee herätä jo varhain. Puhuessaan Elihu hymyilee. Se riisuu poikien mukinan. Vain Misha ilmeilee ikään kuin hän tahtoisi inttää vastaan, mutta hän nielee sanomisensa. Elihu toteaa jälleen itsekseen, että poikien ja aasien kesyttelyssä pätevät samat lait.

ELIHUN KOSIOMATKA

Uusi aamu nousee kirkkaana. Kevät tuntuu olevan kauneimmillaan. Elihu antaa itse muulilleen sen mieliruuuan, ohran ja kauran sekoituksen. Vierelle hän nostaa Peredin oman vesiastian. Siinä ohessa hän myös harjaa ajokkinsa. Siitä muuli tietää, että sillä on edessä työpäivä. Välillä se hamuaa apetta täynnä olevalla turvallansa Elihun kättä. Elihu ymmärtää kostean kiitoksen merkityksen. Hänen omassa sydämessänsä on perhosia – vai olisivatko ne pieniä *bulbul*-lintuja. Noita Pyhän maan satakieliä Elihu on pyydystänyt poikasena verkoilla. Joku pikkulinnuista sidotaan jalasta niitylle levitettyyn verkkoon. Siinä tämä houkutuslintu hyppelee ja visertelee. Kun sen lajitoverit pyrähtävät paikalle, pensaiden takana väijyvät pojat heittävät verkon toisen syrjän niiden päälle. Näin saadaan kotien lintuhäkkeihin *bulbul*-satakieliä. Tästä kielikuvasta psalmikin muistuttaa: ”Meidän sielumme pääsi kuin lintu pyydystäjän paulasta; paula katkesi, ja me pääsimme vapaiksi.”

Elihu on miettinyt jo illalla, mitä hän veisi Galilialle tuliaisena. Kun Ben Efrati tuli sisarensa kanssa kauppapuotiin ostamaan morsiamelleen silkkiliinaa, Elihu oli sanonut hämillään Galilialle: ”Sinun sinisiin silmiisi sopisi varmaan kultakoristeinen keltainen

silkki." Jostain syystä hän oli pannut sen jo varalle syrjään. Sen hän voisi ottaa nyt mukaansa. Kaupassa on myös joku hopeinen ja kultainen koru. Niitä on vain yhtä laatua. Taikauskoon perustuvia amuletteja ei puodissa myydä. Elihun koruissa on pienin heprealaisin kirjaimin Aaronin siunauksen alkusanat, "siunatkoon sinua ja varjelkoon sinua Herra". Samantapaisia Herran siunaukseen liittyviä koruja on valmistettu jo Daavidin ajoista lähtien.

Näitä lahjoja valitessa välähtää mieleen, olisivatko ne liian kalliita. Mahtaako Galilitin veli arvata, miksi hän lahjansa tuo. Khrysos sujautti Elihulle lähtiessään "pikku menoja" varten nahkapussin, joka oli täynnä kultarahoja. Ei kysymys ole kuitenkaan rahasta. Muodon vuoksi Elihu valitsee kauppansa nurkasta halkaisukirveen, joka tuotiin hänelle hänen poissa ollessaan edellisenä päivänä. Sen on takonut ja karaissut Kesareassa asuva kuulu seppä. Ehkä sen antaminen estäisi velimiehen liian pitkälle meneviltä ajatuksilta.

Misha seuraa sivusta isäntänsä valmistuksia. Tämä sonnustautuu parhaaseen asuunsa ja sipaisee lo-pulta partaansa mietoa hajustetta. Niinhän maassa tehdään. Misha ei voi hillitä mielijohdettaan. Hän kumartuu ja lausuu ikään kuin itselleen: "Katso, talvi on väistynyt ja kukkaset puhjenneet maahan!" Näitä sanoja lauletaan usein häissä.

Elihulle hänen apulaisensa on niin läheinen, että hän ei loukkaannu vihjailusta. Sen sijaan hän ryhdistäytyy ja painaa kämmenellä rintaansa niin kuin hän on teattereissa nähnyt. Hyvämuistisena miehenä hän lukee juhlallisesti ulkoa: "Niin, talvi on väistynyt, saateet ovat ohi, ovat menneet menojaan. Kukkaset ovat puhjenneet maahan, laulun aika on tullut, ja metsäkyyhkysen ääni kuuluu maassamme. Viikunapuu tekee keväthedelmää, viiniköynnökset ovat kukassa ja

tuoksuvat.” Pienen tauon jälkeen hän kysyy: ”Haluatko kuulla jatkon. En minä sitä sinulle lue, et sinä näitä asioita vielä ymmärrä. Korkea Veisu on tarkoitettu luettavaksi vasta kun on korkea aika siihen.”

Sitten hän taputtaa apulaistaan selkään niin, että Mishan keuhkot miltei valuvat ulos. Miesten kesken tällainen härkämäinen tervehdys on luvallista. Naatan seuraa sivusta ihmeissään. Misha sanoo hänelle: ”En uskalla jatkaa tätä velmuilua. Tuo mies taitaa olla rakastunut. Muuliansakin hän harjasi niin, että sen karvat olivat lähteä. Ehkä me saamme piankin suloisen apulaisen tähän kauppapuotiin.”

Pered hölkkää Hebronin oikotietä alas Kidronin laaksoon. Hippikustornin vartijat tervehtivät kohteliaasti Elihua. Noin kookas mies ei voisi ratsastaa aasilla. Hänen jalkansa laahaisivat koko ajan maata. Lisäksi muuli on voimakkaampi. Tuntuu siltä kuin Pered nauttisi isäntänsä kyydittämisestä. Se ei kykene juoksemaan niin kuin hevoset. Silti se jaksaa jolkottaa pientä ravia keskeytymättä jopa tunninkin. Kun he saapuvat ensimmäiselle kukkulalle, josta Beethlehem näkyy, on edessä Raakelin niitty. Sen liepeillä on runsasvetinen lähde. Pered pysähtyy vaikka Elihu ei ole antanut sille jalkamerkkiä. Oikeaan ja vasempaan kylkeen annettu pieni painallus merkitsee kääntymistä siihen suuntaan. Yhtäaikaisesti annettu merkki tarkoittaa pysähtymistä. Nyt on hyvä pitää pieni juomatauko.

Paikalta avautuu valtava näköala Suolameren erämaahan ja Mooabin vuorille. Ne häämöttävät vasemalla sinipunervan usvan keskeltä. Kaukaa olevasta vuorten välisestä painanteesta nouseva kostea ilma saa aikaan tämän väri-ilmion. Keskellä autiomaata on pyöreä vuori, jonka laki on leikattu poikki. Siellä näkyvät Herodiumin muurit torneineen. Kuningas

Herodes oli rakennuttanut eri puolille maata puolustusketjun. Siihen kuuluivat etelässä Lootin merta hallitseva Masadan vuorilinna ja tämä Herodium. Niissä on suuret viljavarastot vuosien piiritystä varten.

Masadaan Herodes kaivautti kahteen riviin valtavat vesisäiliöt. Vuoren rinteelle rakennetun linnoituksen kylkeen hän sijoitti oman ylellisen palatsinsa, jossa on mm. kylpylä ja lattialämmitys. Koko Masadan linnaketta ympäröivät varustornit, joiden alla on vartiohuoneet.

Täällä Herodiumissa on vain kolme puoliympyrän muotoista varustornia. Kuhunkin on maanalaiset yhteydet. Niissä on pylväspihat, synagogat ja kylpylät. Elihu sai toimittaa kerran isänsä kanssa sinne lampaita, jotka teurastettiin ja suolattiin. Ne säilöttiin maanalaisiin kylmäkellareihin. Herodes ei ollut silloin enää hengissä. Hänet ja hänen kulta-aarteensa oli haudattu salattuun paikkaan vuoren uumeniin.

Kuningas Herodes oli merkillinen mies. Hänellä oli suuria rakennushankkeita ympäri maata. Hän kunnosti Kesarean sataman, niin että siitä puhuttiin kaikissa Rooman provinseissa. Jerusalemiin hän rakennutti linnoituksen aivan temppelein kylkeen ystävänsä Antoniuksen muistoksi. Tämä oli rakastunut Egyptin kuningattareen Kleopatraan. Siitä ei pidetty Roomassa. Lopulta Antonius teki itsemurhan kärsittyään tappion Aktionin meritaistelussa tulevalle keisari Augustukselle.

Herodes oli kookas, kaunispiirteinen ja viehättävä mies. Sillä hän hankki itselleen poliittisia ystäviä. Samalla hän oli hyvin julma vallantavoittelussaan. Sen oli saanut myös rabbi Baba Ben Butta kokea. Kerran hän kuitenkin pelasti koko maan nälkäkuolemalta hankkimalla ihmisille viljaa Egyptistä. Jälkeenpäin hän kyllä kokosi sen verotuksella takaisin.

Kun Pered on juotettu, jatkaa Elihu matkaansa läheiseen Beetleheimin kylään. Samalla hän muistelee kuningas Herodeksen suurinta rakkautta. Tämä ihastui hasmonialaiseen pappissukuiseen Mirjamiin. Hänen kanssaan hän kihlautui. Avioliiton vahvistusta hän sai odottaa viisi vuotta. Rabbit kyllä muutoin suosittelivat, että kihlaus kestäisi korkeintaan vuoden ennen kuin mennään *huppaan* katoksen alle ja rabbi siunaa avioliiton.

Herodes oli syvästi rakastunut vaimoonsa. Valheellisten syytösten vuoksi hän lopulta mustasukkaisuutensa sokaisemana surmautti Mirjamin. Sen jälkeen hän vaelteli puolentoista vuoden ajan yksinään vuorilla ja huusi ääneen, Mirjam, Mirjam! Missä sinä olet Mirjamini? Herodeksella oli yhteensä yhdeksän vaimoa. Mutta koskaan hän ei päässyt irti nuoruuden rakastettunsa muistosta. Siitä syystä Herodes rakensutti Hippikustornin viereen jälkikäteen Mirjamille herkänkauniin tornin palatseineen.

Elihu ohjaa muulinsa Beetleheimin kylän itäpuolelle. Siellä ovat laajat paimenten kedot, joissa papiston palkkaamat miehet laiduntavat uhrilampaita. Kylän takana sijaitsevat kiviveistämöt ja puuseppien verstaat. Koko seutu laakson pienestä purosta lähtien on täynnä lapsuuden muistoja. Taaempänä ovat Ben EHUDIN suvun perintömaat. Siellä on viiniviljelmiä ja kauniisti riviin istutettuja öljypuita. Elihun oma kotitalo on pienellä kumpareella. Siellä asuu nyt Elihun sisar Letifa perheensä kanssa. Heillä on neljä aikuistunutta poikaa. Elihu on oikeutettu jakamaan sisarensa kanssa suvun perintömaat. Mooseksen lain mukaan niitä ei saa myydä vieraille.

Pered nousee jo tuttua kotipolkua Elihun entiseen pihapiiriin. Kylällä sanotaan, että äidin napanuoran

voi katkaista, mutta side kotiin säilyy silti aina. Kaupunkioiloissa ei koe tällaista yhteyttä. Pienissä kylissä sen sijaan varjellaan visusti suvun perintöä. Elihun isän rakentama puusepänverstas seisoo yhä paikallaan samanlaisena kuin ennenkin. Nämä verstaat, joissa puuta työstetään, tehdään aina kivistä, koska sisällä oleva pöly ja lastut saattavat helposti syttyä. Näin koko kylä olisi vaarassa.

Elihu tervehtii sisartaan Letifaa. Vanhasta tottumuksesta hän sipaisee hellästi tämän hiuksia. Näin isäkin tapasi tehdä. Merkitseehän siskon nimi hellimistä ja hyväilyä. Letifa on ymmärtänyt, että hänen veljensä välttelee tuloa kotiinsa, koska tänne liittyy niin paljon surullisia muistoja. Elihun entinen morsian Anuga oli Letifan sydänystävä. Kun Anuga kuoli kolmannen lapsensa synnytykseen, jäi Letifa hyvin yksin. Eivät edes hänen poikansa voineet täyttää Anugan paikkaa sydämessä. Ystävykset tapasivat vilkuttaa toisilleen kattotasanteelta niin kuin Elihukin oli tehnyt aikanaan. Elihun lämmin syleily palauttaa mieleen lapsuudenmuistot. Isä EHUD oli yhtä turvallinen kuin hänen oma veljensä.

Kun Letifan mies kuulee verstaaseensa vieraan tulon, hän heittää heti vyötäisiltään nahkaisen esiliinan ja pesee kätensä. Sitten hän saapuu pihalle. Tullessaan hän kaappaa oven vierestä juottoastian ja tarjoaa sen kookkaalle muulille. Tämä ei lainkaan luimistele hänelle korviaan. Sisälle tultuaan Letifa lataa tarjottimelle tummia taatelikakkuja, pitaleipiä ja leipäpuun ruskeista palkohedelmistä tehtyä makeata tahnaa. Köyhä kansa valmistaa sitä leivän särpimeksi. Hunajalla höystettynä se on parasta herkkua. Kohta myös minttutee höyryää kuparikannussa.

Letifa kertoo, että puusepänverstasta hoitaa nyt hänen miehensä nuorimman poikansa kanssa. Muut

kolme ovat työssä kivilouhimoilla. He ovat erikoistuneet punaisen marmorin hiomiseen. Elihu ymmärtää, että hänen entisen kotinsa maatilkut eivät riitä suurperheen elantoon. Hän vaistoaa, että isäntä pelkää hänen vaativan perintöosuuttaan. Siksi Elihu kääntää puheen tähän arkaan aiheeseen. Hän kertoo ensin, että hän on nyt Rooman kansalainen ja että hänellä on varsinainen koti Damaskossa. Hän ei kehtaa käyttää siitä nimeä palatsi. Leipänsä hän saa kaupastaan, jossa hänellä on oma apulainen.

Sitten Elihu kiittää isäntää siitä, että tämä on pitänyt huolta verstaasta ja suvun viljelmistä. "En katso aiheelliseksi jakaa perintömaita. Teillä on poikia, jotka tulevat niitä tarvitsemaan. Sallittehan, että teemme virallisen *shtar-meherin*, kauppakirjan, jossa luovun omasta perintöosuudestani. Tarvitsette sitä, kun roomalaiset arvioivat verotettavan maa-alueen arvon. Olet pitänyt hyvää huolta sisarestani ja ansaitset tämän kaiken."

Letifan puoliso on liikuttunut, vaikka hän ei tahdoisi sitä näyttää. Hänen poskilihaksensa jumittuvat. Vaivoin hän saa sanotuksi ääneen kiitoksensa. Sitten hän lisää merkitsevästi: "Muistan, että kävit ahkerasti synagogassa. Sinä taidat yhä noudattaa tooran ohjeita. Rabbit sanovat, että jos mammona painaa rahavyössä, silloin rukouskin tyrehtyy. Kyllä minä ymmärrän, että tahdot tukea sisartasi ja minua. Mutta eikö kaikissa omaisuutta koskevissa asioissa pidä harkita pitkään ennen kuin tekee ratkaisunsa?"

Kun Elihu vakuuttaa tehneensä peruuttamattoman päätöksensä, rutistaa Letifan mies Elihua. Se on paras kiitos, mitä kaksi miestä voi toisilleen osoittaa. Synagogan *shamashilla*, suntiolla on valtuudet laatia asiakirja täyden perintöoikeuden siirtymisestä sisaren perheelle. Miehet sopivat keskenään, että kun he

tapaavat seuraavan kerran, *shtar-meher* vahvistetaan Ehudin suvun sinetillä.

Vierailu Elihun lapsuuden kodissa venähtää odotettua pitemmäksi. Kohta alkaa olla puolipäivä. Elihu utelee vielä, mitä Ben Efratille kuuluu. Suvulla on vakaata asemaa kotikylän johdossa. Kun hän kyselee talon tyttärestä Galilitista, Letifa katsoo merkitsevästi mieheensä. Hän kertoo, että kylän nuoret miehet ovat olleet kiinnostuneita Efratin perheen kaunottaresta, mutta veli ei ole hyväksynyt heistä ketään. Jos Elihu käy asioimassa hänen luonaan, on parempi, että hän ei ihastu sisaren kauniisiin silmiin. Elihu lupaa olla varovainen.

Kun Elihu ratsastaa kohti Ben Efratin taloa, hän kokee olevansa ylväs kuin Aleksanteri Suuri aikanaan. Eräällä matkallaan Kaksoisvirran takana hän kuuli Bukefalan kaupungista, että se oli nimetty Aleksanteri Suuren ratsun mukaan. Aleksanteri oli vasta 12-vuotias, kun hänen kotiinsa ostettiin halvalla nuori ori. Se oli niin säikky, että se pelkäsi omaa varjoaan. Aleksanteri ihastui siihen, koska se oli hyvin kaunis. Sen säkäkorkeuskin oli suurempi kuin muilla hevosilla. Hevonen sai nimen Bukefalos eli ”härkätäinen”. Vähitellen Aleksanteri onnistui ystäväystymään sen kanssa. Ketään toista tämä säikky ori ei hyväksynyt satulaansa. Hevonen haavoittui kuolettavasti Hydaspesjoen taistelussa. Maailmanvalloittaja rakensi sen kunniaksi Bukefalan kaupungin. Härkätäinen Pered on nyt Elihun Bukefalos.

Kun Elihu näkee Galilitin Ben Efratin talon kaivolla, hän menettää itsevarmuutensa. Mieleen tulee pelko, että hänelle käy samoin kuin niille nuorille miehille, jotka ovat tahtoneet tutustua talon tyttäreeseen.

Onneksi kaivolla on myös harmaahiuksinen vanha nainen. Hän on ilmeisesti sisarusten isoäiti. Elihu ei ehdi kysyä talon isäntää, kun jo Ben Efrati tulee paikalle puusepän työasussa. Hän ojentaa känsäisen käntensä auttaakseen Elihua muulin selästä. Toki tämä ei siihen apua tarvitsisi. Se on kuitenkin hyvä enne. Hän on toivottu vieras.

Galilit sanoo jotain isoäidilleen. Tämä tutkii Elihua viisailla silmillään. Sitten hän hymyilee hyväksyvästi. "Sinä taidat olla sama mies, joka pelasti lapsenlapseni pälkähästä Hippikustornin luona. Sinä nujersit roomalaisen sotilaan paljain käsin. Olet tosiaankin yhtä komea kuin muulisi. Vaikka on sinussa myös vielä isäsikin näköä. Galilit oli oikeassa kuvatessaan sinua." Samalla nainen hymyilee.

Nyt Elihu muistaa hänet. Hänen nimensäkin Rebekka nousee aivojen pohjukasta. Hän oli lingonnut kerran sypressin kävyillä talon vihaista vuohipukkia. Se oli kiinnitetty maahan iskettyyn paaluun. Kun Elihu käänsi sille selkensä, se tempasi itsensä vapaaksi ja puski häntä takamuksiin. Sarvet jättivät sinne kaksi komeata mustelmaa. Isä Ehud nauroi pojalleen ja sanoi, että ei pidä koskaan kääntää selkäänsä viholliselle. Nämä koltokset on jo unohdettu. Isoäiti piikittelee tuon tuostakin Elihua kuin omaa lastaan. Silloin Galilit aina punastuu kuin granaattiomena. Mistä neitonen lieneekään hämmentynyt?

Talon vanha emäntä Rebekka kutsuu koko perheen sisätiloihin. Elihu kokee saapuneensa ikään kuin kotiinsa. Äidillisellä oikeudella isoäiti tarttuu Elihua kädestä ja ohjaa hänet ensimmäisenä rakennukseen. Sen lattiat ovat kylän punaista marmoriam. Sitä on helppo pitää puhtaana. Pitkin seinän viertä on edesmenneen isän taidolla tekemiä huonekaluja ja pikku esineitä. Elihu huomaa, että häntä on odotettu,

sillä suurilla kuparilautasilla on liinasella peitettyjä herkkuja. Myös valmis anistee on jo etukäteen haudutettu. Koristellut nahkatyynyt on asetettu kattauksen ympärille. Vikkelä ja vireä sabta on myös hauska ja sanavalmis. Se vapauttaa Elihun jännityksen.

Ennen sisään tuloaan Elihu kahmaisi kainaloonsa nahkalaukun. Juhla-aterian jälkeen hän ottaa sen sisältä Kesareasta saamansa uuden halkomakirveen. Sen hän ojentaa Ben Efratille. Kirves on niin terävä, että sillä voi muokata myös kovaa oliivipuuta. Miehen puhe siirtyy uusiin rakennushankkeisiin, joita on tarjolla Besetassa. Sinne nousee juuri myös pari synagogaa. Niiden rakentajat etsivät hyviä puuseppiä sisätilojensa kunnostamiseen. Vaikka keskustelu on vilkasta, katselee Elihu välillä syrjäsilmin Galiliatia. Neitonen on sonnustautunut juhla-asuun. Hänen liikkumisensa ja luonnollinen kauneutensa vangitsevat silmän. Hänen kasvonsa punastuvat tuon tuostakin. Teräväsilmäinen isoäiti havaitsee heti, mitä on tapahtumassa.

Sitten Elihu nousee pystyyn ja poimii laukustaan silkkiliinan. Hän sanoo aivan kuin sivumennen: "Galilit, sinulta taisi unohtua tämä liinanen kauppaamme. Kultakoristeinen keltainen silkki sopii hyvin silmiisi. Saanen korjata tämän unohduksesi." Ben Efrati katsoo tarkkaan, miten Galilit suhtautuu lahjaan. Pienen lahjan antaminen nuorelle neitoselle ei sinänsä merkitse mitään sitoutumista. Mutta jos tälle tarjoaisi kultalantin tai vaikkapa vain arvottoman rovon, se merkitsisi jotain syvempää. Sitten Elihu ottaa laukustaan pikku kotelon. Hän avaa sen ja lausuu: "Ehkä tohdin antaa sinulle myös tämän kultaisen korun. Siinä on Aaronin siunauksen alkusanat. Tarvitsemme elämässämme Herran siunausta."

Tällaisen lahjan vastaanottaminen merkitsee kosintaa. Galilit katsoo kysyvästi Ben Efratiin. Tämä nyökkää huomaamattomasti. Amuletti on liitetty kaulaketjuun. Elihu kiinnittää sen Galilitin kaulalle. Sitten hän vetää hellästi neidon hartioita lähemmäksi ja puristaa tätä arasti. Mitään sanoja ei siihen löydy. Eikä tarvita. Lahjan hyväksyminen tarkoittaa sitä, että samalla myös mies saa hyväksynnän. Sabta katsoo sivusta pieni hymyn väre silmissä.

Ben Efrati on kääntänyt katseensa lattiaan. Sitten hän lausuu suvun päämiehenä sanat, jotka hän on vastikään kuullut itsekin kylän rabbilta: *"Ole siunattu sinä Herramme ja Jumalamme, joka olet luonut ilon ja riemun, sulhasen ja morsiamen, onnen ja autuuden, rakkauden ja veljeyden, rauhan ja ystävyuden; kuulukoon Juudean vuorilla ja Jerusalemissa riemun ääni, ilon ääni, sulhasen ja morsiamen ylistys; iloitkaamme yhdessä heidän kanssaan."* Tätä laulua kool *hatan ve-kool* kallaa lauletaan kaikissa kihlajaisissa.

Vasta nyt Elihu ymmärtää, mitä hän on tehnyt. Se tapahtui niin huomaamattomasti. Nyt se sitoo häntä. Nyt hän on kihlautunut. Ben Efrati on hyväksynyt hänet perheeseensä. Galilit on nyt hänen morsiamensa. Voimansa tunnossa Elihu tempaa Ben Efratin syliinsä ja kiepauttaa hänet pari kertaa ympäri. Myös sabta pyrkii hänen syliinsä. Elihu syleilee hellästi vanhusta. Lopulta on Galilitin vuoro. Elihu ei raatsi rutistaa hänen hoikkaa vartaloaan liian lujaa. Hän tuntee, kuinka neitonen painautuu häntä vasten. Ja kun tämä kohottaa siniset silmänsä, niissä on onnen kyneleet. Keltainen hartialiina korostaa hänen silmiensä syvyyttä. Voisiko entinen orja saada suuremman ilon?

Ratsastaessaan Hebronin tietä takaisin kaupallensa Elihu tajuaa yhtäkkiä, että Ben Efrati oli valmistautunut etukäteen tämänpäiväiseen kohtaamiseen. Hän tiesi sisarensa tunteet Elihua kohtaan. Myös heidän sabbansa oli varautunut siihen. Elihu oli unohtanut sitoa muulinsa pihan aitaukseen. Se viihtyi kuitenkin vierailulla eikä poistunut paikalta kauemmaksi. Tuskin koskaan se on hyrissyt hyväksyntäänsä niin äännekkäästi kuin se teki Galilitille. Muuleilla on hyvä muisti. Se tunsi neitosen jo edellisestä tapaamisesta.

Kun Elihu ratsastaa oman Bukefaloksensa selässä kotiin, hänestä huokuu päättäväisyys. Sisäinen ilo on niin suurta, että hänen jalkansa eivät koske koko matkalla kertaakaan maahan. Se on kyllä osin muulin ansiota. Hevonenkin juoksee aina innokkaammin kotiansa kohden. Matkalla ei tarvitse pysähtyä edes Raakelin kukkulan juottopaikalle.

Misha huomaa heti isännässään tapahtuneen muutoksen. Aurinko alkaa jo laskeutua. Elihu ja pojat asettuvat iltapalalle. Sitten nuoret laulavat yllätäten *kool hatan ve-kool kallaa*, "Juudean vuorilla ja Jerusalemissa kuuluu riemun ääni, ilon ääni, sulhasen ja morsiamen ylistys!" He ovat arvanneet Elihun olemuksesta, että jotain ratkaisevaa on tapahtunut. Tämän jälkeen kukin heistä tulee talon isännän luo ja rutistaa tätä. Nyt ei Mishakaan enää virnuile. Onhan avioliitto vakava asia.

Nuorten vilpityn kiintymys Elihuun saa aikaan sen, että hän päättää itseksensä varjella visusti tätä yhteyttä. Mikäli hänestä riippuu, hän tahtoisii ottaa nuoret kokonaan apupojikseen. Sekä Misha että Naatan ovat menettäneet kaikki sukulaisensa. He tarvitsevat pysyvän leipäpuun ja jonkun, joka huolehtii heidän tulevaisuudestaan.

USKOVIENTEN PERHE KASVAA

Uutinen Beethemin gladiattorin kihlautumisesta leviää nopeasti koko Besetan kaupunginosaan ja myös roomalaisten tietoon. Eihun kaupalle tulee päivittäin ystäviä, joita hän ei ole nähnyt vuosikausiin. Läheisen varuskunnan sotilaatkin käyvät onnittelemassa nuorta sulhasta. Heti pääsiäisen jälkeen maassa asuvat lähtivät takaisin koteihinsa. Kauempaa tulleet jäivät Pyhään kaupunkiin koko sen seitsemän viikon ajaksi, jolloin odotetaan kaksipäiväistä suurta helluntaijuhlaa. Vuodessa on kolme tällaista kohokohtaa, jolloin ihmisten tulee tooran käskyn mukaisesti käydä temppelissä uhramassa: pääsiäinen, helluntai ja lehtimajanjuhla. Niitä kutsutaan maassa vanhastaan nimellä *shloshet ha-regalim* eli kolme jalkapatikkajuhlaa. Ihmiset tulevat silloin perhekunnittain eri puolilta maata ylös Jerusalemiin. Nämä pääjuhlat ovat samalla suuria sukujuhlia.

Nyt helluntaihin on enää vajaa kuukausi. Kaikki kaupungin majoituspaikat on tilattu etukäteen pyhiinvaeltajille. Myös Öljyvuori, Betania ja Beethagen seutu sekä Jerusalemin läntiset kukkulat ovat täynnä tilapäismajoja ja teltoja. Kaupunki kuhisee ihmisistä niin kuin muurahaispesä. Ensimmäiset uhraajat tahtovat antaa antinsa ennen suurinta ruuhkaa. Suuremmat perheet taluttavat edellään kukkaseppeleillä

ja koristeliinoilla kruunattuja härkiä ja vuohia. Nämä uhrieläimet saapuvat suuriin kruunajaisiinsa, joissa ne antavat henkensä perheen ja suvun puolesta. Joskus poikana Elihu hymyili näille eriskummallisille kulkueille. Nyt hänen mieleensä tulee Nasaretin mies, joka kantoi piikkiseppelettä omiin kruunajaisiinsa.

Elihu törmää joka päivä Hebronin tietä tuleviin juhla-vieraisiin, kun hän ratsastaa muulillaan kotikyläänsä. Hän on jakanut päivänsä niin, että joka toinen aamu ja joka toinen iltapäivä vie hänet Galilitin kotiin. Nuori kihlapari kiertää päivittäin käsi kädessä pitkiä kävelyretkiä. Elihu kokee olevansa morsiamensa rinnalla kuin suuri karhu. Hän ei tahdo rikkoa sydämen lumousta taitamattomalla käytöksellään. Misha on muistuttanut häntä mielijakeellaan: "Älkää herättäkö rakkautta ennen kuin se itse haluaa!" Tällaisena rakkaus on kauneinta. Se riittää nuorikoille. Lähestyvät-hän häätkin aikanaan.

Beetleheimin lähikukkuloilla kasvaa manteli- ja viikunapuita. Niiden kukinta on jo ohi. Puuseppänä Elihu on kiinnostunut erityisesti pinjapuista ja tammista. Joskus niiden oksistosta löytyy mutkikkaita haaroja, joista voi työstää erityistarpeita. Kylän laitamalla on myös saarnimetsikkö. Sen hieman kellertävä puuaines on kovaa ja silti joustavaa. Se sopii kirveenvarsiin ja jopa veneiden rakentamiseen. Saarnet voivat kasvaa hyvin korkeiksi. Noin joka seitsemäs vuosi on maassa rankka lumisade. Sen raskas kuorma kaataa näitä ylväitä puita. Niiden kantovesoista nousee kuitenkin aina nopeasti uusi puu. Galilit tietää kertoa, että saarnin hyytelömäistä mahlaa voi sekoittaa taatelimassaan. Näin siitä saadaan leivän särpimeksi hyvänmakuista tahnaa. Nyt saarnien oksisto lykkää esille vaatimattoman kellertävän kukintansa.

Korkean Veisun sanat ovat morsiusparille totta: "Metsäkyyhkysen ääni kuuluu maassamme, viikunapuu tekee keväthedelmää, viiniköynnökset ovat kukassa ja tuoksuvat." Elihu kertoo yksityiskohtaisesti, mitä kaikkea hän on saanut kokea elämänsä varrella. Hänelle on käynyt niin kuin Joosefin siunauksessa kerrotaan: "Jumalan siunaus oli Joosefin pään yllä ja hän sai siunauksia ylhäältä taivaasta ja alhaalta syvyyksistä. Herra siunasi häntä kalleimmalla kasteella, joka tulee taivaasta ja kalleimmalla siunauksella, joka tulee syvyydestä alhaalta". Orjana ollessa nämä jokaiselle juutalaiselle tutut tooran sanat antoivat hänelle lohtua.

Galilitkin kertoi kokeneensa varjelusta. Hän rukoili säännöllisesti, että hän kohtaisi kerran miehen, joka rakastaa eläimiä ja luonnon kauneutta. Hän oli nähnyt tällaista herkkyyttä edesmenneessä äidissään. Elihun puhe enkelin höyhenistä ja Feeniks-linnun sulista aukaisi hänen silmänsä. Elihun mielenhallinta roomalaisen sotilaan hyökätessä hänen kimppuunsa mursi lopullisesti Galilitin luontaisen torjuvan asenteen. Ben Efrati havaitsi sen heti. Ja Rebekka-sabtalta Galilit ei voi salata mitään. Isoäidit ovatkin tytärten parhaat opastajat sydänasioissa.

Kun nuoret palaavat eräänä päivänä retkeltään, yllättää sabta heidät. Hän sanoo: "Rakkaat lapset. Te olette jo tarpeeksi tutustuneet toisiinne. Aikuisen ihmisen ei ole hyvä pitkittää kihlausta. Olen päättänyt, että te saatte jo avioitua. Ben Efrati suunnittelee heluntaihäitä. Silloin täällä on jo muutoinkin vieraita." Sitten hän hymyilee viekkaasti: "Tehän voitte yhdistää hääjuhlanne. Näin minä olen päättänyt!"

Elihu ymmärtää yskän. Hän huokaa muka alistuvasti: "On se hyvä, että näin tärkeässä asiassa joku toinen tekee päätökset puolestamme. Onhan sabtal-

la toki suurempi elämänkokemus kuin meillä.” Myös Galilit on suostuvinaan vastahakoisesti. Tätä herkkää tutustumisaikaa on jatkettu jo pari viikkoa. Elihu on vallannut Galilitin sydämen. Sen näkee hänen sinisistä tähtisilmistään. Ben Efrati, joka seisoo lähellä, sanoo kuuluvasti: ”Aamen, aamen!” Harvoin aamen osuu sopivampaan paikkaan.

Vincentius Khrysos vietti ensimmäiset päivänsä Jerusalemin kirjastossa. Se sijaitsee sopivan lähellä hänen majapaikkaansa aivan temppelevuorelle johtavan sillan kainalossa. Hän ei tarvitse näin lyhyisiin matkoihin nuubialaisia kantajiaan. Kuitenkin Aleetinos seuraa häntä kaikkialle, ei vain henkivartijana vaan myös hyvänä keskustelijana. Kun Khrysos löytää pergamenteista jotakin koskettavaa, hän kysyy Aleetinosin mielipidettä asiasta.

Viisauden kirjan kreikkalainen nimi Sofia Salomonis herättää mieleen kysymyksiä, joihin Vincentius saa vastauksen kirjaston kreikkaa puhuvalta rabbilta. Kuka Salomon oli ja onko tämä kirjoitus tuon kunkin ajan ajalta. Rabbi selittää, että kysymys on vain sadan vuoden vanhasta aleksandrialaisesta kirjoituksesta. Toiseksi nousee ongelma, mitä viisaudella tarkoitetaan. Pergamentti sanoo kauniisti: *”Viisautta minä rakastan enemmän kuin terveyttä ja kauneutta, ja valitsin sen valkeudeksi, sillä valo, joka siitä lähtee, ei koskaan sammuu.”* Keskustelukumppaniksi tullut rabbi sanoi, että aleksandrialaisen oppineen Philon mukaan tämä tarkoittaa Messiasta. Messias on hänelle myös ylimmäinen pappi ja kansansa esirukoilija.

Salomonin Viisauden kaunein sanoma koskee ihmisystävällisyyttä. Sitähän kaikki filosofit korostavat. Khrysos lukee moneen kertaan: *”Sinä rakastat kaikkia ja kaikkia sinä armahdat. Sinä tuomitset meidät lempey-*

dellä ja hallitset meitä suurella sääliväisyydellä. Sinä olet opettanut kansallesi, että hurskaan tulee olla ihmisystävällinen. Tuomitessasi sinä annat tilaisuuden parannukseen. Sinä suot meille mahdollisuuden parannukseen, jos me syntiä teemme.” Juuri näitä asioita Gamaliel sanoi jo isoisänsä Hillelin opettaneen. Mutta mitä on synti ja mitä tuo parannus tarkoittaa? Siihen ei kreikkalainen filosofia anna vastausta. Ja miksi Viisauden kirja puhuu niin paljon Jumalasta?

Kun Misha tulee iltapäivällä kaupungin savenvalajien esimiehen luota tuoden kantamuksen Elihun tilaamia lasitettuja teekuppeja, hän poikkeaa tervehtimään Khrysosta hänen majataloonsa. Kokenut oppinut kysyy hienotunteisesti, mitä nuorelle miehelle on opetettu sanasta parannus. Suuret totuudet ovat usein perusteiltaan yksinkertaisia. Parhaat vastaukset niihin saa joskus oppilailtaan. Misha on pohtinut näitä asioita Naatanin kanssa.

Vastaus ongelmaan tulee kuin kaupan hyllyltä: ”Jeesus Nasarealainen ja Johannes Kastaja alkoivat toimintansa julistamalla, että tehkää parannus ja uskokaa evankeliumi. Oppihuoneella meille on sanottu, että parannus tarkoittaa paluuta takaisin Jumalan tykö niin kuin isän luo. Elihu on kertonut, että diasporan rabbit käyttävät siitä kreikan sanaa mielenmuutos, *metanoia*. Se on kait sitä, että katuu tekojansa ja korjaa tekemänsä vahingon. Jeesus opetti, että joka vihaa veljeänsä tai sanoo hänelle ’sinä turhanpäiväinen’, hänet pitäisi vetää siitä oikeuteen; ja joka sanoo ’sinä hullu’, ansaitsee helvetin tulen. Lähimmäistä ja jopa vihollistakin pitää rakastaa. Tässäkin asiassa olisi tehtävä parannus.”

”Mutta eihän kukaan siihen pysty. Ei tällaista ihmisystävällisyyttä ole kenelläkään”, huudahtaa Khrys-

os. ”Jos se voi tapahtua, minkä sanot, silloin Nasarealaisen opetus muuttaa koko maailman. Se muuttaa ihmisen, se muuttaa kaiken. Jeesuksen opetus on siis mielenmuutoksen filosofiaa? Mutta voiko se tapahtua itsekkäälle ihmiselle?”

”Kyllä Jeesus itse eli sen mukaan”, vastaa Misha. ”Jos Jumala antaa meille uuden sydämen ja uuden mielen, se on mahdollista. Mutta Jeesus opetti, että ihmisen pitää ikään kuin syntyä sisäisesti uudelleen. Minut Nasarealainen paransi kaatumataudista. Sen jälkeen kaikki on muuttunut. Ainakin sen olen vähitellen oppinut, että omin voimin ei voi paljoa tehdä.” Misha huomaa, että Aleetinos seuraa tarkkaavaisena hänen puhettaan. Khrysos on kierrellyt niin paljon eri puolilla Aasiaa, että hän hallitsee aramean kielen. Myös Aleetinos on sitä jo opiskellut. ”On vahinko, etten osaa vastata kaikkiin kysymyksiinne”, Misha pahoittelee.

Khrysos johdattelee taitavasti keskustelua. Misha kertoo, että Jeesuksella on paljon ihailijoita. He pelkäävät kuitenkin tunnustautua Nasarealaisen seuraajiksi, koska silloin heidät erotetaan synagogasta. Se voi tapahtua pariksi viikoksi tai kokonaan. Silloin ei kukaan saa edes puhua tai aterioida heidän kanssaan. He eivät voi myöskään saapua yhdessä perheittensä kanssa Jerusalemiin viettämään uhrijuhlien aterioita. Niin tehtiin jo nyt pääsiäisenä. Kun viikkojuhla helluntai alkaa, joutuvat tällaisen *nidui*-tuomion saaneet jäämään kotiinsa. Tästä syystä myös Jeesuksen omat opetuslapset kokoontuvat nyt salaa suljettujen ovien takana.

Lopulta Khrysos kysyy: ”Mitä ajattelet, kelpaavatko myös muukalaiset Jeesuksen seuraajiksi? Eiväthän he voi osallistua edes synagogan rukoushetkiin, elleivät he puhdistaudu *mikwe*-kasteessa. Onko

Nasarealainen puhunut näistä asioista?” Tähän kysymykseen Misha ei osaa vastata. Hän muistaa kuitenkin Jeesuksen sanoneen vuorella: ”Olkoon teidän puheenne ’on, on’ tai ’ei, ei’. Se mitä siihen lisätään, on pahasta.” Naatan muistuttaa aina Mishaa tästä sanasta, kun hän alkaa liioitella asioita. Kuullessaan tämän Khrysos hymyilee hyväksyvästi. Viisauden ensimmäinen askel onkin osata sanoa, että en tiedä.

Misha raahaa suurta säkkiä selässään yläkaupungin läpi. Siihen on lasitetut teemukit ladottu sisäkkäin. Hän joutuu varomaan, ettei vain törmäilisi ihmisiin. Paikoitellen kadut ovat täynnä outoihin asuihin puettuja muukalaisia. He puhuvat mitä kummallisimpia kieliä. Voisivatko nämä liittyä Jeesuksen seuralaisiin? Sehän Khrysosta askarrutti. Nyt on vielä pari viikkoa varsinaiseen viikkojuhlaan. Kuinkahan paha tungos silloin täällä on? Nasaretin Jeesus ei esiinny enää Salomonin pylväskäytävissä niin kuin Hän on ennen tehnyt. Kuka noille muukalaisille voisi nyt välittää Jeesuksen opetukset ihmisrakkaudesta? Tästä lähimmäisenrakkaudesta Khrysos oli Viisauden kirjasta lukenut.

Elihun kaupan vierassalissa on menossa täysi juhla. Kihlajaisiako täällä yhä vietetään? Galilit ja Rebekkasabta palvelevat vieraita. Ben Efrati istuu morsiamineen pöytäliinalla olevien tarjottimien vieressä. Kunniaaikalla on Baba Ben Buttan vaimo Shalhavit. Hän on palannut juuri erästä yläkaupungin palatsista. Ainakin kerran kuunkierron aikana on siellä eräänlainen naisten kilta. Silloin rabbi Baba jää kotiinsa ja vastaanottaa vaimonsa poissa ollessa Besetan arvohenkilöitä luoksensa. Naapurin emäntä hoitaa heidän tarjoilunsa.

Shalhavit on juuri kertomassa naisten piiristä, jos-

sa hän on vierailut. Kaupungeissa ja suuremmissa kylissä juutalaisilla on seitsemän hengen valittu ryhmä, joka toimii eräänlaisena johtoportaana. Se edustaa juutalaisia Rooman virkamiesten edessä. Näitä kutsutaan nimellä *shivaa tuv'ei ha-iir* eli "kaupungin seitsemän parasta". Jerusalemin ylhäisönaiset havaitsivat, että miehet eivät huomioineet heidän oikeuksiaan. Siksi he perustivat hiljaisuudessa naisten kilan nimellä *neshei ha-iir*, "kaupungin naiset". Siinä on mukana joku yläkaupungin asukkaista, papiston ja fariseusten edustajat sekä kahden rikkaimman perheen vaimot. Toinen näistä on *eshet Nakdimon*, Nikodeemuksen vaimo. Hänen miehensä Nikodeemus omistaa kaupungin suurimman viljavaraston. Lisäksi kiltaan kuuluu alakaupungin ammattikuntien edustaja ja rabiinien perheiden puolesta kaikkien kunnioittaman Baba Ben Buttan vaimo Shalhavit.

Hän kertoo juuri hämmennyksestä, joka on levinnyt Nasarealaisen vuoksi ympäri kaupunkia. Joku tiesi, että heidän salaiseen kokoukseensa tulee nykyään kymmenittäin uusia jäseniä. He väittävät, että Nasaretin mies olisi ilmestynyt heille kuolemansa jälkeen. Joku viittasi siihen, että vainaja kyllä kuulee ympärillä olevien puheet vielä kolmen päivän ajan. Mutta profeetta Elisan aikojen jälkeen ei ole enää tapahtunut, että joku heräisi kuolleista. Nyt naiset ovat huolissaan siitä, mitä roomalaiset tekevät, jos Nasarealaisen lahkoo jatkaa kansan villitsemistä.

Shalhavit esitti omasta puolestaan, että jos Jeesus Nasarealainen on Messias, tämä liike ei pääty tähän. Onhan Messiaalla kädessään ylösnousemuksen avaimet. Jesaja sanoo Siionin kalliista kulmakivestä, "joka uskoo, se ei hoppuile". Messiaasta tuokin jae rabiemme mukaan puhuu. Nyt ei pidä hätiköidä. Odotetaan rauhassa, miten asiat kehittyvät.

Oppineet laskevat leikkiä, että naisella ei ole viisautta muuta kuin värttinän ja lieden äärellä. Toisaalta irvaillaan, löytyykö mistään kaupungista seitsemää viisasta naista. Silti Jerusalemin naisten kilta on tehnyt paljon hyvää. Se osallistuu köyhien ja leskien avustamiseen. He valmistavat myös öljyä, joka estää ruoskitun haavojen tulehtumisen ja juomaa, joka turruttaa aistit. Sitä Sanhedrinin papisto käyttää ruoskarangaistuksien yhteydessä lievittämään tuomitun kipuja. Ainakin se jo hyväksytään yleisesti, että tässä naisten killassa on "kaupungin seitsemän parasta". Joku on vastannut arvostelijoille, että miehet ovat yleisesti niin tyhmiä, että naisista on helpompi löytää nuo viisaimmat.

Kihlajaisjuhlat ovat Elihun mielestä niin hauskat, että hän innostuu kertomaan omista kommelluksistaan. Hän lisää siihen havaintonsa, että miehen pituus lasketaan leuasta ylöspäin. Viisas mies meneekin aviosäätyyn vain siksi, että hän voi kotona kysellä, mitä asiat todella merkitsevät. Nainen näkee aina sen mikä on näkymätöntä. Siksi ei vaimoa pidä aliarvioida. Joskus maallikot ymmärtävät asiat paremmin kuin viisaat filosofit. Rabbien mukaan vannomisenakin voi perua, jos todistajaksi löytyy kaksi rabbia tai kolme idioottia. Heparan *hedioot* ja kreikan *idiottees* vastaavat maallikoita. Eivät he idiootteja aina ole. Siksi Galilitkin hyväksyi minut sulhaseksi. Ja luulen, että hän teki hyvän valinnan.

Shalhavit yhtyi leikinlaskuun. Hän kertoo, että Saarnaajan kirjan opetuksen mukaan "hauskuudeksi ateria laitetaan". Vaimoa pitää aina vähän piikitellä, muutoin hän ei pysy nuorekkaana. Vaimon tulee puolestaan lisätä ruokiinsa pippuria siksi, että mies pysyisi aterioidessaan hereillä. Ja ehkä myös muissakin tilanteissa, valistaa Rebekka-sabta. Tällaisia salaisia ohjeita

Galilit ja Elihu ovat saaneet koko juhla-ateriansa aikana. Lopulta Rebekka ryhtyy antamaan neuvoja lasten kasvattamisesta. Hän sanoo, että se on avioliiton vaikein asia. Vain naimattomat naiset arvelevat tietävänsä, miten se tulee tehdä. Elihu vastaa neuvoihin sanomalla: "Jos me saamme lapsia, minä en aio kasvattaa heitä. Yritän kasvaa itse heidän mukanaan."

Kun alkaa tuntua siltä, että kaikki avioliiton salat on jo puitu, Rebekka kopauttaa kolme kertaa lasitetun saviruukkunsa Shalhavitin juoma-astiaan. Sitten hän kutsuu virallisesti kaikki helluntain aattopäivänä pidettäviin kaksoishäihin. Perinteen mukaisesti ne pidetään morsiamen luona. Rabbin suorittama vihkiminen voidaan suorittaa synagogassa, tyttären kodissa tai avoimen taivaan alla. Hieman ylpeänä ja veitikka silmässä Rebekka sanoo, että Elihu on niin komea, että hän ei kuitenkaan mahtuisi sisätiloihin. Siksi vihkikatos *huppaa* pystytetään talon Jerusalemin puoleiselle rinteelle. Se on niin avara, että koko kylä ja kauempaa tulleet helluntaivieraat sopivat sinne. Beetlehem on ylpeä Ruutin pellostä. Sekin on siinä melkein vieressä.

Illan suussa isoäiti Rebekka, Ben Efrati, tämän morsian ja Galilit köröttävät hiljaa kohden Hebronin alatieta. Elihu pyytää Mishaa ja Naatania saattamaan Baba Ben Buttan vaimon kotiinsa Besetaan. Aamulla on noustava varhain. Silloin Elihu ja Misha lähtevät Kesareaan noutamaan sinne laivattuja tavaroita. Matka tulee kestämään kolmisen päivää. Misha ja Naatan kokevat olevansa Elihun luottomiehiä. Siksi he lähtevät mielellään saattamaan Shalhavit-vanhusta. "Nyt ette saa jäädä ihailemaan Besetan uudisrakennuksia ettekä laskemaan leikkiä Baba Ben Buttan kanssa", evästää Elihu lopuksi apulaisiaan.

EMMAUKSEN UUDET YSTÄVÄT

Elihu ja Misha heräävät jo auringon noustessa. Kukonlaulu viestii aina minne kulloinkin auringon ensi säteet yltävät. Viimeisenä aamuherätykseen yhtyvät Jerusalemin länsipuolen kanatarhojen valtiat. Tempelistä kuuluu lopulta vartijan huuto: "Aurinko on noussut jo Hebroniin!" Tuo Beethlehemin eteläpuolella oleva ikivanha kaupunki on rakennettu kukkulalle. Kun auringon valo kiilautuu Mooabin vuorten välistä Hebronin muureille, kaiuttavat vartijat aamuherätyksensä: "Aurinko on jo noussut!" Huuto kiirii kylästä kylään saavuttaen lopulta Jerusalemin. Siinä on jotain taianomaista. Tempeli on Öljyvuoren varjossa. Se kuulee miltei viimeisenä tämän viestin. Silloin työvuorossa olevat leeviläiset ilmoittavat pasuunalla päivän virallisesti alkaneen.

Raikas aamuilma miltei salpaa hengityksen. Elihu seisoo jälleen tapansa mukaan talon terassilla. Hänen vartalonsa huojuu hiljaa puolelta toiselle. Se on jännöstä lapsuudessa opituille synagogan rukousohjeille. Kaikkien luiden tulee ylistää Jumalaa. Hän on oppinut, että polvirukous merkitsee antautumista Jumalalle; maassa pitkällään makaaminen kuuluu vain niille, jotka ovat yhtä hurskaita kuin Joosua; mutta Jumalan edessä seisominen on vartiomiehen asento.

Jesajakin muistuttaa: "Sinun muureillesi Jerusalem, minä asetan vartijat... Kohottakaa lippu kansoille. Kuuluttakaa maan ääriin asti: Katso sinun pelastuksesi tulee!"

Aina kun Elihulla on edessä matka, hän toistaa hiljaa "tierukousta", *tefillat ha-derekh*. Kun pyhiinvaltajat lähtevät tuomaan lahjojaan Jerusalemiin, he vakuuttavat tavaransa. Se on joillekin hyvä liiketoimi. Lisäksi otetaan mukaan kaiken varalta turvasaattue. Mutta sekään ei takaa, että matkalainen varjeltuisi onnettomuuksilta. Siksi rabbit ovat laatineet kauniin pyynnön: "Olkoon pyhä tahtosi, Jumalamme ja Kuninkaamme, että pääsisimme rauhassa matkamme määränpäähän; varjele meidät vihollisilta ja ryjöväreiltä sekä vaarallisilta pedoilta; päästä meidät pelosta ja anna meille rauhallinen mielenlaatu. Sinä olet rukouksia kuuleva Jumala. Autuas se joka luottaa sinuun. Suo than, että **Mika-el** on oikealla puolellamme, **Gabriel** vasemmalla, edessämme **Uriel** ja takanamme **Rafael**; ja sydämissämme sinun hyvä läsnäolosi."

Joka aamu Elihu käy läpi edellisen päivän tapahtumia ja elämäänsä. Samalla hän muistelee pitkiä keskusteluita, joita hän on käynyt Vincentius Khrysoksen kanssa. Khrysos kohtasi matkoillaan usein juutalaisia johtomiehiä. Elihu puhui uskonsa perusteista aina ikään kuin sisältä käsin. Se viehätti Khrysosta. Erityisesti hän oli kiinnostunut rabbien rukouksista. Kerran hän ihmetteli synagogan tierukouksen sanoja enkeleistä. Miten tämä liittyy Elihun ajatteluun?

Elihu kertoi, että järkeisoppinut saddukealainen papisto ei usko enkeleihin. Synagogissa opetetaan, että enkeli-sana *mal'akh* merkitsee lähettilästä. Enkelit ovat Jumalan asialla. Taivaallisia salaisuuksia ei voi selittää sanoilla. Kuitenkin enkeleistä käytetyt eri ilmaukset viittaavat niiden saamiin tehtäviin. *Mii ka-El* on

otettu Miikan kirjasta. Siinä kysytään: "Kuka on niin kuin Jumala, joka antaa pahat teot anteeksi? Kaikki heidän syntinsä sinä heität meren syvyyteen." *Gavri-El* tarkoittaa sitä, että "Jumala on minut voittanut". *Uri-El* on sananmukaisesti käännettynä, "Jumala on valoni". *Rafa-El* merkitsee samaa kuin "Jumala paransi minut".

Tällaisia outoja sanoja on siellä täällä pyhissä kirjoituksissa. Toorassa puhutaan kerubeista ja serafeista. Edellinen tulee sanasta lähellä, *karoo* ja jälkimmäinen *serafim* viittaa tuleen. Jumalan lähestyy meitä. Sen Hän tekee joskus enkeleitten kautta. Toisaalta pyhä Jumala on kuin tulen liekki. Ei Häntä voi pelkillä sanoilla kuvata. Khrysos vaati aina tällaisen yksityiskohtaisen selostuksen Elihun ajatuksista.

Selittäessään oppia enkeleistä Elihu joutui kirjoittamaan nuo heprean sanat savitaululle. Hän kertoi Khrysokselle, että Jumala ilmestyi profetoille silloin kun Hän kutsui heitä palvelukseensa. Myös hyväsydämisistä ihmisistä sanotaan, että he ovat kuin Jumalan enkeleitä. Babyloniassa rabbit ovat kehittäneet enkeleille tarkan arvojärjestyksen. Tärkeintä on kuitenkin tietää, että henkivallat on jaettu kahteen ryhmään, väkivallan enkeleihin ja palveleviin taivaan voimiin. Jokainen hyvä teko synnyttää palvelevan enkelin ja jokainen paha teko luo vihollisenkelin. Viimeisellä tuomiolla ne tulevat joko puolustamaan tai syyttämään meitä.

Synagogan matkarukous pyytää vain, että ihminen säästyisi vaaroilta sekä ulkonaisesti että sisäisesti. Elihu on kokenut gladiaattorina merkillistä varjelua. Siksi hän uskoo suojelusenkeleihin. Ja siksi hän seisoo nytkin pitkän tovin ennen matkalle lähtöä hiljaisessa rukouksessa. Näin hän vapautuu tierukouksen mukaisesti pelosta ja saa rauhallisen mielenlaadun.

Aamutoimien jälkeen Elihu ja Misha lähtevät matkalle. Elihu ratsastaa edellä muulillansa. Misha vaihtaa aina ennen jyrkkää vastamäkeä aasinsa toiseen. Näin he etenevät reipasta vauhtia. Mozan laakson ris- teyksestä he kääntyvät vasemmalle kohden läheistä Emmauksen kylää. Yhtäkkiä heidät ympäröi rooma- laisten sotilaitten ryhmä. Ilmeisesti nämä pelkäävät, että paikallisilla kapinoitsijoilla on luvattomia suun- nitelmia. Elihu ei menetä mielenmalttiaan. Hän vas- taa heidän kysymyksiinsä huolitellulla latinallaan.

Kun hänen matkansa tarkoitusta epäillään, hän turvautuu kohteliaisuuteen. "Olen kiitollinen teille, että te valvotte matkailijoitten turvallisuutta. Rooman kansalaisena tiedän, että *pax romana*, roomalainen rauha vaatii erityistä tarkkaavaisuutta. Kun saavun Kesareaan, kerron sikäläisille teidän turvatoimenpi- teistänne." Viittaus Rooman kansalaisuuteen vaien- taa kuulustelijat.

Kun ystävykset ovat ohittaneet vartiopaikan, ker- too Elihu, että juuri näillä rinteillä hänen isänsä sai surmansa ja hänet vangittiin. Roomalaiset sotilaat vartioivat aina tätä Jerusalemin läntisten solien yhty- mäkohtaa.

Misha muistuttaa, että hän on luvannut vieraillla Simon Kloopaan luona Emmauksessa. Tämä kertoi yläsalissa, että hänen kotinsa on kahden tunnin kä- velymatkan päässä Jerusalemista. Siellä on hyvä py- sähtyä ja nauttia matkaeväitä. Aasitkin tarvitsevat jo juotavaa.

Elihu tietää, että Emmaukseen rakennetaan juuri viidennen legioonan varuslinnoitusta. Se on perustet- tu vastikään veteraanisotilaille. Osa heistä on avioitu- nut paikallisten asukkaiden kanssa. Emmauksen ym- päristö kukkuloineen on hyvin hedelmällistä. Nytkin vuorten rinteillä kasvaa hedelmäpuita ja tasaisem-

missa laaksokohdissa heilimöi vilja odottaen korjajiaan. Ylempänä rinteillä on viiniköynnöksiä, joiden lehtiversot puhkeavat juuri kukkaterttuihin. Kukkuloilla on hyvin hoidettuja oliivimetsiköitä. Kelpaa roomalaisten jäädä näihin maisemiin viettämään loppun elämäänsä.

Parin kyselyn jälkeen korkealta vuoren rinteeltä löytyy Kloopaan perheen talo. Valkeiden kalkkikivien saumaus on tehty tummalla laastilla niin kuin tuo *kohle* aina pitäisikin tehdä. Jerusalemin yläkaupungissa myydään ylhäisönaisille kauneudenhoitoon tarvittavia pieniä pensseleitä. Egyptissä sana *kohle* merkitsee siniväriä. Sillä naiset tummentavat silmiensä alustan. Näin niiden ilme suurenee ja syvenee. Myös Kleopatra kaunisteli tällä tavalla itseään. Elihu ja koko Lähi-itä tuntee Antoniuksen ja Egyptin kuningattaren Kleopatran romanttisen tarinan.

Kloopaan talosta aukeaa laaksojen välitse suora näkymä Välimerelle asti. Sen kapea kirkkaansininen viiva erottuu vuorten takaa. Simon on saanut vieraiseen Aleksanterin ja Rufuksen. Elihu muistaa nuoret yläsalin sapatti-illallisilta. Pohjois-Afrikan kuuluisasta Kyrenen kaupungista tulleet nuoret puhuvat jo sujuvasti arameaa. Juotettuaan muulin ja aasit Misha liittyy heidän joukkoonsa. Talon isäntä murtaa perinteisin sanoin leivän ja kiittää Jumalaa viljasta, jonka maa tuottaa. Näinä vehnän ensikorjuun päivinä noilla sanoilla tuntuu olevan syvempi merkitys.

Misha on kuullut Nasarealaisen ilmestyneen Kloopalle ylösousemuksen iltana. Nyt hän pyytää kertomaan siitä lähemmin. Tästä Simonin isä ilahtuu. Hän on pohtinut asiaa tuon tuostakin. "Tulimme paikani kanssa viikon ensimmäisenä päivänä illan suussa takaisin kotiimme. Olimme hyvin surullisia Jee-

sus Nasarealaisen kohtalosta. Meille oli kerrottu, että muutamat naiset olivat käyneet Hänen haudallaan ja nähneet siellä enkelinäyn. Heille oli sanottu, että Her-
ra on noussut ylös ja elää. Ajattelimme, että se on vain naisten puhetta. Eiväthän he kelpaa oikeudessakaan todistajiksi.

”Silloin meidän seuraamme liittyi mies, joka kysyi, miksi olemme niin murheellisia. Hän ihmetteli, että olimme ainoat kaupungissa, jotka eivät tiedä, mitä siellä on tapahtunut. Kerroimme hänelle, että olimme kyllä kuulleet naisten enkelinäystä. Kun opetuslapset tulivat paikalle, hauta oli tyhjä. Nasaretin rabbia he eivät nähneet. Kun mies tämän kuuli, hän nuhteli meitä epäuskostamme. Olimme hänen mielestään hitaita sydämeltämme käsittämään, mitä profeetat ovat kirjoittaneet Messiaasta. Poikani Simon on kyllä kuunnellut temppeelialueella Nasarealaisen puheita.”

Nyt Simon puuttuu puheeseen. ”Niin, tuo mies sanoi, että Messiaan piti ensin kärsiä ja mennä sitten kirkkauteensa. Ja hän alkoi puhua Mooseksesta ja kaikista profeetoista aivan samalla tavalla kuin Nasarealainen oli tehnyt. Se oli ainakin viiden virstan pituinen puhe. Keskustelimme Messiaan tehtävästä melkein nuo viisi sapatinmatkaa. Onneksi se oli alama-
keä emmekä lainkaan hengästyneet kävelystä. Oli vain niin ihmeen hyvä olo.”

Isä Kloopas jatkaa pojan kertomusta: ”Kun tulimme kyläämme, päivä oli jo kallistumassa iltaan. Aurinko punertui taivaanrannassa ja laskeutui nopeasti meren syliin. Pyysimme miestä jäämään yöksi luoksemme, sillä pimeässä on vaikea kulkea vuoritiellä. Näin saimme hänet vieraaksemme. Kun olimme sitten aterialla, vieraamme siunasi ja mursi leivän. Silloin hänen kätensä paljastuivat viitan alta. Miehen ranteissa oli tuoreet naulojen tekemät haavat. Silloin

silmämme avautuivat ja me tunsimme Hänet. Samalla Hän katosi keskeltämme.”

Simon, joka on kuunnellut yhdessä Aleksanterin ja Rufuksen kanssa Nasarealaisen puheita, selittää, että hänen olisi pitänyt tuntea Jeesus aivan heti. Mutta Mestari oli jotenkin hahmoltaan vieras. Hänellä oli valkeat, valkeat hiukset. Paikallinen rabbi on kertonut, että joskus ihminen saattaa suuren järkytyksen tai vaikean kärsimyksen vuoksi harmaantua yhdessä yössä. Tätä Simon on mietiskellyt. Jeesus oli kolmatta päivää tuonelan helmassa. Olisiko tämä muuttanut Hänen hahmonsensa? Vai onko niin, että ylösnousemusruumis kirkastuu niin, että ihmisen hahmokin jotenkin muuttuu. Isä Kloopas selittää poikansa ongelman yksinkertaisesti sillä, että Jeesus sokaisi heidän silmänsä. Suurin ihme oli siinä, että Hän katosi yhtäkkiä heidän näkyvistään.

Nyt Misha ryhtyy puheeseen. Taitavasti käsiään apuna käyttäen hän kertailee yläsalin kokousta, jolloin Jeesus ilmestyi tyhjästä ja katosi samalla tavalla. Elihu ja kaikki pojat olivat kyllä silloin paikalla. Mutta isä Kloopas tahtoo kuulla vielä samat asiat Mishan todistamana. Sanotaanhan toorassa, että kahden tai kolmen todistajan avulla kaikki asiat on vahvistettava.

Sitten Misha ymmärtää, että hän on napannut puheenvuoron muilta. Hän pelastaa tilanteen kysymällä: ”Oliko niin, että te palasitte pääsiäisiltana vielä myöhään takaisin Jerusalemiin?” Talon isäntä vastaa siihen: ”Meidän sydämemme syttyi sillä tavalla Jeesuksen puheista, että me nousimme heti pimeälle koptipolulle ja Jerusalemiin vievälle päätielle. Tahdoimme kertoa tuoreeltaan, mitä oli tapahtunut.

”Tulimme puoliyön kieppeillä yläsaliin. Tapasimme siellä vielä Simon Pietarin ja opetuslapset. Emme ehtineet päättää kertomustamme, kun Jeesus jälleen

ilmestyi keskellemme. Hän sanoi ensimmäiseksi tulla äänellään: 'Rauha teille!' Sitten Jeesus puhui jälleen Mooseksen ja profeettojen ennustuksista. Ja Hän avasi meidän sydämemme ymmärtämään kirjoitukset. Nyt ei tarvitse enää murehtia niin kuin teimme. Jeesus sanoi jälleen lopuksi, että Hänen seuraajiensa tulee pysyä Jerusalemissa, kunnes he saavat uuden voiman."

Emmauksen ystävien kohtaaminen vaikuttaa sillä tavoin Elihuun ja Mishaan, että he jatkavat matkaansa hiljaisina. Kumpikin miettii, mitä nämä asiat voisivat merkitä käytännössä. Synagogassakin kysytään aina kunkin oppituokion päätteeksi arameaksi: "Mitä tämä meille merkitsee? Mitä me tähän sanomme?" Nyt kaikki näkyy jotenkin selkiytyvän. Eivät puheet tähän mitään lisää. Rabbitkin opettavat: "Joka lisää sanoja, hän vähentää niitä; ja joka vähentää puheitaan, hän niitä lisää."

KOHTALOKAS OIKOTIE KESAREAAN

Kun Elihu ja Misha jatkavat matkaansa Emmauksesta, he poikkeavat vuoritietä vasemmalle kohden Nahal Shorekin laaksoa. Täällä "viheltävän virran" uomassa solisee pieni puro suoraan länteen. Elihu on valinnut usein tämän oikotien rannikolle. Sitä käyttävät Beetlehemmin paimenet, kun he vievät lampaanvuotia Joppen nahkureille. Se liittyy myöhemmin Merentiehen, josta haarautuvat yhteydet Jamniaan, Askeloniin ja Gazaan. Elihu on nähnyt matkoillaan, että kaupungit voivat raunioitua, mutta päätiet pysyvät ennallaan. Niinpä läntinen Merentie ja Suolameren itäinen Kuningantaantie kulkevat yhä muinaisia reittejä.

Kansaa varoitetaan käyttämästä sivuteitä, koska niiden turvallisuutta ei voi valvoa. Vaikka roomalaiset ovat joskus mielivaltaisia juutalaisia kohtaan, heidän vartiomajansa suojelevat matkajia ryöstöiltä. Kireästä verotuksesta ja yleisestä köyhyydestä johtuen nuoret miehet lyöttäytyvät usein yhteen ja anastavat kuljijoilta heidän omaisuutensa. Elihu ei heitä pelkää, koska useimmat saa rauhoitetuksi puhumalla.

Pitkin matkaa Elihu kertoo maassa tapahtuneesta kehityksestä. Kesareaan voisi päästä myös Jerusale-

min pohjoisportista kohden Ajalonin laaksoa. Kaikki yhteydet kulkevat sinne kuitenkin matkan puolessa välissä Antipatriksen kautta. Kuningas Herodes Suuri rakensi tämän kaupungin isänsä Antipaterin muistoksi. Roomalaiset tekivät sinne myöhemmin oman varuskeskuksensa, josta käsin saattoi hallita Lyddaa ja muita rannikon läheisiä kaupunkeja.

Elihu kertoo myös siitä, että Herodes rakennutti uudelleen Samarian pääkaupungin ja nimitti sen Sebastianiksi. Tämä oli keisari Augustuksen kreikkalainen nimi. Keisaria mielistelläkseen hän rakensi sinne myös Augustuksen temppelin. Herodes rakasti vapaamielistä elämäntapaa. Hän oli kokenut papiston puolelta ankaraa vastustusta. Siksi hän suunnitteli siirtyvänsä hallitsemaan maata Samariasta käsin. Siihen tuli yllättävä käänne. Nälänhätä ja kuivuus kohetasivat Juudeaa. Ajateltiin, että nyt Jumala rankaisee Herodesta hänen synneistään. Mutta kuningas teki parannuksen. Hän riisui palatseistaan kaiken kullan ja hopean. Niillä hän hankki viljaa Egyptistä ja pelasti kansan nälkäkuolemalta. Näin myös Jerusalemin asukkaat alkoivat jälleen kunnioittaa tuota vihattua kuningasta.

Kun tilanne rauhoittui, keskitti Herodes rakennushankkeensa Kesareaan. Tämä tapahtui 20 vuotta ennen Elihun syntymää. Yksistään Kesarean sataman rakentamiseen kului kaksitoista vuotta. Pahennusta aiheutti kuitenkin se, että puolikaaren muotoisen sataman lähelle nousi jälleen keisari Augustuksen palveluun pyhitetty valtaisa temppeli. Varsinaisten muurien ulkopuolelle Herodes rakennutti teatterin, hippodromin ja ratsastuskoulun. Oman palatsinsa hän pystytti hieman sisemmälle muurien suojaan. Näiden julkisten rakennusten pylväät pystytettiin ulkomailta tuotetusta kovasta kuultavan valkoisesta

marmorista. Herodeksen palatsia pitää päämajanaan nykyään Pontius Pilatus.

Elihu ja Misha ovat pääsemässä juuri Shorekin laakson loppupäähän, kun viiden hengen aseistettu ryhmä ilmestyy heidän eteensä kuin tyhjästä. Elihu käskyy heti Mishaa väistymään taakseen. Hän huomaa, että rauhanhäiritsijät ovat nuoria kokemattomia miehiä. Joukon johtaja asettuu suoraan Elihun muulin eteen. Hän sanoo: "Näimme teidät jo kaukaa. Te ette ole aseistautuneet. Ei yksi mies voi meitä vastustaa. Seuralaisestasi ei ole meille vaaraa." Samalla hän mitätöi Mishan merkityksen hänen ikänsä vuoksi.

"Kyllä meitä on kaksi", sanoo Elihu ja taputtaa samalla muuliaan. "Ei ole viisasta hankkia elantoon tällä tavalla. Murteesta päätellen te olette jostain lähikylästä. Tiedän, että työn hankkiminen voi olla hankalaa. Mutta nyt on juuri viljankorjuun aika. Mitä te haaskaatte täällä aikaanne?" Samalla Elihu huomioi sen, että yhdellä nuorista miehistä on pitkä pistokeihäs. Muut ovat varustautuneet omatekoisilla karahkoilla. Vain joukon johtajalla on kupeessaan miekka.

"Roomalaisten verotus on pakottanut meidät tähän. Lisäksi temppele ja synagoga riistävät meiltä lopun omaisuuden." Nuori mies sanoo tämän miltei anteeksi pyytäen. Sitten hän jatkaa: "On oma syyne, että teillä ei ole turvavartiota. Luovuttakaa vain sovinnolla kantamuksenne." Samalla mies paljastaa miekkansa.

Elihu tietää, että yhteenottoa ei voi enää välttää. Hän polkaisee terävästi muuliaan kylkiin ja hypähtää samalla sen selän taakse. Pered ponnahtaa eteenpäin. Muulin muhkuraiset polvinivelet osuvat miekkamiehen rintaan. Tämä kaatuu kuin salaman lyömänä se-

lälleen. Samalla keihäsmies pyrkii pistämään sivusta Elihua kylkeen. Hän on vain liian hidas. Elihu väistää ja tarttuu keihästä sen varteen. Se katkeaa nopeasta vääntöliikkeestä. Nuori mies menettää tasapainonsa ja horjahtaa Elihun lähelle. Elihu tempaa hyökkääjän kainaloonsa ja ottaa hänestä kuristusotteen. Sitten hän kysyy: "Tahdotteko vielä jatkaa neuvottelua? Jopa muulinikin voittaa teidät. Siksi sanoin, että meitä on kaksi."

Maassa makaava nuorten johtaja pitelee toisella kädellä murtuneita kylkiluitaan. Keihäsmies on tukahtua Elihun otteesta. Muut kolme seisovat hämmästyneinä sivulla. Lopulta miekkamies saa suustaan sanat: "Taidamme jo luovuttaa. Mitä te teette meille?" Solan suulla on roomalaisten vartiokoppi. Nuoret pelkävät, että heidät viedään sinne. Elihu kuitenkin vain hymyilee. "Eiköhän tämä ole teille opiksi. Ennemmin tai myöhemmin joku muu tekisi teille saman tempun. Nyt on juuri viljankorjuun aika. Menkää koteihinne ja auttakaa siellä perheitänne. Vain työ pelastaa meidät nälästä."

Kun Elihu istui muulinsa selässä viittaansa verhoutuneena, nuoret eivät tajunneet, että heitä vastaan tuli koulutettu voimamies. Samoilla rinteillä eleli aikanaan Simson. Elihu eroaa Simsonista vain siinä, että hänellä ei ole pitkiä hiuksia. Roomalainen siisti partakuosi korostaa hänen arvovaltaansa. Sitten Elihu yllättää nuoret. Hän poimii rahavyöstään suuren kultalantin. "Menkää ja vaihtakaa nämä pienempiin kolikoihin. Kun jaatte ne keskenämme, saatte kukin korvauksen vaivoistanne. Ja kivuista!" Viimeinen sana on osoitettu ryhmän johtajalle. Misha laskee mielessään, kuten nuoren kauppiaan tuleekin, että tuo keisarillinen kultaraha *aureus* vastaa 25 työläisen päiväpalkkaa. Harvoin hän on nähnyt yhtä hölmistyneitä ilmeitä kuin näillä nuorilla ryöväreillä.

Merentien risteyksessä ovat eläinten juottoaltaat. Niistä on tullut ihmisten ja eläinten kohtaamispaikka. Kameleilla on lähettyvillä oma suuri aitauksensa kiinnityspylväineen. Sen nurkassa on kevään ensimmäisten varsojen suoja. Aitauksen alaosa on avonainen, niin että naaraskamelit voivat siitä imettää omia varsojaan. Kaikki tyttökamelit ovat vuoden verran aivan valkoisia, poikapuoliset tummanharmaita. Misha tietää, että imettävää kamelia ei saa lähestyä edestä päin. Se suojautuu potkaisemalla etujaloillaan, aivan kuin Elihun muuli oli tehnyt. Uroskamelit ovat aina arvaamattomia ja vaarallisia vieraita kohtaan. Kun omat aasit juovat ja tekevät tuttavuutta juottoaltaalla, löytää Misha kulmauksen, mistä voi vaaratta seurata valkeita kamelineitoja.

Elihu vaihtaa sillä välin jonkun sanan vartioston johtajan kanssa. Tiellä on runsaasti pyhiinvaeltajia. He ovat tulleet etelän kaupungeista ja Aleksandriasta. Myöhemmin he kääntyvät Ajalonin laaksosta kohden Jerusalemia. Pitkin tätä muinaista Merentietä, jota suuret sotajoukot ovat tallanneet, on majataloja, jotka saavat elantonsa ohikulkevista karavaaneista ja matkalaisista.

Elihu kertoo Mishalle, että hänellä on vakituinen majoituspaikka Välimeren rannalla lähellä Kesarean satamapoukamaa. Sinne tulisi ehtiä ennen illan hämärtymistä. Aamulla pitää noutaa ajoissa tavarat, jotka ovat saapuneet Roomasta. Siksi hän hoputtaa muuliaan hieman nopeampaan tahtiin. Mishan aasit kipittävät perässä. Hän vaihtaa niitä aina määrääjoin. Näin ne eivät väsähdä ja matka sujuu nopeammin.

Paikoitellen avautuu vasemmalta kumpareiden takaa avoin ulappa, jolta rauhalliset laineet vyöryvät kohden rantaa. Elihu tuntuu laskeneen matkan pituuden oikein. Vaikka matkalla on viivytty Emma-

uksessa ja Nahal Shorekin risteyksessä, perille saavutaan juuri sopivasti. Merentakaiset ohuet harsopilvet saavat laskevan auringon punertumaan. Ne leimauttavat meren kauempana värillisiksi laikuiksi. Lähempänä aallot ovat synkeän harmaita. Kun rauhalliset mainingit vyöryvät kohden lahtea, ne muodostavat valkeita vaahtopäitä, jotka särkyvät kohdatessaan rannan. Vain virstan päässä ovat mahtavat satamarakennelmat. Niiden kärjessä loistaa valaistu majakka.

Elihun valitsema majapaikka on hiekkatöyrään reunalla. Laaja lahdenpoukama on sen edessä aivan kuin tarjottimella. Sen toisella puolella näkyvät jykevät varusmuurit. Niiden takana on pienempien laivojen avoimet laiturit. Sieltä johtaa portti varsinaiseen muureilla ympäröityyn sisäsatamaan. Osa pienistä kalastajaveneistä on vedetty etualan rantahietikolle. Kun Misha päätyy ihailemaan mahtavaa näkymää, tulee Elihu ja pyytää, että hän ottaisi huostaansa muulin ja aasit. Niille löytyy kiviaitauksen sisältä oma aitauksensa juottoastioineen. Elihu onnistuu saamaan läheltä siistit majoitustilat. Matka alkaa jo väsyttää. Niinpä ystävykset peseytyvät ja asettuvat yöpuulle. Tasaisen rytmikäs aaltojen loiske saattelee heidät uneen.

Elihu nousee ylös jo ennen aamunkoittoa. Hän kävelee lähellä olevan kiviaitauksen eteen. Tuttu kostea turpa toivottaa hänet tervetulleeksi. Elihu ei malta olla taputtamatta ja kiittämättä Pered-muuliaan edellisen päivän urotyöstä. Tuntuu kuin se lukisi hänen ajatuksensa. Taivas on vähitellen vaalentunut. Kohta auringon ensi säteet alkavat lämmittää viileää yöilmaa. Näitä aamun hiljaisia hetkiä Elihu aina ikävöi. Nyt hänet valtaa myös morsiamen kaipuu. On enää vain pari viikkoa päivään, jolloin hänen häitään vie-

tetään kotikylässä. Varmaan Kesarean torilta löytyy Galilitille jotain kaunista.

Mishakin vääntäytyy ulos. Hän tarkastaa ensimmäiseksi, onko aaseilla vielä apetta. Ne alkoivat jo uupua eilisestä pitkästä matkasta. Sitten Misha astelee töyrään reunalle. Elihu tulee hänen seurakseen. Hän kertoi jo matkalla kuningas Herodeksen rakentamasta Augustuksen temppelistä ja palatseista. Aivan lähellä muurien ulkopuolella on roomalaistyylinen puolikaaren muotoinen teatteri. Sen vierestä johtaa eteläinen portti sisälle kaupunkiin. Pieni juutalaisten kaupunginosa on vastapäätä kaupungin pohjoiskulmassa. Kaupungin läpi kulkee Herodeksen rakennuttama *akvedukti*. Tämä maaston korkeuseroja noudattava valtava siltakanava johtaa juomaveden Karmelin vuorelta tänne Kesareaan. Vastuu kaupungin turvallisuudesta on annettu Rooman kymmenenelle legioonalle.

Elihun tavaralähetykset tulevat aina kaupungin pääsatamaan. Kun aamuateria on nautittu majatalon avarassa salissa, ottaa Elihu kainaloonsa pari suurta säkkiä. Niihin kerätään satamasta pienemmät kauppatavarat. Suuremmat lähetetään erikseen Jerusalemiin. Sitten hän suuntaa yhdessä Mishan kanssa askeleensa kaupungin keskustorille ja sieltä Augustuksen temppelin ohi vasemmalle kohden pääsatamaa. Heidän eteensä aukeaa suuri suljettu satama-alue. On helppo ymmärtää sen rakentamiseen kuluneen kaksitoista vuotta. Käytännössä tämä satama oli Herodeksen ikkuna kreikkalais-roomalaiseen maailmaan, jota hän ihanoi.

Kesarean keinotekoinen satamarakennelma on 1500 jalkaa pitkä ja noin 900 leveä. Sen muureja ympäröivät säännöllisin välein vartiotornit. Muurien taustainen ja leveä rintavarustus on saatu aikaan siten,

että sitä tukee vahva pylväikkö. Niiden alla on pienet huoneet merimiehiä varten. Sataman sisään pääsee leveästä aukosta, jota suojelevat vahtitornit. Toisen ylin osa on varustettu majakaksi. Pimeinä iltoina ja öinä se estää purjehtijoita törmäämästä rannikon riuttoihin. Koko kaupungin viemäristö on jatkettu kauas merelle, niin että likavesi huuhtoutuu tuulten mukana pois sen läheltä. Runoilijat ovat kehuneet Napolin kaupunkia sanoen, että sen kauneuden nähtyään voi rauhassa kuolla. Roomasta tulleet merimiehet puhuvat samaan tapaan Kesarean satamasta. Tässä turvasatamassa voi purjehtija suojautua voimakkaimmiltakin talvimyrskyiltä.

Aikansa satamaa esiteltyään Elihu vie Mishan sen varastoalueelle. Siellä on oma osastonsa Roomasta tulleille tavaroille. Elihulle sen johtaja on ennestään tuttu. Elihu pyytää erottamaan mukana tuomiinsa säkkeihin pienemmät esineet. Ne haetaan täältä päätorilla tehtyjen ostosten jälkeen. Suuremmat rahittavarat on siirrettävä ensimmäiseen Jerusalemiin tavaroita kuljettavaan karavaaniin. Kuljetusmaksu annetaan heille perillä. Sitten kävelijät suuntaavat askeleensa läheiselle torille.

Vihannekset, kalat ja siipikarja myydään lähellä eteläporttia. Jauhot, mausteet, kankaat, nahkatyöt, erilaiset astiat ja koriste-esineet löytyvät kaupungin omalta keskustorilta. Se muistuttaa hieman Jerusalemin temppelin pakanain esipihaa. Toria ympäröi joka puolelta pylväsrivistö. Kesarean kautta maahan tulevat ja sieltä poistuvat vieraat arvostavat tätä myyntikeskusta. Hopea- ja kultaesineet myydään omassa kulmauksessaan.

Kun Elihu katselee kultaesineitä, hän on epä tietoinen, mitä hän antaisi morsiamelleen. Misha huomaa pienen kultamaljan, johon on kaiverrettu kauniisti

sana *le-shabat*, "sapattia varten". Puolisot voivat siunata yhteisen viinimaljan sapatti-iltana lepopäivän alkaessa. Mikä onkaan kauniimpaa kuin tuo hetki, jolloin työviikko on päättynyt ja sapatin henkäys täyttää huoneen. Perheen äiti sytyttää kynttilän. Isä vuorostaan siunaa tuoreen *hala*-leivän ripottaen sen päälle pikkuriikkisen suolaa. Sitten hän murtaa vaimolle ja lapsilleen siunatun leipäpalasen. Samoin hän siunaa sapattiviinin. Pienimmät lapset saavat vain maistaa yhteisestä viinimaljasta. Tällainen lämmin muisto tulee Elihun mieleen, kun hän kääntelee kultamaljaa kädessään. Mishan tarkka silmä löysi heti oikean ratkaisun Elihun lahjaongelmaan. Tätä Galilit tulee arvostamaan.

QUINTUS KORNELIUKSEN KOHTAAMINEN

Kun Elihu kääntyy, hän näkee lähellä tutun hahmon. "Sadanpäämies, centurio!" Miehen nimeä on toisteltu usein, kun opetuslapset ovat puhuneet ristiinnaulitsemisesta. "Quintus Kornelius!" Elihu muistaa, kuinka tämä teloitusr ryhmän komentaja tarkkaili häntä. Hän pysyi paikallaan loppuun asti. Juuri hänelle sadanpäämies tuntui sannonen: "Totisesti tämä ihminen oli vanhurskas mies ja Jumalan Poika!"

Kornelius tulee lähemmäksi. Elihu hymyilee hänelle kuin vanhalle ystävälle. Sitten hän tervehtii krekiksi: "Taidamme olla läheisiä ystäviä. Tapasimme viimeksi ikävissä olosuhteissa." Huolitellun sivistyskielen käyttö yllättää Korneliuksen. Elihun olemus tekee häneen jälleen myönteisen vaikutuksen. Hänellä on kyllä juutalainen vaatetus, mutta partakuosi kielii hänen toimineen roomalaisten parissa. Se viittaa siihen, että hän olisi saanut koulutuksensa kymnaasien voimailusaleissa. Sotilaan suorasukaisuudella centurio kysyy sitä, mikä ensimmäiseksi nousee mieleen: "Oletko sinä sen Nasarealaisen opetuslapsia?"

Jälleen hymy välähtää Elihun kasvoilla. Hän vastaa itselleenkin yllätykseksi: "En ollut silloin, kun

viimeksi tapasimme, mutta nyt jo olen. Onhan Rooman kansalaisilla lupa valita vakaumuksensa." Kornelius vaikenee hetkeksi. Sitten hänkin jo hymyilee. Avoimuus haastaa avoimuuteen. Hän sanoo: "Olen katunut syvästi, että jouduimme ristiinnaulitsemaan nasarealaisen rabbin. Kadun sitä syvästi!" Sitten sadanpäämies viittaa takanaan olevaan pylväskäytävään. Siellä on kulmaus, jossa tarjotaan toriasiakkaille teetä ja leivonnaisia. "Ehkä kunnioitetulla kansalaisella on aikaa nauttia aamutee kanssani. Voitte ottaa mukaan myös palvelijanne."

Kumpikin keskustelijoista tietää, että varsinaisen aamuteen aika on jo ohi. Varmaan mielessä on jotain syvempää. Kultamaljan myyjä käärii kalliin ostoksen pehmeään pellavaliinaan ja vastaanottaa siitä sovitun hinnan. Sitten kolmikko istuu läheisen käytävän viileille kivipenkeille. "Tahtoisin todella kysyä, mitä Nasarealaisen opetuslapsille on ristiinnaulitsemisen jälkeen tapahtunut. Sotilaana olen tottunut kaikkeen. Mutta epäoikeudenmukaisuus jää aina vaivaamaan mieltä. Se on myös vastoin Rooman lakeja. Untakaan en ole saanut viime viikkoina."

Elihu huomaa, että centurion kasvoilla on ikään kuin harmaa harso. Mies tuntuu valvoneen. Siitä kielivät tummat silmänalukset. Tokko ruokakaan on hänelle maistunut. Hänen katseensa on vilpítőn. Siksi Elihu päättää jatkaa estotonta puhettaan. "En minäkään ole nähnyt koko valtakunnassa nuoren rabbin kaltaista miestä. Välttelin pari viikkoa kohtaamasta Nasarealaisen ystäviä. Oma apulaiseni ja ystäväni Misha kuunteli Jeesuksen opetuksia jo aikaisemmin." Samalla Elihu viittaa nuoreen seuralaiseensa.

"Minulla on Jerusalemissa kauppa lähellä Hippikus-tornia. Se on Struenus-portin vieressä aivan julhisen teloituspaihan lähellä. Kuulin asiakkailta kau-

pungilla kiertävästä huhusta, että Jeesus yhä eläisi. Lopulta osallistuin yläkaupungissa opetuslasten soppa-illalliselle. Illan päättyessä Nasarealainen ilmestyi ja puhui meille. Misha oli tuonut minut tähän kokoukseen. Sitten Jeesus katosi odottamatta silmistämme samalla tavalla kuin Hän oli ilmestynyt. Koko opetuslapsijoukko itki. Niin tein minäkin. Kyllä Jeesus elää.”

Kornelius pudistaa päätänsä. ”Onko se mahdollista? Vanha kokenut ystäväni Longinus pisti häntä keihäällä sydämeen. Hän on ammattimies. Paikalla olevat rabbitkin todistivat virallisesti, että Nasarealainen on surmattu.” Elihu ymmärtää centurion epäilyksen. Vierellä kuunteleva Misha arvaa, kenestä miehet puhuvat. Hän nyökkäilee vierellä ja vakuuttaa lopuksi, *huu hai, huu akhen hai*, hän elää, kyllä hän elää! Tämän verran jokainen sotilaskin ymmärtää maan kieltä.

Sitten Kornelius kysyy Elihulta: ”Tiedätkö, että papisto on päättänyt tukahduttaa Nasarealaisen lähkon? Meiltä on pyydetty lisää miesvoimaa helluntain juhlahyviksi. Joudun olemaan heidän komentajansa. Toivoisin, että emme tapaa silloin toisiamme vastakaisilla puolilla.” Samalla centurio hymyilee merkittävästi viitaten sormellaan Elihun hartioihin. ”Se ei olisi meillekään terveydeksi. Lex Juliana vaatii ranskaisemaan niitä, jotka julistautuvat kuninkaaksi.”

Elihu näkee asiakseen vastata centurion vihjaukseen. ”Kyllä Jeesuksen ristin ylle kiinnitettyssä syytekirjelmässä luki, että Hän on juutalaisten kuningas. Kaikki tietävät, että jokainen, joka tekee itsensä kuninkaaksi, asettuu keisaria vastaan. Mutta Jeesus opetti, että Hänen kuninkuutensa ei ole tästä maailmasta. Jumalan valtakunta on sisäisesti meissä. Toivon, että kunnioitettu Quintus Kornelius ymmärtää tämän.” Sitten Elihu siemaisee viimeisen tilkkasen

teemukistaan. Kumarrettuaan kohteliaasti hän palaa torimyyjien luo.

Elihu on sopinut tulevansa tullihuoneelle heti tehtyään toriostokset. Hän valitsee vielä kummallekin kaksoishäiden morsiamelle suuren kuvioidun pella-valiinan. Sen jälkeen kaksikko kääntyy sataman tullihuoneelle. Eri hallintoalueiden rajoilla ja satamissa on tulliasemia, joissa peritään Rooman provinseille määrätty tullitulot. Rikkaat maanomistajat ja kauppiat ovat vuokranneet nämä oikeudet itselleen. Samalla he erottavat runsaat välityskorvaukset palveluksistaan. Kansa kutsuu näitä publikaaneja verenimijöiksi ja riistäjiksi. Elihun tuntema tullipäällikkö on oikeudenmukainen päätöksissään. Siksi hän on saanut pitää virka-asemansa.

Pienemmät tavarat, kuten erityismausteet, voiteet ja hajusteet on kääritty odotettaessa pellavapehmusteisiin. Toiseen säkkiin on koottu poranteriä, talttoja ja ruokailuvälineitä. Aurojen kärjet, sahat ja kirveet on koottu tullikamarin nurkkaan kuparilevyjen ja rautaharkkojen kanssa. Ne tuodaan erikseen Jerusalemiin. Lopulta Elihun käteen luovutetaan sinetöity pergamenttikirje. Sen on lähettänyt roomalainen tunnettu arvoesineitä ja matkavakuutuksia välittävä kauppias Elimelekh.

Elihu ja Misha ovat ratsastaneet jo kauas Kesarean kaupungista. Silloin tällöin avautuu hiekkasärkkien lomasta näkymä siniselle Välimerelle. Lähellä rannikkoa purjehtii etelästä käsin purjealuksia. Ne matkaavat joko Kesareaan tai Tyyroon ja Siidoniin asti. Satamasta noudetut säkit on jaettu toisen aasin kantokoreihin. Peredille riittää, että se kantaa oman isäntänsä. Elihu on päättänyt, että kotimatka suoritetaan kahdessa päivässä, koska loppumatkan nousu vuoril-

le on muutoinkin raskas. Yöpymispaikaksi Elihu on valinnut Antipatriksen kauniin laakson. Käytännössä kaikki Jerusalemiin tai sieltä pois tapahtuva liikenne pysähtyy tuossa runsasvetisessä keitaassa. Sieltä Jarkonin joki kiemurtelee merta kohden.

Antipatriksen solasta on tullut tärkeä liikekeskus. Se on täynnä pyhiinvaeltajia houkuttelevia ostoska- toksia. Kukin majoituspaikka on ympäröity omalla aitauksellaan. Siten eivät kamelit ja kuormajuhdat pääse karkuteille. Elihu valitsee pienen vaatimatto- man majapaikan aivan Jarkonin rannalta. Monet ou- dot pikkulinnut pesivät veden ylle kurottautuneissa puissa. Elihu kertoo, että maassa on yli sata erilais- ta pikkulintua. Skorpionejakin on kymmentä eri lajia. Niiden pistokset eivät ole aikuiselle ihmiselle vält- tämättä kuolettavia. Pienille lapsille ne voivat olla kohtalokkaita. Läheisestä puistikosta kuuluu iloinen jokailtainen piipitys ja viserrys. Vesilinnut, kurjet ja haikarat lepuuttavat yöksi siipiään vastapäisillä ni- tyillä. Näin keväisin ne ovat muuttomatalla pohjoi- seen.

Iltatoimien jälkeen Elihu istahtaa majatalon pihaan jätetylle kivelle. Se on mustaa marmoria ja juuri so- pivan korkea isolle miehelle. Vierellä on samasta pyl- väästä lohjennut matalampi rauniokivi, jolle Misha asettuu. Elihu ottaa pienestä kantokorista esille kirje- pergamentin. Hän avaa sen sinettivahan ja alkaa lu- kea:

"Kunnioitettu Elihu Ben-Ehud. Minulle on annettu jo kauan sitten Khrysoksen ja sinun liikeasioittesi hoito tääl- lä Roomassa. Meillä on säännöllinen kirjekyyhky-yhteys Damaskoon ja Antiokiaan. Sain juuri merkillisen kirjeen rabbi Naatan Ben Abigail Ben Zakunilta. Onko hän esse- alaisen ystäväni Abigail Ben Zakunin poika? Hän kertoo

pergamentissaan: Messias on tullut. Hänet ristiinnaulittiin. Mutta Hän nousi kuolleista kirjoitusten mukaan. Hänen nimensä on Messias Nasarealainen, Juutalaisten Kuningas. Tunnetaanko tämä rabbi Jerusalemissa? Tahtoisin kuulla enemmän siitä, mihin rabbi Naatan Ben Abigail kirjeessään viittaa. Korvaan mahdollisen vaivannäköne. Ystäväsi, kansalainen Aharon Ben Elimelekh."

Kun Misha kuulee kirjeen sisällön, hän kihertää naurua. "Tunnetko rabbi Naatan Ben Abigailin? Hän on kuuluisa oppinut. Jo Roomassakin hänestä puhutaan. Pitäisikö kysyä Jerusalemin rabbinaatilta, missä tällainen Naatan asuu?" Vasta nyt Elihu tajuaa, että kysymys on Naatan Ben Joonasta, Naatan Kyyhkyspojasta. Misha tietää, että Naatan on lähettänyt essealaisen erakon kirjekyyhkysset Roomaan. Mutta kuka saattoi arvata, että ne olisivat tulleet perille merien taa?

Elihu panee nyt koko asian leikiksi. "Vai on meillä sellainen suuruus kodissamme! Pitäisikö pojalle hankkia hurskaan rabbin asusteet? Ainakin kullattu *talliit* meidän olisi pitänyt tuoda Kesareasta. Kylläpä sattui hyvin! Ehkä rabbi Naatan voi vihkiä minut helluntaina. Kun tulemme Jerusalemiin, hän saa ylimääräisen taatelikakun. Ja hänen arvoisaa aasiansa me alamme kutsua kunnianimellä Azlan Ben Abigail, Laiskuri Abigailin poika."

Majatalon muurin viereen on rakennettu vieraita varten kivinen nuotion alusta. Lähellä sitä on valmiina pilkottuja pinjamännyn ja öljypuun oksia. Elihu ja Misha latovat puut tulisijalle. Pian siinä räiskyvät liekit. Elihu selittää apulaiselleen iltataivasta vasten piirtyvän Antipatriksen linnoituksen merkitystä. Siellä on myös vankila, jota käytetään kapinallisten siirtämisessä Kesareaan. Ylempänä rinteillä on ylellisiä pa-

latseja. Alemmissa rakennuksissa yöpyvät ulkomaiset vieraat. Yksinkertaisimmat kivimajat ovat tässä lähempänä Jarkonin jokiuomaa. Helluntain kreikkalainen nimi *pentteekostee* merkitsee viidettäkymmenttä päivää. Tuo seitsemän viikon aika on laskettu pääsiäisestä. Nyt tähän viikkojuhlaan on vielä pari viikkoa. Siksi koko roomalaisten valvoma majoitusalue kuhisee Jerusalemiin saapuvia vieraita. Heillä on erilaiset asut ja kukin puhuu omaa murrettaan.

Misha on katsellut ihmetellen oudon näköisiä pyhiinvaeltajia. Joidenkin kieli korisee kummallisesti kurkussa. Elihu selittää, että he ovat Galliasta ja Germaniasta. Vincentius Khrysos ymmärtää heidän kielitään. Syyrian Apameasta kotoisin oleva stoalainen filosofi Poseidonios, josta Khrysos usein luennoi, väitti noin sata vuotta aikaisemmin, että luonto muokkaa ihmisen kehitystä. Pohjoisilla heimoilla on yleensä vankka rakenne, vaaleampi iho, syvä ääni ja punertavat hiukset. He ovat hyvin vereviä ulkonäöltään. He ovat kuitenkin älyttömiä henkisiltä kyvyiltään. He eivät piittaa hengestään. Siksi he ovat rohkeita taistelijoita. He pitävät käristetystä ihrasta ja juovat sen kanssa maitoa ja ohraiviinaa.

Etelän ihmiset ovat pienikokoisempia. Heillä on ruskea iho, kiharat hiukset, tummat silmät ja laihat jalat. Vaikka he ovat heikkorakenteisempia, he ovat lahjakkaita ja kekseliäitä. Taisteluissa viisaus voittaa aina raajan voiman.

Poseidonios purjehti myös Hispaniasta kauas länteen. Hän väitti merimiesten kertoneen, että auringonlaskun takana on suuri maa, jonka ihmiset ovat punaihoisia. Idän ihmiset ovat yleensä keltaisia ja etelän mustia. Punavärinsä meren takana asuvat ihmiset ovat saaneet laskevasta auringosta. Mustat nuubialaiset ovat paahtuneet tummiksi. Lisäksi Po-

seidonios puhui siitä, että tähdet ohjaavat ihmisiä. Cicero ja Pompeius olivat Poseidoniuksen oppilaita. (Kun asuimme pitkään Rhodoksella, saimme nähdä siellä talon, jossa tuo kuuluisa stoalainen filosofi aikanaan asui.)

Nuotion hiillos alkaa jo sammua Elihun kertoillessa erilaisista ihmisistä, jotka hän on matkoillaan nähnyt. Misha pitää Elihun verkkaisesta tavasta puhua kokemuksistaan. Juudean kasvattina hän käyttää huoliteltua hepreaa. Samalla Misha yrittää painaa mieleensä, miten kukin sana eroaa arameasta. Kun synagogassa pyydetään lukemaan toora, silloin heprean oikeasta lukutavasta on hyötyä. Oppineet rabbit osaavat tämän taidon.

Ilta alkaa tummentua jo yöksi. Ympäriltä kuuluva melu on laantunut. Seuraavana aamuna on aikainen lähtö. Siksi Misha tarkistaa vielä, onko muulilla ja aaseilla tarpeeksi apetta. Kulunut päivä on ollut täynnä elämyksiä. Varsinkin centurio Korneliuksen tapaaminen pyörii yhä mielessä. Elihu kertoi sadanpäämiehelle, että he ovat Jeesuksen seuraajia. Se lähentää myös isännän ja palvelijan keskinäistä suhdetta. Oikeastaan veljiähän he nyt ovat. Huoneensa ja ruokansakin he jakavat tasapuolisesti. Elihu käytti hänestä sanoja apulainen ja ystävä.

BETANIAN KYYHKYSLAKAT

Paluu viikkojuhlan ruuhkauttamaa roomalaista tietä Jerusalemiin sujuu kommelluksitta. On siinä sen laitamilla kyllä kameleja, muuleja ja aaseja. Onneksi matka Pyhään kaupunkiin tapahtuu kyläkunnittain monia eri teitä. Galileasta tulevat suosivat Samarian pääkaupungin Sebastianin kautta kulkevaa reittiä. Varsinkin uhrieläinten kuljetaminen hedelmällisten laaksojen kautta on sitä tietä käyttäen helpompaa. Syyriasta tulevat matkustajat käyttävät Jordanvirran juoksua seuraavaa tietä Jerikoon ja Jerusalemiin. Ihmisillä on sanaton sopimus, että näitä kulkueita ei saa häiritä. Ne tuovat myös ympäristön asukkaille lisätuloja.

Elihu viettää pari seuraavaa päivää Beetlehemissä morsiamensa luona. Mishan valitsema kultainen sappimalja ja morsianten saamat kuvioidut pellavaliiinat löysivät tiensä sydämiin. Ben Efratin isoäitikin sai oman hopeisen maljansa. Siihen oli kaiverrettu hepreaksi *le-sabta ha-jekaraa*, rakkaalle isoäidille. Nuorten naapurustossa asuvat puusepät olivat jo tuoneet lainaksi Ben Efratin verstaan varastoon pinon matalia istuimia. Ne on tarkoitus nostaa kodin Jerusalemin puoleiselle rinteelle. Myös vihkikatoksen *huppaan* tukirakenteet odottavat niiden vierellä pystyttämistään. Sen kulmiin ja katokseen liitettävät valkeat liinakan-kaat on tilattu kylän synagogasta.

Kotiin tulijat kiusoittelevat pari päivää nuorta rabbi Naatan Ben Abigailia. Sitten Elihu muistuttaa, että kirjeeseen on heti vastattava. Muutoin se jää kokonaan tekemättä. Onhan Naatanilla nyt hyvät kirjoitusvälineet. Elihu lupaa vielä tarkastaa sen kielellisen asun. Eihän sovi, että rabbi tekee kirjoitusvirheitä. Niinpä viesti on valmis parin päivän tuherruksen jälkeen. Naatan valitsee siihen ohuimman ja pehmeimmän pergamenttinsa.

”Naatan Ben Abigail, rabbi Abigail Ben-Zakunin oppilas, kunnioitetulle kauppias Aharon Ben Elimelekhille. Rauha teille, Roomassa asuville valitun kansan jäsenille! Kiitän Jumalaa, että saatoin täyttää essealaiselle opastajaleni rabbi Ben Zakunille hänen viimeisen toivomuksensa. Kirjekyyhkysään hän kutsui nimellä oof ha-hol eli Feenikslintu. Kansamme perinteen mukaan ne viittaavat ylösnousemukseen. Rabbi Ben-Zakun pyysi, että lähettäisin Rooman kyyhkyslakasta tuodut linnut teille, kun käy ilmi, että Messias on jo tullut. Kirjoitin, että Nasaretin Messias Jeesus ristiinnaulittiin. Hän on ilmestynyt meille seuraajilleen ylösnousemuksensa jälkeen. Rabbi Ben Zakun uskoi, että Messias joutuu kärsimään sovittaakseen meidän syntimme. Siitä puhuvat Jesajan kirja ja psalmit. Lähetän tämän lyhyen viestin Betaniasta, jonka kyyhkyslakassa on Roomasta tuotu lintupari. Kirjoitan näistä asioista pian lähemmin. Jerusalemin uskova seurakunta tervehtii Rooman synagogia. Jumalan armo olkoon teidän kanssanne. Naatan Ben Abigail.”

Kun Naatan on saanut valmiiksi kirjeensä luonnoksen, Elihu korjaa sen pienet virheet. Hän sanoo vakavasti: ”Kyllä sinä olisit voinut kirjoittaa kirjeen alle: Rabbi Naatan. Meille sinä olet rabbi. Olet jo koonnut Johannes Markukselta kymmeniä Jeesuksen sanoja ja opetuksia. Voisit lähettää ne ensi kirjeessäsi Rooman synagogille. Heti viikkojuhlan jälkeen Kesareasta läh-

tee laiva Roomaan. Minulla on henkilökohtaista asiaa Aharon Elimelekhille. Liitän mukaan myös oman kirjeeni." Naatan kyhää lyhyestä viestistään Elihun korjausehdotusten jälkeen vielä toisenkin kopion. Kyyhkyspareista kumpikin saa oman kirjelähetyksensä. Näin niiden perilletulo varmistetaan.

Iltapäivän koittaessa Naatan, Azlan, Elihu ja Pered suuntaavat kulkunsa Kidronin purolle ja sieltä suoraan ylös Öljyvuoren eteläkärkeen. Betanian pienet kivitalot on rakennettu sen korkeimmalle kukkulalle. Sieltä on valtava näkymä Tempelivuorelle. Kylän takaa aukeaa Juudean erämaa vuorineen ja laaksoineen. Varsinainen liikenne Jerikoon kulkee muutama virstan päässä pohjoisempana. Koska kylän takainen maisema on karu, sinne on asettunut köyhä kansa. Siitä kylän nimikin, *Beit oni* eli "köyhyyden talo", on saanut syntynsä. Kauempana sen takana on pieniä huteria hökkeleitä. Niihin Jerusalemin asukkaat ovat lähettäneet pitaliin sairastuneita sukulaisiaan. Sinne viedään säännöllisesti ruokaa ja avustusta. Suurin osa Betanian kyläläisistä on essealaisia ja heidän jälkeläisiään. Toinen suurempi essealaisten yhdyskunta, jonka Elihu hyvin tuntee, on kasvanut Jerusalemin yläkaupungin eteläsiipeen.

Betanian rinteellä on yksinäinen muurien ympäröimä talo. Sen pihapiirissä on suljettuja kyyhkyslakkoja. Linnut ovat pariuuskollisia. Siksi nämä Aleksandriasta, Siidonista, Rhodokselta, Ateenasta ja Roomasta lähetetyt kyyhkysparit on sijoitettu kaksittain omiin lakkoihinsa. Ne välittävät kiireellisiä sanomia kotikaupunkeihinsa. Talo on erillään muista rakennuksista ja tarpeeksi kaukana Jerusalemin melusta. Näin kirjekyyhkysparit eivät häiriinny ja hämmenny. Niiden ruokintakin on vaatimatonta. Tällä tavoin

ne eivät unohda kotilakkaansa. Aharon Elimelekhin kyyhkystarha on Rooman kaupungin ulkopuolella Tiber-joen rannalla.

Elihu ja Naatan seuraavat ihailien, miten taitavasti ohuet pergamentit sidotaan Roomasta lähetettyjen kirjekyyhkysten toiseen jalkaan. Sitten mies päästää molemmat yhtä aikaa käsistään. Ne saavat heti ilmaa alleen Hinnomin ja Kidronin laaksoista puhaltavan tuulen ansiosta. Ensin ne kiertävät yhdessä kehää ikään kuin empien, mihin suuntaan olisi lennettävä. Sitten ne tekevät päätöksensä ja kääntyvät kohti läntisiä vuoria. Miten mahtava koti-ikävä niillä onkaan ollut, kun ne suuntaavat lentonsa heti kohti syntymämaataan.

Elihu tietää, että Betaniassa on paljon Jeesus Nasarealaisen ystäviä. Naatan ehdottaa, että he vierailisivat vielä Simon Pitalisen luona. Tämä asuu kylän itäreunalla. Kun he ratsastavat ylemmäs kylään, he näkevät muurien yli, että miltei jokaisessa talossa on puhdistuskasteita varten pieni *mikwe*. Sadeaikana kaikki yläpuolelta virtaava vesi johdetaan talojen alla oleviin kaivoihin. Sieltä puhdistusvesi nostetaan mikwe-altaisiin. Lähellä pitalihökkeleitä asuvilla kyläläisillä ja essealaisilla ei ole lupaa tulla temppelin kylpylöihin. He saattaisivat tartuttaa sairauden kaupunkilaisiin. Jos vastaan tulee pitalinen, hänen tulee huutaa ääneen, että hän on saastainen. Terve ihminen ei saa tulla edes saman puun varjoon heidän kanssaan. Ja heidän ohittamisensa pitää tapahtua tuulen yläpuolelta.

Naatan kertoo, että Jeesuksen opetuslapset majoituivat ennen pääsiäistä tänne Betaniaan. Juhlaa varten he kylpivät etukäteen talojen kastealtaissa. Kun Mestari rupesi yllättäen pesemään seuraajiensa jalkoja, esteli Pietari Häntä. Sehän kuuluu talon halvim-

mille naispalvelijoille. Silloin Jeesus sanoi: "Te olette jo puhtaat; ei tarvita muuta kuin että jalat pestään matkan pölystä. Ellen minä sinua Pietari pese, sinulla ei ole osuutta minun kanssani." Johannes selitti Jeesuksen tehneen niin antaen esimerkin omilleen. Suurin heistä on se, joka palvelee.

Naatan kertoo myös Martasta ja Mariasta. Vähän ennen pääsiäistä heidän veljensä Lasarus sairastui vakavasti. Jeesus oleili tuolloin Jordanin virran itäpuolella lähellä toista Betania-nimistä kylää. Siellä Johannes Kastaja oli aikanaan kastanut ihmisiä parannuksen kasteella. Ehkä Jeesus tahtoi muistella noita kolmen vuoden takaisia asioita. Hänelle lähetettiin pikaisesti sana Lasaruksen kuumetaudista.

Nyt Elihu puuttuu vuorostaan puheeseen: "Tuo Bataneaksi kutsuttu alue on kuuluisaa taitavista jousimiehistä ja arabialaisista hevosistaan. Nyt näitä itäisen rajan suojajoukkoja johtaa Jakimos Zamariksen poika. Itäisen Betanian nimi tulee sanoista *beet onijaa* eli laivojen lastauspaikka. Siellä lastataan lauttoja eri puolille Suolamerta. Kuinka Jeesus ehti noin kaukaa ystäväperheensä avuksi?"

Naatan muistelee hetken, mitä hänelle on kerrottu. Sitten hän jatkaa: "Kyllä Jeesus lähti heti liikkeelle. Mutta Hän viivytteli matkan varrella vielä pari päivää. Opetuslapset varoittivat Häntä menemästä Jerusalemiin, koska Hänet oli tahdottu siellä jo edellisellä kerralla kivittää. Kun Jeesus teki päätöksensä, sanoi Tuomas Hänelle: 'Menkäämme mekin sinne kuollaksemme hänen kanssaan'. Lähellä Betaniaa Martta tuli opetuslapsia vastaan ja kertoi, että Lasarus on jo kuollut. Hän sanoi kuitenkin, että jos sinä olisit ollut täällä, ei veljeni olisi menehtynyt. Silti minä tiedän, että Jumala antaa sinulle kaiken, mitä pyydät. Lasarus oli ollut jo neljä päivää haudassa.

”Sitten tapahtui jotain kummallista. Koko Jerusalemin siitä puhuu. Vaikka Betania on saastainen kylä, tulevat fariseuksetkin nykyään sinne kuulustelemaan Lasarususta ja katsomaan häntä. Kun Jeesus vietiin Lasaruksen haudalle, Hän itki. Sitten Hän pyysi vierittämään kiven haudan suulta ja huusi suurella äänellä: ’Lasarus, tule ulos!’ Lasarus nousi portaita ylös käärinliinaan sidottuna ja hikiliina pään ympärillä. Jeesus käski vapauttaa hänet siteistä ja päästää kotiinsa. Koko pääsiäisen ajan hänestä puhuttiin kaikkialla.”

Ratsastettuaan Betanian kukkulan yli sen itäiselle rinteelle Naatan löytää tutun Simon Pitalisen talon. Mies on koko kylän kunnioittama. Pari vuotta sitten Jeesus paransi hänet pitalista. Nyt hänen kotinsa on usein Nasarealaisen seuraajien kokoontumispaikkana. Elihu ihmettelee, että talo on miltei tyhjillään. Vain sen isäntä istuu yksikseen kotinsa verannalla. Betania on läheisen pitalikylän vuoksi paikka, jonne ei juutalainen juurikaan astu jalallaan. Pian kuitenkin hulmauttaa puutarhan portista innostunut miesten joukko. Vaatteista päätellen osa heistä on essealaisia ja osa tavallisia maatyöläisiä. Naatan huomaa heti, että he kuuluvat Jeesuksen seuraajiin. Joukossa on myös Johannes, Johannes Markus, Tuomas ja Andreas. He keskustelevat kiihkeästi Jeesuksen ilmestymisestä.

Naatan ja Elihu ovat heille tuttuja. Niinpä nämä saavat kuulla tuoreet uutiset. Ylähuoneessa oli päätetty, että Jeesuksen opetuslapset ja yläkaupungin essealaiset Jeesuksen seuraajat tulisivat Betanian ystävien kanssa Öljymäelle. Sen eteläkärjessä olevan luolan edessä he voivat kokoontua kenenkään häiritsemättä. Kun he seisoivat ja rukoilivat, ilmestyi Jeesus yhtäkkiä heidän keskelleen.

Johannes Markus selittää innostuneena: ”Kysyim-

me Jeesukselta, perustaako Hän pian valtakuntansa maan päälle. Hän vastasi, että ei meidän tarvitse tietää kaikkia Jumalan suunnitelmia. Meidän tulee vain odottaa lupauksen täyttymistä. Kun Pyhä Henki tulee meihin, me saamme voiman julistaa evankeliumia koko Juudeassa ja aina maan ääriin saakka. Kun Hän oli tämän puhunut, Hän nousi kaikkien nähden ylös pilviin. Jotkut näkivät samalla myös enkelinäyn. Nyt me olemme keskustelleet siitä, pitääkö meidän pysyä vielä kauankin Jerusalemissa.”

Andreas kertoo laskeneensa, että nyt on jo neljäskymmenes päivä pääsiäisestä. ”Tuo luku viittaa odotamiseen. Nooa odotti 40 päivää, kunnes hän lähetti kyyhkysen etsimään kuivaa maata. Israelin kansa sai vaeltaa 40 vuotta erämaassa. Vasta sitten he pääsivät luvattuun maahan. Opetuslapset tiesivät Jeesuksen paastonneen 40 päivää ennen julkista toimintaansa. Mooseskin oli 40 päivää Siinain vuorella ennen kuin hän sai liiton sanat. Tästä me keskustelimme. Jeesus sanoi jälleen, että Hän on kyllä valmis siunaamaan meitä, mutta me emme kykene vielä vastaanottamaan Hänen voimaansa.”

Elihu ihmettelee opetuslasten vilkasta keskustelua. Kukin heistä huomaa aina uuden yksityiskohdan päivän tapahtumista. Johannes on parhaiten selvillä rabbin salaisista opetuksista. Hän kertoo Viisaukirjan sanasta, joka kertoo, että Jumala on järjestänyt kaikki mitan, luvun ja painon mukaan. Siksi numeroillakin on salattu merkityksensä. Kun lisäksi laskee sanojen heprean kirjainten yhteisarvon, niitäkin voi verrata keskenään. Johannekselle on selitetty, että käsitteillä *Mashiih ja Nahash*, Messias ja käärme, on sama yhteisarvo 358. Tämä merkitsee rabbeille sitä, että Messias on polkeva rikki käärmeen pään. Myös luku neljäkymmentä kuuluu näihin salattuihin asioihin.

Jeesus Nasarealainen vieraili mielellään essealais-ten asuttamassa Betanian kylässä. Vaikka sen asukkaat ovat köyhiä, he pitävät huolta lähellä olevista pitalisista. Essealaisilla on sääntö, että he antavat kaksi päiväpalkkaa kuussa köyhien ja sairaiden avustamiseksi. Siitä on tullut säännöllinen tapa. Tehokkainta onkin aina tukea lähimpiä sairauden vammoittamia pitalisia ja heidän perheitään. Käytännössä kaikki laupeudentyö maassa perustuu muutoinkin vapaaehtoisuuteen. Ulkomailta muuttaa Jerusalemiin vanhuksia, jotka toivovat saavansa kuolla Pyhässä kaupungissa. Synagoga kerää heitä varten kymmenyksiä. Lisäksi hurskaat uskovat uhraavat vapaaehtoisiin hyviin töihin viidenneksen tuloistaan.

Tämän kaiken Elihu tuntee. Aina ennen sapatin alkua annetaan paikallisille köyhille viikon elantoon riittävä rahasumma; ulkomaiset vieraat saavat vain päivän tarpeet. Silti pitalisten auttaminen on hurskaitten mielestä niin inhottavaa, ettei siihen pidä ryhtyä. Hehän kärsivät omista synneistään. Rabbit selittävät, että pitali ja muut ihosairaudet johtuvat panettelusta ja juoruilusta. Saihan Mooseksen sisar Mirjamkin pitalin, kun hän parjasi Moosesta hänen etiopialaisen vaimonsa Tsiporan vuoksi. Elihulle on selitetty, että tämä Mooseksen hänelle antama lempinimi, "lintunen", johtui siitä, että tuo tummaihoisen vaimo oli hänelle hyvin rakas.

Elihu muistaa saaneensa kielteisen kuvan essealaisista nuoruutensa päivinä. Suurin osa heistä oli vihamielisiä temppelin papistoa kohtaan. He puhuivat siitä, että pian alkaa pimeyden ja valkeuden lasten sota. Heidän messiaansa kukistaa voimatoimin kaikki vastustajansa. He sanoivat, että lähimmäistä tulee rakastaa ja vihollista vihata. Nämä Betanian essealaiset ovat toisenlaisia. Johtuisiko se siitä, että he ovat

kuulleet kylässään nasarealaisen rabbin puheita. Jeesus opetti, että vihollista tulee rakastaa ja että pitää rukoilla niiden puolesta, jotka meitä vainoavat. Elihu muistaa myös, kuinka Jeesus itse rukoili ristillä: "Isä, anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä, mitä he tekevät!"

Kun Elihu ja Naatan palaavat kotiinsa, Naatan ratsastaa etummaisena. Hän tuntee paremmin Betaniaan johtavan jyrkän polun. Roomaan lähetetyt kyyhkysset lepuuttavat varmaan jo siipiään jollakin pienellä Välimeren saarella. Aharon Ben Elimelekh saa niiden viestin Tiber-joen rannalle ehkä jo huomenna. Naatan on kerännyt Jeesuksen puheista monta pergamenttia. Johannes Markus antoi niitä taas hänelle. Moni muukin on ryhtynyt kokoamaan Jeesuksen sanoja. Ne liittyvät eri juhliin ja paikkoihin. Se helpottaa niiden muistamista. Elihu päättää nyt, että hän korvaa Naatanille hänen vaivansa. Pojan isoäiti on seurannut naapurin kreikatarta Gennesaretin järven toiselle puolelle Hippokseen hoitaakseen tämän taloutta. Siksi nuorukaisen olisi jo itsenäistyttävä. Niinpä Elihu pyytää kotimatalla häntä pysyväksi apulaisekseen.

BEETLEHEMIN KAKSOISHÄÄT

Kirkaat kevätpäivät jatkuvat edelleen. Kevään viimeinen sade *malkosh* on jo ohi. Tuota hiljaista sateen vihmontaa kutsutaan siunauksen sateeksi. Se kasvattaa viljan tähkät lihaviksi ja takaa runsaan sadon. Nyt on korjuuaika parhaimmillaan. Maatalojen isännät kiittävät Jumalaa perinteisin siunauksen sanoin. Siinä puhutaan leivästä, joka on maan antia. Elihu on sopinut Ben Efratin kanssa, että he tapaavat morsiamensa vasta vihki-*huppaan* alla. Joskus aiemmin saattoi käydä niin, että vanhemmat sopivat keskenään naimakaupan ja sen mukana annettavat myötäjäiset. Silloin vihittävät tutustuivat ensimmäistä kertaa toisiinsa vasta omissa häissään.

Nyt on vielä yli viikko aikaa häihin. Elihu on ostanut kevättalvella kenellekään siitä kertomatta kylän läheisen saarnimetsikön luota vastikään rakennetun pienen kivitalon. Se on kupolikattoinen ja huolella rakennettu. Muuan Elihun lapsuudenystävä on kunnostanut sen uudelleen omistajan mittoihin sopivaksi. Siitä tulee nuorelle parille mainio ensikoti. Kuitenkin se on varustettava vielä huonekaluilla, matoilla ja keittiöastiasolla. Ei edes herkkävaistoinen Misha ole osannut arvata isäntänsä toimia.

Kyprolaiset aasit ja Naatanin oma Azlan, jota on ruvettu kutsumaan lisänimellä Azlan Ben Abigail, ovat saaneet viettää rauhallisia välipäiviä. Aineas Aleetinos on kyllä käynyt tarkastamassa miltei päivittäin, mitä hänen kuormajuhdilleen ja nuorille ystäville kuuluu. Silloin Naatan kokee olevansa oikeassa elementissään. Hän kertoo kaikki ne Jeesuksen opetukset, mitä hän on onnistunut siihen mennessä keräämään pergamenttiinsa. Kun Aleetinos palaa Khrysoksen luo, hän välittää vuorostaan tälle kuulemansa asiat.

Misha on hyvin kiinnostunut Elihun silkkiliinoista. Kun hän huomaa isäntänsä järjestelevän niitä, hän tahtoo kuulla lähemmin niiden valmistuksesta. Elihu kertoo, että jo tavallinen silkkiliina on melko kallis. Mutta paksumpi *xiang*-kirjontaa ja lintukuvioita sisältävä vaate vastaa kahden orjan hintaa. Kerrotaan, että keisarinna Si Ling Shi ei osannut ensin erotella silkkikirihmoja niiden kotelosta. Mutta sitten hän joi eräänä päivänä teetä puutarhassaan. Silloin puusta putosi hänen kuumaan kuppiinsa valkoinen silkkiperhosen kotelo. Lämmin vesi liuotti irti sen silkkisäikeet. Silkkiperhosen toukat voivat olla kämmenen leveyden mittaisia. Silloin niiden kotelot kasvavat linnun munan kokoisiksi. Kun löytää silkkiseitin loppupään, siitä voi kerätä jopa yli tuhat jalkaa pitkän ohuen rihman. Niistä kehrätään viisirihmaista lankaa. Se on hyvin kestävä. Siksi siitä voi tehdä korukirjontaa.

Elihulla on sisähuoneessa suuri punottu kori, jota hän ei ole aiemmin avannut Mishan nähtäväksi. Sieltä hän ottaa esiin pari suurta silkkiliinaa. Niissä on kauniita herkkiä kukka- ja lintukuvioita. On siinä ruusua, orkideoita ja lootuskukkaa. Toisessa on perhosia, fasaaneja ja haikaroita. Sen keskellä on punakirjava feeniks-lintu. Mishan uteliaisuus herää. "Sinä et sittenkään keksinyt omasta päästäsi puhua tästä

ylösousemusta kuvaavasta linnusta!” ”Niin, vain ne enkelten siivet keksin omasta päästäni”, vastaa Elihu. ”Tuo feeniks-lintu on ollut aina Kiinan keisarinnan oma suosikki. Kaukoidässä puhutaan kaikkien näiden koristekuvioiden merkityksestä.”

”Mutta mainitaanhan silkki myös Raamatussa”, keskeyttää Misha innostuneena. Elihulle Mishan nostattama aihe on hyvin läheinen. Hän tuntuu tietävän kaiken, mitä silkistä rikkaissa piireissä puhutaan. ”Silkki on rikkauden merkki. Rooman keisari puukeutuu joskus silkkitoogaan. Silkki on hyvin kevyttä. Kylmällä ilmalla se lämmittää ja lämpimällä se viilentää. Siitä syystä hovin naiset kopeilevat silkkivaatteissa. Silkistä on tehty kauniita rakkausrunoja. Profeetta Hesekiel asui lähellä silkkiteitä. Siksi hän kirjoittaa sanat, joita joskus lainaan asiakkailleni: ’Sinut koristettiin kullalla ja hopealla; sinun pukusi oli hienoa pellavaa, silkkiä ja kirjailtua vaatetta. Sinä sait syödä lestyjä jauhoja, hunajaa ja oliiveja. Sinusta tuli ylenmääräisen kaunis, ja sinä olisit kelvannut jopa kuninkaille.’” Näissä sanoissa on jo häiden tunnelmaa.

Kun Elihu lankeaa runolliseksi, alkaa Misha aina kiusoitella häntä. ”Kun katselen näitä sinun kätkettyjä aarteitasi, tunnen niissä kukkien tuoksun ja kuulen lintujen laulun. Etkö sinä voisi viedä tuon taideliinan morsiamellesi? Hänhän on sinun kuningattaresi ja enkelisi. Mikään ei ole liian kallista hänelle.” Misha olisi vielä jatkanut runollista puhettaan, mutta hän tietää omat rajansa. Siksi hän lisää asiallisesti: ”Tarkoitan todella sitä, että Galilit ansaitsee tuollaisen feeniks-liinan. Puhuuhan se myös ylösousemuksesta.”

Elihu miettii hetken. Juutalaiset ovat hyvin arkoja kuvaamaan ihmistä. Toora kieltää sen. Mutta näissä liinoissa on vain lintuja ja kukkia. Taustalla on kauniita maisemia koristepuineen. Harsomaiset pilvet

kehystävät sanomattoman värikästä korukudonnaista. Kalliimpiin liinoihin kätkeytyy vuosien työ. Idässä kerrotaan, että silkkitaiteilijat ovat luoneet eri kasvilajeista yli seitsemänkymmentä värisävyä. Kuuluisimmat koruompeleet ovat miesten käsialaa.

Mishan ehdotuksessa voi olla itua. Ehkä hän ei no-laa Galilitia sillä, että tämä saa kotiinsa Kaukoidän kauneimman käsityön. Ja samalla se tulee julistamaan heidän kodissaan sanomaa ylösnousemuksen toivosta. Kyllä Misha on jälleen oikeassa, vaikka hän onkin aikamoinen kiusanhenki.

Seuraava viikko kuluu kuin linnun siivillä. Elihulla on omat häävalmistelunsa, joista hän ei puhele. Sen hän kuitenkin kertoo Mishalle, että myös Khrysos ja Aleetinos on kutsuttu häihin. Samoin hän on pyytänyt kutsuvieraiksi Baba Ben Buttan ja hänen Shalhavit-vaimonsa. Häätkä alkavat puolelta päivin. Mishan tehtävä on ohjata kutsuvieraat Beetlehemiin. Morsiamien sukulaiset hoitavat ruokatarjoilun.

Helluntain aattopäivän aamuna taivas on jälleen kirkkaan sininen. Joskus itäisistä erämaista puhaltava tuuli tuo mukanaan ohutta hiekkapölyä. Se haittaa hengitystä. Varsinkin vanhimmille häävieraille se olisi rasittavaa. Elihu kampa lyhyiksi leikatut hiuksensa, trimmaa partansa ja sipaisee siihen hyväntuoksuista hajustetta. Sitten hän ottaa mukaan parhaan juhla-asunsa. Sen hän pukee ylleen vasta saavuttuaan hääpaikalle.

Myös morsiamet tekevät omat salaiset valmistuksensa, joista miehille ei kerrota. Kun he sonnustautuvat valkeisiin vaatteisiin ja kokeilevat silkkihuntujaan, he purskahtavat välillä tyttömäiseen nauruun. Olihan vaatetusalan asiantuntija Elihu valinnut heille

nuo liinaset. Ilma on täynnä jännitystä ja odotusta. Talon Jerusalemin puoleisella rinteellä seisoo vihkikatos *huppaa*. Sen kulmiin on kiinnitetty punaisia ruusuja. Niitä pidetään kansan kesken rakkauden symbolina. Kun on kysymys kaksoishäistä, huppaa on pystytetty tavallista leveämmäksi. Se on myös joka puolelta avoin. Näin kaikki voivat nähdä vihittävät.

Huppaa viittaa aina Aabrahamin vieraanvaraisuuteen. Hänen telttansa oli avoin neljään ilmansuuntaan. Näin kaikki olivat tervetulleita hänen kotiinsa. Häävieraat ovat kerääntyneet jo vihkipaikalle. Sen toisella sivustalla on viisihenkinen Jerusalemin yläkaupungin essealaisten muusikkojen ryhmä. Rabbikin odottaa paikalla sukien hermostuneena kireään palmikoitua pitkää partaansa.

Kun häätalon pihalla olevan aurinkokellon varjo osoittaa puolta päivää, saavat soittajat merkin häiden alkamiseen. Niin alkaa kaikille tuttu häälaulu: "Kuulukoon Juudean vuorilla ja Jerusalemissa riemun ääni, ilon ääni, sulhasen ja morsiamen ylistys; iloitkaamme yhdessä heidän kanssaan." Pian koko hääväki yhtyy säveleen. Häätalosta astelevat samalla juhlallisesti Ben Efrati ja Elihu. Vaimoväki huokailee, että onpa meillä komeita miehiä. Heidän perässään saapuvat hunnutetut morsiamet. Vihittävät asettuvat lopuksi pareittain huppaan katoksen alle.

Sitten tapahtuu merkillinen asia, jonka alkuperästä oppineet kiistelevät. Kumpikin morsian kiertää seitsemän kertaa oman sulhasensa ympäri. Se tapahtuu hieman veikistellen. Jotkut selittävät seitsenluvun johtuvan siitä, että maailma on luotu seitsemässä päivässä. Nyt morsian ikään kuin kietoo sulhasensa täydellisesti paulaansa. Sanotaanhan Jeremian kirjas- sa, että "nainen miestä piirittää".

Sitten on kylän rabbin vuoro. Hän resitoi tottuneesti pitkän aramealaisen rukouksen. Nuorempana se oli paljon lyhyempi. Vanhempana hän osoittaa sillä ammattitaitonsa. Nyt hän laajentaa vapaasti sen sanontoja: *”Ole ylistetty sinä, Jumalamme ja Kuninkaamme, joka olet luonut ihmisen kuvaksesi ja kaltaiseksesi. Ole ylistetty Siion lapsistasi. Iloitkoot sinun ystäväsi sinusta niin kuin Eedenin puutarhassa iloittiin; iloitse morsian ja sulhanen. Teidät on Jumala luonut avuksi toisillenne. Sulhanen iloitkoon morsiamestaan ja morsian kiittäkään sulhasestaan. Rakastakoon sulhanen vaimoansa niin kuin Iisak rakasti Rebekkaa ja Boos Ruutia. Kasvakoon vilja Ruutin pelloilla. Kelpo vaimon kuka löytää, sellaisen arvo on helmiä paljon kalliimpi. Herra voidelkoon sinun pääsi iiloilyllä ja olkoon maljasi ylitsevuotavainen.”*

Rabbin ääni on sopivasti liikuttunut. Se ei johdu yksistään vanhuudesta. Sitten hän antaa pienen merkin sulhasille. Nämä nostavat hunnun etuosan morsianten kasvoilta. Näin tehdään, ettei kävisi niin kuin Jaakobille, joka avasi kasvoja peittävän liinan vasta päästyään häätaloon. Sen takana olivatkin Leean hailakat silmät Raakelin sijaan. Tämä *bedikin* eli ”kasvojen paljastaminen” varmistaa, että morsiamet eivät ole vaihtuneet. Elihun eteen aukeavat Galilitin kyyneliset siniset silmät. Sitten rabbi lausuu juhlallisesti: *”Ole siunattu sinä Jumalamme, joka olet luonut viinipuun annin.”* Samalla hän nostaa korkealle kaksi lasista viinimaljaa, joista vihkiparit nauttivat siunattun viinin.

Tämän jälkeen kumpikin malja kiedotaan valkeaan liinaseen ja annetaan sulhasille. He laskevat maljat eteensä ja polkaisevat ne säpäleiksi. Kun Jumala loi maailman, Hän hajotti luomistekonsa sirpaleiksi. Jokainen niistä heijastaa Jumalan kunniaa. Samalla tavalla Jumalan teot näkyvät kaikissa ihmiskohtalois-

sa. Tämä tapa kuvaa myös sitä, että näin murskataan pahan valta. Huppaan ympäriltä kuuluu heti äänekäitä huutoja: *mazal toov, mazal toov*, hyvää onnea teille, hyvää onnea!

Hääseremonia ei lopu tähän. Sulhaset poimivat viittansa kätkestä kultaiset sormukset. Niissä ei saa olla jalokiviä, koska niiden muoto puhuu yksinkertaisuudessaan vain kahden ihmisen yhdistymisestä ajassa ja iäisydessä. Tätä hetkeä ovat kaikki odottaneet jännityksellä. Sormukset siirtyvät morsianten käteen. Nyt nuorikot saavat suudella toisiaan. Rabbi on opastanut, että häveliäisyssyistä suudelma saa kestää vain niin pitkään kuin sulhanen kykenee pidättämään henkeään. Taitavat Ben Efrati ja Elihu tässä leikillään kilpaillakin. Sen Elihu kyllä selvästi voittaa. Onhan hän sitä jo hieman harjoitellut. Vihkitoimitus päättyy rabbin resitoimaan Aaronin siunaukseen: "Herra siunatkoon sinua ja varjelkoon sinua!" Elihulle tämä Jumalan varjelus on ollut aina ensisijaisen tärkeä. Nyt täyttyy omakohtaisesti myös Hänen hyvyytensä.

Kaiken päätteeksi leeviläisten musiikkiryhmä laulaa moniäänisesti Bileamin siunauksen sanoja: "*Kuinka ihanat ovat sinun majasi, Jaakob, sinun asuinsijasi Israel. Niin kuin purolaaksot, niin kuin puutarhat virtain varrella, niin kuin aloepuut, Herran istuttamat, niin kuin seetripuut vesien vierillä, niin Herra sinua siunatkoon.*" Kaunis sävel herkistää kaikki kuulijat. Lähellä heilimöivät Ruutin viljapellot. Pieni puro polveilee sen lävitse. Kaiken takaa siintävät sinipunervat Mooabin vuoret.

Kun varsinainen häätöimitus on päättynyt, asettuvat morsiusparit huppaan eteen vihkiyleisön ihailtaviksi. Synagogan suntio *shamash* on saanut seurakunnan

sihteerinä kunniatehtävän lukea *ketubaan* eli virallisen arameankielisen aviosopimuksen. Se alkaa sanoilla: "Vakuutamme täten, että tänään *sivan*-kuun viidentenä päivänä vuonna 3790 on Galilit Ben Efrati ja Elihu Ben Ehud pyhitetty Mooseksen lain ja säädösten mukaisesti avioliittoon." Sen jälkeen mainitaan miehen velvollisuudet huolehtia vaimon vaatetuksesta, ruuasta, asunnosta ja yhteisestä avioelämästä. Mies sitoutuu takaamaan myös mahdollisen avioeron sattuessa vaimonsa elannon. Koska sitoumus pätee myös maallisen oikeuden edessä, morsian, sulhanen ja kaksi todistajaa vahvistavat sen nimimerkillään. Todistajiksi pyydetään rabbi Baba Ben Butta ja Vincentius Khrysos.

Elihu on määrännyt lisäämään *ketubaan* vielä Naretin Mestarilta oppimansa sanat: "Minkä Jumala on yhdistänyt, sitä älköön ihminen erottako." Kun häneltä pyydetään sinettisormuksen merkintää, hän sanoo hymyillen: "Tässä on minun sinettini", ja suutelee Galitia. Ben Efratilla on kädessään suvun sinettisormus, jota hän käyttää. Aviosopimukset on laadittu koristellulle pergamentille, joihin paikallinen puuseppä on tehnyt sirot kehykset. Ajan tavan mukaan aviovaimo ripustaa sen kotinsa seinälle.

Ennen varsinaista hääateriaa, johon kaikki osallistuvat, vihityt poistuvat omaisten saattamina mäen kumpareella olevaan Ben Efratin taloon. Siellä on juhlaistorien kaunisteltu kamari, jota kutsutaan nimellä *heder jehud* eli "yksityishuone". Morsiusparit ovat paastonneet koko päivän. Siksi he vetäytyvät nyt jokikin aikaa syrjään nauttien kevyen aterian. Samalla he puhuvat tunteistaan ja vihkimyksen merkityksestä. Elihu tunnustaa Ben Efratille: "Minä olen ollut mukana monessa taistelussa, mutta näin pahasti en

ole ennen pelännyt. Meidät kiedottiin nyt seitsenker-
taiseen ansaan. Gladiaattorien arenalla riittää yksi-
kin verkkopaula.”

Häävieraat ovat jo alkaneet aterioinnin. Keskuste-
lun porina kuuluu sisätiloihin asti. Sopivan ajan ku-
luttua nuoret parit saapuvat ulos. Morsianten silkki-
set pääliinat ovat avoimina, niin että heitä voidaan
tervehtiä silmästä silmään. Rinteelle leviää huuto:
”Hääparit ovat saapuneet!” Joku alkaa jälleen tutun
laulun, ”kuulukoon Juudean vuorilla ja Jerusalemissa
riemun ääni, ilon ääni, sulhasen ja morsiamen ylis-
tys”. Nuorimmat vieraat piirittävät hääparit ja tans-
sivat kahdessa rivissä heidän ympärillään. Miehet ja
naiset karkeloivat erikseen. Essealainen lauluryhmä
johtaa juhlintaa psalmeilla ja suosituilla rakkauslau-
luilla. Eniten toistellaan Korkean Veisun mielisävel-
mää *dodii lii*, ”minä olen rakkaani oma ja rakkaani on
minun”.

Välillä käy kukin noutamassa savikulhoonsa vii-
niä. Siinä on temppelein säädösten mukaan kaksi osaa
vettä ja yksi viiniä. Kun Misha ja Naatan nauttivat
hääviiniä, he muistavat kuulleensa, kuinka viini lop-
pui Kaanaan häistä. Silloin Jeesus teki ensimmäisen
julkisen ihmeensä. Hän muutti veden viiniksi. Se oli
niin väkevää, että jotkut ihmettelivät, että vasta juh-
lien loppupuolella tarjotaan paras viini. Kun Jeesus
seurusteli ja söi julkisyntisten kanssa, vastustajat sa-
noivat Hänestä, että Hän on syömäri ja juomari. Vii-
nistä juopumisesta varoitetaan kaikkialla toorassa. Ei
Jeesus siis mikään juomari ollut. Jälkeenpäin Jeesus
kysyi lain kiivailijoilta, kuka heistä voi osoittaa Hä-
nen tehneen syntiä. Nämä leimasivat kaikki syntisten
kanssa aterioivat mässäilijöiksi ja juopoiksi. Samoin
kaikki publikaanit luettiin syntisiksi, vaikka heidän
joukossaan oli myös rehellisiä virkamiehiä.

Elihu ja Galilit käyvät vielä tervehtimässä juhla- vieraitaan. Nuubialaiset tummat miehet seisovat ryhdikkäinä väkijoukon sivustalla. Heidän edessään istuvat pehmustetuilla jakkaroilla rabbi Baba Ben Butta ja Vincentius Khrysos keskustellen vilkkaasti keskenään. Aineas Aleetinos on vierellä tulkkina, mikäli rabbi Buttan on vaikea ilmaista ajatuksiaan kreikaksi. Kun Elihu lähestyy heitä, vaistoaa sokea rabbi Butta hänen läsnäolonsa. Hän nousee ja ojentaa kummatkin kätensä syleilläkseen sulhasta. Sitten hän lausuu onnentoivotuksenaan psalmin sanat: "Autuas se kansa, joka tuntee juhлариemun, ne jotka vaeltavat sinun kasvojesi valkeudessa, Herra! He riemuitsevat sinun nimestäsi kaikkina päivinänsä. Sillä sinä olet heidän väkevyytensä, heidän kaunistuksensa." Sanansa väkevyydestä hän osoittaa Elihulle ja kauneuteen viittaessaan hän kääntyy Galilitin puoleen. Lämmin hymy kaunistaa rabbin rujot kasvot.

Vincentius Khrysos kääntyy tämän jälkeen Aleetinosin puoleen ja viittaa kantotuoliin. Tämä nou- ttaa sen sisältä kaksi nahkakassia. Niihin on pakotettu kauniita koristekuvioita. "Viethän nämä meidän lahjamme morsius taloon kummallekin hääparille. Ja suojele heitä väkijoukolta. Meidän tulee ehtiä takaisin Jerusalemiin hyvissä ajoin ennen pimeän tuloa." Kun Aleetinos saattelee morsiusparin hää taloon, ymmärtää hääväki, että juhlat ovat piankin ohi. Seuraavana päivänä on temppelissä helluntaihin liittyvät uhrime- not. Myös osa kylän asukkaista suuntaa silloin kul- kunsu Pyhään kaupunkiin. Pienissä kylissä hääjuhlat voivat kestää viikonkin. Nyt helluntaipyhät katkaise- vat juhlinnan. Järjestäjienkin helpotukseksi!

Ben Efrati ja hänen morsiamensa siirtyvät hää- taloon. Tällä välin on tilava *heder jihud* kunnostettu uudelleen heidän "yksityiseen" käyttöönsä. Elihun

muuli on odottanut rakennuksen takana. Sen selässä on itämainen matto ja suurten korvien väliin on kiinnitetty ruusukimppu. Elihu nostaa kepeästi Galilitin Peredin selkään ja taluttaa sitä kohden saarnimetsikköä. Siellä odottaa nuoren parin ensikoti. Kansan sanoo, että morsian ja sulhanen ovat hääpäivänään kuin kuningas ja kuningatar. Elihun ja Galilitin kohdalla tämä ei ole liioittelua.

Ennen häävään hajaantumista koteihinsa Misha sanoi Elihulle: ”Muista, että toorassa on tärkeä *mitswa*, säädös joka määrää: ’Jos mies on mennyt vastikään naimisiin, hänen ei tarvitse lähteä sotaan eikä häntä saa kutsua muuhunkaan palvelukseen’. Minä hoidan naapurin sepän ja Naatanin kanssa meidän kaupapuotimme. Jää nyt joksikin aikaa uuteen kotiin. Hääväki on saanut vihiä uudisrakennuksestasi. Kerrotaan, että se on hyvin kaunis. Jos tapahtuu jotain yllättävää, ratsastan kertomaan siitä sinulle.” Joskus Misha yllättää isäntänsä tarkkanäköisyydellään. Pojan huolenpito lämmittää Elihua.

Iltapäivä rupeaa jo viilenemään. Linnut ovat alkaneet jälleen sirkutuksensa. Leppeä tuuli viriää läntisten vuorten yli. Vaalean vihertävä saarnimetsikkö kohooa rinteen takaa. Sen katveessa on Elihun salaa kunnostama uudisrakennus. Talon ympärillä on pihapiiri kiviaitoineen. Portin pieleen on jo istutettu kukkaan puhjenneita ruusuja. Galilit tuntee saapu-neensa kotiin. Puinen taidolla tehty portti on jätetty avoimeksi. Siitä Pered askeltaa tyytyväisenä sisään. Kun veräjän salpa sulkeutuu takana, kokee nuori pari olevansa kaksin. Ja heidän yhteiselämänsä voi alkaa.

Elihu kantaa morsiamensa omaan häähuoneeseensa.

Hän katsastaa samalla kylän ammattimiesten työn tulosta. Tämä on tyypillistä miehille. Ovien kamanat on muurattu uudelleen tavallista korkeammiksi. Niihin ei Galilitin pää kolahda. Ulkopuolelta rakennuskivien saumat on uusittu tummemmiksi. Sisäpuolelle on valettu paksu oljilla ja laastilla lujitettu tasainen seinämä. Kattorakenne on olohuoneen osalta muurattu savitiiliä käyttäen holviksi. Rakennuksen pohjoispuolella on portaat ulkoterassille. Sinne nuori pari ensiksi nousee. Tooran mukaisesti kattoparvekkeen reunoilla on kolmen kyynärän korkuinen aitaus. Kaukana taivaan rannassa häämöttää temppelin silhuetti vaaleine muureineen. Kun Galilit sen näkee, hän kapsahtaa uudelleen Elihun syliin. Se todistaa, että myös kodin sijainti läpäisee hänen arvostelunsa.

Nuorikot laskeutuvat rakennuksen toiseen siipeen. He näkevät, että ruokailutiloihin on katettu kaltiaisia, juustoa, maustetahnaa ja erilaisia hedelmiä. Pieni tulisija hohtaa lämpimänä. Sen reunalla on astia, jossa on haudutettua minttuteetä. Kaiken ovat Elihun ystävät hänen puolestaan tehneet. Tämä on nyt heidän *heder jihud*, yksityinen pesänsä. Hieman syrjemmäksi on lattialiinalle katettu Elihun lahjaksi antama kultainen pikari ja rypälekakku. Sen vieressä lukee pienen pergamenttiin kirjoitetut Korkean Veisun sanat: "Hän on vienyt minut viinimajaan, rakkaus on hänen lippunsa minun ylläni. Vahvistakaa minua rypäleka kuilla, virvoittakaa minua omenilla, sillä minä olen rakkaudesta sairas." Tämä on varmaan sabant tervehdys meille, arvelee Galilit.

Koko häöpäivän sulhasen mieltiettyä kutsutaan vielä morsiameksi. Seuraavana päivänä hän on vaimo. Näin sanotaan. Elihu ja Galilit nauttivat hehkuvan tulisijan äärellä kevyen iltapalan. Aurinko alkaa jo punertua holvimaisen ikkuna-aukon takaa. Yhtä

herkästi punastuvat myös Galilitin kasvot tuon tuostakin keskustelun aikana. Se on hyvä merkki, oli Mischa sanonut aikanaan.

Kun iltapala on päättynyt, ottaa Elihu kultaisen pikarin ja siunaa viinipuun annin. Perinteisten sanojen liitteeksi hän poimii muististaan psalmien sanoja. ”Jos ei Herra huonetta rakenna, niin sen rakentajat turhaan vaivaa näkevät. Jos ei Herra kaupunkia varjele, niin turhaan vartija valvoo. Katso, hän, joka Israelia varjelee, ei torku eikä nuku. Herra on sinun varjelijasi, Herra on suojaava varjosi sinun oikealla puolellasi. Hän varjelee sinun lähtemisesi ja tulemisesi, nyt ja iankaikkisesti.”

Elihu ei ohjaa tietoisesti sanojaan. Hän vain toistelee ajatuksiaan niin kuin hän on tottunut hiljaisina hetkinään. Ei hän osoita puhettaan edes Galilitille. Jokainen psalmin yksityiskohta on koettu todeksi elämän matkalla. Hänen hiljaa lausumansa sanat kuvastavat mielenrauhaa, jonka hän on ajan myötä oppinut. Elihu huokaa mielessään, että Jumala siunaisi kaikki lähtemiset ja tulemiset, mihin elämä viekin. Galilit puolestaan ajattelee kuullessaan Elihun rauhoittavan äänen, että ihminen on aidoimmillaan rukoillessaan. Tällaista miestä hän on toivonut. Niinpä hän käpertyy turvallisesti sulhasensa syliin ja antautuu rakkautensa valtaan.

HELLUNTAIN IHME

On helluntain juhlapäivä. Misha on juuri herännyt sikeästä unestaan. Hän ei tahtoisi myöhästyä temppelin aamupalveluksesta. Siksi hän herää tänään jo ensimmäiseen kukonlauluun. Sen jälkeen nämä lähikanaloiden aamunvirkut häiritsijät vielä varmistavat, että niiden viesti on mennyt perille. Kolmannen kukonlaulun aikaan kuuluu temppelistä trumpettien merkkisoitto. Se ilmoittaa, että uhritoimituksien valmistelu on alkanut. Tuolloin kymmenentuhannet pyhiinvaeltajat alkavat suunnata askeleensa pyhäkköön. Leeviläisten kuoro kerääntyy jo varhain naisten pihan edessä olevalle puolipyöreälle portaikolle. Osa helluntain juhlakuorosta koostuu nuorista pojista ja tytöistä. He seisovat etummaisina. Monet äidit tulevat temppeliin vain nähdäkseen vilahduksen lapsistaan.

Misha on päättänyt mennä Naatanin kanssa kuuntelemaan temppelin kuoroa. Sitä säestävät pelkät kielisoittimet. Kun leeviläisten esilaulaja resitoi *hallel*-kiitospsalmeja, häntä myötäilee vain yksi ainoa huilu. Näin hänen sanansa erottuvat parhaiten. Kun Misha kertoi Elihun häistä palatessaan Khrysokselle saapuvansa Naatanin kanssa seuraavana aamuna temppeliin, pyysi tämä, että he opastaisivat hänen seurueensa katsomaan Daavidin hautamuistomerkkiä. Sieltä avautuu näköala Öljymäelle ja Mooabin vuorille. Myös Suolameren pinta pilkistää sinne Juudean vuorimaan takaa.

Sapattina ja juhlapäivinä Elihun kauppa on suljettu. Lähellä oleva vilkas kulkutie ja naapurina asuva seppä takaavat, että asiattomat eivät tunkeudu puotiin. Kyprolainen nuori mies jää huolehtimaan aaseista. Naatan on jo valmistautunut lähtöön. Pojat nauttivat pari kaltiaista ja hedelmiä. Juotuaan pikaisesti kylmää minttuteetä, he porhaltavat kohden tempe-livuorta.

Misha ja Naatan tietävät tarkalleen, mitä tempe-lissä kulloinkin tapahtuu. Niiden vertauskuvallista merkitystä he eivät vain aina käsitä. Oppineetkin niistä kiistelevät. Helluntaiuhreista on tarkat määräykset. Juhlaan kuuluvat synti- ja polttouhrit tulee alkaa kätten päälle panemisella, syntien tunnustamisella ja veren pirskotuksella. Sitten tapahtuu helluntaijuhlaan kuuluva erityinen uutisleivän siunaaminen. Se toimitetaan uhraamisen ja veren pirskotuksen yhteydessä.

Esiin otetaan kaksi hapatteella leivottua määräkoista leipää. Hiivan käyttöä perustellaan sillä, että heti viikkojuhlan jälkeen alkaa arki. Siksi siitä lähtien leipänsä saa nostattaa normaalisti. Uutisleivän siunaamista kutsutaan "heilutusuhriksi". Se tapahtuu neljään suuntaan. Kun ylimmäinen pappi toimittaa heilutusuhrin tai veren pirskotamisen, se suoritetaan säädösten mukaan "ylös ja alas sekä oikealle ja vasemmalle, ikään kuin ristin tehden". Tällä tavoin veren tai veden pirskotus yltää kauemmaksi.

Heilutusmenojen yhteydessä uhrataan päivän alkajaisiksi seitsemän virheetöntä alle vuoden ikäistä lammasta, nuori sonnivasikka ja kaksi oinasta. Näiden toimitusten jälkeen uhraajat saavat tuoda naisten esipihassa olevaan kolmeentoista uhriarkkuun vapaaehtoiset lahjansa. Ne annetaan itse kunkin menestyksen mukaisesti.

Helluntaita kutsutaan ensihedelmien juhlaaksi. En-

simmäinen maan sato, ensimmäiset liikevoitot ja jopa perheen esikoiset kuuluvat Herralle. Siksi niistä annetaan Hänelle "korvaus". Esikoispojan pyhittämisestä käytetään sanontaa *pidjon ha-ben* eli "pojan lunastaminen". Sillä tahdotaan korostaa, että myös kaikki sen jälkeen saadut lapset ovat Jumalan lahjaa.

Misha ja Naatan tuntevat nämä säädökset jo lapsuudestaan asti. Niistä he puhuvat kävellessään temppeleitä kohden. Eläinten uhraamisen he ymmärtävät hyvin. Saavathan köyhät leeviläiset ja uhraajat oman osansa lihoista. Niitä kypsytetään jälkeinpäin suurissa perhejuhlissa kaupungilla ja sen ympärillä. Jerusalemin yllä leijuukin juhla-aikoina jatkuva käristetyn lihan tuoksu. Myös kätten päälle panemisen siunauksen ja syntien tunnustamisen merkityksen pojat käsittävät. Puhuvathan psalmitkin näistä asioista. Mutta mitä merkitsee tuo sana "esikoislahjasta" ja "uutislahjasta", josta helluntaina paljon puhutaan?

Magdalan rabbi Abba Abieser on sanonut, että tooran runsaasta ruokapöydästä saa valita itselleen sen, minkä kokee omakseen. Ei kaikkea tarvitse ymmärtää. Tooralla on monenlaiset kasvot. Helluntaina ihmiset tuovat esikoislahjansa Jumalalle. Onko Jumalalla varattu myös oma lahjansa ihmisille? Tätä pojat miettivät. Abieser on opettanut, että joskus tuntuu siltä, että Jumala ei kuule meidän pyyntöjämme. "Mutta Hän löytää luoksemme, vaikka emme Hänelle tietä neuvoisikaan." Ehkä esikoislahjan merkityskin pian avautuu.

Naatan ja Misha huomaavat, että temppeleihin johdettavilla kaduilla tungeksii väkeä. Tyropoionin laakson välisen muurin yli avautuu näkymä temppeleiden eteläpuoliselle portaikolle. Myös sinne ovat pyhiinvaeltajat jo ennättäneet. Siksi pojat katsovat viisaimmaksi nousta laaksomuurin harjalle. Siellä on jo muitakin

katsojia. Paikalta voi seurata temppeliin pyrkiviä seurueita.

Misha muistaa Jeesuksen sanoneen, että Hänen opetuslapsensa saavat uuden voiman. Sitten he julistavat evankeliumia kaikille pakanakansoille aina maan ääriin saakka. Tuossa niitä on heidän silmiensä edessä. Valtaosa juhluvieraista on näitä muukalaisia. Poikien istumapaikka sijaitsee sopivan korkealla, niin että temppelin leeviläiskuoron laulu kantautuu sinne jopa paremmin kuin pakanain esipihalle.

Khrysoksen käyttämä loisteliäs majatalo on vain parin korttelin päässä. Pojat muistavat lupauksensa tulla jo varhain opastamaan hänen seuruettaan Daavidin haudalle. Temppelialueelle olisikin turha tunkeutua kantotuolin kanssa. Khrysoksen nuubialaiset palvelijat ja Aleetinos auttavat jo isäntäänsä kantotuoliin, kun pojat ilmestyvät portille. Laaksomuurin viertä seuraava katu johtaa suoraan Daavidin haudalle. Sinne ei ole montaakaan kivenheittoa. Koko helluntain tungos on keskittynyt yläkaupungin pohjoisosaan ja lähelle temppeliä. Daavidin hautamuistomerkin suippo kärki vilahtaa ensimmäistä kertaa esiin ylipappi Kaifaan talon takaa. Esseelaisten matalalla muurilla eristämä asumuskeskus jää alemmaksi. Pian ollaankin pienellä torilla, jonka toisella sivustalla on portaitko ja suippokärkinen Daavidin muistomerkki.

Kun kantotuoli saapuu edessä olevalle torille, se onkin yllätykseksi täynnä kansaa. Daavidin haudan suunnasta oli kuulunut kova ääni, ikään kuin väkevä tuulispää olisi sinne iskenyt. Se oli vetänyt ihmisiä tänne torille. Portaikon yläpäässä on pojille tuttuja opetuslapsia. Misha on kuullut, että viime päivinä yläsaliin on kerääntynyt naapurustosta jo 120 henkeä. He ovat tulleet kuulemaan opetuslasten kerto-

musta Jeesuksen ilmestymisistä. Nyt paikalla on moninkertaisesti enemmän. Osa heistä on yläkaupungin ulkomaalaisia vieraita.

Eri puolilta toria kuuluu innostunutta puheen porinaa. Vaatetuksesta päättäen joukossa on Mesopotamiasta, Pohjois-Afrikasta ja Kreikasta tulleita muukalaisia. Osa kuuluu Galilean asukkaisiin, toisilla on arabialaiset päähineet. Yhtäkkiä Aleetinos terästää kuuloaan. Hän työntyy edemmäksi. Sieltä lähestyy esseelaisten asussa oleva nuori mies. Tämä puhuu hänen oman kotikylänsä syyrialaista arameaa. Arameaa on pohjoisilla seuduilla yli 20 eri murretta. Mies kääntyy Aleetinosin puoleen ja sanoo: "Sinutkin on meidän Mestarimme valinnut seuraajakseen!" Aleetinos mykistyy niin, että hän on menettää jalat altaan. Täällähän puhutaan vieraita kieliä ja murteita.

Muuan mies tulee väkijoukosta Vincentius Khrysoksen luo. Tämä istuu yhä kantotuolissaan. "Kunnioitettu juhluvieras!", hän sanoo kreikaksi. "Sinä olet löytänyt sen, mitä etsit. Jeesus näki sinut jo Beetsaida Juliassa. Nyt Hän kutsuu sinua seuraajakseen!" Syvä liikutus valtaa Vincentiuksen. Hän vetää kantotuolin verhon suojakseen ja puhkeaa hillittömään itkuun. Muualtakin kuuluu nyyhkytystä. Joukossa on myös käännynnäisiä, jotka ovat omaksuneet juutalaisen partakuosin ja päähineen. Muutoin heidän vaatetuksensa kielivät heidän kaukaisesta kotiseudustaan.

Kesken kaiken kuuluu hälyn keskeltä Pietarin tuttu ääni. Kalastajana hän on tottunut kovaääniseen riitelyyn, ja äänikin on siinä vahvistunut. "Miehet, veljet ja muukalaiset. Te ihmettelette tätä kielten sorinaa ja innostusta. Eivät nämä keskellänne kiertävät ystävät ole juovuksissa, vaikka niin luulette. Nythän on vasta kolmas hetki eikä edes puolipäivä. Ei tähän

aikaan kukaan ole juovuksissa.” Kuulijat hörähtävät nauruun. ”Tämä on sitä, minkä profeetta Joel on luvannut: Minä vuodatan näinä viimeisinä päivinä Henkeni päällenne, ja teidän poikanne ja tyttärenne ennustavat ja näkevät näkyjä. Jokainen, joka huutaa avukseen Herran nimeä, on pelastuva.”

Yhtäkkiä Misha sanoo jotain käsittämätöntä Naatanille. Sitten hän kääntyy nuubialaisten kantajien puoleen ja jatkaa puhuen outoa lyhyttävistä kielistään. Näiden ilmeistä päätellen he ymmärtävät, mitä Misha on sanonut. Naatankin joutuu pois tolaltaan. Hän tarttuu lähellä olevan arabi-asuisen miehen molempiin käsiin ja puhuu tälle kielellä, joka korahteele kurkussa. Kun Misha sen kuulee, hän sanoo: ”Sinä ainakin olet juovuksissa!”

Hetken tauon jälkeen Pietari kohottaa jälleen äänensä. ”Tämä kaikki todistaa, että Jeesus Nasarealainen on Messias. Hänet te ristiinnaulitsitte. Mutta Hän elää ja on ilmestynyt meille. Hän lupasi, että Pyhä Henki antaa meille uuden voiman ja rohkeuden. Minä kielsin Hänet. Mutta nyt en häpeä enkä pelkää sanoa, että olen Hänen seuraajansa. Daavid puhuu psalmeissaan ylösnousemuksesta. Hän kyllä itse kuoli ja hänet haudattiin. Onhan hänen muistomerkkinsäkin tässä takanani. Mutta Messiaamme Jeesus on noussut ylös. Me kaikki olemme tämän todistajia.”

Pietarin puhuessa valtaa liikutus kuulijat. He kyselevät toisiltaan: ”Mitä meidän pitää tehdä sovittaaksemme rikoksemme?” On kuin Pietari kuulisi heidän puheensa. Hän vastaa: ”Jos tahdotte pelastua, niin tehkää parannus. Muuta keinoa ei ole. Ja ottakoon kukin teistä kasteen Jeesuksen Messiaan nimeen syntien anteeksisaamiseksi. Näin te saatte lahjaksi Pyhän Hengen. Tämä lupaus on annettu teille ja teidän lapsillenne.”

Kun Khrysos palaa puolen päivän jälkeen seurueensa kanssa majapaikkaansa, he viipyvät pitkään kukkaistutuksin kaunistetussa sisäpihassa. Siinä he tutkivat toisiaan. Sitten Khrysos kysyy: "Koitteko te jotain erikoista Daavidin muistomonumentin luona?" Odottamatta vastausta hän viittaa nuubialaisille, että nämä tulisivat hänen luokseen. Sitten hän syleilee kumpaakin erikseen. Seuraavana on vuorossa Aleetinos. Pojatkin saavat tuntea vanhuksen hauraiden käsien syleilyn. "Jumalan Henki on rakkauden henki", hän lisää. "Meidät on nyt liitetty yhdeksi perheeksi. Olen saanut lopultakin vastauksen filosofisiin kysymyksiini. Kyllä minä tiedän, mitä te koitte. Ei sitä tarvitse minulle kertoa. Vahinko vain, että Elihu ei ollut meidän kanssamme."

Misha palaa Naatanin kanssa kauppapuodille. Häntä jää vaivaamaan Khrysoksen harmittelu, että Elihu ei saanut kokea helluntain ihmettä. Heti saavuttuaan pihapiiriin hän antaa aasilleen ylimääräistä apetta ja vettä. Siitä se arvaa, että edessä on töitä. Pojat nauttivat vielä yhdessä kyprolaisen vieraansa kanssa antimista, joita he saivat mukaansa edellisenä päivänä Elihun häistä. Sitten Misha kiirehtii aasinsa selässä Hebronin alatieta Käärmelammikon ohi Beetlehemia kohden. Koko ajan hänen mieltään kihertää merkilinen ilo. Hän oli luvannut tiedottaa isännälleen, jos jotain erikoista tapahtuu hänen poissa ollessaan. Jospa Elihukin saisi kokea vielä saman siunauksen, joka tuli Khrysoksen ja Aleetinoksen osaksi! Vai olisiko se mahdollista vain, jos Elihu saapuu Pietarin ohjeiden mukaisesti kasteelle?

Aurinko alkaa jo laskeutua, kun Misha ennättää Elihun uudisrakennukselle. Galilit ja Elihu istuvat talon länsipuolella köynnösruusun edessä ja ihailevat

avaraa maisemaa. Kevätsateet ovat kostuttaneet laaksoja. Siksi sieltä nousee jokaitainen usva. Se alkaa jo punertua. Muurin vieressä seisoo uskollinen Pered. Se töräyttää tutun tervehdyksensä Mishalle.

Kun Misha astuu veräjistä pihapiiriin, hän ajattelee yllättävänsä nuorenparin. Elihu sanoo kuitenkin odottaneensa häntä jo runsaan tovin. ”Kyllä minä tiedän, mikä sinut tänne toi”, hän sanoo. Hän antaa kuitenkin puotipojalleen tilaisuuden kuvata, mitä Jerusalemissa on tapahtunut. Misha lisää siihen myös Khrysoksen terveiset. Sitten Elihu kertoo oman salaisuutensa.

”Olet kertonut Magdalan rabbin sanoneen, että Jumala löytää tiensä meidän tykömme, vaikka emme sitä Hänelle neuvoisikaan. Meillä oli Galilitin kanssa tänä aamuna merkillinen kokemus. Emme me näkyjä nähneet. Yhtäkkiä vain sydämiin laskeutui ihmeellinen polte. Koimme, että samalla hetkellä on Jerusalemissa tapahtunut jotain erityistä. Ensin me herkis-tyimme Galilitin kanssa kyyneliin. Sitten tulvahti kummallinen voima lävitsemme. Minun piti kertoa, että samanlainen ihme tapahtui aikanaan, kun Jeesus mursi leipää Gennesaretin järven rannalla. Vasta nyt saimme todellisen vihkimyksen, joka meitä yhdistää.”

Mishalle tulee mieleen kaksi nimeä, Eldad ja Meidad. Tooran luvussa nimet auttavat aina muistamaan niihin liittyvät tapahtumat. Kun Mooses valitsi seitsemänkymmentä neuvosmiestä, Jumala vuodatti heihin ilmestysmajan edessä Henkensä. Heidän saamansa siunaus oli niin voimakas, että he joutuivat hurmoksiin. Sitten toora kertoo, että leiriin oli jäänyt kaksi miestä, Eldad ja Meidad. ”Heihinkin Henki laskeutui, sillä heidät oli merkitty luetteloon.” Olisiko niin, että Jumala täyttää tahtonsa ja suunnitelmansa

meissä, vaikka emme sitä aina itse pyytäisikään?

Elihun ja Mishan keskustelun venähtäessä pitkäksi on Galilit kattanut heille maukkaan iltapalan. Hän pyytää, että Misha asettuisi yöksi rakennuksen sivusiipeen. Se on muutoinkin tarkoitettu vieraita varten. Sanoohan sananlasku: "Joka muita virvoittaa, se itse siitä kostuu!" Mishan aasikin kaipaa lepoa. Aamulla se taas jaksaa kantaa isäntänsä kotiin.

TYYNTÄ MYRSKYN ALLA

Elämä on parasta silloin, kun se on tavallista. Tämän Elihu on kokenut monivaiheisen taipaleensa aikana. Pesän rakentaminen on luomakunnan perusviettejä. Se on miehessä sisäsyntyinen piirre. Linnut, villieläimet ja jopa muurahaiset pyrkivät luomaan itsellensä suojan, joka turvaa ne myrskyiltä ja kylmältä. Varsinainen kodin luoja on kuitenkin aina vaimo. Galilit on löytänyt itselleen turvapaikan Elihun sylistä. Lisäksi hän kunnostaa naisen kekseliäisyydellä kotinsa länsiseinälle omaa ruusukatostaan. Sen vieressä on makuuhuoneen ikkuna-aukko. Siitä voi seurata iltaisin auringon painumista vuorten taa. Pihapiirissä astelee ylväänä Elihun muuli.

Aina iltopäivisin Pered varustetaan kantotelineillä. Kauempana kylästä on laaksossa yksinäinen sortunut kiviraunio. Sen omistaja kuoli aikanaan kulcutautiin ja ehkäpä myös yksinäisyyteensä. Lapsena Elihu leikki poikien kanssa siellä sotaleikkejä. Käytetyt rakennuskivet eivät menetä koskaan arvoansa. Niitä kutsutaan eläviksi kiviksi. Ne on muokattu jo sellaisiksi, että ne voi saumata ja liittää uudelleen yhteen. Elihu ottaa tuon tuostakin muulinsa ja nou-taa laaksosta kantamuksen rakennuskiviä. Näin sekä

muuli että sen isäntä saavat tarpeellista liikuntaa. Vähitellen kivistä nousee pieni puusepänverstas. Sisar Letifan pojat ihailevat enoansa. Hekin osallistuvat rakennustalkoisiin. Osaksi heitä velvoittaa tähän myös se, että heidän enonsa on luovuttanut heille perintöosuutensa.

Elihu käy pari kertaa viikossa kauppapuodillaan. Misha ja Naatan ovat kehittyneet taitaviksi myyjiksi. Luotettavampia apulaisia voisi tuskin löytää. Kerta kerralta Elihu saa kuulla myös tuoreet uutiset yläkaupungin messiaanisen seurakunnan kasvusta. Jeesuksen ylösnousemuksesta kuullessaan ihmiset valtaa aina syvä synninhätä. He pyrkivät silloin joukoittain kasteelle. Se suoritetaan Siiloan kolmiosaisessa lamмикossa ja jopa temppelin portaikkojen alla olevissa puhdistusaltaissa. Jeesukseen uskovat ovat nousseet kaiken kansan suosioon. He saavat kokoontua esteettä myös pyhäkössä. Iltaisin he murtavat leipää toistensa kodeissa. Heidän yhteyteensä liittyy jatkuvasti niitä, jotka kaipaavat pelastusta. Eräänä päivänä kastettaviksi tuli lähes kolmetuhatta henkeä.

Kun Elihu kuulee tämän, hän sanoo, että tilanne ei voi jatkua kauaa näin myönteisenä. Roomalaiset kokevat sen kapinana ja saddukealaiset temppelin häpäisynä. Fariseuksia sanoma ylösnousemuksesta kyllä ilahduttaa. Monet heistäkin liittyvät uskovien joukkoon. Toiset heistä kadehtivat seurakunnan saamaa suosiota.

Kun apostolit tekevät ihmeitä Jeesuksen nimessä, valtaa ihmiset pelko. Joku rabbien koulussa käynyt on kertonut, että näin Messiaan tuleekin vaikuttaa kuulijoihinsa. Aasafin laulussa Psalmien kirjassa sanotaan: "Tehkää lupauksia ja täyttäkää ne Herralle; kaikki ympärillä asuvat kansat tuovat lahjoja Peljättävälle." Tuo sana *Moraa* on yksi Messiaan kätkeyis-

tä nimistä. Lahjojen antaminen liittyy erityisesti juuri helluntaihin. Sehän on *hag ha-bikurim* eli lahjojen antamisen juhla. Niitä tuodaan nyt Messiaan seuraajille. He jakavat ne puolestaan kaupungin ja lähikylien köyhille.

Eräänä aamuna Misha ja Naatan tuovat Elihun vieraaksi Simon Pietarin ja Johannes Markuksen. Heistä on tullut erottamaton työpari. Silloin Galilit kysyy, voisivatko hän ja hänen puolisonsa saada kasteen. Samalla hän kertoo kokemuksesta, joka heillä oli helluntaipäivänä. Elihu tietää oppineiden suositteluvan, että kasteet suoritettaisiin kernaimmin virtaavassa vedessä. Lähellä olevan Ruutin pellon lävitse juoksevassa purossa on vielä alkukesästä runsaasti vettä. Siksi hän ehdottaa, että Pietari toimittaisi heidän kasteensa siellä.

Misha ja Naatankaan eivät ole saaneet vielä opetuslapseuteen sitovaa kastetta. Siksi koko seurue laskeutuu kapeata polkua pitkin alas vihreälle niitylle. Eräässä puron polvekkeessa on pieni lammikko. Apostoli Pietari laskeutuu veteen ja ottaa vastaan kaksittain Mishan ja Naatanin sekä Galilitin ja Elihun. Heidät kastetaan Jeesuksen ohjeiden mukaan Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Sitten Pietari muistuttaa heitä, että kaste yhdistää uskovat yhdeksi perheeksi. ”Tällä pellolla saamme tehdä Ruutin antaman lupauksen: Mihin sinä menet, sinne minäkin menen; minne sinä jäät, sinne minä jään; sinun Jumalasi on minunkin Jumalani! Psalmeissa sanotaan: Tehkää lupauksia ja täyttäkää ne Herralle! Opetuslapsina teidät on kutsuttu Jumalan elopellolle. Hänelle te olette antaneet uutislahjana elämänne.”

Kastehetkellä ei tapahdu mitään poikkeavaa. Kukin kastetuista on saanut jo kokea kohdallaan Jumalan käden kosketuksen. Nyt on kysymys opetuslap-

seudesta ja vihkiytymisestä Jeesuksen omiksi. Tässä on tuo helluntain uutislahja, jota pojat ovat mietti-neet. Sen he tahtovat antaa Messiaalle. Tämä tietoi-suus pakahduttaa sydämen merkillisellä ilolla.

Naatan kertoo lounasta nautittaessa Jeesuksen sa- noneen: "Minä olen tullut, että minun iloni olisi teissä ja teidän ilonne olisi täydellinen. Eikä kukaan riistä teiltä minun iloani." Galilitin tarjoamasta lounaasta muodostuu kiitosateria, jota he eivät koskaan unoh- da. Ennen seurueen paluuta Jerusalemiin Naatan ker- too vielä Johannes Markukselle uusista Jeesuksen sa- noista, joita hän on saanut kootuksi pergamenttiinsa.

Ihmeiden aika ei ole ohi, sanotaan. Seurakunnan suo- sion aikaa jatkuu vielä miltei vuoden. Suurin ihme kasvaa kuitenkin Galilitin sydämen alla. Sen liikeh- timistä tuleva äiti tarkkailee. Elihukin saa luvan tun- nustella kädellään, kun pienokainen potkii ensimmäi- set viestinsä olemassaolostaan. Silloin hän muistaa psalmin sanat: "Jumala näkee meidät jo idussamme. Ihmeelliset ovat sinun tekosi; sieluni sen kyllä tietää." Jumala loi ihmisen eläväksi sieluksi. Uusi elämä al- kaa näkyä syksyn tullen tavalla, josta odottavat äidit ovat ylpeitä. Sanotaankin, että he ovat siunatussa ti- lassa.

Lopulta saapuu kauan kaivattu kevät. Kun mante- lipuut kukkivat ja punaiset vuokot avaavat silmänsä, koittaa täyttymyksen hetki. Galilit ja Elihu saavat pie- nen poikalapsen.

Raamatussa sanotaan, että pojalla on isänsä sie- lu. Pikkumiehellä on suuret kädet ja pitkät jalkaterät. Eläinten ystävänä onnellinen isä valistaa, että koi- ran pentueesta kannattaa valita aina sellainen, jolla on suuret tassut. Siitä kasvaa iso yksilö. Elihu iloitsee myös siitä, että Galilitille synnytys jätti kauniin muis-

ton. Kipuja hänellä kyllä oli. Mutta terhakka poika hamusi heti nälkäisenä äidin rintoja. Ympärileikkauksessa rabbi kysyi tavan mukaan lapsen isältä, mikä nimen poika on saava. Elihulla oli vastaus valmiina: "Baba, Baba Ben EHUD on hänen nimensä oleva."

Galilit tietää, että rabbi Baba Ben Butta on Elihulle kuin hänen oma isänsä. Sana Baba viittaa "silmäterään". Pojasta on tullut isänsä silmäteriä. Elihu kyllä kiusoittelee, että nimi viittaa myös Galilitiin. Pojalla on nimittäin äitinsä siniset silmät. Aivan kuin rabbi Baba kutsuu vaimoaan Shalhavitia nimellä *mahmad einai*, silmiäni ihastus, nyt Elihu näkee pikku Babassa oman "*mahmadinsa*". Kun Baba konttaa äitinsä jaloissa, kutsuu Elihu häntä Mahmad, Mahmad. Silloin Galilit ei tiedä kummastako on kysymys.

Leeviläisillä on usein muista poiketen siniset silmät. Liekö pojan silmäterien väri perintöä joltakin hänen äitinsä esi-isältä? Pikkuinen tarttuu Elihun peukaloon aina vasemmalla kädellään. Se viittaa isän sukuun. Kun vanhemmat käyvät kuukauden kuluksaan antamassa temppeliin kiitosuhrin esikoisestaan, tuo *pidjon ha-ben*, pojan lunastaminen, sinetöi vanhempien rukouksen. He toivovat, että pieni miehenalku voisi olla kaikille siunaukseksi.

Koko kulunut vuosi on ollut seurakunnan kasvun aikaa. Pieniä uskovien piirejä alkaa olla jo pikku kylissä ja kaukaisissa diasporan kaupungeissa. Gamaliel oli ennustanut, että jos nasarealaisten liike on Jumalan omaa työtä, kukaan ei voi estää sen leviämistä. Psalmissa sanotaan: "Rukoilkoot hurskaat sinua aikana, jolloin sinut voidaan löytää." Nyt tämä on todellisuutta. Ratsastaessaan Jerusalemiin ennen pidätystään Jeesus sanoi, että Hän tahtoi koota Jerusalemin asukkaat luokseen niin kuin kanaemo poi-

kasensa. Ja Jeesus itki kaupungin kohtaloa, kun se ei tuntenut etsikkoaikaansa.

Herran veljestä Jaakob vanhemmasta on tullut Jerusalemin seurakunnan itseoikeutettu johtaja. Hän selitti, että etsikkoajasta käytetyt nimet *jemei metsoo* ja *et pekuda* viittaavat "löytämisen" aikaan ja "käs-kynjakoon". Nyt on vielä mahdollisuus löytää uskon salaisuus. Nyt kootaan ne, joita Herra tahtoo käyttää evankeliumin levittämiseen. Jaakob esteli ensin Jeesuksen vanhimpana veljenä tämän julkista esiintymistä. Mutta Jeesus ilmestyi hänelle erikseen. Näin Jaakobista tuli rohkein Jeesuksen todistaja. Kun hän viipyy päivittäin temppelissä, ovat kuulijat antaneet hänelle lempinimen Jaakob Vanhurskas.

Jaakob puhuu pelottomasti siitä, että "nyt on otollinen aika, nyt on pelastuksen päivä". "Jumalan omia tullaan vainoamaan. Heitä seulotaan niin kuin viskimellä viljaa seulotaan. Lopulta tuomio kohtaa myös temppelin. Siihen ei jää kiveä kiven päälle." Jaakob ei poistu pyhäköstä, vaikka häntä uhkaillaan. Kivityksestä käytetään sanontaa "alas syökseminen". Jotkut papistosta uhkaavat, että ellei Jaakob lakkaa herjaamasta pyhäkköä, he työntävät hänet tilaisuuden tulen temppelin harjalta alas Kidronin laaksoon. Kaikki seurakunnan kokema menestys on kuin tyyntä ennen myrskyä.

Jerusalemmissä on myös toinen peloton julistaja, Stefanus. Elihu on kuullut Baba Ben Buttalta, että nasarealaiset ovat ryhtyneet tukemaan Babaa Betesdan köyhien avustustyössä. He ovat valinneet avustustyönsä johtoon, kuten kaikkialla maaseudullakin on tapana, *shivaa tuv'ei ha-iir* eli "kaupungin seitsemän parasta". Näiltä diakoneilta vaadittiin nuhteettomuutta ja heidän piti olla Henkeä ja viisautta täynnä. Heidän jou-

kossaan on Filippus, Stefanus ja antiokialainen käännyttäminen Nikolaus, jonka Elihu hyvin tuntee.

Eräänä päivänä Nikolaus tulee Elihun kaupalle ja pyytää tätä osallistumaan Daavidin kaupungissa libertiinien synagogan kokoukseen. Nämä ovat osaksi vapautettuja orjia ja he edustavat avaraa lain tulkin-taa. Kokouskielenä siellä on kreikka, jonka Elihu ja Nikolaus hallitsevat. Puhujaksi on lupautunut diako-ni Stefanus. Sinne tulee myös antiokialaisia, kyrene-läisiä ja aleksandrialaisen synagogan edustajia. He väittävät, että Stefanus olisi pilkannut Mooseksen la-kia ja sanonut, että Nasarealainen on muuttanut too-ran käskyt ja säädökset.

Kun Nikolaus ja Elihu saapuvat uuteen avaraan synagogaan, siellä on meneillään kiivas väittely. Kuulijoina on myös joukko leeviläisiä pappeja, jotka ovat tulleet uskolle kuuliaisiksi. He ovat muutoinkin Jaakob Vanhimman ja Stefanuksen ahkerimpia kuu-lijoita. Stefanus osoittautuu hyväksi puhujaksi vasta-ten kysymyksiin hepreaksi ja kreikaksi. Muuan kuuli-joista pyytää häneltä seikkaperäistä perustelua hänen uskostaan.

Stefanus alkaa puhua Aabrahamista uskon isänä ja Jaakobin pojista, jotka saivat isänsä siunauksen. Juudasta Jaakob ennusti, että hänestä syntyy Messi-as, jota kaikki kansat tottelevat. Sitten Stefanus ku-vaa, miten Joosef paljasti itsensä veljilleen. Hän itki ja syleili heitä sanoen, että Jumala hänet Egyptiin joh-ti. Näin hän sai pelastaa heimonsa nälänhädältä. Sa-malla tavalla Israelin kansa tuntee Messiaansa vasta kun Hän paljastaa itsensä heille. Sitten Jumala lähet-ti ensimmäisen pelastajan Mooseksen, jolle hän an-toi eläviä sanoja. Kansa kapinoi häntä vastaan. Vielä Luvatussa maassakin he kantoivat Molokin majaa ja Romfa-jumalan tähteä. Tämän jälkeen tuli kuningas

Daavid, josta Messias oli polveutuva. Daavidin poika Salomo sai tehtäväksi rakentaa temppelin, vaikka Jumala ei asu käsillä tehdyissä huoneissa. Nasarean mies on opettanut, että Jumalan valtakunta on sisäisesti meissä. Hän antaa sydämiimme uuden lain. Tämä Jeesus, jota julistan, tekee uuden liiton meidän kanssamme. Mutta aina te vain niskuroitte Jumalan suunnitelmia ja Pyhää Henkeä vastaan, niin te kuin teidän isännekin.”

Näiden sanojen jälkeen syntyy metakka. Jopa Aleksandriasta tulleet juutalaiset, jotka ovat tätä ennen tukeneet Stefanusta, loukkaantuvat nyt häneen. Kuuluvimmin äänensä korottaa muuan nuori rabbi. Nikolaus kuiskaa, että hän on Saul, Tarsosta tullut Gamalielin oppilas. Elihu muistaa hänen nimensä. ”Tuo mies halveksii temppeleä”, huutaa Saul. ”Hän vastustaa Mooseksen lakia. Tuollainen pitää viedä suuren neuvoston tuomittavaksi. Kivittää hänet pitäisi. Vai olemmeko me siihen liian heikkoja?”

Tarsolainen lyhyenlöntä nuori mies uhoaa vihaa. Elihu ajattelee, että hän korvaa pienen kokonsa suurilla sanoillaan. Saul käyttää kyllä kohtalaisen sujuvaa kreikkaa. Ehkä hän kadehtii Stefanuksen tooran tuntemusta ja hänen viisauttaan. Saul vetoaa paikalla oleviin jerusalemilaisiin myös hepreaksi. Aleksandriasta ja Antiokiasta tulleet käännyttäiset ovat tunnettuja lain intoilustaan. Heihin Saulin pyhä viha tehoaa. Edustaahan tämä väittelyihin usein osallistunut nuori oppinut arvostettua Hillelin koulukuntaa. Stefanus vaikenee tyynesti syyttäjien edessä. Ja hänen kasvonsa heijastavat sisäistä rauhaa.

Lopullisen ratkaisun tilanteeseen tekevät etummaisina istuvat saddukealaiset ja kirjanoppineet. He ovat tulleet paikalle vastustaakseen kaikkialle levinnyttä nasarealaisten liikettä. Nyt joku heistä nousee

ja tarttuu kovakouraisesti Stefanuksen käsivarteen. Eteen tungeksii joukko nuoria miehiä. He raastavat Stefanuksen mukaansa ja vievät hänet temppelialueelle Suuren neuvoston hallintohuoneeseen.

Jonkun päivän kuluttua Elihu saa kuulla, että neuvosto oli jo odottanut Stefanuksen pidättämistä. Saddukealaisella papistolla on sanaton sopimus roomalaisten kanssa, että uskontoa koskevilla asioilla juutalaisilla on valta tuomita rikolliset omien lakiensa mukaisesti Juudeassa ja sen lähiprovinseissa. Näin vältetään hallinnolliset ristiriidat. Suuri neuvosto kuunteli ensin maltillisena Stefanuksen syyttäjiilleen antamia vastauksia. Kävi ilmi, että Stefanus perustaa anteeksiantamuksen Messiaan sijaiskärsimykseen eikä temppelin uhreihin. Samoin Stefanus korosti, että Jumalan Henki asuu ihmissydämissä eikä käsin tehdyissä rakennuksissa. Niihin uusi toora kirjoitetaan. Silloin neuvoston miesten kärsivällisyys loppuu. He huutavat: ”Tämä mies pilkkaa Jumalaa ja Mooseksen antamaa tooraa. Lakimme mukaan Jumalan pilkkaajat tulee kivittää.”

Stefanus viedään joukolla läheisestä temppelin itäisestä portista suoraan Kidronin laakson rinteelle. Aivan muurin vieressä on tasainen luonnon muodostama töyräs. Todistajat riisuvat vaatteensa, etteivät ne saastuisi. He antavat ne kivityksen valvojalle. Sen tehtävän on saanut Saul. Sitten Stefanus työnnetään kiviseltä kumpareelta alas. Pudotessaan kovalle maaperälle hän ruhjoutuu. Todistajat laskeutuvat hänen luoksensa ja päättävät armeliaasti hänen kipunsa suurilla kivimöhkäleillä. Alas syökseminen merkitsee kunnian riistämistä. Silti armelias Jumala ei tahdo, että rikollinen joutuisi vammoittuneena kitumaan. Joskus todistajat varmistavat tehtävänsä käyt-

täen niin suurta kivilohkarettä, että sen nostamiseen tarvitaan heitä kumpaakin.

Elihu sai kuulla, että Stefanus nousi viimeisillä voimillaan polvilleen. Ja hän huusi: "Herra Jeesus, ota minun henkeni. Älä lue todistajille syyksi tätä syntiä." Elihu tietää, että kreikkalainen nimi *stefanos*, merkitsee seppelettä. Gladiaattorina hänelle luvattiin aikanaan, että jos hän kuolisi areenalla, hän saisi tulevassa elämässä keisarillisen jumalallisen kruunun. Nyt seurakunnan ensimmäinen veritodistaja kruunnattiin kuihtumattomalla voiton sepeleellä.

Stefanuksen kuolema enteilee seurakunnalle vaikeaa tulevaisuutta. Sen Elihu on vaistonnut jo varhain. Välimierellä purjehtiessaan hän on oppinut, että ennen pahimpia myrskyjä vallitsee luonnossa usein kuolemanhiljaisuus. Se on tyyntä myrskyn edellä. Nyt tilanne muuttuu yhdessä päivässä. Stefanuksen kivitämistä seuraa ankara uskovien vaino. Kaikki tietävät, että salassa tehdyn sopimuksen mukaisesti roomalaiset eivät puutu juutalaisten keskinäiseen kurinpiitoon. Saddukealaiset ovat keränneet hiljaisuudessa tietoja, mitkä kodit toimivat nasarealaisten kokoustiloina. Heitä aletaan uhkailla. Joitakin heistä pahoinpidellään. Niinpä seurakuntien jäsenet joutuvat pakenemaan ja hajaantumaan kaukaisten sukulaistensa luo. Vain apostolit pysyvät vielä Jerusalemissa.

Alkanut vaino osoittautuu siunaukseksi. Evanke-liumi alkaa levitä maan rajojen ulkopuolelle. Tavallinen kansa tuntee myötätuntoa nasarealaisia kohtaan. He kyselevät, vastaako Jeesuksen opetus sitä, mitä profeetat ovat puhuneet Messiaasta. Tämä heidän uteliaisuutensa panee uskovat muistelemaan Jeesuksen opetuksia. Hänhän puhui tehtävästään Mooseksen lain, profeettojen ja psalmien valossa. Nyt muis-

tetaan, että myös Johannes Kastaja puhui Jumalan valtakunnasta. Mutta mikä on sen luonne ja miten se tulee tähän maailmaan?

Näitä asioita selvensi Joosef Barnabas. Hän liittyi vastikään nasarealaisten yhteyteen. Hän on peräisin leeviläisestä perheestä aivan niin kuin hänen serkkunsa Johannes Markus. Sujuvan kreikan kielensä hän oppi lapsuudessaan Kypron saarella. Eräänä päivänä hän selitti Jumalan valtakunnan merkitystä profeettojen ennustuksissa. Apostolit olivat antaneet hänelle lisänimen Barnabas. Se merkitsee kehottajaa ja lohduttajaa. Sen aramealainen muoto viittaa ennustuksen lahjaan. Heti uskoon tultuaan hän möi omistamansa pellon ja antoi saamansa rahat seurakunnalle. Barnabaksen Raamatun tuntemus on niin syvällistä, että hänet rinnastetaan apostoleihin. Lisäksi hän on erinomainen puhuja.

Barnabas opetti, että Jumala lupasi jo Daavidille, että Hän vahvistaa hänen valtaistuimensa ikuisiksi ajoiksi. Jesaja sanoo, että Daavidin valtaistuimella ja hänen valtakunnassaan on oleva loppumaton rauha. Danielin kirja lupaa, että taivaan Jumala on pystyttävä valtakunnan, joka on kukistumaton iankaikkisesti. Barnabas muistutti myös, että Daniel sanoo Messiaasta, että Hän saapuu kerran takaisin taivaan pilvissä. Hänelle annetaan silloin valta, kunnia ja valtakunta. Kaikki kansat, kansakunnat ja kielet palvelevat Häntä. Ja Hänen valtakuntansa on valtakunta, joka ei häviä. Siihen Jeesus vetosi, kun Hän käski mennä kaikkeen maailmaan ja julistaa evankeliumia kaikille luoduille. Hänen valtakuntansa on sisäisesti Hänen uskovissaan. Siksi sitä ei voi kukistaa.

Naatan on kerännyt pergamenttiinsa vertauksia, jotka Jeesus on puhunut yhtenä ainoana päivänä. Hän istui silloin veneessä pienessä lahdenpoukamassa lähellä Kapernaumia. Elihu kertailee niitä nyt mielessään. Jeesus puhui silloinkin Jumalan valtakunnasta. Hän sanoi, että se kuuluu taivasten valtakunnan salaisuuksiin. Jumalan valtakunta muistuttaa kylväjää. Hänen kylvösiemenensä putoaa osin tien oheen tai kalliopohjalle, jossa sillä ei ole riittävästi kasvumaata. Osan hän kylvää orjantappuroita kasvavalle pellolle, osan hyvään maahan. Siemen ei tuota hedelmää, ellei sillä ole juurta itsessään. Näin Jeesus opetti. Orjantappuroihin osuva siemen puhuu niistä, joiden kohdalla tämän maailman huoli tai rikkauden viettelys tukahduttavat Jumalan työn. Kun ahdistus ja vaino tulevat, eivät uskovat kestä, elleivät he ole juurtuneet Jumalan sanaan. Nyt näitä vainoja jo koetaan.

Tästä Jeesus puhui. Mutta Jumalan valtakunta leviää omalla voimallaan. Se on aarteen kaltainen, joka odottaa maan kätöksä löytäjänsä. Se on kuin kallis helmi. Se muistuttaa kalastajien verkkoa, joka heitetään kansojen mereen. Se on kuin hapatus, joka hapattaa taikinan. Se on kuin sinapinsiemen, joka kasvaa suureksi, niin että taivaan linnut pesivät sen oksilla. Kirjanoppineesta, joka ymmärtää tämän, tulee taivasten valtakunnan opetuslapsi. Sanomaa Jumalan valtakunnasta tulee levittää myös muukalaisten parissa. Siihen on myös Elihu sitoutunut. Elihu aavistaa, että saattaa olla kysymys vain päivistä, kun myös hänen kauppansa tulee vastustajien silmätikuksi. Ehkä hän itsekin joutuu pian myrskyn silmään.

KUTSU UUSIIN TEHTÄVIIN

Elihun häistä on kulunut jo puolitoista vuotta. Kesän hellekausi alkaa kääntyä syksyyn. Vielä pari kuunkiertoa ja lehtimajanjuhla on edessä. Luonto jatkaa uskollisesti vääjäämätöntä kiertokulkuaan. Ensimmäiset granaattiomenaat ovat ilmestyneet Jerusalemin toreille. Pääsiäisenä ne avasivat jokavuotiset tulenpunaiset kukkansa. Se on aina kevään merkki. Sitten ne alkoivat kehittää vähitellen punakeltaisia pulleita hedelmiään. Ne kypsyvät aina vasta lehtimajanjuhlaan mennessä. Niiden kärkeen jää kukinnasta muistuttava vihertävä kello. Granaattiomena on hedelmällisyyden vertauskuva. Sen omenat ovat niin raskaita, että osa matalahkojen pensaiden oksista halkeaa ja ne taittuvat maahan. Samalla niiden siemenet pullistuvat ja halkaisevat punertuvan hedelmän kuoren. Tällä tavoin granaattiomena kuvaa raskaana olevaa vaimoa, jonka synnyttämisen aika on tullut.

Toinen varma merkki lehtimajanjuhlan lähestymisestä liittyy viinirypäleisiin. Loppukesällä niitä tuotetaan Jerikon laaksosta. Siellä kaikki kypsyy aikaisemmin. Kauppiaat saavat niistä silloin paremman hinnan. Lehtimajanjuhlan aikoihin viinirypäleitä tuotetaan Hebronista. Kun Joosua ja Kaaleb toivat Moosekselle näytteeksi sen lähiseutujen kuuluisia ry-

päleitä, yhden ainoan rypäletertun kantamiseen tarvittiin kaksi miestä. Viinirypäleet vaativat hedelmien kasvun aikaan jatkuvaa maan kuopimista ja mikäli mahdollista myös kastelua. Niistä on jalostettu yli kymmenen erimakuista lajia. Sen tietävät paikalliset viinin valmistajat. Nyt viinirypäleitä on taas kotien tarjottimilla.

Galilitin ja Elihun pieni silmäteriä Baba karkaa monesti ovelta ja viilettää kontallaan pitkin mäkeä. Erikoisesti se on kiinnostunut isännän muulista. Uteliaisuus taitaa olla molemminpuolista. Luontokappaleet kokevat muutoinkin suojeluvaistoa pienokaisia kohtaan. Elihu ottaa usein Baban syliinsä ja ratsastaa hänen kanssaan kierroksen saarnimetsän ympäri.

Kodin pientareelle on noussut jo uusi puusepäntöytä. Sinne Elihu on tuonut myös isänsä työkalut. Viime aikoina hän on valmistanut tynnyreitä käyttäen niihin valikoituja tammilautoja. Se vaatii erityistä puusepäntaitoa. Nuori pari on onnellinen lintukodissaan. Punotun lintuhäkin bulbul-satakielet ovat saaneet kevään saatossa pari poikasta. Jo ensi päivistä alkaen nuo pikkuiset karvapallot osaavat ojentaa jalkansa ja tehdä tarpeensa häkin ulkopuolelle. Oma koti täytyykin pitää siistinä. Silloin tällöin tulee nuoren parin mieleen, saavatko he vielä pitkäänkin nauttia tätä kodin onnea.

Pitkin kesää uskova seurakunta on muuttanut Jerusalemissa ja sen ympäristöstä maaseudulle. Synagoga on antanut heille saddukealaisen papiston painostuksesta *nidui*-tuomion. Se merkitsee "karkottamista" sekä synagogan että naapuruston yhteydestä. Elihun kauppa-apulaisiakin on uhkailtu. Mishasta ja Naatanista on kehittynyt nuoria miehiä. Useimmiten saddukealaisten lähettämät pienet ryhmät ovat

Shammain oppihuoneen oppilaita. Joskus Misha tulluu heidän väitteistään. Naatan sen sijaan nauttii kertoessaan, mitä Jeesus on todella opettanut. Elihu neuvookin säilyttämään malttinsa tällaisissa tilanteissa. Se osapuoli, joka kiivastuu keskustelussa, on jo hävinnyt väittelyn.

Eräänä aamuna Elihu tulee jo varhain kauppapuotiinsa. Siellä häntä odottaa Vincentius Khrysoksen kirje. Se on tullut Damaskosta lähetettyjen tavaroiden mukana. Vincentius kertoo, että parissa hänen kaupunkinsa synagogassa on Jeesukseen uskovia. Heitä kuunnellaan ja kunnioitetaan. He ovat kuitenkin ilmoittaneet, että heitä vainottiin Jerusalemissa. Siksi kirjeen lopussa on pyyntö, että Elihu muistaisi suojella perhettään ja varsinkin pientä Baba-poikaa. Damaskon palatsi odottaa yhä isäntäänsä.

Samana aamuna kauppaan saapuu ryhmä lain kii-vailijoita. Heitä johtaa tuttu tarsolainen rabbi Saul. Mitään mellakkaa heidän vierailustaan ei synny. Lähellä olevista roomalaisten vartiomajoista on suora näköyhteys Elihun kauppaan. Se estää väkivaltaisen käyttäytymisen. Saul kysyy suoraan, onko totta että Elihu ja hänen apulaisensa ovat Nasarealaisen seuraajia. Elihu vastaa hepreaksi tehtyyn kysymykseen maltillisesti. ”Kyllä me uskomme, että Jeesus on juutalaisten kuningas ja Messias. Sinäkin uskoisit, jos tuntisit Hänen oppinsa tarkemmin.”

Silloin Naatan, joka asettelee uutta tavaralähetystä kaupan hyllyille, rohkenee puuttua puheeseen. Hän on mittavampi kooltaan kuin Saul. Hänen äänensä todistaa hänen päässeensä jo miehen ikään. ”Kunnioitettu rabbi. Nasaretin Mestari on sanonut, että joka ottaa vastaan Hänen todistuksensa, se sinetillä vahvistaa, että Jumala on totinen. Ja joka tahtoo tehdä

Hänen tahtonsa, hän tulee tuntemaan, puhuiko Jeesus omiaan. Eikö totuus ole Jumalan sinetti?"

Rabbi tuntee sanonnan Jumalan sinetistä. Naatanissa ei ole mitään ärsyttävää. Se riisuu halun ruveta väittelemään. Myös Elihun ystävällinen asenne laimentaa Saulin kiukun. Saul antaa merkin nuorille seuraajilleen. "Täälläkin on Nasarealaisen seuraajia. Merkitsemme myös heidät listaan." Sitten vierailijat poistuvat.

Elihu jää vielä yöksi järjestelläkseen kaupan tavaroita. Seuraavana aamuna hän nousee varhain tutkimaan Naatanin lainaamaa Jesajan kirjakääröä. Hän on jo lukenut Messiaasta, joka asetetaan pakanain valkeudeksi, että pelastus tulisi maan ääriin asti. Heti sen jälkeen on merkillinen lupaus, joka on kuin aamun herätys: "Herra, Herra on antanut minulle oppineen kielen, niin että osaan sanalla virvoittaa väsynyttä; *hän herättää minut aamu aamulta; hän herättää minun korvani kuulemaan opetuslasten tavalla.* Herra, Herra on avannut minun korvani; minä en ole niskoitellut, en vetäytynyt pois. Selkäni minä annoin lyötäväksi, poskieni parran revittäväksi; en peittänyt kasvojani pilkalta ja syljeltä. Herra, Herra auttaa minua, sen tähden pilkka ei minuun koske."

Naatanin kirjakäärössä on tässä monta Messiaaseen viittaavaa mem-merkintää. Elihu ihmettelee Herra-sanojen toistoa. Samanlainen toisto on seuraavallakin aukeamalla: "Minä, minä olen teidän lohduttajanne." Jälleen tähänkin Naatanin essealainen rabbi on merkinnyt viittauksen Messiaaseen. Onhan tuo sana *Menahem* eli Lohduttaja yksi Messiaan kätkeyistä nimistä. Nyt Elihu todella havahtuu. Hie­man myöhemmin puhuu kokonainen luku Herran kärsivästä palvelijasta, jota haavoitetaan meidän syn-

tiemme tähden. ”Rangaistus oli hänen päällensä, että meillä rauha olisi.”

Nykyään Elihu lukee Jumalan sanaa opetuslapsen tavalla. Hänen korvansa ja koko hänen olemuksensa on avautunut evankeliumille. Jeesus antoi selkänsä ruoskittavaksi. Hän ei peittänyt kasvojaan pilkalta. Juuri siksi se ei Häneen koskenut. Elihu on oppinut, että on tilanteita, joissa ei pahalle pidä tehdä vastarintaa. Ei edes vastustajien valheita pidä aina torjua. Siitä Jeesus puhui, kun Hän sanoi, että korvatillikan saadesaan pitää kääntää lyöjälle myös toinen poski. ”Teistä puhutaan valhetellen kaikenlaista pahaa”, oli Jeesus myös sanonut. Olisiko seurakunnan nyt vain hiljaa kärsittävä niin kuin Mestari teki? Tekevätkö uskovat oikein, kun he vievät perheensä pois vainoista?

Elihun tekisi mieli rukoilla niin kuin rabbi Honi Ha-Meagel. Hän eli yli sata vuotta aiemmin. Nimensä ”Honi Ympyräntekijä” hän sai siitä, että hän piirsi ympärilleen viivan eikä poistunut paikaltaan ennen kuin Jumala kuuli hänen pyyntönsä. Kun maata oli vaivannut kolmen vuoden kuivuus ja nälänhätä, pyysivät ihmiset, että hän rukoilisi heille sadetta. Ensin tuli vain pieni sadekuuro. Honi sanoi: ”En minä tätä pyytänyt. Minä kuulun sinun perhekuntaasi, pyhä Jumala. Minä anoin, että vastaisit sateella, joka täyttää joet ja laaksot.” Ja kuinka tapahtuikaan. Tuli rankkasade, joka kesti kuukausia. Näin maa pelastui nälkäkuolemalta.

Ei Elihu tahdo pyytää ihmeitä. Hän kokee olevansa siihen liian halpa. Hän vain huokaa, että osaisi tehdä oikeat ratkaisut perheensä ja seurakunnan suhteen. Osa uskovista on paennut Gennesaretin itäpuolisiin kyliin, Pellaan ja Gamlaan. Sinne ei saddukealaisen papiston valta ulotu. Damaskossakin on jo uskovi-

en perhepiirejä. Voisiko Elihu jotenkin auttaa heitä? Täältä kaukaa se ei ole mahdollista. Nyt terveydeltään heikentynyt Khrysooskin tarvitsee jo hänen henkilökohtaista tukeaan. Damaskon palatsissa ja sen tiluksilla Elihulla on palveluskuntaa. Voisiko seurakunta hyötyä hänen tuestaan?

Elihu on juuri pinoamassa Hebronin viljasiilosta tuottuja vehnäsäkkejä, kun hän huomaa päätieltä saapuvan haarniskaan sonnustautuneen ratsastajan. Hänen perässään on kymmenisen sotilasta satuloissaan. He ovat tulossa suoraan Elihun kauppapuotia kohden. Mikä liekään heidän asiansa?

Kun joukon johtaja ratsastaa lähemmäksi, Elihu tuntee hänet heti. Hän saa vieraakseen sadanpäämies Quintus Korneliuksen. Elihu muistaa, että tämä vihjasi Kesareassa, että olisi hyvä, jos he eivät joutuisi kohtaamaan toisiaan vastustajina. Mahtaako tämä varuskunnan ylin esimies kieltää hänen yhteytensä nasarealaisten seurakuntiin? Mitä muutakaan asiaa hänellä voisi olla?

Korneliuksen tervehdys on kunnioittava. Elihua puhutellaan "kansalaisena". Sitten Kornelius kertoo, että hän on kuullut Elihun avioliitosta ja hänen pojastaan. Läheisen vartioaseman miehet ovat raportoineet Elihun kaupasta ja siellä käyneistä ihmisistä. Kornelius kysyy sydämellisesti, mitä pikku gladiatorille kuuluu.

Kun kohteliaisuudet on vaihdettu puoleen ja toiseen, käy Kornelius suoraan asiaansa. "Kaikki tietävät, että sinä kuulut Nasarealaisen seuraajiin. Siitä me sinua kunnioitamme. Nyt meiltä on pyydetty, että rauhoittaisimme kaupungin ennen lehtimajanjuhlan alkua. Papisto pelkää, että nasarealaiset aiheuttavat häiriötä temppelissä ja kaupungin synagogissa."

Tähän Elihu vastaa asiallisesti: "Nasaretin Messias on Rauhanruhtinas. Hän opetti, että joka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu. Itsekin olen jo kyllästynyt väkivaltaan. En tahtoisi myöskään vaarantaa perheeni turvallisuutta. Kyllä centurio tämän ymmärtää!"

"Juuri siitä syystä tahdon sinua varoittaa", sanoo Kornelius. "Kahden viikon kuluttua alamme puhdistustoimenpiteet sen listan mukaan, joka täällä on laadittu nasarealaisten kokoontumispaikoista. Sinä olet siinä ensimmäisten joukossa. Sinun liiketoimesi on hyvin menestynyt. Etkö voisi siirtyä jonnekin rauhallisemmille seuduille? Saat aikaa kaksi viikkoa. Sen jälkeen täällä ei ole terveellistä asua."

Kun centurio puhuu Elihulle, hänen silmissään on pieni hymynväre. Elihu tahtoisi tarjota sotilaille juotavaa, mutta Korneliuksella ja hänen saattueellaan on kiire Herodeksen palatsin varuskuntaan. Lopuksi centurio sanoo vielä vakuuttavasti: "Ystäväni, teet hän oikean ratkaisun! Me emme kykene sinua suojelemaan, vaikka oletkin Rooman kansalainen."

Kun Elihu kertoo Galilitille Khrysoksen kirjeestä ja Korneliuksen vierailusta, se ei vaimoa yllätä. Hän tarttuu Elihua kädestä ja sanoo: "Sinä olet minulle tärkeämpi kuin tämä koti. Eikö Pietari muistuttanut meitä Ruutin pellolla lausutusta lupauksesta: 'Mihin sinä menet, sinne minäkin menen; minne sinä jätät, sinne minä jään; sinun Jumalasi on minunkin Jumalani'? Tärkeintä on suojata pikku Baban elämä." Sitten Galilit hymyilee salaperäisesti: "Taidamme saada vielä toisenkin Baban, vai voisiko se olla vuorostaan Shalhavit. Ikävä on vain jättää näitä ystäviä tänne."

Kun Elihu kuulee Galilitin salaisuuden, hän uskoo tehneensä oikean ratkaisun. Ei siinä tarvittu edes

Honi Ha-Meagelin apua. Hän muistaa lehtimajanjuhlassa luettavat tooran sanat: "Katso, minä lähetän enkelini sinun edelläsi varjelemaan sinua tiellä ja johdattamaan sinua siihen paikkaan, jonka minä olen valmistanut."

Lähipäivät kuluvat matkavalmisteluihin ja ystävien hyvästelemiseen. Rabbi Baba jää ikävöimään pikku kaimaansa, joka on vierailut usein hänen kodissaan. Koko viljavarastonsa ja suurimman osan mausteista Elihu lahjoittaa hänen avustustyöhönsä. Naapurin sepälle Elihu antaa kuparilevyt ja rautaharkot. Mies tahtoo lunastaa myös Elihun kauppapuodin. Hän saa sen omistukseensa ystävähintaan. Siitä Besetan uuden synagogan shamash tekee kirjurina virallisen kauppakirjan.

Letifa-siskon nuorin poika lupaa ottaa vastuun Elihun ja Galilitin kodista. Sen viereiseen puusepänerverstaaseen Elihu siirtää kauppansa kaikki työkalut. Siinä nuori mies voi alkaa ammattinsa harjoittamisen. Osan pellavakankaista, mausteista ja astiastosta Elihu kuljettaa sisarensa kotiin. Vain kehystetyn avio-
liittosopimuksensa ja arvokkaat silkkiliinat Elihu ja Galilit ottavat mukaan matkallensa.

Elihu pyytää Mishalta ja Naatanilta, voisivatko he ryhtyä hänen apulaisikseen Damaskossa. Nuorilla miehillä ei ole enää lähisukulaisia maassa. Siksi he suostuvat ehdotukseen. Elihu on mieltynyt Mishan suorasukaiseen ja rehelliseen käytökseen. Naatania hän tarvitsee myös kirjurinaan. Samalla Naatan tuo mukanaan arvokkaat kirjakäärönsä ja muistiinpanonsa. Niistä voi olla hyötyä Damaskon pienille uskovien piireille. Pikku Babalta ei kysytäkään, mitä hän tahtoo. Poika jokeltaa kuitenkin omalla kielellään suostumuksensa.

MATKALLA DAMASKOON

Jälleen on kulunut kaksi sapattia. Lähtö Damaskoon on koittanut. Elihun matkueeseen liittyy kolme muutakin perhettä. Kun he ovat kääntymässä Besetan pohjoispuolella Samaritanian kautta johtavalle tielle, heidät pysäyttää roomalainen vartiosto. Sen johdossa on ylväsryhtinen Longinus. Mies tervehtii Elihua arvoituksellinen ilme kasvoiltaan. "Vai tuli Rooman kansalainen vielä sanomaan minulle hyvästit ennen lähtöänsä tuntemattomaan maahan! Olenkin jo kaivannut sinua. Meidän tapaisemme jäi viime kerralla hieman kesken."

Elihu ei ole varma ymmärtääkö hän, mitä viittaus tuntemattomaan tarkoittaa. Mutta hän epäilee pahinta. Hymyillen avoimesti hän vastaa. "Minäkin olen toivonut, että me kohtaisimme. Emme ehtineet edellisellä kerralla tutustua kunnolla toisiimme. En myöskään tiedä, miten sotilasta tulee kiittää hänen palveluksistaan." Kokeneena Khrysoksen turvamiehenä hän on ollut ennenkin vastaavissa tilanteissa. Nyt pieni Baba on hänen sylissä muulin selässä ja hänen kätensä ovat sidotut. Ainoa mahdollisuus on pitkittää keskustelua ja tarkkailla rauhallisesti, mihin vastustaja pyrkii.

Longinus tutkii lasta ja kääntää katseensa Elihun seuralaisiin. Sitten hän kysyy suorasukaisesti: "Olet-

teko te kaikki sen Nasarealaisen opetuslapsia?” Elihu vastaa kysymykseen rehellisesti. ”Kyllä me kaikki olemme Hänen seuraajiaan. Myös tämä pieni poikani! Täällä Jerusalemissa meitä ei ymmärretä. Siksi me siirryimme Damaskoon tunnetun filosofi Khrysoksen kutsumana. On hyvä, että te valvotte näiden teiden turvallisuutta.” Elihu ymmärtää, että myönteinen viittaus roomalaisiin lievittää jännitystä.

Longinus tutkii tarkkaan Elihun vaimoa. ”Mekin olemme jo tavanneet toisemme”, hän lisää viitaten keihäällään Galilitin suuntaan. Samalla tien varrella olevat sotilaat tulevat lähemmäksi. Sitten Longinus sanoo yllättäen: ”Tiesimme, että sinä olet muuttamassa Syyriaan. Centurio Quintus Kornelius lähetti sinulle terveisensä. Hän toivotti samalla teille siunausta, vaikka en minä tiedä mitä se merkitsee. Jotenkin komentajamme on muuttunut. Hän näkyy suosivan pehmeämpiä toimenpiteitä maan kapinoitsijoita vastaan. Miltei kaikki vartiomiehemme tuntevat sinut. Minäkin tiedän sinusta jotakin. Ainakin meidän parhaimman lähitaistelijamme kesytit taidolla. Hänestä tuli sinun ihailijasi.”

Tämän jälkeen Longinus tulee Elihun viereen ja nipistää Babaa poskesta. ”Olisin mielelläni koetellut, miten taitava isäsi on. Mutta sinä taisit pelastaa hänen henkensä.” Tämän jälkeen sotilaat väistyvät asemissa ja Longinus siirtyy läheisen puun varjoon. Elihun seurueen kokema jännitys muuttuu puheenporinaksi. Usein vaaran jälkeen säikähdys ja pelko laukeavat hermostuneeksi käyttäytymiseksi. Ainoastaan Elihu säilyttää tyyneytensä. Vain hän ymmärtää, että Korneliuksen huoli Elihun kohtalosta muutti sotilaiden käyttäytymisen myönteiseksi. Kaupungeissa Rooman kansalaisuus voi heitä suojella, mutta kauempana olevilla sivuteillä saattaa tapahtua huomaamatta valvomatonta väkivaltaa.

Elihu ohjaa matkaseurueensa Samarian pääkaupunkiin Sebastianiin ja sieltä Gilboan vuoren itäpuolelta Jisreelin laakson suulla olevaan Skytopolikseen. Kaupunkien lähellä on aina turvallisinta yöpyä. Elihu tietää, että Aleksanteri Suuri valloitti aikoinaan tämän Beit Sheanin laaksossa olevan kaupungin. Hän nimesi sen "skyyttalaisten kaupungiksi". Nämä Aleksanterin värväämät Mustanmeren pohjoispuolelta tulleet miehet olivat kuuluisia ratsastustaidoistaan. Aivan Skytopolista vastapäätä näkyy Jordanin laakson takaisilla vuorilla kreikkalainen asutuskeskus Pella.

Kolme Elihun seuraan liittynyttä perhettä jää täällä pois seurueesta. Nyt heidän matkansa suuntautuu oikealla oleville vuorille. Näitä pohjoisten kaupunkien seutuja kutsutaan Dekapoliksen alueiksi. Tuo kreikkalainen sana tarkoittaa kymmentä kaupunkia. Niiden kesken on tehty puolustusliitto. Lähimpänä niistä ovat Gennesaretin järven itäpuolella sijaitseva Gadara ja Hippos, pohjoisimpana Damasko. Elihu hyvästelee perheet ja heidän lapsensa. Samalla hän sujauttaa vanhemmille muutaman kultarahan. Se auttaa heitä heidän alkuvaikeuksissaan. Nasarealaisten kesken onkin tapana pitää kaikki omaisuus yhteisenä.

Pitkin Gennesaretin rantaa kulkee suora tie Tiberiaaseen. Jotkut ovat nimenneet koko järven tuon kaupungin mukaan. Neljännysruhtinas Herodes Antipaalla on puolivälissä vuorenrintettä kreikkalais-tyylinen loistelias linna, jota kutsutaan kultaiseksi palatsiksi. Itse kaupunki on rakennettu hautausmaan päälle. Siksi hurskaat juutalaiset eivät tahdo astua jallakaan sen kaduille. Misha on tuonut usein Magdalan suolakalaa kaupungissa asuvan Kuusaan perheen äidille. Hänen miehensä on tetrarkin taloudenhoitaja. Siksi myös vaimolla on kokemusta varojenhoidosta.

Kuusaan vaimo Johanna huolehtii nykyään Jeesuksen seurueen ruokahankinnoista. Elihu tutustui häneen yläsalissa.

Viimeinen pysähdys juutalaisten asuttamalla alueella tapahtuu Magdalassa. Tämä Mishan ja Naatanin kotikaupunki on ympäröity matalalla muurilla. Se muodostaa myös yhtenäisen sapattialueen, jonka sisällä ei tarvitse laskea askeleitaan pyhäpäivinä. Elihu tahtoo juottaa muulinsa ja aasinsa Magdalan yläpuolisen rinteän majatalossa. Eteen aukeaa hedelmällisyydestään kuuluisa tasanko. Takana on Kyyhkyslaakso ja oikealla kimaltelee Galilean kristallimeri. Näin joku runoilija on kuvannut Kinneretin järveä. Sen rantojen tuntumassa kulkee roomalaisten valvoma Merentie. Ylempänä vuorilla se kääntyy kohden Damaskoa.

Nyt vain Elihun oma perhekuunta ja hänen apulaisensa kuuluvat enää hänen seurueeseensa. Misha ja Naatan jättävät ajokkinsa vesialtaan äärelle virkistymään. He itse kipaisevat jalan kotikaupunkiinsa. Naatan toivoo, että hänen sabbatansa olisi tullut sattumoisin Hippoksen palvelupaikasta kotiinsa. Näin ei kuitenkaan ole. Siksi hän kirjoittaa terveisensä ja kiitoksensa isoäidille. Naatanin makuusopista löytyy pieni papyruksen suikale, johon hän viestinsä riipustaa.

Elihu riisuu Galilitin aasin selästä sen paksun peitteen. Hän levittää vaatteiden rinteelle ja istahtaa vaimonsa ja pikku Baban kanssa ihailemaan edessä olevaa valtavaa näköalaa. Osa Juudean asukkaista ei ole nähnyt koskaan Gennesaretin järveä. Vaikka Galilit on syntynyt Nasaretin pohjoispuolella Sephoriksesa, hänkään ei sitä enää muista.

Jotenkin Elihun elämän parhaat hetket on kirjoitettu näille rantamille. Niityt ovat kellastuneet jo kesän

helteistä. Ne ovat täynnä piikkisiä ohdakkeita ja kariaisia. Vain Magdalan kynnykseltä alkavat hedelmätarhat viheriöivät. Silti se, mikä on Elihulle kalleinta, erottuu muusta luonnosta. Kyyhkyslaaksosta viriävä tuuli on saanut järven kananlihalle. Myöhemmin aallot nousevat vaahtopäiksi.

Vastapäätä olevien vuorten sylissä on pieniä kyliä. Siellä on myös Beetsaida Julias. Sen läheisyydessä Elihu ja Khrysos kuulivat Nasaretin Mestarin puhuvan. Siellä he näkivät, kuinka Naatan antoi eväänsä Jeesuksen siunattaviksi. Nyt tuo leipäkori on Elihun kallein aarre. Sen sisään hän on käärinyt Beetlehemin rabbilta saamansa avioliittosopimuksen. Tällä ketubaalla on öljypuusta tehdyt sirot kehykset. Oman todistuksensa Rooman kansalaisuudesta, jonka hän sai Khrysokselta, Elihu liitti samaan nyyttiin.

Jalkojen juuressa lepäävää Magdala kutsutaan kreikankielellä Tarikeaksi eli suolalinnaksi. Naatanin koti on palmupuiden suojassa aivan lähellä kylän suurinta kalasuolaamaa. Sinne Naatan nyt viiletti. Elihu kertoo Galilitille, kuinka hän etsi poikaa heidän kylästään. Miltei vastapäätä siintää myös Kapernaum. Naatan on kerännyt muistiinpanoihinsa suuren määrän ihmeitä, joita Jeesus teki tässä kaupungissa. Jeesus asui julkisen toimintansa aikana pääasiassa siellä. Pietarin anoppi oli varustanut Hänen käyttöönsä oman pienen yläkamarinsa. Siksi Kapernaumia kutsutaan hänen kotikaupungikseen.

Elihun silmä löytää myös valkeat satamarakenukset, joista Beetsaida Julias on tunnettu. Sieltä Pietari, Andreas, Filippus ja Sebedeuksen pojat Jaakob ja Johannes ovat kotoisin. Pietari oli sikäläisen kalastuskunnan esimies. Siksi he pitivät järven koko pohjoisrantaan omana kalastusalueenaan. Kaiken tämän tietää Elihu kertoa vaimolleen. Jokaisessa sanassa on pientä

kaihoa. Nyt vasta Elihu käsittää, miten rakkaiksi Jeesuksen opetuslapset ovat tulleet hänelle. Damaskoon muuttaminenkin johtuu siitä, että näin hän voi tukea Syyrian pieniä uskovia piirejä.

Lopulta katse pysähtyy Beetsaidan oikealla puolella olevaan laaksoon. Vaikka nyt on syksy jo tulossa, laakson edessä oleva rantaniitty näkyy yhä vihreänä kaistaleena. Siellä on maanalaisia lähteitä. Elihu muistaa, että paikalla, jossa Jeesus puhui, oli paljon ruohoa. Hän muistaa myös romuluisen teurastajan, joka tuli juosten Beetsaidasta. Miehellä oli vielä veren tahraama nahkaliina vyötäisillään. Hänen veljenpoikansa talutettiin paikalle sokeiden ryhmässä. Kun Jeesus kosketti tätä, hän sai näkönsä. Silloin tuo roteva mies puhkesi hillittömään itkuun. Hän juuri olisi tahtonut kruunata Jeesuksen kuninkaaksi.

Khrysos ei uskaltanut koskea Naatanin leipäkoriin. Kun Elihu otti sen hänen pyynnöstään käteensä, hän koki merkillisen voiman. Se sinetöi jo silloin hänen elämänsä. Siksi hän etsiytyi opetuslasten yhteyteen. Tuon korin hän sai Naatanilta lahjaksi.

Nyt noista päivistä on kulunut yli kaksi vuotta. Tänä aikana Elihu vapautettiin orjuudestaan. Hän sai myös Rooman kansalaisuuden. Hän ystäväystyi rabbi Baba Ben Buttan kanssa. Mishasta ja Naatanista tuli hänen apulaisiaan. Elihu oppi tuntemaan myös Ben Efratin ja Galilitin. Hän avioitui ja sai pienen poikalapsen. Mutta ennen kaikkea hänen elämänsä syytyi uusi toivo. Sitä hän oli etsinyt jo nuoruudestaan asti. Khrysos oli ollut hänelle ikään kuin isä. Nyt hänen isännäkseen on tullut Nasaretin Mestari.

Elihu ja Galilit istuvat lähekkäin takana nousevan vuoren loivalla rinteellä. Baba jokeltelee vieressä omia huomioitaan maisemasta. Elihu kertoo Galilitil-

le yksinäisyydestä, jota hän koki menetettyään isänsä ja vapautensa. Osa orjista omaksui epikuroalaisen ajattelun, jonka mukaan elämästä tuli nauttia kaikin tavoin. He eivät uskoneet Jumalaan ja kuolemanjälkeiseen elämään. Siksi he olivat usein rohkeita taistelijoita. Kotinsa henkisen perinnön vuoksi Elihu ei voinut heihin liittyä.

Khrysoksen stoalaiset ihanteet tuntuivat paremmilta. Puhetaidon mestari Cicero ymmärsi stoalaisuuden siten, että elämällä on syvä tarkoituksenmukaisuus. Jumalat, jos heitä on, palkitsevat ihmisen tämän elämän jälkeen hänen hyvistä töistään. Tätä ihmisrakkautta ja siveellistä kurinalaisuutta Khrysos opetti. Se ei kuitenkaan tyydyttänyt Elihua. Stoalaisuuteen liittyi liian usein skeptikkojen tapa kyseenalaistaa kaikki elämänarvot. Elihun Ehad-isä uskoi elävään Jumalaan, joka johtaa ihmiselämää.

Galilit on hyvä kuuntelija. Hän ymmärtää, miten sokkeloinen Elihun tie vapauteen on ollut. Nyt Elihu tunnustaa, että hän pyysi kerran kauan sitten saada ruveta Khrysoksen vapaaehtoiseksi orjaksi. Jos heprealainen orja mieltyy isäntäänsä, hän voi pyytää, lävistäisikö isäntä jatkuvan orjuuden merkiksi hänen korvalehtensä naskalilla. Tooran mukaan hänestä tulee näin ikuinen orja. Rabbit opettavat, että toorassa käytetään ovenpielestä, jota vasten korva lävistetään, sanaa *mezuzä*. Se viittaa myös oven pieleen kiinnitettyyn *mezuzä*-koteloon. Siinä lukee aina, että Herraa Jumalaa tulee rakastaa kaikesta sydäimestä, kaikesta sielusta ja kaikesta voimasta. Vincentius tunsikin sen verran tooran tulkintaa, että tuo jae puhuu rakkaudesta Jumalaa kohtaan. Elihun Herrana hän ei tahtonut olla.

Nyt tilanne on muuttunut. Nasaretin miehestä on tullut hänen Herransa. Galilit ja Elihu ovat joutuneet

jättämään kotinsa ja perintömaansa. Damaskon palatsissa heitä odottaa uusi elämä ja uudet tehtävät. Palatsiakin tärkeämpää on Galilitille kuitenkin se, että hän on saanut Elihun ja pienen "silmäteränsä" myötä kokea äidinonnen. Sydämen alla kehittyvä uusi ihmistaini potkaisee hyväksymisensä äidin ajatuksille.

Elihu on kiitollinen Beetlehemmin rabbille siitä, että tämä pakotti pojat pönttämään ulkoa psalmien kirjaa. Siitä hän lukee Galilitille mietteittensä tueksi tutut sanat: *"Sinun liittosi on ikuinen perintöni; siitä minun sydämeni iloitsee. Minä olen taivuttanut mieleni noudattamaan sinun käskyjäsi aina ja loppuun asti."* Hän on nyt vapaaehtoisesti Mestarinsa ikuinen orja. Aina ja loppuun asti! Uusi liitto on hänen ikuinen perintönsä.

Misha ja Naatan viipyivät kotikylässään odotettua kauemmin. He kävivät myös hyvästelemässä oman rabbinsa Abba Abieserin. Kun he kertoivat hänelle Jeesus Nasarealaisesta ja omasta uskostaan, poikien ihmetykseksi tämä heidän entinen opettajansa kuunteli heitä kiinnostuneena. Hän toivotti jopa varjelusta ja siunausta heidän elämäänsä. Huhu nasarealaisten keskinäisestä rakkaudesta oli jo tuttua hänelle ja kaikille magdalalaisille.

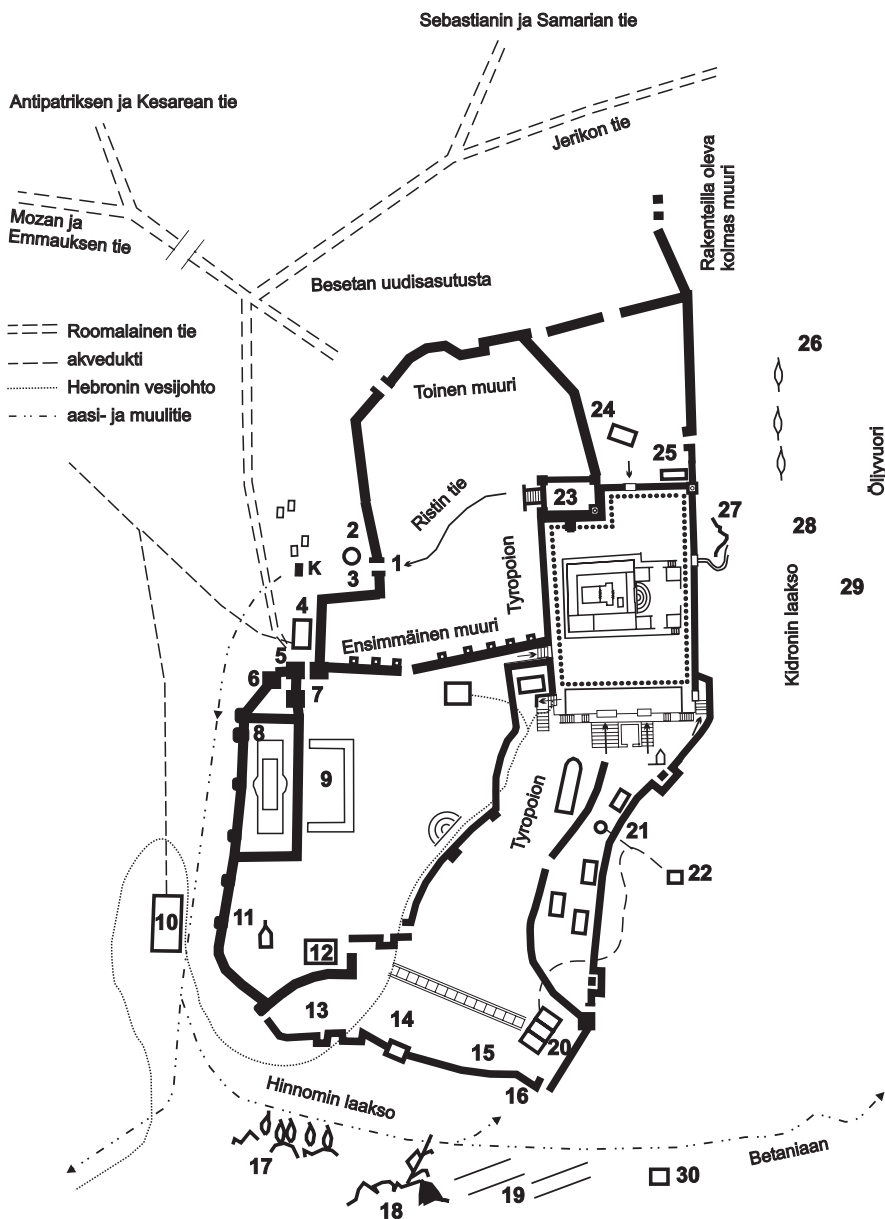
Kiireettömän valmistelun jälkeen Elihun pieni seurue jatkaa matkaansa. Etummaisena ratsastaa Elihu muulinsa selässä. Baba-poika on tarttunut Peredin niskaharjaksiin. Näin hän kokee itse ohjaavansa isoa muulia. Galilit seuraa aivan kannoilla. Hänen perässään köröttää Naatan hajareisin Azlanin selässä. Misha ratsastaa omalla aasillaan kahden kuormajuhdan talutusköydet kädessään. Elihun ryhti on ylväs. Hän on kuin Aleksanteri Suuri kuuluisan ratsunsa Bukefaloksen satulassa. Pered on luonteeltaan yhtä här-

käpäinen kuin Aleksanterin ori muinoin. Vain Elihua se tottelee. Entinen orja on nyt todella vapaa. Gladi-aattorin taistelut ovat päättyneet. Hän on siirtymässä myrskyn silmästä uusiin tehtäviin. Jerusalem ja Galilea ovat jääneet taakse. Edessä odottaa uusi elämä Damaskon palatsissa.

JEESUKSEN AIKAINEN JERUSALEM -kartan selitykset:

- 1 Struenus-portti
- 2 Golgata
- 3 Puuvarasto
- 4 Linnalammikko
- 5 Hippikus-torni
- 6 Fasaelin torni
- 7 Mirjamin torni
- 8 Herodeksen palatsi
- 9 Agoran tori
- 10 Käärmelammikko
- 11 Daavidin hauta
- 12 Kaifaan palatsi
- 13 Essealaisten kortteli
- 14 Parkitsijat ja nahkurit
- 15 Savenvalajien asutus
- 16 Essealaisten portti
- 17 Hinnomin kaatopaikka
- 18 Juudaksen surman paikka
- 19 Savenvalajien pellot
- 20 Siiloan lammikko
- 21 Jebusilaisten kaivo
- 22 Giihonin lähde
- 23 Antonian linna
- 24 Betesdan lammikko
- 25 Israelin lammikko
- 26 Hedelmätarhoja
- 27 Stefanuksen kivityspaikka
- 28 Getsemane
- 29 Poikien basaari
- 30 Lohikäärmelähde
- K Elihun kauppapuoti

JEEСУKSEN AIKAINEN JERUSALEM

JEEСУKSEN AIKAINEN TEMPPELI -kartan selitykset:

- 1 Antonian linna jossa Pilatus tuomitsi Jeesuksen
- 2 Lammasportti
- 3 Israelin lammikko
- 4 Salomonin pylväskäytävä
- 5 Pakanain esipiha
- 6 Papiston palvelutilat
- 7 Pyhäkkö, jonka edessä oli alttari ja Uhrutilat. Etuhallin portilla oli babylonialainen esirippu, joka peitti pyhään vievän oven. Perimmäisenä oli kaikkein pyhin. Sen erotti pyhästä toinen esirippu, joka repesi Jeesuksen kuollessa ylhäältä alas. Siitä kertovat sekä historioitsija Josefus että Talmud.
- 8 Israelin esipiha, josta käsin uhraajat seurasivat papiston uhripalvelua
- 9 Sanhedrinin ”hiottujen kivien huone”, jossa pienempiä lakiasioita käsiteltiin aamupäivisin.
- 10 Tervehtyneitten pitalisten vastaanotto puhdistuspesuineen
- 11 Temppelin puuvarasto
- 12 Oliiviöljyvarasto
- 13 Nasiirilupausten vastaanotto
- 14 Suuri pylvässäli, jossa Sanhedrin piti virallisia kokouksiaan
- 15 Huoneet, joissa temppeliin saapuneet toimittivat puhdistuspesunsa ja joissa osa alkukristityistä kastettiin
- 16 Naisprofeetta Huldan hautamonumentti
- 17 Stefanuksen kivityspaikka
- 18 Lyhin tie Öljymäelle ja Betaniaan

JEESSUKSEN AIKAINEN TEMPPELI

